

Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım

Cezaevi görevlileri için elkitabı

Andrew Coyle

Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi

Cezaevi Yönetimine
İnsan Haklarını Göz
Önüne Alan Bir Yaklaşım
Cezaevi görevlileri için elkitabı

Andrew Coyle

KING'S
College
LONDON

**International Centre
for Prison Studies**

**Foreign &
Commonwealth Office
London**

Yayınlayan:

**International Centre
for Prison Studies**

[Uluslararası Cezaevi
Araştırmaları Merkezi]

8th Floor
75-79 York Road
London SE1 7AW
United Kingdom

Tel: 0044 (0) 20 7401 2559
Faks: 0044 (0) 20 7401 2577
Web sitesi: www.prisonstudies.org

© Andrew Coyle 2002

Hakları yazara aittir.

ISBN 0-9535221-5-6

Önsöz

İnsan hakları konusunda bu ölçüde görüş birliği olduğu başka bir dönem olmamıştır. Buna karşın, dünyanın birçok köşesinde bu alanda söylenenlerle yapılanlar birbirini tutmamaktadır. Bu tutarsızlığı ortadan kaldırmak için, insan hakları ölçülerinin uygulanmasının yalnızca soyut kuramlarla sağlanamayacağını kavramamız gerekir. Bu haklar hükümetlerin günlük işlemlerinde somut bir şekilde uygulanmalıdır.

Geçen yaza kadar cezaevlerinden sorumlu olan Britanyalı bakan olarak, bir toplumun, özgürlüğü elinden alınmış üyelerine uyguladığı muamelenin sözkonusu toplumun insan haklarına ne ölçüde bağlı olduğunun en kesin göstergesi olduğuna yürekten inanıyorum. Dünyanın her köşesindeki cezaevi yönetimlerine yol gösterebilecek çok çeşitli

Uluslararası anlaşma ve ölçüler bulunmaktadır. Büyük Britanya bu anlaşmaların evrensel olarak uygulanmasını desteklemektedir.

Bu elkitabı, cezaevi reformuna ilişkin evrensel ölçüleri cezaevi görevlilerine somut bir kılavuz halinde sunma amacını gütmektedir. Kitap, yıllarca başarıyla cezaevi yöneticiliği yaptıktan sonra, International Centre for Prison Studies'in [Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi] başkanı olarak bu deneyimini başkalarıyla paylaşan Andrew Coyle tarafından yazılmıştır. Bakanlar, uluslararası kuruluşlar ve cezaevi görevlileri tarafından ilgilile karşılanacağı ve yararlı bulunacağı kuşkusuzdur.

Mahkumlara muamele konusunda bu elkitabında yer alan ölçüler uygulanacak olursa cezaevlerinde güven ve saygı artacaktır. Dolayısıyla da, insan haklarının evrensel olarak uygulanmasına doğru önemli bir adım daha atılmış olacaktır.

The Right Hon Jack Straw MP

Teşekkür

Bu elkitabı çok sayıda insanın katkılarıyla gerçekleştirdi.

Danışma grubu üyelerinin adları Giriş bölümünde yazıyor.

Dünyanın her köşesinde cezaevi yönetimin iyileşmesi için durup dinlenmeden çalışan International Centre for Prison Studies (ICPS) [Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi] ile ilişkili kimselerin hepsi, deneyim ve bilgileriyle doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulundular.

Andrew Barclay ve Arthur de Frisinger kitaba özellikle yardımcı oldular.

Mary Murphy kitabın ilk elyazmalarını üstünde çalıştı.

James Haines elyazmalarını okunabilir hale getirdi ve iyi cezaevi uygulamaları konusunda uzun araştırmalar yaptı.

Vivien Stern'ün metnin son haline ve kitabın biçimine önemli bir katkısı oldu.

ICPS'den Vivien Francis, Anton Shelupanov, Femke van der Meulen ve Helen Fair idari açıdan çok önemli ölçüde yardımcı oldular.

Kitaba katkısı olan bütün bu kimselere teşekkür etmek gerekir.

Son olarak da, bu elkitabının ancak Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'nın cömert mali desteği sayesinde yayınlanabilmiş olduğu belirtilmelidir.

İçindekiler

- 1 Giriş *sayfa 9*
- 2 Cezaevi Görevlileri ve Cezaevi Yönetimi *sayfa 13*
 - Ana Boyutlar
 - Değerler ve iletişim
 - Cezaevlerinin hükümet yapısı içindeki yeri
 - Personel bulma
 - Personelin eğitimi
 - Personelin istihdam koşulları
- 3 Mahkumlar İnsandır *sayfa 31*
 - Ana Boyutlar
 - İşkence ve kötü muamele her zaman yasaktır
 - Cezaevine kabule ilişkin süreçler
 - Yaşam Koşulları
 - Din
- 4 Mahkumların Sağlığı *sayfa 49*
 - Ana Boyutlar
 - Sağlık hakkı
 - Sağlıklı bir ortam
 - Bireysel bakım
 - Sağlık personeli
- 5 Cezaevlerinde Güvenlik, Emniyet ve Asayişin Sağlanması *sayfa 59*
 - Ana Boyutlar
 - Güvenlikle, yeniden topluma yerleştirme programları arasında denge
 - Güvenlikle, dış dünyayla temas arasında denge
 - Düzenle, asayiş içinde bir toplum arasında denge
 - Düzen ve asayiş bozulduğunda
 - Azami güvenlik koşulları
 - Güçlük çıkaran ve düzeni bozan mahkumlar
- 6 Disiplin Süreçleri ve Cezalar *sayfa 75*
 - Ana Boyutlar
 - Disiplin süreçlerinin adilliği
 - Cezalar adil ve suçla orantılı olmalıdır
 - Tek başına hücre hapsi
- 7 Yapıcı Faaliyetler ve Yeniden Topluma Kazandırma *sayfa 83*
 - Ana Boyutlar
 - Mahkumun bir birey olarak tanınması
 - İş ve beceri eğitimi
 - Eğitim ve kültürel faaliyetler
 - Tahliyeye hazırlık
- 8 Dış Dünyayla Temas *sayfa 95*
 - Ana Boyutlar
 - Ziyaretler, mektuplar, telefonlar
 - Kitap, dergi ve gazetelere, televizyon ve radyoya erişim
 - Yabancı uyruklu mahkumlar

- 9 **İstek ve Şikayetler** *sayfa 105*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
- 10 **Denetlemeler** *sayfa 111*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
Hazır bulunma ve denetlemelere karşılık verme
- 11 **Yargı Öncesi Mahkumlar ve Yargısız Alıkonulan Başka Kimseler** *sayfa 117*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
Avukat hakkı
Yargı öncesi mahkumların yönetimi
Yargısız alıkonulan başka kimseler
- 12 **Çocuklar ve Genç Mahkumlar** *sayfa 125*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
- 13 **Kadın Mahkumlar** *sayfa 131*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
- 14 **Ömürboyu Hapis Cezasına Çarptırılmış ve Uzun Süreli Mahkumlar** *sayfa 137*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
Yaşlı mahkumlar
- 15 **İdam Mahkumları** *sayfa 143*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
- 16 **Farklılıkların Bilincinde Olmak** *sayfa 147*
Ana Boyutlar
Uluslararası belgelerin belirttikleri
Belirtilenlerin uygulanması
- 17 **Cezaevleri ve Hapis Dışında Seçenekler** *sayfa 151*
Ana Boyutlar
Mahkeme kararı sonrası düzenlemeler
Hapis dışı cezalar
- Ek** *sayfa 155*
Konuya ilişkin insan hakları belgelerinin listesi
- Dizin** *sayfa 157*

Bu elkitabı kimler içindir?

Bu elkitabı cezaevleriyle ilişkisi olan herkese yardımcı olmak üzere hazırlanmıştır. Cezaevlerinden sorumlu bakanlar, Adalet Bakanlıkları ve cezaevlerinin denetimi ile görevli başka bakanlıklar, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği, Kızıl Haç Uluslararası Komitesi ve Dünya Sağlık Örgütü gibi devletlerarası örgütler hesabına çalışan görevliler tarafından okunması beklenmektedir. Ayrıca, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve cezaevlerinde faaliyet gösteren sivil grupların ilgisini çekecektir. Ama her şeyden önce doğrudan cezaevleriyle ya da mahkumlarla çalışan kimseler için yazılmıştır. Bunlara ulusal ve bölgesel düzeyde cezaevi yöneticileri de dahildir. Ama kitap en çok doğrudan cezaevlerinde çalışan ve her gün mahkumlarla yüz yüze gelen kimseler içindir.

Bir dizi kesin ilke

Elkitabında ele alınan konular cezaevi yönetiminin ne kadar karmaşık olduğunu ve cezaevi yöneteceklerin sahip olması gereken becerilerin çeşitliliğini göstermektedir. Ele alınan hususlar her alanda bir dizi ortak faktör bulunduğunu ve bunların birlikte iyi bir cezaevi yönetimi modeli oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ama bu konuları bir boşluk içinde değerlendirmek yeterli değildir. Bir dizi kesin ilkeye dayandırılmaları da gereklidir. Elkitabı dünyadaki bütün cezaevi sistemlerinde kullanılmak üzere hazırlandığından, ölçü olarak kullanılacak ilkelerin her ülkeye uygulanabilir olması gereklidir. Bu ilkeler tek bir kültürden ya da tek bir ülkede veya bölgede kabul gören ölçülerden kaynaklanamaz. Elkitabı bu gerekliliğe uymak için her bölümde sözkonusu bölümün içeriğine ilişkin uluslararası insan hakları ölçülerinden yola çıkmaktadır.

Uluslararası ölçüler

Bunlar uluslararası düzeyde kabul edilen ölçülerdir ve genelde Birleşmiş Milletler aracılığıyla kabul edilmişlerdir. Uluslararası Hukuki ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi temel insan hakları belgeleri bunları onaylamış ya da kabul etmiş bütün devletler için yasal olarak bağlayıcı olan anlaşmalardır. Birçoğunda, özgürlüğü elinden alınmış kimselere değinmeler vardır.

Bunlara ek olarak, doğrudan doğruya mahkumlarla ve hapis koşullarıyla ilgili bir dizi uluslararası belge de vardır. Bu ilkelerde ve asgari kurallarla yol gösterici talimatlarda yer alan daha ayrıntılı ilkeler yasal anlaşmalardaki daha genel ilkeleri tamamlar. Bu belgelere şunlar dahildir: Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar (1957); Herhangi Bir Şekilde Tutuklu Ya Da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti (1988); Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler(1990) ve Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Kurallar (1985). Ayrıca, özel olarak, özgürlüğü elinden alınmış kimselerle çalışan personelle ilgili bir dizi belge de vardır. Bu belgelere şunlar dahildir: Yürütme Görevlileri Tüzüğü(1979), Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Tıbbi Ahlak İlkeleri (1982) ve Kaba Kuvvet ve Silah Kullanılmasına İlişkin Temel İlkeler (1990).

Bölgesel ölçüler

Bu uluslararası ölçüleri tamamlayan bir dizi bölgesel insan hakları belgesi vardır. Avrupa'da bunlar şunlardır: İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (1953); İşkencenin ve İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1989) Avrupa Cezaevi Kuralları (1987). Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 1978'de, Afrika İnsan ve Halk Hakları Bildirgesi de 1986'da yürürlüğe girmiştir.

Bölgesel adli kuruluşlar devletlerin uluslararası ölçülere ne derecede uyduklarını saptamak açısından yararlıdır. Kuzey ve Güney Amerika'da bu işlevi Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi görür Avrupa'da da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin benzer bir işlevi vardır.

Uluslararası denetleyiciler

Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde ceza ve tutukevlerinde uygulanan insan hakları ölçüleri aynı zamanda İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaları Önleme Komitesi tarafından izlenir. Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu 1997 yılında, cezaevi koşulları hakkında rapor vermek üzere özel bir görevli atamıştır. Birleşmiş Milletler de İşkenceye Karşı Sözleşmeye bir Seçmeli Protokol eklemeye doğru gitmektedir. Bu protokol uyarınca, ceza ve tutukevleri bir uluslararası uzmanlar grubu tarafından düzenli olarak ziyaret edilecek ve bu ziyaretleri bağımsız ulusal denetleme gruplarının yapacağı ziyaretler tamamlayacaktır.

Yasallık

Cezaevi yönetimine ilişkin bu elkitabının yasallığı dünyanın her tarafında tanınan bu uluslararası insan hakları ölçülerine dayalı olmasından gelmektedir.

Somut deneyim

Ancak, cezaevi yöneteceklerin bu uluslararası ölçüleri bilmeleri ve bunlardan söz edebilmeleri yeterli değildir. Bu ölçüleri günlük çalışma hayatlarında uygulayabilmeleri için bunları yorumlayabilmeleri ve somut durumlara uygulayabilmeleri gerekir. Elkitabının yapmaya çalıştığı budur. Bu açıdan yasallığı da kitaba katkısı bulunanların somut deneyiminden gelmektedir. Kitabın ana yazarı 24 yıl cezaevi müdürlüğü yapmıştır. Ayrıca, kendisine dünyanın çeşitli köşelerinde cezaevlerinde çalışma alanında geniş deneyimi olan uluslararası bir danışma grubu yardımcı olmuştur. Bu gruba şunlar dahildir:

- Hindistan'dan M. Riazuddin Ahmed, Haydarabat Yardımcı Baş Cezaevi Denetmeni
- Gana'dan Richard Kuire, Cezaevleri Genel Müdürü
- Brezilya'dan Julita Lemgruber, Rio de Janeiro Eyaleti Cezaevleri Eski Genel Müdürü
- ABD'den Patrick McManus, Kansas Ceza İşleri Bölümü Eski Müdürü
- Rusya Federasyonu'ndan Dmitri Pankratov, Adalet Bakanlığı Hukuk ve İdare Akademisi Yardımcı Başkanı

Ayrıca, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi görevlileri ve bu kuruluşla ilişkili kimseler bir dizi insan hakları ve cezaevi yönetimi projesinde cezaevi görevlileri ile birlikte çalışmaktan kaynaklanan geniş deneyimlerinden yararlanmışlardır.

İnsan hakları iyi cezaevi yöneticiliğinin vazgeçilmez bir parçasıdır

Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi bütün uygulamalı cezaevi yönetim projelerini insan hakları bağlamında yürütür. Bunu iki nedenle yapar. Bu nedenlerden birincisi doğru tutumun bu olmasıdır. Elkitabının birçok bölümünde cezaevlerini ahlaki bir şekilde yönetmenin ve mahkumlar, cezaevi personeli ve ziyaretçiler dahil herkesin insanlığına saygı göstermenin ne kadar önemli olduğu kanıtlanmaktadır. Bu ahlak ölçüleri evrensel ölçüler olmalıdır ve uluslararası insan hakları belgeleri bu evrenselliği sağlamaktadır.

Cezaevi yönetimine bu şekilde yaklaşmak için bir de pratik neden vardır: bu yaklaşım başarılı olmaktadır. Bu yaklaşım yumuşak ya da liberal bir yaklaşım değildir. Elkitabına yardımcı olan danışma grubunun üyeleri ve kitaba katkısı olan başka kimseler dünyanın en sorunlu cezaevlerinde çalışmışlardır. Bu kimselerin görüşüne göre bu yönetim tarzı cezaevleri için en etkili ve emniyetli yönetim tarzıdır. Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi görevlileri dünyanın çeşitli köşelerinde değişik kültürlerden cezaevi görevlilerinin çoğu kez bu yaklaşıma olumlu tepki gösterdiğine tanık olmuşlardır. Sözkonusu yaklaşım ulusal ölçülerle bu personelin günlük çalışma hayatı arasında hemen görülebilen bir ilişki kurmaktadır.

Bu yaklaşımın vurguladığı nokta insan haklarının yalnızca eğitim programına eklenmesi gereken bir konu olmadığıdır. İnsan hakları iyi cezaevi yöneticiliğinin her alanına yayılır ve bu tür yöneticiliğin vazgeçilmez bir parçasıdır.

Ek bir araç

Son yıllarda, bu elkitabının ele aldığı konuların bazılarını ele alan bir dizi başka yararlı kitap yayınlanmıştır. Bu kitaplara şunlar dahildir:

- Human Rights and Prisons: A Manual on Human Rights Training for Prison Officials [İnsan Hakları ve Cezaevleri: Cezaevi Görevlilerinin İnsan Hakları Alanında Eğitimi İçin Elkitabı], Cenevre'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komisyonu tarafından 2000 yılında bir pilot baskısı yapılmıştır
- Making Standards Work [Ölçülerin Başarıyla Uygulanması], Penal Reform International [Uluslararası Cezaevi Reformu Örgütü] yayını, Londra, 2001 (ikinci baskı)
- The Torture Reporting Handbook [İşkence Raporlama Elkitabı], Essex Üniversitesi Yayınları, İngiltere, 2000

Bu elkitabının da yukarıda anılan yapıtlarla bunların benzeri başka yapıtlara katılıp iyi cezaevi yöneticiliği için ek bir araç oluşturacağı umulmaktadır.

Kitabın, ele aldığı konuları kapsamlı bir şekilde incelemek amacını gütmesine karşın, bu kadar karmaşık bir alanda her şeyin kapsanması mümkün değildir. Cezaevi yöneticiliğine ilişkin ana hususların ele alınabilmesi için bir seçim yapılması gerekmiştir. Cezaevlerinde karşı karşıya gelinecek birçok durumun bu elkitabında ele alınmadığı bilinmektedir. Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi okurların kitap hakkındaki değerlendirmelerini ve gelecek baskılarda yer almasını istedikleri konular hakkındaki önerilerini ilgiyle beklemektedir.

Terimler hakkında bir not

Cezaevleri

Dünyanın değişik yörelerinde, alıkoyma amacıyla kullanılan yerlere, yargılama öncesi mi, sonrası mı kullanıldıklarına, ya da hangi düzeyde güvenliğe tabi olduklarına bağlı olarak, değişik adlar verilmektedir. Sözelimi, ABD’de fazla önemli olmayan bir suçtan yargılanmayı bekleyen ya da kısa bir süre için hapis cezasına çarptırılmış olan kimselerin alıkonulduğu yerlere hapisane, hüküm giymiş kimselerin alıkonulduğu yerlere ise cezaevi denilmektedir. Rusya Federasyonu’nda toplam olarak yalnızca 15 tane cezaevi vardır, çünkü bu terim ancak en yüksek düzeyde güvenliğe tabi yerler için kullanılmaktadır. Başka mahkumların alıkonulduğu yerlere ceza kolonisi denilmektedir.

Mahkumlar

Aynı şekilde, alıkonulan kimseler için de değişik adlar vardır. Yargılanmayı bekleyenler ‘yargılama öncesi’ ya da ‘yargılama süreci içinde’ olarak bilinir ve genelde ‘tutuklu’ olarak adlandırılırlar.

Bu elkitabında bütün alıkoyma yerleri için ‘cezaevi’, bütün alıkonulan kimseler için de ‘mahkum’ terimi kullanılmıştır. Bu terimlerin hangi anlamda kullanıldığı bağlamdan bellidir.

Cezaevi Görevlileri ve Cezaevi Yönetimi

Ana Boyutlar

Önemli bir kamu hizmeti

Demokratik bir toplumda bir cezaevinde çalışmak bir kamu hizmeti sunmaktır. Cezaevleri de, okullar ve hastaneler gibi, sivil yönetim tarafından işletilen ve kamuya yararlı olma amacını güden kuruluşlar olmalıdır. Cezaevi makamları seçimle işbaşına gelen bir parlamentoya karşı sorumlu olmalı ve kamuya cezaevlerinin durumu ve beklentileri hakkında düzenli olarak bilgi verilmelidir. Bakanlar ve üst düzey bürokratlar cezaevi görevlilerine büyük önem verdiklerini belirtmeli ve cezaevlerinde görev yapanların önemli bir kamu hizmeti sunduğu kamuya sık sık hatırlatılmalıdır.

Cezaevi yönetiminin ahlaki temelleri

Cezaevi yönetimi ahlaki bir çerçeve içinde gerçekleştirilmelidir. Sağlam bir ahlaki temel olmazsa, bir grup insanın başka bir grup insan üstünde önemli bir güce sahip olduğu bir durum kolaylıkla bu gücün kötüye kullanılmasına yol açabilir. Ahlaki temel yalnızca cezaevi personelini oluşturan bireylerin mahkumlara karşı davranışını kapsamaz. Yönetim sürecinin en üst düzeyinden başlayarak her düzeyine, alıkoymanın ahlaki temellerinin bilinci yayılmalıdır. Cezaevi makamlarının, ahlaki gereklilikleri göz önüne almadan, gerekli süreçlerin uygulanmasında, yönetimin etkili olmasında, ya da yönetim hedeflerine ulaşılmasında ısrar etmesi son derece insanlıkdışı durumların oluşmasına yol açabilir. Cezaevi makamlarının süreç ve usuller üstünde odaklaşması personelin bir cezaevinin otomobil ya da çamaşır makinesi üreten bir fabrika gibi olmadığını unutmamasına neden olabilir. Cezaevi yönetimi her şeyden önce insanları, yani personeli ve mahkumları yönetmeyi içerir. Bu da etkili yönetim dışında ölçüler de olması gerektiği anlamına gelir. İnsanlara nasıl muamele edilmesi gerektiği kararlaştırılırken her şeyden önce sorulması gereken soru 'Yaptığımız şey doğru mu?' sorusu olmalıdır.

Personelle mahkumlar arasındaki ilişkiler her şeyin temelidir

İnşanlar cezaevlerini düşündüklerinde önce bu yerlerin fiziksel özelliklerinin düşünür ve gözlerinin önüne duvarlar, tel örgüler ve kapıların kilitli, pencerelerin de parmaklıkları olduğu bir yapı getirirler. Ama gerçekte bir cezaevinin en önemli boyutu insani boyuttur, çünkü cezaevleri temelde insanlarla ilgili kuruluşlardır. Bir cezaevindeki en önemli iki insan grubu mahkumlar ve bu mahkumlara bakan personeldir. Bir cezaevinin iyi yönetilmesine ilişkin temel öge de bu iki grup arasındaki ilişkidir.

İyi liderlik hayati önem taşır

Cezaevlerinden ve cezaevi sistemlerinden sorumlu olanların yalnız yönetim süreçleriyle ilgilenmeleri yetmez. Sorumlu oldukları personelin istekli bir şekilde çalışmasını ve günlük güç görevlerini yaparken değerli bir iş yapıyor olduklarını duymasını sağlayabilecek liderlik gücüne de sahip olmaları gerekir. Kesin bir görüşe ve cezaevi yönetimi gibi zor bir alanda en yüksek ölçülere bağlı kalma konusunda sarsılmaz bir kararlılığa sahip olmalıdırlar.

Personelin iyi olmasının gerekliliği

Cezaevleri genelde mahkumlarını seçemezler, mahkemeler ya da adli makamlar kendilerine kimi gönderirse kabul etmek zorundadırlar. Ama cezaevi personelini seçebilirler, personelin dikkatle seçilmesi ve gerektiği gibi eğitilmesi, denetlenmesi ve desteklenmesi şarttır. Cezaevinde çalışmak güç bir görevdir. Özgürlüğü elinden alınmış

kimselerle çalışmayı içerir ve bu kimselerin birçoğunun ruhsal sorunlarının olması, uyuşturucu bağımlılığı bulunması, sosyal becerilerinin ve eğitim durumlarının düşük olması ve toplumun kenara itilmiş kesimlerinden olmaları olasıdır. Bazıları kamuya zarar verecek nitelikte kimselerdir; bazıları tehlikeli ve saldırgan; bazıları da kaçmak için ellerinden geleni yaparlar. Hiçbiri cezaevinde olmayı istemez. Herbiri bir bireydir.

Personelin rolü

Cezaevi personelinin rolü şunlardan oluşur:

- mahkumlara iyi, insani ve adil bir şekilde davranmak;
- bütün mahkumların emniyette olmasını sağlamak;
- tehlikeli mahkumların kaçmasını önlemek;
- cezaevlerinde asayiş ve düzen olmasını sağlamak;
- mahkumlara mahkumiyet sürelerini olumlu bir şekilde değerlendirme fırsatı vererek tahliye edildikten sonra yeniden topluma katılabilmelerini sağlamak.

Kişisel dürüstlük

Bu görevleri uzman bir şekilde yerine getirebilmek için büyük beceri ve kişisel dürüstlük gerekir. Dolayısıyla, cezaevlerinde çalışacak kimseler gerekli kişisel özelliklere ve eğitim düzeyine sahip kimseler olmalarını sağlayacak şekilde, dikkatle seçilmelidir. Sonra da bu kimselere gerekli eğitim verilerek yapacakları işin dayalı olduğu ilkeleri ve işleri için gerekli özel becerileri öğrenmeleri sağlanmalıdır. Kendilerine meslek hayatları boyunca bu becerileri geliştirme ve cezaevlerine ilişkin en son düşünce ve görüşlerden haberdar olma fırsatı verilmelidir.

Personelin ufkunun daralması tehlikesi

Cezaevlerinde çalışanlar kapalı ve dış dünyadan tecrit edilmiş bir ortamda görev yaparlar. Bu da zamanla dar görüşlü olmalarına ve esnekliklerini kaybetmelerine yol açabilir. Dolayısıyla, bu tür bir ufuk daralmasına düşmelerini engelleyecek şekilde eğitilmeli ve yönetilmelidirler. Mahkumların geldiği (ve bir gün de döneceği) daha büyük toplum kesiminde gerçekleşen değişikliklere karşı duyarlı olmaları sağlanmalıdır. Bu, özellikle de personelin cezaevine bağlı konutlarda yaşadığı, uzak yerlerde kurulu cezaevleri için geçerlidir.

Cezaevi görevlilerinin konumu

Genelde cezaevi görevlilerine ceza sistemi içinde çalışan başka görevlilerden, sözcüleri polislerden daha az değer verilir. Çoğu kez bu durum aldıkları ücrete de yansır ve dünyanın çoğu köşesinde bu ücret çok düşüktür. Dolayısıyla da, gerekli vasıflara sahip personel bulmak güçtür. Kaliteli personel bulunabilmesi ve bulunanların da görevlerinde kalmasının sağlanması için maaşların uygun bir düzeye çıkarılması ve diğer istihdam koşullarının benzer başka kamu hizmetleriyle aynı olması şarttır.

Kamuoyunun cezaevleri hakkında eğitilmesi

Birçok ülkede kamuoyu, cezaevleri, buralarda görev yapan kimseler ve bu kimselerin görevleri hakkında çok az şey bilir. Toplumun, sağlık görevlileri ve öğretmenler gibi kimselerin değerinin bilincinde olmasına karşılık, cezaevi görevlileri aynı saygıdan payını almaz. Bakanlar ve üst düzey cezaevi yöneticileri kamuoyunun bu alanda eğitilmesini sağlayacak programlar düzenlemekte yarar olabileceğini göz önüne almalı ve kamuoyunu cezaevi görevlilerinin sivil toplumun devam etmesinde oynadığı önemli rol konusunda eğitecek şekilde medyayı harekete geçirmelidir.

Değerler ve iletişim

Bütün insanların saygıdeğerliği

Demokratik toplumlarda yasalar toplumun temelini oluşturur ve ana değerlerini korur. Bunlardan en önemlisi, kişisel ve sosyal konuları ne olursa olsun, bütün insanların saygıdeğer olduğunun kabul edilmesidir. İnsanlara gösterilecek saygının en önemli ölçülerinden biri de bir toplumun, ceza yasalarını çiğneyen ya da çiğnediği ileri sürülen kimselere karşı nasıl davrandığıdır. Bu kimseler başkalarının saygıdeğerliğini ya da haklarını çiğnemiş kimseler olabilirler. Cezaevi görevlilerine, ne suç işlemiş olurlarsa olsunlar, bu kimselerin saygıdeğerliğini bütün toplum adına kabul etme görevi düşer. Ne yapmış olurlarsa olsunlar, bütün insanlara karşı saygılı olmaya ilişkin bu ilke ünlü bir eski mahkum olan eski Güney Afrika Cumhurbaşkanı Nelson Mandela tarafından dile getirilmiştir:

“ Hiç kimsenin bir ulusun cezaevlerine düşene kadar sözkonusu ulusu tanıyamayacağı söylenir. Uluslar en üst düzeydeki üyelerine değil, en alt düzeydeki üyelerine nasıl davrandıklarıyla ölçülmelidir.¹”

Cezaevi yönetimini her şeyden önce ahlaki bir çerçeve içine yerleştirmenin gerekçesi budur. Bu gereklilik ne üst düzey yöneticiler, ne de doğrudan mahkumlarla ilgilenen görevliler tarafından gözden kaçırılmalıdır. Ahlaki bir bağlam olmazsa cezaevi yönetiminde etkinlik bir toplama kampınının barbarlığında son bulacak bir yola girer.

Kesin bir mesaj

Bu ilke cezaevlerinin yönetiminden sorumlu olanlar tarafından her an göz önünde bulundurulmalıdır. Sözkonusu ilkenin çok güç durumlarda uygulanması kararlılık gerektirir. Mahkumlarla doğrudan ilgilenen personel ancak sistemin yönetimini ellerinde bulunduranlardan bu gereklilik konusunda kesin ve değişmeyen bir mesaj alacak olurlarsa gereken kararlılığı göstereceklerdir. Bu personelin yalnızca insanların özgürlüğünü elinden almakla görevli gardiyanlar olmadıklarını anlamaları gerekir. İnsanlara adaletin zaten vermiş olduğu cezaya ek olarak daha ağır başka bir ceza vermek gibi bir görevleri ise hiç yoktur. Görevleri, bir yandan insanları alıkoyarken, bir yandan da eğitilmelerine ve yeniden topluma kazandırılmalarına katkıda bulunmaktır. Bu da büyük bir kişisel yetenek ve mesleki beceri gerektirir.

Personelin kişisel özellikleri

Bir cezaevinde çalışmak bir eşi daha olmayan kişisel özellikler ve uzman beceriler karışımı gerektirir. Cezaevi görevlileri, güç ve tehlikeli mahkumlar da dahil olmak üzere, bütün mahkumlara karşı dengeli, insani ve adil bir şekilde davranmalarını sağlayacak kişisel özelliklere sahip olmalıdır. Bu nedenle, personel aranmasına ve seçilmesine ilişkin kesin ve sıkı süreçler olmalı ve böylelikle yalnız gerekli özelliklere sahip personelin işe alınması sağlanmalıdır. Ancak bu tür süreçler olduğunda cezaevi görevliliği saygıdeğer bir meslek halini alacaktır.

Personelin kötü olmasının tehlikeleri

Birçok ülkede cezaevlerinde çalışacak insan bulmak zordur; buralarda çalışmaya hazır olanlar yalnız başka hiçbir yerde iş bulamayanlardır. Bazen yalnız cezaevinde çalışmak zorunlu askerliğin yerine sayıldığı için böyle bir görevi kabul eder ve zorunlu hizmetleri biter bitmez ayrılırlar. Bu duruma ek olarak mesleki eğitimlerinin az ve aldıkları ücretin düşük olması nedeniyle, tahmin edilebileceği gibi, meslekleriyle pek gurur duymazlar, yolsuzluğa açıktırlar ve değerli bir kamu hizmeti yaptıklarını düşünmezler.

¹ Mandela N (1994), Long Walk to Freedom, Little Brown, London

Tutarlı bir strateji

Bu tür personele değerli bir şey yaptıkları düşüncesini ve inancını aşılabilirlik cezaevi sisteminin başında olanlar için son derece güçtür. Böyle bir şey rastgele girişimlerle becerilemeyeceği gibi kendiliğinden de olmaz. Ancak, toplumun değer verdiği, kaliteli görevlilerin iyi bir cezaevi sisteminin temeli olduğu ilkesine dayalı tutarlı bir strateji aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Hukuki ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10:

Özgürlüğü elinden alınmış olan herkese insani bir şekilde ve herkesin saygıdeğerliği ilkesi göz önüne alınarak davranılacaktır.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 2:

Yürütme görevlileri görevlerini yaparken herkesin saygıdeğerliği ilkesini sayacak ve koruyacak ve herkesin insan haklarını koruyacaklardır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 46 (2):

Cezaevlerini yönetenler hem personelde, hem de kamuoyunda cezaevlerinde çalışmanın son derece önemli bir kamu hizmeti olduğu kanısını uyandırmaya ve korumaya çalışacak, kamuoyuna bilgi vermek için bütün uygun araçları kullanacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 48:

Bütün görevliler her zaman mahkumlara iyi örnek olacak, saygılarını kazanacak şekilde davranacak ve görev yapacaklardır.

Belirtilenlerin uygulanması

Kesin bir amaç beyanı

Söz konusu değerlerin personel tarafından anlaşılmasını ve uygulanmasını sağlamak için cezaevi sistemini yönetenler kesin ve açık bir amaç beyanında bulunmalıdır. Böyle bir beyan uluslararası belge ve standartları temel alarak hazırlanmalı ve cezaevlerinde çalışan herkese iletilmelidir. Uganda Cezaevleri Örgütünün hazırladığı Cezaevi Politikası Belgesi bu tür bir beyandır. Söz konusu belge kesin bir Amaç Beyanı içermekte ve cezaevi hizmetinin temelinde yatan ana değerleri belirtmektedir. Bu değerlerden biri de personel bulmak ve eğitmek için etkili bir sistem kurulmasının büyük öneminin kabul edilmesidir.

UGANDA CUMHURİYETİ

UGANDA CEZAEVLERİ ÖRGÜTÜ

CEZAEVİ POLİTİKASI BELGESİ

2000 YILI VE ÖTESİNE İLİŞKİN

AMAÇ BEYANI

Birleşik bir adalet sisteminin temel bir parçası olan Uganda Cezaevleri Örgütü bir yandan suçluların evrensel standartlara uyan, makul, güvenli, emin ve insani bir şekilde alıkonulmasını sağlarken, bir yandan da düzelmelerini ve yasalara uyan vatandaşlar olarak yeniden topluma kazandırılmalarını teşvik ederek ve destekleyerek toplumda herkesin korunmasına katkıda bulunmaktadır.

Değerler

1 Ana Değer Olarak Adalet

Cezaevleri Örgütü ceza hukuku sisteminin bireylerin özgürlük ve hakları üstünde en büyük etkisi olan parçasıdır. Dolayısıyla, ceza işlemlerine katılanlar görevlerinin her alanında insan haklarına saygılı olmalı ve aşağıdaki inançlardan yola çıkmalıdırlar:

- Kanun karşısında eşitlik ve adalet;
- Bireylerin saygıdeğerliği ve değeri;
- Namuslu, açık, dürüst yönetim.

2 Ceza ve adalet sisteminin etkili olabilmesi için en önemli gerekliliklerden biri suçluların davranışlarından sorumlu olduklarına ve yasalara uyan vatandaşlar olarak yaşayabilecek güce sahip bulduklarına inanılmasıdır.

3 Suçluların çoğu hakkında hapis dışı yöntemlerle toplum içinde etkili bir biçimde işlem yapılabilir; hapis cezası sınırlı bir şekilde kullanılmalıdır.

4 Kamunun korunabilmesi için, suçlular hakkında verilecek kararlar duruma ilişkin bütün verileri göz önüne alan tehlike değerlendirmelerine ve tehlike yönetimi uygulamalarına göre alınmalıdır.

5 Etkili cezanlandırma ancak daha adil, insani ve emniyetli bir topluma katkıda bulunmak amacıyla, ceza hukuku alanında birlikte çalışılan güçlerle ve toplumla yakın bir işbirliğine girerek gerçekleştirilebilir.

6 Dikkatle aranıp seçilmiş, gerekli şekilde eğitilmiş, bilgili görevliler etkili bir ceza sisteminin vazgeçilmez bir parçasıdır.

7 Cezaevlerinde ne yapıldığını bilmek kamunun hakkıdır ve kamuya ceza sistemine katılma fırsatı verilmelidir.

8 Ceza sisteminin etkililiği yeniliklere uyabilme ve geleceği biçimlendirme gücüne bağlıdır.

9 Yargılanmayı bekleyen mahkumların suçsuz olduğu varsayılacak ve kendilerine bu anlayışla davranılacaktır. Bu kimseler yargılanıp ceza almış mahkumlardan ayrı tutulacaktır.

10 Erkekler ve kadınlar, mümkün olduğu ölçüde, ayrı cezaevlerinde alıkonulacaktır. Hem erkeklerin, hem de kadınların alıkonulduğu cezaevlerinde, kadınlara ait bölümlerin tümü cezaevinin kalanından bütünüyle ayrılmış olacaktır.

11 Hapis cezası her zaman, yasaları çiğneyenlere verilecek son ceza olarak düşünülecektir.

Kamuoyu ve medyanın cezaevlerinin bağılı olduğu değerlerin bilincinde olması da önemlidir. Cezaevlerinin bir sivil toplumdaki yeri daha iyi anlaşılırsa, kamuoyunun, cezaevi makamlarının cezaevlerinde iyi uygulamalar olması için yaptığı girişimlerin değerini daha iyi kavraması da mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için üst düzey cezaevi görevlileri yerel halkla ve medyayla iyi ilişkiler içinde olmalıdır. Kamuoyunun yalnız kötü bir şey olduğunda cezaevleri konusunda haber alması doğru değildir, cezaevi hayatına ilişkin günlük gerçekleri de bilmesi gerekir. Cezaevi sistemini yönetenler cezaevi müdürlerinin, sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere, dış dünyadaki gruplarla düzenli olarak buluşmasını ve uygun olan durumlarda bu grupları cezaevine davet etmesini teşvik etmelidirler.

“ Gana’da Cezaevleri Örgütü kamuoyunun cezaevlerinde yapılan çalışmaların daha fazla bilincinde olmasını sağlamak amacıyla bir hafta süren etkinlikler düzenlemiştir.

Cezaevlerinin hükümet yapısı içindeki yeri

Askeri değil

Sivil bir hizmet

Hapis, ceza hukuku içinde bir süreçtir ve demokratik toplumlarda insanların hapsedilmesine sivil güç tarafından atanan yargıçlar karar verir. Cezaevi sistemi de, askeri değil, sivil gücün denetimi altında olmalıdır. Cezaevlerinin yönetimi doğrudan ordunun ya da başka bir askeri gücün elinde olmamalıdır. Ama cezaevi sisteminin başındaki kimsenin silahlı kuvvetlerden atandığı ya da geçici bir süre için geldiği bazı ülkeler vardır. Böyle durumlarda hükümet sözkonusu kimsenin cezaevi sisteminin başı olarak bir sivil olarak hareket ettiğini açıkça belirtmelidir.

Polis değil

İşlevlerin ayrılması açısından, polisle cezaevi yönetimleri birbirlerinden kesinlikle ayrılmalıdır. Polis genelde suçların araştırılmasından ve suçluların tutuklanmasından sorumludur. Bir kimse polis tarafından alıkonulduktan ya da tutuklandıktan sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde yargı organları önüne çıkarılmalı, ondan sonra da cezaevi sistemine teslim edilmelidir. Birçok ülkede polis İçişleri Bakanlığı’na, cezaevleri ise Adalet Bakanlığı’na bağlıdır. Polisle cezaevi sistemini birbirinden ayırmanın ve cezaevleriyle adli makamlar arasında olması gereken yakın ilişkiyi vurgulamanın bir yolu budur.

“ Polisle savcılığın, adli makamlarla cezaevi sistemin rolleri birbirlerinden kesinlikle ayrılacaktır”

Avrupa Polis Ahlak Tüzüğü, Öneri (2001)10, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 46(3):

(Yukarıda anılan amaçlara ulaşmak için) personel tam-zamanlı (full-time) bir şekilde istihdam edilecek ve sivil memur statüsüne sahip olacak, hal ve gidişi iyi olduğu, etkili bir şekilde çalıştığı ve sağlık düzeyi yeterli olduğu sürece işinden olması sözkonusu olmayacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Demokratik denetim

Demokratik ülkelerde cezaevi yönetimleri genelde bir bakanlığın denetimi altında olan kamu makamlarıdır. Brezilya, Hindistan ve Almanya gibi ülkelerde sözkonusu bakanlık bir eyalet ya da bölge hükümetinde bir bakanlıktır. Birçok başka ülkede cezaevi sistemi ülke düzeyinde örgütlenir ve ulusal hükümete karşı sorumludur. ABD ve Kanada gibi kimi ülkelerde ise bu iki yaklaşımın karması olan bir yaklaşım uygulanır. Bir Adalet Bakanlığı'nın bulunduğu ülkelerde cezaevlerinin bu bakanlığa karşı sorumlu olması gittikçe yaygınlaşan bir uygulamadır.

Polisle cezaevlerinin birbirinden ayrılması

Cezaevi sisteminin Adalet Bakanlığı'na bağlanması adalet mekanizması ile yurttaşların alıkonulması arasındaki yakın ilişkiyi vurgular. Ayrıca polisin görevlerini cezaevi sisteminden ayırır. Bu önemlidir, çünkü soruşturma süreci ile yargılama öncesi alıkoyma sürecinin sanıklara baskı uygulanmasının engellenmesi için birbirinden ayrılması gerekir.

Cezaevi sisteminin Adalet Bakanlığı'na bağlanmasını teşvik etmek için başka bir gerekçe de bazı ülkelerde polisin temelde askeri bir güç olmasıdır. Bu ülkelerde polisin askeri rütbeleri vardır, polis gücü askeri bir temele göre örgütlenmiştir ve hükümet gerek gördüğünde polisi askeri bir güç olarak kullanabilir. Bu durum da cezaevi görevlilerinin sivil memur statüsüne sahip olması gerekliliği ile bağdaşmaz.

“ Afrika'da son 15 yıl içinde Benin, Fildişi Kıyısı, Kamerun, Çad, Nijer, Togo, Burkina Faso ve Senegal'de cezaevleri İçişleri Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na devredilmiştir.

Avrupa Konseyi yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinde cezaevlerinin İçişleri Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na devredilmesini beklemektedir.

Sorumluluğun devredilmesinin sonuçları

Silahlı kuvvetler üyelerinin özel maaş anlaşmalarının olduğu ve aileleriyle birlikte ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek, ücretsiz yolculuk etmek ve sübvansiyonlu lojman ve tatil gibi başka sosyal haklarının bulunduğu ülkelerde bu tür bir sorumluluk devrinin personel için çok ciddi sonuçlarının olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu hususlar bu bölümde daha sonra ele alınacaktır.

Sosyal kuruluşlarla bağlar

Cezaevlerinin sivil bir makam tarafından yönetilmesi için bir neden daha vardır. Neredeyse bütün mahkumlar bir gün tahliye olup yine dış dünyada yaşayacaklardır. Yasalara uyan vatandaşlar olarak yaşayabilmeleri için kalacak yerlerinin olması, iş bulma fırsatlarının bulunması ve gerekli sosyal destek mekanizmasına sahip olmaları gerekir. Bu nedenle, cezaevi yönetimleriyle sosyal yardım ve sağlık kuruluşları gibi başka kamu hizmetleri kuruluşları arasında yakın ilişkiler olması önemlidir. Cezaevi yönetiminin kendisi de, askeri değil de, sivil bir kuruluş olduğunda bunun olması daha olasıdır.

Disiplinli ve hiyerarşik bir sistem

Cezaevi görevlileri sivil statüsünde de olsa, genel olarak cezaevi sisteminin kendisi disiplinli ve hiyerarşik bir sistem olmaya devam edecektir. Cezaevleri demokratik yerler değildir. Gerektiği gibi faaliyet gösterebilmeleri için kesin bir komuta zincirinin olması gerekir. Bu durum çoğu büyük kuruluş için geçerlidir. Ama, en iyi yönetilen cezaevlerinde bile asayişin bozulması ve karışıklık çıkması olasılığının her an göz önünde bulundurulmasının gerektiği cezaevi sistemi için daha da geçerlidir. Sivil statüsünde olup aynı zamanda da disiplinli olacak bir kuruluş yaratmak mümkündür. Bu elkitabının 5. bölümünde ele alınacağı gibi, cezaevlerinin düzenli yerler olması hem personelin, hem de mahkumların yararına. Bu da cezaevleri disiplinli bir şekilde düzenlenecek olursa daha olasıdır.

Personel bulma

Standartların yüksek olmasının sağlanması

Personelin gerektiği gibi olmasının önemi

Cezaevlerinde çalışan herkesin yüksek kişisel ve mesleki standartlara uyması beklenmelidir ve bu özellikle de mahkumlarla herhangi bir şekilde doğrudan ilişkisi olan kimseler için geçerlidir. Bunlara mahkumlarla ilişkisi olan üniformalı görevliler ve gardiyanlar dahil olduğu gibi, öğretmen ve eğitmen gibi uzman görevliler de dahildir. Her gün mahkumlarla temas edecek personel özel bir dikkatle seçilmelidir. Dolayısıyla, personel bulma süreci çok önemlidir. Cezaevleri yönetiminin uygun kimselerin cezaevlerinde çalışmak için başvurmasını sağlayacak kesin bir siyaseti olmalıdır. Cezaevi sistemi, değerlerini ve içinde görev yapacağı ahlaki çerçeveyi zaten belirlemişse, bu değerlerin ve çerçevenin personel bulmak için kullanılacak yayınlarda ve personel bulma sürecinde de vurgulanması gerekir. Bu sayede, bu tür bir görev için başvuran herkes kendisinden nasıl bir davranış ve tavrın bekleneceğini bilecektir. Aynı şekilde, sözgelimi azınlıklara ya da kadınlara veya yabancılara karşı kabullenilemez kişisel ölçüleri olanların cezaevi sisteminde çalışmak için başvurması engellenecektir.

Uygun adayların seçilmesi

Cezaevlerinde çalışmak için başvuranların yapacakları işin niteliğini kavramasını sağlayacak böyle bir yaklaşım benimsendiğinde bile başvuranların hepsi uygun olmayacaktır. Dolayısıyla, yalnız uygun kimselerin cezaevlerinde çalışmak için seçilmelerini sağlayacak kesin süreçler olmalıdır. Bu süreçler her şeyden önce başvuranların dürüst ve insani kimseler olduğunu kanıtlayabilmeli ve günlük işleri sırasında karşılaşmaları olası olan tehlikeli durumlarla nasıl baş edeceklerini göstermelidir. Sürecin bu bölümü en önemli kısımdır çünkü cezaevlerinde çalışacaklarda bulunması zorunlu olan nitelikleri kapsamaktadır. Ancak başvuran bir kimsenin bu ölçülere uyduğu kanıtlandıktan sonra eğitim durumu, sağlık durumu, daha önceki işlerinde gösterdiği performans ve yeni beceriler öğrenme yeteneği gibi başka konulara geçilmelidir.

Ayırım yapılamaz

Personel seçilirken hiçbir şekilde ayırım yapılmamalıdır. Bu, kadınların da cezaevlerinde çalışmak konusunda aynı şansa sahip olmaları, aynı ücreti alıp aynı eğitimi görmeleri ve terfi şanslarının aynı düzeyde olması anlamına gelir. Mahkumların ezici çoğunluğu erkektir ve çoğu ülkede cezaevlerinde çalışmak geleneksel olarak erkekler tarafından yapılan bir iş olmuştur. Ama bunun böyle olması için gerçek bir neden yoktur. Bazı cezaevlerinde mahkumların önemli bir bölümü azınlıktaki ırksal ya da etnik gruplardandır. Bu durumlarda cezaevi yönetimi personelin yeterli bir bölümünün de aynı gruplar arasından seçilmesi için çaba göstermelidir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 46:

- (1) Cezaevi yönetimi her düzeyde personelin dikkatle seçilmesini sağlayacaktır, çünkü cezaevlerinin gerektiği gibi yönetilmesi personelin dürüst ve insani olmasına, yapacağı iş için gerekli mesleki vasıflarla kişisel özelliklere sahip olmasına bağlıdır.
- (3) Yukarıda anılan amaçlara ulaşmak için personel tam-zamanlı (full-time) bir şekilde istihdam edilecek ve sivil memur statüsüne sahip olacak, hal ve gidişi iyi olduğu, etkili bir şekilde çalıştığı ve sağlık düzeyi yeterli olduğu sürece işinden olması sözkonusu olmayacaktır. Maaşlar uygun kimseleri böyle bir işe girmeye ve böyle bir işte çalışmaya devam etmeye teşvik edecek düzeyde olmalıdır. İşin çetinliği göz önüne alınarak sosyal haklar ve hizmet koşulları çekici olmalıdır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 49:

- (1) Mümkün olduğu ölçüde, personel içinde yeterli sayıda ruh hekimi, psikolog, sosyal görevli, öğretmen ve mesleki eğitmen gibi uzmanların olması sağlanacaktır.
- (2) Sosyal görevliler, öğretmenler ve mesleki eğitmenler sürekli (full-time) olarak işe alınacak, ama bu uygulama part-time ya da gönüllü olarak çalışmak isteyenlere engel olmayacaktır.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 18:

Hükümetler ve yürütme organları yürütme görevlerinde çalışacak herkesin gerekli eleme süreçlerinden geçirilmesini sağlayacak ve görevlerini gerektiği gibi yerine getirebilmeleri için gerekli ahlaki, psikolojik ve fiziksel özelliklere sahip olmalarını ve sürekli olarak kapsamlı şekilde mesleki eğitim görmelerini sağlayacaktır. Bu kimselerin görevlerini yerine getirebilme gücü belli aralıklarla yeniden gözden geçirelecektir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırmıcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, Madde 2:

Taraf devletler kadınlara karşı her tür ayırmıcılığı şiddetle kınamakta ve kadınlara karşı ayırmıcılığın vakit geçmeden bütün uygun yöntemler kullanılarak ortadan kaldırılması konusunda görüş birliğine varmış olup bu amaçla şunların yapılacağını taahhüt etmektedirler:

- (a) Kadın-erkek eşitliği ilkesi henüz ulusal anayasalarında ve konuya ilişkin bütün başka yasalarda yer almıyorsa almasının sağlanması, yasalar ve bütün başka uygun yöntemler yoluyla bu ilkenin uygulanmasının sağlanması;
- (b) Gerekli olan durumlarda ceza uygulamaları da dahil olmak üzere, kadınlara karşı ayırmıcılığı yasaklayıcı bütün yasal ve diğer önlemlerin alınması;
- (c) Kadınların haklarının erkeklerle aynı düzeyde olması için yasal önlemler alınması ve kadınların ulusal mahkemeler ve başka kamu kuruluşları aracılığıyla ayırmıcılığa karşı etkili bir şekilde korunması;
- (d) Kadınlara karşı herhangi bir ayırmıcı işlem ya da uygulamadan uzak durulması ve kamu makam ve kuruluşlarının bu gerekliliğe uyacak şekilde davranmasının sağlanması;
- (e) Herhangi bir kimse, kurum ya da iş kuruluşu tarafından kadınlara karşı ayırım yapılmasını engelleyecek önlemlerin alınması;
- (f) Kadınlara karşı ayırmıcılık içeren bütün mevcut yasa, kural, adet ve uygulamaların kaldırılması ya da değiştirilmesi için, yasa çıkarılması da dahil olmak üzere, bütün uygun önlemlerin alınması;
- (g) Kadınlara karşı ayırmıcılık içeren bütün ulusal cezai hükümlerin kaldırılması.

Belirtilenlerin uygulanması

Aktif şekilde personel arama siyaseti

Birçok cezaevi sistemi kaliteli personel bulmakta büyük güçlük çeker. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Ücretler düşük olabilir. Ya da sözkonusu toplumda cezaevi personelinin itibarı düşüktür veya cezaevleri bu alanda polis gibi başka yürütme organlarıyla rekabet halindedir. Neden ne olursa olsun, sistemi yönetenlerin personelin kendilerine gelmesini pasif bir şekilde beklemek yerine, aktif bir şekilde personel arama siyasetine yönelmeleri gerekebilir. Bu çeşitli şekillerde yapılabilir.

Kamuoyunu eğitme programı

Aktif olarak personel arama siyasetinin gerekliliği, kamuoyunu cezaevlerinde neler olup bittiği konusunda eğitmek için bir program düzenlenmesine ilişkin olarak bu bölümünde yukarıda söylenenleri desteklemektedir. Böyle bir program yanlış izlenimlerin ortadan kalkmasını sağlayacağı gibi, genel olarak kamuoyunda, özel olarak da cezaevlerinde çalışması mümkün olan kimseler arasında ilgi uyandırabilir. Toplumdaki insanlar cezaevlerindeki hayatın gerçeklerinden habersizler cezaevlerinde çalışmak istemeleri olası değildir. Kamuoyunun eğitilmesi çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir. Toplumun

sorumluluk sahibi üyelerinin cezaevlerini ziyaret ederek buralardaki hayatı kendi gözleriyle görmeleri sağlanabilir. Ya da medyayla düzenli olarak ilişki kurularak, yalnızca kötü bir şey olduğunda eleştirel haberlerin değil, birçok değişik bilginin yayınlanması sağlanabilir.

Cezaevi yönetimi bundan sonraki aşama olarak cezaevi personeli sağlayabilecek gruplara yönelmelidir. Bunlar üniversiteler ya da başka yüksek öğrenim kuruluşları gibi öğrenim kuruluşları ya da toplum grupları olabilir. Bu gruplara cezaevi görevlilerinin rolü hakkında bilgi verilmeli, ne tür kimselerin cezaevlerinde çalışmak isteyebilecekleri açıklanmalı ve bunun yapmaya değer bir kamu hizmeti olduğu anlatılmalıdır.

Uzman personel

Uzman personel bulma konusunda özel bir dikkat gösterilmelidir. Bu kimseler büyük bir olasılıkla belli bir mesleğe sahip kimseler olacaktır. İçlerinde öğretmenler, eğitimciler ve sağlık görevlileri bulunacaktır. Bazı cezaevlerinde ruh hekimlerine ve psikologlara da gerek vardır. Belli bir mesleki eğitim görmüş kimselerin, sözcüleri öğretmenlerin cezaevlerinde çalışmak için otomatik olarak uygun kimseler olmaları varsayılmamalıdır. Bu kimselerin de dikkatle seçilmeleri ve cezaevi içinde oynamaları beklenen rolün kesinlikle belirlenmesi gerekir.

Kadın personel

Bir dizi değişik ülkede yaşanan deneyimler kadınların da genel cezaevi görevlerini erkekler kadar iyi yerine getirebileceğini göstermiştir. Hatta bir olay çıkmasının olduğu durumlarda kadınların orada bulunmasının durumu yatıştırdığı görülmüştür. Tuvalet ve banyo bölgelerinin denetlenmesi ve mahkumların üstünün aranması gibi bir iki alanda cezaevi görevlileriyle mahkumların cinsiyetinin aynı olması gerekir. Bunlar dışında kadınlar bütün cezaevi görevlerini üstlenebilir.

Personelin eğitilmesi

Eğitimin ardındaki değerler

Personel uygun bir şekilde bulunup seçildikten sonra sıra eğitime gelir. Yeni personelin çoğunun cezaevleri konusundaki bilgi ve deneyimi çok az olacak veya bu alanda hiç bilgi ya da deneyimi olmayacaktır. Yapılması gereken ilk şey bu bölümünde cezaevi yönetimi için gerekli olduğu anlatılan ahlaki çerçeveye saygının herkese aşılmasıdır. Sonradan öğretilen bütün uzman becerilerin ardında cezaevlerindeki herkesin saygıdeğer ve insan olduğu inancı olduğu kesinlikle vurgulanmalıdır. “Cezaevlerindeki herkes” kavramına, işledikleri suç ne olursa olsun, bütün mahkumlar, personel ve ziyaretçiler dahildir. Personele, bazıları güçlü çıkabilecek kimselere karşı iyi ve insani bir şekilde davranmak için gerekli temel beceriler öğretilmelidir. Bu yalnızca bir kuram işi değildir, bundan sonra gelecek uzman eğitimin ilk adımıdır. Bazen en gelişmiş cezaevi sistemlerinde bile personele verilen eğitimin ardında yatan amaçlar kesinlikle anlaşılır. İyi cezaevi yönetiminin temel öğeleri kavranmaz.

Uzman eğitim

Personele gerekli uzman eğitim verilmelidir. Güvenliğe ilişkin gerekliliklerin bilincinde olmaları gerekir. Bu da güvenlik teknolojisini, yani anahtarları, kilitleri ve izleme araçlarını kullanmayı bilmelerini gerektirir. Nasıl kayıt tutmaları ve hangi raporları yazmaları gerektiğini de bilmelidirler. En önemli olarak da, doğrudan mahkumlarla ilgilenmenin önemini kavramalıdır. Kilit ve anahtarların sağlayacağı güvenlik mahkumların kimler olduğunu ve nasıl davranmalarının beklenilebileceğini bilmenin vereceği güvenlik tarafından tamamlanmalıdır. Bunlar bu elkitabının 5. bölümünde ele alınan dinamik güvenlik hususlarıdır.

Karışıklık çıkmasının önlenmesi

Düzen ve asayişin korunması açısından yeni personelin öğrenmesi gereken en önemli şey işin başından karışıklık çıkmasını önlemenin, çıktıktan sonra yatıştırmaktan her zaman daha iyi olduğudur. Karışıklık tek bir mahkuma ilişkin bir olaydan toplu ayaklanma ya da isyana kadar her şeyi kapsayabilir. Karışıklığın birdenbire çıkması çok ender rastlanılan bir durumdur. Çoğu kez, bir patlamaya doğru gidilmekte olduğunu gösteren birçok belirti olur. Gerekli eğitimi görmüş bir görevli bu belirtileri tanıyacak ve karışıklığı önlemek için gerekli önlemleri alacaktır. Bu öğretilmesi mümkün olan bir beceridir.

Sürekli eğitim

Personele uygun eğitimin verilmesi gerekliliği ilk işe girdikleri andan emekli oldukları ana kadar sürecek bir gerekliliktir. Her yaşta ve her rütbede görevlilere gelişmeye devam etmeleri için düzenli olarak fırsat verilmelidir. Bunun yapılması görevlilerin en son tekniklerden haberdar olmalarını sağlar. Ayrıca da, uzmanlık gerektiren alanlarda çalışan görevlilere belli becerilere ilişkin olarak eğitim görme fırsatı ve daha üst düzeydeki görevlilere de yönetim becerilerini geliştirme fırsatı verir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 47:

- (1) Personel yeterli eğitim ve zeka düzeyine sahip olacaktır.
- (2) Personele göreve başlamadan önce genel ve özel görevleri konusunda kurs verilip ve teorik ve uygulamalı sınavlardan geçmeleri sağlanacaktır.
- (3) Personel göreve başladıktan sonra meslek hayatları sırasında cezaevleri örgütü tarafından uygun aralıklarla düzenlenecek kurslara giderek bilgilerini ve mesleki becerilerini geliştirecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 50:

- (1) Bir cezaevinin müdürü olacak kimse böyle bir görev için gerekli karaktere, yönetim becerilerine, eğitime ve deneyime sahip olacaktır.
- (2) Bütün zamanını işine ayıracak, yarı-zamanlı olarak atanmayacaktır.
- (3) Cezaevi alanı içinde ya da yakınında oturacaktır.
- (4) Aynı müdürün birden fazla cezaevinin başında olduğu durumlarda sözkonusu müdür bu cezaevlerinin herbirini sık sık ziyaret edecek ve her cezaevi sözkonusu cezaevinde sürekli olarak kalan, sorumlu bir görevlinin yönetimi altında olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 51:

- (1) Müdür, yardımcı müdür ve kalan personelin içinde çoğunluğu oluşturan kesim mahkumlarının en çoğunun konuştuğu dili ya da en çoğunun anladığı bir dili bilecektir.
- (2) Gerekli olan her durumda tercüman kullanılacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 52:

- (1) Bir ya da daha fazla doktorun tam-zamanlı olarak çalışması gerekecek kadar büyük olan cezaevlerinde bu doktorlardan en az biri cezaevi alanı içinde ya da yakınında oturacaktır.
- (2) Başka cezaevlerinde doktor her gün cezaevini ziyaret edecek ve acil bir durumda gecikmeden yetişebilecek kadar yakında oturacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 53:

- (1) Hem erkekler, hem de kadınlar için kullanılan cezaevlerinde cezaevinin kadınlara ait kısmı sorumlu bir kadın görevlinin yönetimi altında olacak ve bu kısmın bütün anahtarları bu kadın görevlide olacaktır.
- (2) Hiçbir erkek görevli yanında bir kadın görevli olmadıkça cezaevinin kadınlara ait kısmına girmeyecektir.
- (3) Kadın mahkumlara yalnız kadın görevliler bakacak ve bu mahkumlar yalnız kadın görevlilerin denetimi altında olacaktır. Ancak, bu, erkek görevlilerin, özellikle de doktor ve öğretmenlerin kadınlar için açılmış cezaevlerinde ya da karma cezaevlerinin kadınlara ait kısımlarında görevlerini yerine getirmelerini engellemeyecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 54:

- (1) Bir cezaevinin görevlileri, kendilerini savunma, bir kaçma girişimini önleme ya da yasa ve kurallara dayalı bir emre karşı pasif ya da aktif direnişi kırma amacıyla olmadıkça, mahkumlara karşı hiçbir şekilde kaba kuvvete başvurmaz. Kaba kuvvete başvurmak zorunda kalan görevliler gerekli asgari kuvveti kullanmalı ve olayı derhal cezaevi müdürüne bildirmelidir.
- (2) Cezaevi görevlilerine saldırgan mahkumları hareketsiz bırakmalarını sağlayacak fiziksel eğitim verilecektir.
- (3) Doğrudan mahkumlarla temas halinde olmalarını gerektiren görevler yapan personel özel durumlar dışında silah taşımaz. Ayrıca, personele silah kullanma eğitimi verilmedikçe hiçbir surette silah verilmeyecektir.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 3:

Yürütme görevlileri ancak kesinlikle gerekli olan durumlarda ve görevlerini yapabilmeleri için gerekli olan ölçüde şiddet kullanabilirler.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 4:

Yürütme görevlilerinin öğrendiği gizli bilgiler, görevlerini yapabilmeleri ya da adaletin yerini bulması için kesinlikle gerekmedikçe, gizli tutulacaktır.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 5:

Hiçbir yürütme görevlisi işkence ya da başka bir zalim, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulayamaz veya uygulanmasına ön ayak olamaz ya da göz yumamaz. Bir yürütme görevlisi üstlerinden aldığı emirleri ya da savaş veya savaş olasılığı, ülke içinde siyasi karışıklık ya da başka bir acil durum gibi olağanüstü bir durumu işkence veya başka bir zalim, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele ya da ceza için gerekçe olarak gösteremez.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 6:

Yürütme görevlileri denetimleri altındaki mahkumların sağlığının tümüyle korunmasını sağlayacak ve özellikle de gerekli her durumda tıbbi müdahale sağlayacaktır.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 7:

Yürütme görevlileri kanuna ve Tüzüğe saygı gösterecektir. Ayrıca, ellerinden geldiği ölçüde bunların çığnemesini önleyecek ve böyle bir çığnemeye şiddetle karşı çıkacaktır.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 4:

Yürütme görevlileri kaba kuvvete ve ateşli silahlara başvurmadan önce görevlerini mümkün olduğu ölçüde şiddet kullanmadan yerine getirmeye çalışacaktır. Kaba kuvvete ve ateşli silahlara ancak başka yöntemler etkisiz kalır ya da istenilen sonucun bu yöntemlerle elde edilebilmesi olasılığı hiç yokmuş gibi durursa başvurabilirler.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 9:

Yürütme görevlileri, kendilerini ya da başkalarını gerçekleştirmek üzere olan bir ölüm ya da ciddi yaralanma tehlikesine karşı koruma, ciddi bir ölüm tehlikesi içeren ağır bir suçun önleme, böyle bir tehlike oluşturan ve kendilerine karşı koyan bir kimseyi tutuklama ya da böyle bir kimsenin kaçmasını önleme amacıyla olmadıkça ve daha hafif yöntemler bu amaçlara ulaşmak için yetersiz kalmadıkça, ateşli silah kullanmayacaktır. Ateşli silahların bilerek öldürme amacıyla kullanılmasına yalnız bunun kaçınılmaz olduğu ve bir kimsenin hayatını kurtarmak için yapıldığı durumlarda izin verilir.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 15:

Cezaevi içinde düzen ve asayişin korunması için kesin olarak gerekmedikçe ya da şahsi güvenliklerine yönelik bir tehlike olmadıkça, yürütme görevlileri mahkum ya da tutuklulara karşı kaba kuvvet kullanmayacaktır.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 16:

Yürütme görevlileri kendilerini ya da başkalarını gerçekleştirmek üzere olan bir ölüm veya ciddi yaralanma tehlikesine karşı korumak amacıyla olmadıkça, ya da 9 sayılı ilkede belirtilen türden tehlike oluşturan bir mahkum veya tutuklunun kaçmasını önlemek için kesinlikle gerekmedikçe, mahkumlara ya da tutuklulara karşı silah kullanmayacaktır.

Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Tıbbi Ahlak İlkeleri, İlke 1:

Mahkum ve tutuklularının bakımıyla görevli sağlık görevlileri ve özellikle de doktorlar bu kimselerin bedensel ve ruhsal sağlığına ilişkin korumanın ve bir hastalık durumunda uygulanacak bakım ve tedavinin mahkum ya da tutuklu olmayan kimseler için geçerli olanlarla aynı kalite ve düzeyde olması sağlamaya yükümlüdür.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildiri, Madde 10:

- 1 Evli ya da bekar bütün kadınlara ekonomik ve sosyal hayat alanında erkeklerle eşit haklar sağlamak için gerekli bütün uygun önlemler alınacak ve özellikle de şu haklar sağlanacaktır:
 - (a) Medeni durumu nedeniyle ya da başka bir nedenle ayırım yapılmaksızın, mesleki eğitim görme, çalışma, dilediği işi seçme ve iş ya da mesleğinde ilerleme hakkı;
 - (b) Erkeklerle aynı ücreti alma ve aynı değerde işe karşılık aynı muameleyi görme hakkı;
 - (c) Ücretli izin ve emeklilik hakları ve işsizliğe, hastalığa, yaşlılığa ve çalışma engelleyici başka koşullara ilişkin sosyal güvenlik düzenlemeleri;
 - (d) Erkeklerle aynı düzeyde aile yardımı alma hakkı.
- 2 Kadınlara karşı evlilik ya da doğum nedeniyle ayırım yapılmasını engellemek ve çalışma haklarını korumak için, evlenmeleri ya da gebe kalmaları halinde işten çıkarılmalarını önleyecek ve doğumdan sonra işlerine dönmelerini garantileyecek şekilde doğum izni almalarını sağlayacak önlemler alınmalı ve çocuk bakımı olanakları da dahil olmak üzere, sosyal hizmetler sağlanmalıdır.

Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Kurallar, Kural 82:

Yönetim her düzey ve tipte personelin dikkatle aranmasını ve seçilmesini sağlayacak düzenlemeler geliştirmelidir, çünkü alıkoyma kuruluşlarının gerektiği gibi yönetilmesi bu personelin, gerekli kişisel özelliklere sahip olmanın yanı sıra, dürüst ve insani olmasını ve gerekli yeteneklere ve küçük yaşta kimselerle ilgilenecek kapasiteye sahip olmasını gerektirir.

Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Kurallar, Kural 85:

Personele görevlerini gerektiği gibi yerine getiremelerini sağlayacak eğitim, özellikle de çocuk psikolojisi, çocukların sağlık ve güvenliği ve o anda geçerli olan kurallar da dahil olmak üzere, insan ve çocuk haklarına ilişkin uluslararası ölçü ve kurallar hakkında eğitim verilmelidir.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Kurallar, Kural 22:

- 1 Küçük yaşta kimselerle ilgilenen bütün personelin gerekli mesleki yeterlilik düzeyine ulaşmalarını ve bu düzeyde kalmalarını sağlamak için mesleki eğitim, cezaevi içi eğitim, bilgi tazeleme kursları ve başka uygun eğitim yöntemleri kullanılacaktır.
- 2 Küçük yaşta kimselere ilişkin adli süreçlerle ilgilenen personel bu küçük yaşta kimselerin çeşitliliğini yansıtacak şekilde olacaktır. Kadınların ve azınlık gruplarından kimselerin bu alandaki cezaevlerine adil oranlarda girmelerini sağlamak için çaba gösterilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

İlk eğitim

Cezaevlerinde çalışmaya yeni başlayacak personele verilen eğitimin standart ve kalitesi ülkeden ülkeye büyük değişiklikler gösterir. En alt düzeydeki düzenleme yeni görevlilerin deneyimli görevlilerle birlikte görev yaparak görevlerini öğrenmelerinin beklenmesidir. Bu görevlilere bir iki basit öğüt verildikten sonra ellerine anahtarlar verilip göreve başlamaları söylenir. Bu son derece tehlikeli bir uygulamadır. En iyi olasılıkla, yeni görevlilerin, görevlerinin gerçek niteliğini anlamamalarına ve daha yaşlı görevlilerden en iyi uygulamalar kapsamına girmeyen huylar edinmelerine yol açar. En kötü olasılıkla da, güçlü mahkumların bu yeni görevlilerinin zayıflığından yararlanarak onlara düzen ve asayişin zayıflamasına yol açacak şekilde baskı uygulamasına neden olur.

Bazı ülkelerde yeni personel birkaç hafta süreyle bir okula ya da başka bir eğitim yerine gönderilir ve göreve başlamadan önce işleri hakkında basit birkaç bilgi edinir. Başka ülkelerde ise doğrudan mahkumlarla ilgilenecek personel göreve başlamadan önce iki seneye kadar eğitim görür. Bazı ülkelerin cezaevi sistemlerinde personele teorik eğitimle birlikte uygulamalı eğitim de verilir. Örneğin, Gana'da personel üç ay eğitim gördükten sonra bir cezaevinde üç ay geçirir, ardından da üç ay daha eğitim görür.

Yeni personele bir cezaevinde göreve başlamadan önce, hangi yöntemle olursa olsun, işleri hakkında bir dizi kesin ilke ve temel görevlerini yapabilmelerini sağlayacak düzeyde uzman beceriler öğretilmelidir. Sonra da yönetim tarafından kendilerine en iyi örnek olacağı ve özgüven kazanmalarını sağlayacağı saptanmış üst düzeyde görevlilerle birlikte görev yapmaları sağlanmalıdır.

Üst düzeyde personelin eğitimi

Üst düzeyde personelin eğitiminin daha ileri bir düzeyde olması gerekir. Sözkonusu personel doğrudan bu düzeyde işe alınsa da, daha alt düzeylerden zamanla terfi ederek bu düzeye gelse de bu gereklilik değişmez. Cezaevleri içinde üst düzeylerde görev yapabilmek için yalnızca deneyimli olmanın yeterli olacağı düşünülmemelidir. Yıllarca alt düzeylerde çalışmış personele bile yönetimde görev alabilmeleri için yardım edilmesi gerekir. Rusya gibi bazı ülkelerde üst düzeyde personel doğrudan bu düzeyde işe alınır ve cezaevi yönetiminde çalışabilmeleri için yıllar süren bir eğitim programından geçmeleri gerekir. Cezaevi müdürleri ve müdür yardımcıları cezaevlerindeki ortamı belirleyen temel kimselerdir. Gerekli kişisel özelliklere sahip olmalarını sağlayacak şekilde dikkatle seçilmeli ve uzun ve kapsamlı bir eğitimden geçirilmelidirler.

Uzman personelin, özellikle de sağlık personelinin eğitilmesi

Öğretmenler ve eğitimciler gibi, uzman bir işlevi olan personele görevlerini gerektiği şekilde yerine getirebilmeleri için ek eğitim verilmesi gerekir. Bu, özellikle de sağlık personeli için geçerlidir. Doktorlar bir cezaevinde çalışırken mesleklerine ilişkin bütün ahlaki yükümlülükleri uymak zorunda olduklarını unutmamalıdır. Hastaları bir cezaevinde de olsa doktorun ilk görevi, ister bedensel, ister de ruhsal olsun, bu kimselerin hastalıklarıyla ilgilenmektir. Cezaevlerinde çalışacak doktorlara bu kesinlikle açıklanmalıdır.

“ Avustralya’da, cezaevi sisteminden ayrı bir kuruluş olan, ama Yeni Güney Galler eyaletindeki cezaevlerindeki bütün mahkumlara sağlık hizmetleri sunmak amacıyla cezaevi sistemiyle yakın bir işbirliği içinde çalışan Yeni Güney Galler Eyaleti Cezaevi Sağlık Servisi 1999 yılında personeli için bir Davranış ve Ahlak Tüzüğü yayınlamıştır.

Özel mahkum gruplarıyla çalışmak için eğitim

Özel mahkum gruplarıyla çalışacak personele bu çalışma için gerekli eğitim verilmelidir. Bu, özellikle küçük yaşta ve genç mahkumlarla çalışacak personel için geçerlidir. Bazen böyle mahkumlarla çalışmayı yetişkinlerle çalışmaktan daha az önemli ya da güçmüş gibi görme eğilimi vardır. Ama bu çoğu kez doğru olmaktan çok uzaktır. Küçük yaşta mahkumlar çoğu kez yetişkinlerden daha fazla patlamaya hazırdırlar ve daha çok ilgi isterler. Aynı zamanda, doğru şekilde eğitilir ve teşvik edilirlerse olumlu sonuç alınması olasılığı daha yüksektir. Küçük yaşta mahkumlarla çalışan personelin ilk görevlerinden biri büyüyünce yasalara uyan yetişkinlere dönüşmeleri için onlara yardımcı olmaktır. Kadın mahkumlarla, ruhsal sorunları olan mahkumlarla ya da azami güvenliğe tabi mahkumlarla çalışacak görevliler için de aynı şekilde özel eğitim gereklidir.

Gelişme ve eğitimin devam etmesi

Personele verilecek ilk eğitim gelişme süreçlerinin yalnızca ilk aşaması olmalıdır. Cezaevleri yeni bilgilerden ve dış etmenlerden etkilenen durmadan değişen, dinamik kuruluşlardır. Personele bilgilerini güncelleştirmek ve becerilerini bilemek için düzenli olarak fırsat verilmelidir. Bunun gerçekleşebilmesi için cezaevleri sistemi ve başka adalet ve sosyal yardım kuruluşları içinde gelişme olması gerekir. Bu gelişme bir görevlinin bütün meslek hayatı boyunca sürer.

Kaba kuvvet kullanma konusunda eğitim

Çoğu cezaevinde mahkumlar genelde yasal emirlere sessizce uyarlar. Cezaevinde olmayı istemezler, ama oldukları gerçeğini kabullenir ve verilen talimatlar doğrultusunda hareket ederler. Ama bazen bireyler ya da küçük gruplar şiddete başvurabilirler ve kaba kuvvet kullanarak kontrol altına alınmaları gerekir. Bu konu bu elkitabının 5. bölümünde ele alınmaktadır. Bütün personele eğitimlerinin başında mahkumlara karşı hangi koşullarda kuvvet kullanılabileceğinin açıklanması önemlidir.

Kuvvet kullanılmasına ilişkin usuller

İlk ilke kuvvetin ancak mutlak olarak gerekli olduğu durumlarda kullanılabileceği ve bu durumlarda bile ancak gerekli olduğu ölçüde kullanılabileceğidir. Bu nedenle, hangi durumlarda kuvvet kullanılabileceğini ve kullanılacak kuvvetin niteliğini açıkça belirten bir dizi usul olmalıdır. Herhangi bir şekilde kuvvet kullanılmasına ilişkin karar yalnızca o anda cezaevinde görev başında olan en üst düzeydeki görevli tarafından verilmelidir. Kullanılan kuvveti ve kullanma gerekçesini belirten bir kayıt tutulmalıdır.

Asgari kuvvet kullanılması

Bütün personele kendi başlarına ya da küçük gruplar halinde şiddete başvuran mahkumları makul yöntemlerle hareketsiz kılabilmelerini sağlayacak fiziksel eğitim verilmelidir. Personelin içinde bazıları bu alanda ileri düzeyde eğitilmelidir. Birleşik Krallık’ta cezaevi örgütlerinin kullandığı kontrol altına alma ve hareketsiz kılma eğitimi asgari düzeyde kuvvet kullanma alanında bir örnektir.

Ateşli silah kullanma konusunda eğitim

Bazı cezaevi örgütlerinde bazı personel ateşli silah taşır. Bu personele gerekli eğitim verilmesini ve hangi koşullarda ateşli silah kullanabileceklerini anlamalarını sağlamaya özen gösterilmelidir. Mahkumlarla doğrudan temas halinde olan görevlilerin silah taşınması salık verilmez. Bu, hem bu silahların düşünmeden kullanılmasını, hem de mahkumların eline geçmesini önlemek içindir.

Yalnız ölüm tehlikesine karşı kullanılmalıdır

Öldürücü ateşli silahlar yalnızca ölüm tehlikesini önlemek için doğrudan gerekli olduğunda kullanılmalıdır. Yani bir kimsenin ölüm tehlikesi içinde olduğu kesinlikle anlaşılabilir olmalıdır. Örneğin, bir mahkumun kaçıyor olması öldürücü şekilde ateş açmak için yeterli neden değildir. Söz konusu mahkumun bir kimse için gerçekleşmek üzere olan bir ölüm tehlikesi oluşturuyor olması da gerekir.

Personelin istihdam koşulları

İyi koşulların gerekliliği

Bu elkitabında iyi cezaevi yönetimine ilişkin olarak anlatılan ilkelerin uygulamaya konulabilmesi için personelin ileri düzeyde motive olması, çok iyi eğitilmiş olması ve yaptığı kamu görevine bağlı olması şarttır. Ancak, gerekli niteliklere sahip kimseler bulmak, bu kimselere uzmanlık anlayışı vermek ve iyi bir eğitim sağlamak yeterli değildir. Ücret düzeyleri ve istihdam koşulları gerektiği gibi değilse cezaevi sisteminde kalmaları olasılığı düşer. Bunu yapmak yerine, görmüş oldukları eğitimden yararlanabilir ve edindikleri becerileri daha iyi istihdam koşulları altında kullanabilecekleri başka bir işe geçebilirler. Son yıllarda bu durum eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki cezaevi sistemlerinde önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sistemler cezaevi görevlilerine, özellikle de üst düzey personele çok iyi bir eğitim vermekte, ama yeterli düzeyde ücret veremedikleri için personelin bir iki yıldan fazla çalışmasını sağlayamamaktadırlar.

Ücret düzeyleri

Bugünün dünyasında bir mesleğin itibarı büyük ölçüde sözkonusu meslektekilerin kazandığı parayla ölçülmektedir. En nitelikli kimselerin, başlama ücretlerinin düşük olduğu işlere yönelmeleri yüksek bir olasılık değildir. Cezaevi hizmeti kamu hizmetlerinin en karmaşıklarından biridir. Bu durum her düzeydeki cezaevi personeline verilecek ücretler saptanırken göz önünde bulundurulmalıdır. Cezaevlerinde görev yapanlarla karşılaştırılabilir bir dizi grup vardır. Bu gruplar ülkeden ülkeye değişebilir. Bazı ülkelerde sözkonusu grup ceza adaleti mekanizması içinde polis gibi başka bir gruptur. Başka ülkelerde ise bu grup öğretmenler ya da hemşireler gibi devlet memurları olabilir. Karşılaştırma için kullanılacak grup ne olursa olsun, hükümetler cezaevi görevlilerinin yaptıkları güç ve kimi zaman da tehlikeli görev için gerekli düzeyde ücret almayı hak ettiklerini kabul etmelidir. Bazı ülkelerde göz önünde bulundurulması gereken ek bir husus da personele gerekli düzeyde ücret verilmediği takdirde doğrudan ya da dolaylı olarak yolsuzluğa açık olmaları tehlikesinin doğabileceğidir.

Diğer istihdam koşulları

Birçok ülkede cezaevleri büyük yerlerden uzakta yer alan ücra noktalardadır. Bu durumun yalnız personel üstünde değil, personel aileleri üstünde de etkileri olur. Okullara, sağlık kuruluşlarına, alışveriş yerlerine ve başka sosyal olanaklara erişim güçleşir. Böyle durumlarda ücret dışı istihdam koşulları, özellikle de bunlardan aileleri etkileyenler ücret kadar önem kazanır.

Bazı durumlarda, cezaevinin uzak bir yerde olması, yerel kiralardan yüksek olması ya da bütün memurlara böyle bir hak tanınması nedeniyle, personele ücretsiz ya da sübvansiyonlu lojman verilir. Aynı nedenlerle, personel ve personel aileleri cezaevindeki sağlık olanaklarından ücretsiz olarak yararlanabilirler. Avrupa Konseyi'nin yeni katılacak

devletler için koyduğu, cezaevlerini İçişleri Bakanlığı'ndan Adalet Bakanlığı'na devretme şartına yukarıda değinmiştik. Sistemin hesap verme zorunluluğu açısından bu, çeşitli nedenlerden olumlu bir gelişmedir. Ama personelin İçişleri Bakanlığı'na bağlı oldukları dönemde ücretsiz sağlık, eğitim ve konut olanaklarından ve ücretsiz ya da sübvansiyonlu ulaşım ve tatil olanaklarından yararlandıkları da göz önüne alınmalıdır. Birçok durumda bu olanaklar düşük ücretlere karşı bir dengelemedir. Cezaevleri Adalet Bakanlığı'na devredilince bu olanakların birçoğu ortadan kalkmış ve personel aldıkları ücretle ailelerini gerektiği gibi geçindiremez olmuştur. Bu durumda gereken çözüm personele makul ücretler ödenerek aynı ödemelere olan bağımlılıklarının azaltılmasıdır. Bu da kamu kaynaklarının dar olduğu ülkelerde zor olabilir.

Toplum içinde yaşamının tercih edilirliliği

Personelin ve personel ailelerinin, yalnız başka cezaevi personelinden oluşan bir topluluk içinde değil de, genel toplumun içinde yaşamalarında yarar vardır. Bu durum işlerinden bağımsız ilgi alanlarına sahip olmalarını ve her meslekten insanla tanışmalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda personelin eş ve çocuklarının cezaevinin dar çevresinin dışında normal bir hayat sürmeleri mümkün olacaktır. Daha dolu bir hayat yaşamaları da personelin işlerine daha fazla bağlı olmalarını sağlayacaktır.

Eşit muamele

Bu elkitabının 16. bölümü herhangi bir azınlık grubundan olan mahkumlara karşı ayırım yapılmamasının önemini ele almaktadır. Şu anda okumakta olduğunuz bölümde daha önce belirtildiği gibi, aynı ilke personel için de geçerlidir. Kadın personel ücret ve başka istihdam koşulları açısından erkek personelle aynı düzeyde olmalıdır. Aynı zamanda, terfi etmek ya da özel beceriler gerektiren alanlarda çalışmak konusunda aynı şansa sahip olmalıdır. Aynı ilkeler ırk, din, kültür ya da cinsel tercih nedeniyle bir azınlık grubundan olan personel için de geçerlidir.

Atama

Bazı cezaevi sistemlerinde personelin başka cezaevlerine atanabilmesi söz konusudur. Böyle atamalar yapılırken yalnız personelin değil, ailelerinin gereksinimleri de göz önüne alınmalıdır. Örneğin, atanacak personelin çocukları eğitimlerinde özellikle hassas bir dönemden geçmekteyseler başka bir yere gönderilmelerinin eğitimleri üstünde önemli bir olumsuz etkisi olabilir. Bu gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Nadir durumlar dışında, bir atama yapılmadan önce her zaman personelin görüşü alınmalı ve mümkün olan her durumda personelden atamayı onaylamaları istenmelidir. Atama hiçbir zaman personeli cezalandırma amacıyla kullanılmamalıdır.

Personelin temsil edilmesi

Cezaevlerinin çoğu disiplinin egemen olduğu kuruluşlardır. Bu, personele, makul olmayan ya da saygısız bir şekilde muamele edilebileceği anlamına gelmez. Çoğu ülkede personelin bir sendikaya girme hakkı vardır ve bu sendika personel adına ücretler ve başka istihdam koşulları konusunda pazarlığa girer. Bu salık verilecek bir düzenlemedir. Bir sendikanın olmadığı durumlarda da personelin en azından tanınan bir pazarlık mekanizmasının olması gerekir. Sendika temsilcileri ile diğer personel temsilcileri personel adına yürüttükleri çalışmalarından dolayı zarar görmemeli ve cezalandırılmamalıdır.

Ana Boyutlar

İnsanların saygıdeğerliği

Mahkumların insan haklarının korunması hakkı

İşledikleri ileri sürülen ya da gerçekten işlemiş oldukları suç ne kadar korkunç olursa olsun, tutuklanan ya da hapsedilen kimseler insan olmaya devam ederler. Kendileriyle ilgilenen mahkeme ya da adli makam bu kimselerin ellerinden insanlıklarının değil, yalnızca özgürlüklerinin alınmasına karar vermiştir.

Bir insan olarak mahkum

Cezaevi görevlileri mahkumların insan olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır. Mahkumu, bütün bir insan olarak değil de, yalnızca bir numara olarak görme eğilimine sürekli olarak karşı koymalıdır. Cezaevi personelinin mahkumlara, işledikleri ileri sürülen ya da işlemiş oldukları suçlardan dolayı, kendilerine saygı gösterilmesi hakkını kaybetmiş ikinci sınıf kimseler olarak davranarak onlara ek bir ceza vermek gibi bir hakkı yoktur. Mahkumlara kötü muamele yapılması her zaman yasalara aykırıdır. Dahası, böyle bir muamele bu muamelede bulunan görevlinin insanlığını da azaltır. Cezaevi yönetimlerinin ve cezaevi personelinin her zaman ahlaki bir çerçeve içinde çalışması gerekliliği elkitabının 2. bölümünde ele alınmıştır. Bu bölüm bu gerekliliğin somut sonuçlarını ele alacaktır.

İşkence ve zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele tümüyle yasaktır

Tutuklanan ya da hapsedilen insanlar özgürlüklerini kaybetmenin sonucu olarak kaybettikleri haklar dışında bütün insan haklarına sahip olmaya devam ederler. Cezaevi makamlarının ve cezaevi personelinin bu ilkenin doğurduğu sonuçları açıkça anlamaları gerekir. Bazı hususlar çok açıktır. Örneğin, işkence ve bilerek zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele yapılması tümüyle yasaktır. Bu yasak yalnız mahkumlara doğrudan bedensel ya da ruhsal zarar verilmesini yasaklamakla kalmaz. Mahkumun içinde yaşayacağı koşulların tümünü içerir.

“ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mahkumun Rusya’da bir alıkoyma merkezinde dört yıl on ay süreyle alıkonulduğu koşulların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesini çiğnediği sonucuna varmıştır. Söz konusu 3. Madde insanlıkdışı ve aşağılayıcı muameleyi yasaklamaktadır. Dava 1995 ve 2000 yılları arasında Magadan’da alıkonulan Valeri Kalaşnikov tarafından açılmıştır.

Mahkeme Magadan’daki alıkoyma merkezinde Bay Kalaşnikov’un her mahkuma yalnızca 0,9 metre kareyle 1,9 metre kare arasında yer düşen bir hücrede hapsedildiğini saptamıştır. Bu aşırı yer darlığı nedeniyle mahkumların ancak sırayla uyumaları mümkün olmuştur. Hücrede ışık sürekli olarak açık tutulmuş ve çok sayıdaki mahkum nedeniyle gürültü hiç kesilmemiştir. Bu koşullar uykudan mahrum kalınmasına yol açmıştır. Mahkeme aynı zamanda havalandırmanın yetersiz olduğunu ve mahkumlara hücrede sigara içme izni verildiğini, hücrede haşerat bulunduğunu, hücrenin ve tuvalet bölgesinin pis olduklarını ve Valeri Kalaşnikov’un cilt hastalıkları ve mantar kapıldığını göz önüne almıştır. Bay Kalaşnikov’un bazen frengili ve veremli kimselerle aynı hücrede alıkonulması Mahkeme tarafından son derece endişelendirici bulunmuştur.

Mahkeme 2002 yılında verdiği kararda aynı zamanda yakın geçmişte Magadan Alıkoyma Merkezi’ndeki koşulların önemli ölçüde düzeldiğini ve Rus makamlarının kasıtlı olarak Bay Kalaşnikov’u aşağılamak ve küçültmek amacıyla hareket etmediklerini kabul etmiştir.

“ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir mahkumun Yunanistan’da bir cezaevinde iki ay süreyle alıkonulduğu koşulların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin insanlıkdışı ve aşağılayıcı muameleyi yasaklayan 3. Maddesini çiğnediği sonucuna varmıştır. Dava, 1994 yılında tutuklandıktan sonra yargı öncesi Yunanistan’da Koridallos Cezaevi’nde alıkonulan Donald Peers tarafından açılmıştır.

Mahkeme özellikle Bay Peers’in her 24 saatlik dönemin önemli bir bölümünü herhangi bir şekilde havalandırılmadığı için zaman zaman son derece ısınan, penceresiz bir hücrede neredeyse yatağından çıkamadan geçirdiğini göz önüne almıştır. Ayrıca, Bay Peers tuvaleti başka bir mahkumun önünde kullanmak ve hücre arkadaşı tuvaleti kullanırken de kendisi orada hazır bulunmak zorunda kalmıştır. Mahkeme bu koşulların Bay Peers’in saygıdeğerliğine zarar verdiğine ve kendisini küçültecek ve belki de fiziksel ve ruhsal direncini kıracak kadar güçlü bir acıyla ve aşağılık duygusuyla dolmasına yol açtığına karar vermiştir.

Mahkeme, cezaevi makamlarının kasıtlı olarak Bay Peers’ı küçültmek ve aşağılamak amacıyla hareket ettiklerini gösteren bir kanıt bulunmadığını, ama nesnel bir gözle bakıldığında kabullenilemez olduğu belli olan koşulları düzeltmek için herhangi bir adım atmamalarının Bay Peers’a karşı bir saygı eksikliğine işaret ettiği sonucuna varmıştır.

Hangi haklar kaybedilmiş olur?

Özgürlüğü elinden alınan kimselerin hangi haklarını kaybettikleri dikkatle düşünülmesi gereken bir konudur.

- Dilediği yere gidebilme hakkı (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 13), hapsedilen bir kimse için elbette kısıtlanmış olur. Bu, dilediğiyle birlikte olma hakkı (İHEB, Madde 20) için de geçerlidir. Ama bu haklar bile tümüyle ortadan kalkmaz, çünkü mahkumların başka hiç kimseyle görüşmeyecek şekilde tümüyle yalnız başlarına alıkonulmaları ender bir durumdur ve böyle bir uygulamaya ancak çok önemli nedenler bulunduğunda başvurulur.
- Aile üyeleriyle temas hakkı (İHEB, Madde 12) mahkumun elinden alınmaz, ama kısıtlanabilir. Örneğin, cezaevinde olan bir baba çocuklarını her istediğinde göremeyeceği gibi, çocukları da onu göremez. Bir aile yaratmak ve bu aileyi devam ettirmek hakkı (İHEB, Madde 16) değişik ülkelerde değişik şekillerde ele alınan bir haktır. Bazı ülkelerde mahkumların eşleriyle hiçbir şekilde cinsel ilişki kurmasına izin verilmez; bazılarında yalnız çok sınırlı koşullar altında cinsel ilişkiye izin verilir; bazılarında ise bazı dönemlerde neredeyse sınırsız bir şekilde ilişkiye izin verilir. Bu hususlar bu elkitabının 8. bölümünde ele alınmaktadır.
- Annelerle çocukların aile hayatı hakkı özel olarak ele alınması gereken bir konudur. Bu bağlamda düşünülmesi gereken önemli hususların bazıları bu elkitabının 12. ve 13. bölümlerinde ele alınmaktadır.
- Herkesin doğrudan, ya da özgür bir şekilde seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma hakkı (İHEB, Madde 21) kısıtlanabilecek olan başka bir haktır. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 25. Maddesi bu hakkın seçimlerde oy vermek yoluyla kullanılacağını belirtmektedir. Bazı ülkelerde henüz yargılanıp hüküm giymemiş kimselerin oy vermesine izin verilir; bazı ülkelerde ise bütün mahkumlar oy verebilir. Buna karşılık, bazı ülkelerde, alıkonulmuş durumda olan hiç kimsenin oy verme hakkı yoktur ve bu yasak mahkum cezasını çekip tahliye edildikten sonra bile sürebilir.

*Mahkumların
da,
personelin
de insan
olduğu
gerçeği*

Cezaevinde bulunan yetişkinler ve çocuklar insan olmaya devam ederler. İnsan oldukları gerçeği mahkum oldukları gerçeğini aşar. Aynı şekilde, cezaevi personeli de insandır. Bu iki grup birbirlerinin insanlığını ne ölçüde tanıyor ise bir cezaevi o ölçüde insani bir yerdir. Böyle bir tanımanın olmadığı bir yerde insan haklarının çiğnenmesi ciddi bir tehlike haline gelir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10:

Özgürlüğü elinden alınmış bütün kimselere insani bir şekilde ve insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik göz önüne alınarak muamele edilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 1:

Bütün mahkumlara insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik ve değer göz önüne alınarak muamele edilecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 1:

Herhangi bir şekilde tutuklu ya da hapiste olan bütün kimselere insani bir şekilde ve insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik göz önüne alınarak muamele edilecektir.

Afrika İnsan ve Halk Hakları Bildirgesi, Madde 5:

Her bireyin insan olarak sahip olduğu saygıdeğerliğin göz önünde bulundurulmasına ve yasal statüsünün tanınmasına hakkı vardır.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 5 (2):

Özgürlüğü elinden alınmış bütün kimselere insan olarak sahip oldukları saygıdeğerlik göz önüne alınarak muamele edilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

*İnsan
haklarını
korumak
etkililiği artırır*

Bu elkitabından öğrenilecek ana ders personelin mahkumlara karşı uygun bir şekilde davranmasının gerekli olduğudur. Personel mahkumlara birey olarak saygı göstermez ve insan olarak sahip oldukları saygıdeğerliği göz önüne almadan davranırsa insan haklarına saygı gösterilmesi olanaksız hale gelir. Personelin davranış tarzı ve mahkumlara insani ve saygılı bir şekilde muamele edilmesi cezaevi faaliyetlerinin temeli olmalıdır. Bu, yalnız insan hakları açısından gerekli değildir. Aynı zamanda cezaevi yönetimin en etkili şeklidir. Bu gerekliliğin göz önüne alınmaması insan haklarını çiğneyeceği gibi, kimi zaman cezaevi yönetimi için yasal sonuçlar da doğurabilir.

“ 1994 yılı içinde, şizofren olmasının mümkün olduğu tanısı konulan Christopher Edwards aynı yılın 27 Kasım günü sokakta genç kadınlara sarkıntılık ettiği gerekçesiyle tutuklanarak hakkında verilecek kararı beklemek üzere İngiltere'nin Chelmsford cezaevine konulmuştur. Ertesi gün daha önce şiddet eylemlerinde ve saldırılarda bulunmuş bir gençle aynı hücreye alınmıştır. 29 Kasım günü saat gece 1.00'e yaklaşırken cezaevi personeli Christopher Edwards'ı hücrelerinde ölü olarak bulmuştur. Öbür mahkum tarafından üstüne basılarak ve tekmelenerek öldürüldüğü anlaşılmış ve sözkonusu mahkum sonradan, cezai ehliyetinin tam olmaması nedeniyle, cinayetten değil, adam öldürmekten suçlu bulunmuştur.

Christopher Edwards'ın annesiyle babası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde dava açmışlardır. Mahkeme 2002 yılında verdiği kararda Christopher Edwards'ın ölümüne ilişkin koşulların 2. Maddeyi (yaşama hakkı) çiğnediğini belirtmiştir. Mahkeme bu ölümün etkili bir biçimde araştırılmamasının da ayrıca 2. Maddeyi çiğnediğine ve anne babaya oğullarının yaşama hakkının korunmasının ilgili makamlarca ihmal edildiği yollu iddialarının değerlendirilmesi için uygun bir olanak sağlanmamasının 13. Maddeyi (etkili telafi hakkı) çiğnediğine karar vermiştir.

Standart Asgari Kurallar

Bu yaklaşımın uygulama açısından ne anlama geldiği 1957 yılında Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından kabul edilen ve bu elkitabında sürekli olarak atıfta bulunulan Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Birleşmiş Milletler Standart Asgari Kuralları'nda (SAKlar) daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır. SAKlar günlük cezaevi hayatının temel öğeleriyle ilgilidir. Bu kurallar bir yandan mahkumlara uygulanacak muameleye ilişkin bazı hususların kesin olduğunu ve yasal zorunluluklara dayalı bulunduğunu belirtirken, bir yandan da dünyanın değişik yerlerinde değişik yasal, sosyal, ekonomik ve coğrafi koşulların hüküm sürdüğünü göz önüne alırlar. SAK belgesi asgari kuralların 'uygulama alanındaki güçlüklerin üstesinden gelmek için sürekli olarak çaba gösterilmesini' ve Kurallar'da açıklanan ilkelere uyduğu sürece yeni girişimlerde bulunulmasını teşvik etmek için tasarlanmış olduğunu belirtir (SAK Konuya Giriş Gözlemleri 2 ve 3).

İşkence ve kötü muameleye hiçbir zaman izin verilmez

*İşkenceyi
haklı kılacak
hiçbir durum
yoktur*

Uluslararası insan hakları belgelerinde işkence ve kötü muamele konusunda kuşkuya hiç yer yoktur. Bu belgeler işkenceyi ya da başka bir zalim, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezayı haklı kılacak hiçbir durum olmadığını açıkça belirtirler. İşkence, tutuklu ya da mahkum olmanın içerdiği acılar hariç olmak üzere, bir kimseye büyük bedensel ya da ruhsal acılar vermek için kasıtlı olarak işlenen herhangi bir fiil anlamına gelir.

*İşkence
kullanarak
itiraf ettirmek
yasaktır*

İşkence yasağı özellikle de haklarında soruşturma ya da araştırma yapılmakta olan kimselerin alıkonulduğu yerler için önemlidir, çünkü bu gibi yerlerde bir soruşturmanın sonuca bağlanabilmesi için gerekli bilgiyi almak amacıyla zor kullanma eğilimi olabilir. Bunun en açık örneği bir mahkumun, hakkında soruşturma yapılırken kendisine baskı uygulandığı için bir suçu itiraf etmesidir. Bu, suçları soruşturan kuruluşlarla sanıkları alıkoyan kuruluşların birbirlerinden ayrı olması için iyi bir nedendir.

*Kötü
muamele
hiçbir zaman
normal olarak
görülmemelidir*

Cezaevlerinin kapalı ve dış dünyadan tecrit edilmiş yerler olması ceza görmeksizin mahkumların haklarını çiğneyen davranışlarda bulunulmasını mümkün kılabilir. Bu bazen örgütlü bir şekilde, bazen de tek bir görevli tarafından gerçekleştirilebilir. Cezaevlerinin cezai işlevine öncelik verilen ülke ve kuruluşlarda, sürekli olarak yasal olmayan bir şekilde kaba kuvvete başvurmak ya da mahkumları dövme gibi, işkence ya da kötü muameleye varan uygulamaların personel tarafından 'normal' davranış olarak görülmesi tehlikesi vardır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 5:

Hiç kimse işkenceye ya da zulme, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı bir muamele ya da cezaya maruz bırakılamaz.

İşkencenin ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Sözleşme Madde 1.1:

... "işkence" bir kimseye, sözkonusu kimseyi ya da bir üçüncü şahsı bilgi vermeye ya da bir suçu itiraf etmeye zorlamak, sözkonusu kimseyi kendisinin veya bir üçüncü şahsın işlemiş olduğu ya da işlediğinden şüphelenilen bir fiilden dolayı cezalandırmak, sözkonusu kimseyi veya bir üçüncü şahsı korkutmak ya da zorlamak, veya herhangi bir şekilde ayırıcılığa dayanan bir nedenle, kasıtlı olarak ve bir resmi görevli ya da resmi görev yapmakta olan herhangi bir başka şahsın marifetiyle veya bunların kabul ya da izniyle ağır bedensel veya ruhsal acıların verilmesidir. Yasal uygulamaların içereceği ya da neden olacağı herhangi bir acı bu kapsama girmez.

İşkencenin ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Sözleşme Madde 2:

- 1 Taraf Devlet yönetimi altında bulunan bütün bölgelerde işkencenin önlenmesi için etkili yasal, idari, adli ve başka tür önlemler alacaktır.
- 2 Savaş ya da savaş olasılığı, ülke içinde siyasi karışıklık ve başka acil durumlar da dahil olmak üzere, hiçbir olağanüstü durum işkenceyi haklı kılan bir neden olarak öne sürülmeyecektir.
- 3 Bir üstten ya da resmi makamdan emir alınmış olması işkenceyi haklı kılan bir neden olarak öne sürülmeyecektir.

İşkencenin ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Sözleşme Madde 10:

Taraf Devlet işkence yasağı konusunda eğitim ve bilginin sivil ve askeri yürütme görevlilerine, sağlık personeline, resmi görevlilere ve herhangi bir şekilde tutuklanmış, alıkonulmuş ya da hapsedilmiş herhangi bir kimsenin alıkonulmasına, sorgulanmasına ya da bu kimseyle başka bir şekilde ilgilenilmesine katkısı bulunabilecek başka herkese verilecek eğitimin bir parçası olmasını sağlayacaktır.

Yürütme Görevlileri Tüzüğü, Madde 3:

Yürütme görevlileri kaba kuvvete ancak mutlak olarak gerekli olduğu durumlarda ve bu durumlarda bile ancak görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olduğu ölçüde başvurabilirler.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 34:

Ne zaman tutuklu ya da hapiste olan bir kimse ölecek veya kaybolacak olsa, sözkonusu ölüm ya da kaybolma bir adli makam veya başka makam tarafından kendi isteğiyle ya da sözkonusu kimsenin ailesinden olan veya olayı bilen birisinin talebiyle araştırılmalıdır.

Belirtilenlerin uygulanması

İşkencenin yasak olduğu personele bildirilmelidir

Cezaevi yönetiminden sorumlu olan bütün makamlar bütün personelin ve cezaevleriyle ilgili olan başka kimselerin işkencenin ve zulmüm, insanlıkdışı ya da aşağılayıcı muamelenin bütünüyle yasak olduğunun açıkça bilincinde olmasını sağlamaktan sorumludur.

Kötü muamele tehlikesinin doğduğu noktalar

İlgili makamlar cezaevlerinin faaliyetlerine ilişkin kuralların hiçbirinin personel tarafından böyle bir muameleye izin veriyormuş gibi yorumlanmamasını sağlamalıdır. Bu, özellikle güç ve tehlikeli mahkumlarla ve başka mahkumlardan ayrı bölümlerde tutulan mahkumlarla ilişkiler konusunda geçerlidir. Personelin mahkumlara nasıl davranmasının beklenildiğini ortaya koyacak bazı önemli noktalar vardır. Bunlardan biri mahkumun cezaevine kabul edildiği noktadır. Bu noktada göreceği muamele mahkuma ve başkalarına ileride bu alanda ne beklenebileceğini gösterecektir. Cezaevine kabul anında bazı mahkumlar sessiz ve korkmuş bir durumda olabilirler. Başka mahkumlar ise saldırgan bir hava içinde ya da uyuşturucu madde veya alkol almış durumda olabilirler. Personelin bu aşamada her mahkuma saygıdeğerliğini koruyan, saygılı bir şekilde davranması önemlidir. Başka bir dizi kural da şiddete başvuran, cezaevi kurallarını çiğneyen ya da yönetilmesi başka herhangi bir şekilde güç olan mahkumlara nasıl davranılacağını kapsayacaktır. Bu mahkumlara gösterilecek muamele hem kesin ve kararlı olabilir, hem de zalim ya da insanlıkdışı olmaktan uzak durabilir.

Cinsel sömürü ve saldırı

Mahkumlar kolaylıkla cinsel olarak sömürülebilirler. Bu zorla, baskı uygulayarak ya da cinsel ilişkiye karşılık olarak mahkuma bir ayrıcalık verilmesi yoluyla olabilir. Bazen sömürü bir görevli tarafından gerçekleştirilir, ama çoğu kez başka bir mahkum tarafından uygulanır. Birçok durumda personel, bir ceza ya da yola getirme yöntemi olarak, mahkumların cinsel olarak sömürülmesine göz yumar. Bazı ülkelerde cezaevlerinde ırza geçmeler yaygın ve ciddi bir sorun haline almıştır. Bu, neden olduğu fiziksel ve ruhsal zararın yanı sıra, HIV/AIDS ve başka hastalıkların yayılmasına yol açar. Cezaevi makamları mahkumların, özellikle de kadınların cinsel sömürüden korunmasını sağlamaktan sorumludur.

“ ABD Yüksek Mahkemesi ‘cezaevlerinde saldırıya uğramak mahkumların topluma karşı işledikleri suçlardan dolayı çekmek zorunda oldukları cezanın bir parçası olarak görülemez’ şeklinde bir karar vermiştir. Dolayısıyla, Senato, yalnız cezaevlerinde ırza geçmeyi önlemeye ve cezalandırmaya çalışmakla kalmayıp ırza geçme olaylarının yaygın olduğu cezaevlerini belirlemeye de çalışan yeni bir yasa tasarısını (2002 tarihli Cezaevlerinde ırza Geçmeyi Önleme Yasası) tartışmaktadır.

Kaba kuvvet kullanılmasının kurallara bağlanması

Personele, bir mahkumun davranışının işkence ya da kötü muamele kullanılmasını hiçbir zaman haklı kılmayacağı açıklanmalıdır. Kaba kuvvet kullanılması gerektiğinde bu, kabul edilmiş usullere göre yapılmalı ve bu durumlarda bile ancak mahkumu hareketsiz kılmaya yetecek ölçüde kuvvet kullanılmalıdır. Kelepçe, gövde kayışı ve zincir gibi hareket engelleyici araçların, sopa ve copleların kullanılması da dahil olmak üzere, kuvvet yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin kurallar olmalıdır. Personel, kelepçelere, gövde kayışlarına ve hareket engelleyici gömleklere dilediği gibi erişmemelidir. Bunlar cezaevinde merkezi bir yerde saklanmalı ve ancak üst düzey bir görevli önceden izin verdiğinde kullanılmalıdır. Bu tür araçların kullanılmak üzere verildiği her durum ve hangi koşullar altında kullanıldıkları eksiksiz olarak kayda geçirilmelidir.

Sopa ve copların kullanılması

Birçok ülkede personele şahsi kullanımları için bir sopa ya da cop verilir. Bunların hangi durumlarda kullanılacağı konusunda açık talimatlar olmalıdır. Sözkonusu kullanım her zaman kendini koruma amacıyla olmalı, hiçbir zaman cezalandırma amacıyla olmamalıdır. Personel günlük görevlerini yaparken sopa ya da coplarını açık bir şekilde ellerinde taşımamalıdır. Bunlar ve konuya ilişkin başka husular bu elkitabının güvenlik ve asayişle ilgili 5. bölümünde ele alınmaktadır.

Kuvvet yöntemlerinin asgari düzeyde kullanılması

Şiddete başvuran mahkumları asgari düzeyde kuvvet kullanarak kontrol altına almak için bir dizi teknik vardır. Bunlar hem personelin, hem de mahkumların ciddi bir şekilde yaralanmasını önler. Personel bu teknikleri kullanabilecek şekilde eğitilmeli ve bu eğitim düzenli olarak güncelleştirilmelidir. Ne zaman bir şiddet olayı olup bir mahkumunun kontrol altına alınması gerekse, üst düzey bir görevli mümkün olduğu kadar çabuk olay yerine gelmeli ve olay sona erene kadar ayrılmamalıdır.

İşkence ve kötü muamele konusunda şikayetler

Mahkumların işkence ya da zulüm, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muamele konusundaki şikayetlerini, şikayette buldukları için kendilerine karşı hiçbir şey yapılmasından korkmadan, bağımsız bir makama iletmelerini sağlayacak bir dizi resmi, açık usul olmalıdır. Bu elkitabının 9. bölümünde mahkumların şikayet hakkı ele alınmaktadır.

Bağımsız gözlemcilerin cezaevlerine girebilmesi

İşkence ya da başka bir zulüm, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muamele yapılmamasını sağlamak için bir hakim in ya da başka bağımsız kimselerin düzenli olarak cezaevlerini ziyaret edebilmesine izin veren bir sistem olmalıdır. Bağımsız denetlemelerin gerekliliği bu elkitabının 10. bölümünde ele alınmaktadır.

Cezaevine kabul süreçleri

Kabul zamanı mahkumun tehlikede olduğu bir zamandır

Tutuklanan ya da hapsedilen kimseler tutuklu veya hapis olarak kalacakları yere ilk geldiklerinde özellikle tehlike içindedirler. Uluslararası yasalar bu aşamada mahkumların yaşama hakkının ve işkence ve kötü muamele görmeme hakkının korunması için özel bir çerçeve gerekli olduğunu kabul etmektedirler. Mahkumun haklarını ve cezaevi personelinin kabul aşamasında işkenceyi, kötü muameleyi, kaybolmaları, yargısız infazları ve intiharı önleme konusundaki yükümlülüklerini belirten bir dizi uluslararası belge vardır.

İnsanların saygıdeğerliğini koruyacak kabul süreçleri

Dünyanın çeşitli köşelerindeki ülkelerde, cezaevi personelinin kabul işlemlerini nasıl hem yasal olacak, hem de alıkonulan kimselerin iyi bir durumda olmalarını ve saygıdeğerliklerinin korunmasını sağlayacak bir şekilde gerçekleştirebileceğini gösteren iyi uygulamalar geliştirilmiştir. Bu iyi uygulamalardan yararlanarak, evrensel düzeyde geçerlilik taşıyan ve yerel adetlere, kültürel geleneklere ve sosyo-ekonomik düzeye uyacak şekilde uyarlanmaları da mümkün olan bir dizi öneride bulunmak mümkündür.

Bütün mahkumlar bu haklara sahiptir

Bu haklar ister ne yapılacağına karar verilmek üzere alıkonulmuş, ister yargılanmayı ya da cezasının belli olmasını beklemekte, ister de cezasını çekmekte olsun, bütün mahkumlar için geçerlidir. Henüz yargılanıp ceza almamış mahkumlar, küçük yaşta ve genç mahkumlar ile kadınlar gibi özel gruplara ilişkin önemli ek hususlar vardır. Bu grupların ihtiyaçlarına bu elkitabının 11. bölümünden 16. bölümüne kadar olan bölümlerinde değinilmektedir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Konsolosluklarla İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesi, Madde 36:

- 1 Gönderen devletin vatandaşlarına ilişkin konsolosluk işlevlerinin yerine getirilmesini mümkün kılmak amacıyla:
 - (a) Konsolosluk görevlileri gönderen devlet vatandaşlarıyla iletişim kurmakta ve bu kimseleri görmekte özgür olacaktır. Gönderen devlet vatandaşları da konsolosluk görevlileriyle iletişim kurmak ve bu kimseleri görmek konusunda aynı özgürlüğe sahip olacaktır;
 - (b) Konsolosluk makamının istemesi halinde, kabul eden ülkenin yetkili makamları vakit geçirmeden konsolosluk makamına konsolosluk bölgesi içinde tutuklanmış, cezaevine konulmuş, yargılanmak üzere alıkonulmuş ya da başka bir şekilde alıkonulmuş herhangi bir gönderen devlet vatandaşı olup olmadığını bildirecektir. Cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir kimsenin konsolosluk makamına göndermek isteyebileceği herhangi bir ileti de aynı yetkili makamlar tarafından vakit geçirmeden iletilecektir. Söz konusu yetkili makamlar söz konusu kimseye bu bent uyarınca sahip olduğu hakları vakit geçirmeden bildirecektir;
 - (c) Konsolosluk görevlileri cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşını ziyarete, kendisiyle konuşma, yazışma ve kendisine avukat temin etme haklarına sahip olacaktır. Ayrıca, konsolosluk bölgesi içinde cezaevinde olan ya da verilen bir kararla alıkonulmuş veya tutuklanmış bulunan herhangi bir gönderen devlet vatandaşını ziyaret hakkına sahip olacaktır. Ancak, cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşı konsolosluk görevlilerine kendisi adına herhangi bir şey yapmalarını istemediğini açıkça bildirirse konsolosluk görevlileri bu isteğe uyacak ve herhangi bir şey yapmayacaktır.
- 2 Bu Maddenin 1 sayılı fıkrasında belirtilen haklar kabul eden devletin yasa ve kurallarına uyan bir şekilde kullanılacaktır. Ancak bu koşul söz konusu yasa ve kuralların bu Maddede tanınan hakların taşıdığı amaçlara ulaşılmasına bütünüyle izin vermesi koşuluyla geçerli olacaktır.

Yargısız, Keyfi ve Anında İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesine ve Araştırılmasına İlişkin İlkeler, Madde 6:

Hükümetler, özgürlüğü elinden alınmış kimselerin resmi olarak tanınan alıkoyma yerlerinde tutulmaları ve başka yerlere aktarılmaları da dahil olmak üzere, alıkonulmaları ve nerede buldukları konusunda doğru bilgilerin vakit geçirmeden yakınlarına, avukatlarına ya da kendileriyle ilgilenen başka sorumlu kimselere verilmesini sağlayacaklardır.

Tüm Bireylerin Zorla Kaybettirilmekten Korunmasına İlişkin Bildirge, Madde 10:

Alıkoyma amacıyla kullanılan her yerde, özgürlüğünü kaybetmiş olarak söz konusu yerde bulunan herkesi kapsayan resmi ve güncelleştirilmiş bir kütük bulunacaktır. Ayrıca, her devlet buna benzer merkezi kütükler tutulması için gerekli önlemleri alacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 7:

- (1) Mahkumların hapsedildiği her yerde ciltli ve sayfaları numaralı bir kayıt defteri bulunacak ve bu deftere söz konusu yere kabul edilen her mahkumla ilgili olarak aşağıdaki bilgiler işlenecektir:
 - (a) Mahkumun kimlik bilgileri;
 - (b) Ne neden ve selahiyetle hapse gönderildiği;
 - (c) Kabul edildiği gün ve saatle tahliye edileceği gün ve saat;
- (2) Hiç kimse geçerli bir hapis müzakeresi olmaksızın ve bu müzakerenin ayrıntıları önceden kayıt defterine işlenmeksizin bir cezaevi tarafından kabul edilmeyecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 35:

- (1) Kabul aşamasında, her mahkuma, ait olduğu kategorideki mahkumlara yapılacak muameleye ilişkin kuralları, cezaevinin disiplin kurallarını, izin verilen bilgi alma ve şikayet yöntemlerini, haklarını ve yükümlülüklerini anlamasına ve cezaevi içindeki hayata uyum sağlamasına yardımcı olacak bütün diğer hususları kapsayacak yazılı bilgiler verilecektir.

(2) Mahkumun okuma yazması yoksa sözkonusu bilgiler kendisine sözlü olarak verilecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 13:

Herkese tutuklandığı noktada ve alıkonulmasının ya da hapsedilmesinin başladığı noktada, veya bunlardan hemen sonra, tutuklanmasını ya da alıkonulmasını veya hapsedilmesini gerçekleştiren makam tarafından haklarının neler olduğu ve bu hakları nasıl kullanabileceği bildirilecek ve anlatılacaktır.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 16:

- (1) Alıkonulan ya da hapsedilen herkes tutuklanmasından ve bir alıkoyma yeri veya cezaevinden bir diğerine nakledilmesinden hemen sonra, alıkonulduğunu ya da hapsedildiğini veya nakledildiğini ve bulunduğu yerin neresi olduğunu ailesine ya da seçeceği başka uygun kimselere bildirmek veya yetkili makamın bu bildirimde bulunmasını talep etmek hakkına sahip olacaktır.
- (2) Alıkonulan ya da hapsedilen şahıs yabancıysa kendisine aynı zamanda, vatandaşı olduğu ya da kendisinden böyle bir ileti almaya yetkili olan devletin konsolosluk makamı ya da diplomatik temsilciliği ile uygun olan yöntemle temas kurmaya hakkı olduğu vakit geçirmeden bildirilecek; şahsın sığınmacı olması ya da başka bir şekilde devletlerarası bir kuruluşun koruması altında bulunması halinde ise bu hak bildirim yetkili uluslararası kuruluşa ilişkin olarak yapılacaktır.
- (3) Alıkonulan ya da hapsedilen şahsın küçük yaşta olması veya haklarını anlayamayacak durumda olması halinde yetkili makam kendiliğinden bu ilkede ele alınan bildirimde bulunacaktır. Anne babalara ve velilere bildirimde bulunulmasına özellikle dikkat edilmelidir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 18:

Alıkonulan ya da hapsedilen şahıs avukatıyla iletişim kurmak ve kendisine danışmak hakkına sahip olacaktır.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 24:

Alıkonulan ya da hapsedilen herkese alıkoyma yerine veya cezaevine kabulünden sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde gereken düzeyde bir tıbbi muayene sunulacak ve bundan sonra da her gerektiğinde tıbbi bakım ve tedavi sağlanacaktır. Bu bakım ve tedavi ücretsiz olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 24:

Görevli doktor her mahkumu kabul edildikten sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde, sonra da gerekçe muayene edecektir. Bu muayenelerin amacı her şeyden önce mahkumda herhangi bir beden ya da ruh hastalığının olup olmadığının anlaşılması, bulaşıcı bir hastalığa yakalanan mahkumların karantinaya alınması, mahkumun dürüst bir insan olarak yeniden topluma kazandırılmasını engelleyebilecek bedensel ya da ruhsal bozukluklarının olup olmadığının belirlenmesi ve mahkumun çalışabilecek fiziksel düzeyde olup olmadığının saptanması olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 38:

- (1) Yabancı uyruklu mahkumlara vatandaşı oldukları devletin elçilik ve konsolosluk düzeyindeki temsilcileri ile iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.
- (2) Aynı şekilde, sözkonusu ülkede elçilik ya da konsolosluk düzeyinde temsil edilmeyen bir devletin vatandaşı olan mahkumlara çıkarlarını koruyan devletin diplomatik temsilcisiyle, sığınmacılara ve vatansız kimselere de böyle kimseleri koruyan uluslararası makamla iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Geçerli bir adli emrin olması gerekir

Bütün mahkumlar yalnız resmi olarak tanınan bir alıkoyma yerinde tutulma hakkına sahiptir. Cezaevi makamlarının ilk kontrol etmesi gereken şey cezaevine getirilen her mahkuma ilişkin olarak geçerli bir alıkoyma emrinin olmasıdır. Bu emir bir adli makam ya da başka bir yetkili makam tarafından çıkarılmış ve imzalanmış olmalıdır.

Mahkumlar kaydedilmelidir

Cezaevi makamları, hem alıkoyma yerinde, hem de, mümkünse, merkezi bir yerde, alıkoyma herkesi kapsayan, güncelleştirilmiş resmi bir kütük bulundurmalıdır. Bu kütük her mahkumun hangi tarih ve saatte ve hangi yetkiyle kabul edildiğini göstermelidir. Böyle kütüklerde yer alan bilgiler mahkemelere ve başka yetkili makamlarla böyle bilgiler edinmek için geçerli bir nedene sahip olan başka herkese açık olmalıdır.

Kütük ciltli, içindeki kayıtlar da numaralı olmalıdır

Her mahkum hakkında verilen ayrıntılar mahkumun kim olduğunun saptanmasına yetecek düzeyde olmalıdır. Bu, bir kimsenin ancak alıkonulması için yasal olarak yetki verilmişse alıkonulmasını ve yasaların izin verdiği kadar uzun bir süre alıkonulmamasını sağlamak ve 'kaybettirilmeye', işkence, kötü muamele ve yargısız infaz gibi insan haklarını çiğneyen uygulamaları önlemek içindir. Kütük ciltli, içindeki kayıtlar da sonradan kayıt eklenmesini ya da çıkarılmasını önleyecek şekilde numaralı olmalıdır.

Henüz yargı önüne çıkarılmamış mahkumların kaydedilmesi

Haklarında hüküm verilmeden alıkonulan kimselerin alıkonulmasına ilişkin olarak verilen yasal yetki söz konusu kimsenin bundan sonra ilk olarak hangi tarihte adli bir makam önüne çıkarılacağı belirtilmelidir.

Ailelere ve avukatlara haber verilmesi

Bir cezaevine kabul edilen herkese mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde nerede olduğunu avukatına ve ailesine haber verme fırsatı verilmelidir. Bir mahkum başka bir cezaevine ya da alıkoyma yerine nakledildiğinde de kendisine aynı fırsat verilmelidir. Henüz yargı önüne çıkarılmamış olan mahkumların hakları bu elkitabının 11. bölümünde ele alınmaktadır. Küçük yaşta mahkumların aileleriyle temas edebilmelerinin sağlanmasına özel dikkat gösterilmelidir (bu elkitabının 12. bölümüne bakın). Yaşlı, küçük ya da hasta aile üyelerine bakmaktan sorumlu mahkumlara da ek bir ilgi gösterilmelidir. Kadın mahkumlar çoğu kez bu durumda olabilir.

Yabancı uyruklu mahkumlar

Yabancı uyruklu mahkumlara, özellikle de henüz yargı önüne çıkarılmamış olanlara vatandaş oldukları devletin temsilcileriyle ilişki kurabilmeleri ve bu temsilcilerin söz konusu mahkumları ziyaret edebilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır. Söz konusu mahkumlar sığınmacı olmaları ya da devletlerarası bir kuruluşun koruması altında bulunmaları halinde, yetkili uluslararası kuruluşun temsilcileriyle iletişim kurmak ve bu temsilciler tarafından ziyaret edilmek hakkına sahip olacaklardır. Bu tür temasların ancak alıkonulan kimselerin rızasıyla gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır. Bazı durumlarda yabancı uyruklu mahkumların, vatandaş oldukları ülkeye dönecek olurlarsa, bu ülkede işkence ya da kötü muamele göreceklerine inanmaları ve dolayısıyla da sınır dışı edilme veya geri gönderilme yoluyla söz konusu ülkeye iade edilmeye karşı korunmalarının gerekmesi mümkündür.

Tıbbi muayene şarttır

Bir kimse cezaevine kabul edildikten sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde gerekli vasıflara sahip bir doktor tarafından muayene edilmeli ve gerekebilecek bütün tedaviler sağlanmalıdır. Bütün bu sağlık hizmetleri ücretsiz olmalıdır.

“ Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi tıbbi muayenenin mahkumun cezaevine kabul edildiği gün yapılması gerektiği görüşündedir.

[İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 1992'deki Finlandiya ziyaretine ilişkin rapor]

“ Gözlemlenen herhangi bir şiddet belirtisi ... eksiksiz olarak kayda geçirilmeli ve bu kayıtlara mahkumun konuya ilişkin olarak verebileceği ifadeler ve doktorun vardığı sonuçlar eklenmelidir. Ayrıca, mahkum istediği takdirde, 'doktor kendisine maruz kaldığı yara bere ve sakatlanmalar hakkında rapor vermelidir.'

[İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 1995'teki Bulgaristan ziyaretine ilişkin rapor]

“ İşkenceyi Önleme Komitesi cezaevlerine yeni kabul edilenlerin tıbbi muayeneden geçirilmesini vazgeçilmez bir uygulama olarak görmektedir. Bu, özellikle de 'bulaşıcı hastalıkların ve intiharın önlenmesi ve maruz kalınan yara bere ve sakatlanmaların zamanında kayda geçirilmesi açısından önemlidir.'

[İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 1997'deki Türkiye ziyaretine ilişkin rapor]

Vasıflı bir hastabakıcının rolü

Bazı cezaevlerinde bütün mahkumların kabul edilir edilmez bir doktor tarafından muayene edilmesini sağlamak kolay olmayabilir. Cezaevinde sürekli olarak bulunan bir doktor olmayabilir, ya da kabul edilen mahkum sayısı doktorun bu mahkumların hepsini hemen kapsamlı bir şekilde muayene edebilmesini engelleyecek kadar kabarık olabilir. Bu, özellikle de mahkumlar akşam kabul edildiğinde geçerlidir. Bu gibi durumlarda mahkumların vasıflı bir hastabakıcı tarafından bir ön muayeneden geçirilmesi sağlanmalıdır. Böyle bir çözüme başvurulduğunda doktor yalnızca hasta olduğu belli olan mahkumlarla hastabakıcının kendisine sevkettiği mahkumları muayene eder, ama kabulü izleyen gün bütün yeni mahkumları kapsamlı bir muayeneden geçirecektir.

Mahkumların sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, bu hizmetlere ilişkin standartlar ve konuyla ilgili başka hususlar bu elkitabının 4. bölümünde ele alınmaktadır.

Kadınların özel olarak korunmaya ihtiyacı vardır

Arama

Kadın mahkumların önemli bir bölümünün cinsel sömürü ya da saldırıya maruz kalmış olduğu göz önünde bulundurulmalı ve kadın cezaevlerinin kabul bölümünde çalışan personele bu hassas konuların bilincinde olmalarını sağlayacak şekilde ek eğitim verilmelidir.

Cezaevlerine ilk kabul edildiklerinde mahkumların kapsamlı bir aramadan geçirilmeleri adettir. Arama konusu bu elkitabının 5. bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Gizliliğe, Aileye, Eve ve Yazışmalara Saygı ve Kişinin Onur ve Ününün Korunması Hakkı (Madde 17) Genel Gözlem 16, fıkra 8

“ Bir kimsenin üstü ve gövdesi aranırken sözkonusu kimsenin saygıdeğerliğini korumak için etkili önlemler alınmalıdır. Bir kimsenin gövdesi üstünde arama yapacak hükümet görevlilerinin ya da böyle görevlilerin böyle bir arama yapmasını istediği sağlık personelinin cinsiyetinin, aranacak kimsenin cinsiyetile aynı olması gerekir.¹

“ Kanada Yüksek Mahkemesi 1993 yılında, erkek personelin kadın mahkumları giyinik vaziyetteyken bile aramaması gerektiğine, ama kadın personelin bu durumda erkek mahkumları arayabileceğine çünkü karşı cins tarafından aranmanın kadınlar üstündeki etkisinin erkekler üstündeki etkisinden değişik ve daha rahatsız edici olduğuna karar vermiştir.

1 BM Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri, HRC/Gen I/ Rev.5, 26 Nisan 2001

Mahkumlara bilgi verilmesi

Cezaevlerinde hayat mahkumların güçsüzlük duygusunun asgariye indirilmesini ve hak ve yükümlülükleri olan yurttaşlar olmaya devam ettiklerinin belli edilmesini sağlayacak bir hak ve adalet çerçevesi içinde başlamalı ve devam etmelidir. Bu, özellikle de ilk kez cezaevine girenler için geçerli olacaktır. Mahkumlara cezaevine kabullerinden sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde cezaevinin kuralları bildirilmeli ve kendilerinden ne beklenildiği ve cezaevi personelinden ne bekleyebilecekleri açıklanmalıdır. Mümkünse her mahkuma cezaevi kurallarının bir kopyası verilmelidir.

Okuyamayanlara yönelik önlemler

Yerel dili bilmeyen, okuma yazması olmayan ya da engelli olan mahkumların da bu bilgileri alabilmesi ve anlayabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu çeşitli şekillerde yapılabilir, birisi kuralları mahkuma okuyabilir ve açıklayabilir, mahkumun konuştuğu dili konuşan birisi bulunabilir, ya da, bazı ülkelerde olduğu gibi, video kullanılabilir. Mahkumların, bu elkitabının 9. bölümünde açıklanan istek ve şikayet haklarının bilincinde olmaları özellikle önemlidir.

Çok sayıda mahkum kabul edilmesi

Bir cezaevinin kabul bölümünde çalışan personelin nasıl iş yaptığı günde kaç mahkumun kabul ya da tahliye edildiğine göre değişebilir. Uzun süreli cezalara çarptırılmış mahkumların bulunduğu cezaevlerinde her ay yalnızca bir avuç mahkum kabul ya da tahliye edilebilir. Böyle bir durumda görevliler fazla meşgul olmayacak ve her mahkumla ilgilenmek için makul bir süre ayırabilecektir. Mahkumların temelde yargılanmayı ya da cezalarının belli olmasını beklediği veya kısa süreli cezalar çektiği büyük, şehiriçi cezaevlerinde ise her gün kabul bölgesinden onlarca ve hatta yüzlerce mahkum geçebilir ve bu çoğu kez birkaç saat içinde olur. Bu durumda yönetimin personele destek olması ve çalışmalarını denetlemesi gerekebilir.

Kabul bölgesinde çalışacak personelin eğitilmesi

Kabul bölgesi, cezaevine ilk kez gelenler için son derece ürkütücü olabilir. Bu bölgede çalışan personele hem cezaevine kabul edilmekte olan kimseye cezaevinin düzenli bir yer olduğunu belirtecek bir kesinlikle davranmalarını, hem de sözkonusu kimsenin bu yabancı dünyaya girerken duyacağı gerilimi göz önüne almalarını sağlayacak şekilde özel eğitim verilmelidir. Personel içinde herkes böyle bir görev için uygun değildir. Kabul bölümünde çalışacaklar özel olarak seçilmeli ve görevlerini duyarlı bir şekilde ve kendilerine güven duyarak yapabilecek şekilde eğitilmelidir.

Yaşam koşulları

Ceza mahkumun özgürlüğünün elinden alınmasıdır

Devletin mahkumların saygıdeğerliğini koruyabilmesi ve bakım görevini yerine getirebilmesi için sağlanması gereken bazı asgari fiziksel koşullar vardır. Bunlara mahkumlara yeterli barınma olanakları, sağlıklı koşullar, giysi ve çarşaf, yiyecek ve içecek ile egzersiz olanağı sağlanması dahildir. Uluslararası ölçüler, bir adli makam bir kimseyi cezaevine gönderdiğinde cezanın yalnızca mahkumunun özgürlüğünün elinden alınmasından oluşacağını kesinlikle belirtmektedir. Hapis cezası cezaevi personelinin ya da başka mahkumların bedensel veya ruhsal saldırılarına uğramayı da içermemelidir. Aynı şekilde, fiziksel koşulların kötülüğü ya da bakımın yetersizliği nedeniyle ciddi bir hastalığa yakalanma ya da hatta ölme tehlikesi de içermemelidir.

Bakım görevi

Toplumun hayat standartlarının düşük olduğu ülkelerde bazen mahkumların iyi ve insani koşullar altında alıkonulmayı hak etmedikleri ileri sürülür. Hapiste olmayan kimseler geçinmekte güçlük çekiyorlarsa, kendileri ve çocukları için yeterince yiyecek bulamıyorlarsa, yasaları çiğnemiş olanların ne durumda olduğuna neden aldırılmalıdır?

Bu cevaplandırılması güç bir sorudur, ama yine de cevaplandırılabilir. Basit bir cevap vermek gerekirse, devlet, her ne nedenle olursa olsun, bir insanı özgürlüğünden mahkum etmek hakkını kendisine verecekse, sözkonusu insanı iyi ve insani koşullar altında alıkoyma yükümlülüğünü de kabul etmelidir. Hapiste olmayanların iyi koşullar altında yaşamamaları hiçbir zaman devlet tarafından, denetimi altında olan kimselerin kötü koşullar altında tutulmasını haklı göstermek için kullanılamaz. Bu ilke devlet organlarının bütün yurttaşlara eşit davranmak zorunda olduğu demokratik toplumların özünden kaynaklanır.

Sınırlı kaynakların kullanılması

Daha pratik bir düzeyde, kamu kaynaklarının sınırlı olması devletin, hapis cezasını, toplumun kıyısında kalmış bireyleri ortadan kaldırmak amacıyla değil, yalnız tehlikeli suçlular için kullanması için ek bir neden olabilir.

Sağlık açısından tehlikeler

Cezaevlerinde çok sayıda insan hiç hareket özgürlüğü olmadan ya da çok az hareket özgürlüğüne sahip bir şekilde bir arada bulunabilir. Bu durum bazı özel sonuçlar doğurabilir. Her şeyden önce sağlık açısından ciddi bir tehlike vardır. Sözelimi, verem gibi son derece bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış kimseler başka mahkumlara o kadar yakın ve havalandırma da o kadar yetersiz olabilir ki bu mahkumların da aynı hastalığa yakalanma tehlikesi artabilir. Kendilerini ya da giysilerini yıkama olanağı bulamayan kimseler cilt hastalıklarına veya parazitlere yakalanabilir ve bunlar yeterli sayıda çarşaf ya da yatak olmaması nedeniyle başkalarına da bulaşabilir. Soğuk bir iklimde kendisini sıcak tutacak giysilere sahip olmayan bir mahkum zatürree olabilir. Egzersiz olanağı verilmeyen, güneşe ve temiz havaya çıkarılmayan bir mahkumda kas bozuklukları ve vitamin eksikliği görülebilir. Yeterince yiyecek ve/veya içecek verilmeyen bir mahkumun sağlığının ciddi şekilde bozulması da olasıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 9-21:

- 9 (1) Uyuma bölümlerinin tek kişilik hücre ya da odalar şeklinde olduğu yerlerde her mahkum bir hücrede ya da odada tek başına yatacağıdır.
- 9 (2) Koşu kullanılan yerlerde aynı koşu kalacak mahkumlar bu koşullar altında bir arada kalabilecek kimseler olmalarını sağlayacak şekilde özenle seçilecektir. Geceleri mahkumlar cezaevinin niteliğine uyan şekilde denetlenecektir.
- 10 Mahkumlara sağlanan bütün barınma olanakları ve özellikle de uyuma yerleri bütün sağlık koşullarına uyacak ve iklim koşullarına ve özellikle de hava hacmine, mahkum başına düşecek asgari alana ve ışıklandırma, ısıtma ve havalandırmaya gerektiği gibi dikkat edilecektir.
- 11 Mahkumların yaşamaları ve çalışmaları gereken her yerde:
 - (a) Pencere mahkumların doğal ışıkta okumalarına ve çalışmalarına izin verecek kadar büyük olacak ve yapay bir havalandırma sistemi olsa bile temiz hava girecek şekilde yapılacaktır.
 - (b) Mahkumların, gözleri bozulmadan okuyabilmelerini ve çalışabilmelerini sağlayacak düzeyde yapay ışıklandırma olacaktır.
- 12 Tuvalet olanakları her mahkumun tuvalet ihtiyacını temiz ve saygıdeğerliğini koruyan bir şekilde karşılayabilmesi için yeterli olacaktır.
- 13 Banyo ve duş olanakları her mahkumun iklime uygun bir ısıda, genel sağlık ve temizlik için mevsimin ve coğrafi yörenin gerektirdiği sıklıkta (ılıman iklimlerde haftada bir defadan az olmamak üzere) banyo ya da duş almasının mümkün ve zorunlu kılınmasını sağlayabilecek düzeyde olacaktır.
- 14 Cezaevinin mahkumlar tarafından düzenli olarak kullanılan bütün bölümleri her zaman bakımlı ve bütünüyle temiz olacaktır.

- 15 Mahkumlardan kendilerini temiz tutmaları istenecek ve bu amaçla kendilerine su ve sağlık ve temizlik için gerekli malzemeler sağlanacaktır.
- 16 Mahkumların kendilerine saygılarını koruyacak bir görünümde olabilmeleri için saç ve sakallarının bakımı için yeterli olanaklar olacak ve erkeklerin düzenli olarak tıraş olma olanağı bulunacaktır.
- 17 (1) Kendi giysilerini giymesine izin verilmeyen her mahkuma iklimine uygun olup sağlığını koruyacak düzeyde giysiler verilecektir. Bu giysiler hiçbir şekilde aşağılayıcı ya da küçültücü olmayacaktır.
(2) Bütün giysiler temiz ve iyi durumda tutulacaktır. İç çamaşırları sağlık ve temizliğin korunması için gerekli sıklıkta değiştirilecek ve yıkanacaktır.
(3) Bir mahkum olağanüstü durumlarda, izin verilen bir amaçla cezaevi dışına çıkarıldığında kendi giysilerini ya da dikkat çekmeyecek başka giysiler giymesine izin verilecektir.
- 18 Mahkumların kendi giysilerini giymelerine izin veriliyorsa, cezaevine kabul edildikleri aşamada, bu giysilerin temiz ve kullanılabilir durumda olmalarını sağlamak için gerekli önlemler alınacaktır.
- 19 Her mahkuma, yerel ya da ulusal standartlara uyacak şekilde, ayrı bir yatak ve yeterince çarşaf, yorgan vb. verilecektir. Verilen çarşaf vb. verildikleri aşamada temiz olacak ve temiz kalmalarını sağlayan bir sıklıkla değiştirilecektir.
- 20 (1) Her mahkuma yönetim tarafından normal yemek saatlerinde sağlık ve gücünü korumasına izin verecek ölçüde besleyici, kaliteli, iyi hazırlanmış ve sunulmuş yemekler verilecektir.
(2) Her mahkum için ne zaman isterse içme suyu bulunacaktır.
- 21 (1) Çalışmayan her mahkum, hava koşullarının el vermesiyle kaydıyla, açık havada en az bir saat egzersiz yapabilecektir.
(2) Genç mahkumlara, yaşı ve fiziksel durumu uygun olan başkalarına bu egzersiz saati içinde beden ve spor eğitimi verilecektir. Bu amaçla yer ayrılacak, gerekli tesis ve araçlar bulunacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Yaşama alanı

Mahkumların yaşayacağı bölümler bazı temel standartlara uymalıdır. Uluslararası standartlar her mahkuma yaşaması için yeterli bir alan ve sağlıklı kalmasına yetecek kadar hava ve ışık sağlanması gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Nüfus yoğunluğunun fazla olması

Birçok ülkede yaşanan en büyük sorunlardan biri cezaevlerinde nüfus yoğunluğunun fazla olmasıdır. Çoğu kez bu açıdan en kötü durumda olan mahkumlar haklarında karar verilmesini ya da yargı önüne çıkarılmayı bekleyen mahkumlardır. Bazı durumlarda tek kişilik bir hücrede birden fazla kimse bulunabilir. En kötü durumlarda, toplam alanı sekiz metre kareyi ancak bulan bir hücrede on iki ya da on beş kişi bulunabilir. Başka durumlarda ise yüze kadar sayıda insan daha büyük bir odaya konulabilir. Genel olarak, uluslararası belgeler kişi başına düşmesi gereken asgari bir zemin alanı ya da hacim belirlemez. Son birkaç yıl içinde Avrupa İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaları Önleme Komitesi böyle bir belirlemeye doğru gitmeye başlamıştır.

Hücrede ya da yaşama alanında geçirilen zaman

Her mahkuma yaşaması için ne kadar alan tanınacağı kararlaştırılırken göz önüne alınması gereken önemli bir husus mahkumun her yirmi dört saatlik dönem içinde sözkonusu alanda ne kadar zaman geçireceğidir. Küçük bir alan, mahkum gününün büyük bölümünü başka yerlerde başka şeyler yaparak geçirecek ve bu alanı yalnız yatmak için kullanacaksa o kadar zararlı olmayabilir. En kötü durumlar mahkumların

zamanlarının büyük bölümünü bu hücrelerde geçirdikleri ve yalnız egzersiz amacıyla grup halinde, ya da sorgulanmak veya bir ziyaretçiyle görüşmek üzere tek başlarına dışarı çıkarıldıkları durumlardır. Bazı ülkelerde böyle bir durum vardır ve bu, özellikle de yargı önüne çıkarılmayı bekleyen ya da kısa cezalar çekmekte olan mahkumların alıkonulduğu cezaevleri için geçerlidir.

Mevcut alanların hepsinin kullanılması

Nüfus yoğunluğunun son derece yüksek olduğu cezaevlerinde bile yeterince kullanılmayan yerler olması olasıdır. Mahkumların kaldığı odalarda çok sayıda insan olmasına karşılık, bunların hemen bitişiğinde nadiren kullanılan odalar olabilir. Bazı cezaevlerinde ise geniş ve uzun koridorlar vardır, gün boyunca mahkumların gruplar halinde bu koridorlara çıkıp çeşitli faaliyetlerde bulunmasına izin verilebilir. İbadet amacıyla kullanılan yerler de aynı zamanda başka amaçlarla kullanılabilir. Bu gibi durumlarda bir dizi eğitim, el sanatı ya da iş faaliyeti düzenlenebilir.

Mevcut kaynakların hepsinin kullanılması

Mahkumları yaşama alanlarına kapatmak için gösterilen gerekçelerden biri dış bölgelerde kendilerini denetlemek için yeterli sayıda personel olmamasıdır. Bu iddianın dikkatle gözden geçirilmesi gerekir. Genelde mahkumları gruplar halinde sırayla dışarı çıkarmaya yetecek kadar personel vardır. Ayrıca, bazı mahkumların, örneğin okuma-yazma ya da el sanatları öğretmek başka mahkumların eğitimine yardımcı olmaları mümkündür.

Hücre mi, koğuş mu?

Değişik kültürlerde özel bir bölümde yaşama ve yalnız olma konusunda değişik tutumlar vardır. Örneğin, Batı Avrupa'da ve Amerika'da mahkumlar genelde tek başlarına yatabilecekleri bir odada olmayı tercih ederler. Avrupa Cezaevi Kuralları bu tercihi yansıtır. Başka kültürlerde ise tek kişilik bir hücre tecrit ya da cezalandırma olarak algılanabilir ve mahkumlar koğuşlarda kalmayı tercih edebilir. Böyle durumlarda, mahkumları koğuşlara verirken zayıf mahkumların güçlü mahkumlar tarafından ezilmesini engelleyecek ölçüler geliştirmek gerekebilir.

Mahkumların giysileri

Uluslararası standartlar mahkumlara, sağlıklı olmaları için gerektiği şekilde, sıcak ya da serin tutucu giysiler verilmesini şart koşmakta ve herhangi bir şekilde aşağılayıcı veya küçültücü giysiler verilmesini yasaklamaktadır. Aynı zamanda giysilerin temiz ve sağlıklı bir durumda tutulması ya da bunu yapabilmek için mahkumlara olanak verilmesi de şart koşulmaktadır.

Cezaevi üniformaları

Birçok ülkede mahkumlar cezaevi tarafından verilen bir üniforma giymek zorundadırlar. Bu uygulamanın güvenlik ve eşitlik açısından gerekli olduğu ileri sürülür. Güvenlik açısından büyük tehlike oluşturduğu ya da kaçma olasılığının yüksek olduğu kanıtlanabilecek mahkumlar dışında üniforma uygulaması için gerçek bir neden yoktur. Bazı ülkelerin mahkumlara üniforma vermek için yeterli kaynakları yoktur, dolayısıyla da mahkumların kendi üniformalarını edinmeleri beklenir. Bazı başka sistemlerde ise kaçma tehlikesi olmayan mahkumların kendi giysilerini giymelerine izin verilir. Birçok ülkede kadın mahkumların sivil giysiler giymelerine izin verilir. Tanıdıkları bir dünyadan kalmış olup kişisel kimliklerini kanıtlayan bir şey giyme fırsatı mahkumlar için önemlidir.

Cezaevi üniforması bir cezalandırma aracı olmamalı ve giyeni küçültme amacı gütmemelidir. Bu nedenle cezaevi yönetimleri mahkumlara üstlerinde ok desenleri olan ya da çizgili üniformalar giydirilmesi gibi gereksiz uygulamalara son vermişlerdir.

Bütün giysilerin ve özellikle de iç çamaşırlarının düzenli olarak yıkanabilmesi için bütün mahkumlara çamaşır yıkama olanaklarına erişim sağlanacaktır. Bu yıkama grup halinde ya da mahkum tarafından tek başına yapılabilir. Kadınların bu alandaki özel gereksinimleri bu elkitabının 13. bölümünde açıklandığı şekilde göz önüne alınmalıdır.

Yataklar

Yatakların ve çarşaf vb.'nin niteliği yerel geleneklere göre değişebilir. Birçok ülkede normal olan uygulama yerden yüksekte bir yatakta yatılmasıdır. Başka bazı ülkelerde - ki bu özellikle sıcak ülkeler için geçerlidir - çarşaf ya da şilteler doğrudan yere serilebilir. Mahkumlara bu alanda sağlanacak olanaklar yerel geleneklere uygun olmalıdır. Önemli olan, her mahkumun kendi yatağının ya da şiltesinin, temiz çarşaflarının ve kendi yatma yerinin olmasıdır. Bazı ülkelerde cezaevlerinde nüfus yoğunluğu o kadar fazladır ki mahkumlar uyuma alanlarını ya da yatakları paylaşarak sırayla uyumaktadırlar.

Bu kabullenilebilir bir uygulama değildir. Nüfus yoğunluğu bu düzeye çıkacak olursa cezaevi yönetimleri hükümet makamlarına cezaevlerinde durumun nasıl olduğunu ve insanları cezaevine göndermenin sonuçlarının neler olacağını bildirmelidir.

Tuvalet ve yıkanma olanakları

Cezaevlerinde bulunan kimselerin hareket olanakları çoğu kez önemli ölçüde kısıtlandığı için tuvalet ve yıkanma olanaklarına düzenli olarak erişebilecek durumda olmaları önemlidir. Mahkumlar ne zaman isterlerse tuvalet olanaklarından yararlanabilmeli ve temiz su kullanabilmelidirler. Düzenli olarak banyo ya da duş alabilmeleri için yeterli olanaklar olmalıdır. Bunlar özellikle de mahkumlar uzun süreler boyunca nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu alanlarda alıkonulduklarında önemlidir. Yapılacak düzenlemeler küçültücü olmamalı, örneğin mahkumlar herkesin içinde duş almak zorunda bırakılmamalıdır.

Tuvalet ve temizlik olanaklarına erişim sağlanması, insanların kendilerini temiz tutma ve kendilerine olan saygılarını koruma hakkına saygı gösterilmesini mümkün kıldığı gibi, mahkumlar ve personel arasında salgın hastalıkların yayılmasını önleme işlevi de görür. Tuvalet ve temizlik olanakları mahkumun saygıdeğerliğini ve kendine olan saygısını koruyacak ölçüde erişilebilir, temiz ve başkalarının gözünden uzak olmalıdır.

Kadınların saygıdeğerliğinin korunabilmesi için bu alandaki özel ihtiyaçları karşılanmalıdır.

Yiyecek ve içecek

Cezaevi yönetimlerinin yerine getirmesi gereken en temel bakım görevlerinden biri mahkumlara aç kalmalarını ya da eksik beslenmeden kaynaklanan bir hastalığa yakalanmalarını önlemek için yeterli düzeyde yiyecek ve içecek verilmesini sağlamaktır.

Yeterli yiyecek bulunamaması nedeniyle toplumun genel olarak aç kaldığı ülkelerde cezaevi yönetimlerinin karşılaştığı ahlaki soruna yukarıda değinmiştik. Bu gibi ülkelerde insanlar mahkumlara yeterli yiyecek verilmemesinin doğal olduğunu, çünkü yasalara uyan yurttaşların da yeterli yiyecek bulamadığını ileri sürerler. Bu anlaşılabilir bir görüştür. Ne var ki, hükümet insanların özgürlüğünü ellerinden aldığı anda onlara gerektiği gibi bakma görevini de üstlenir. Bu yerine getirilmemesi mümkün olmayan mutlak bir yükümlülüktür.

Yiyecek sıkıntısı olan durumlarda cezaevi yönetimi cezaevinin içinde yer alan ya da cezaevine ait olan toprak parçalarının yiyecek yetiştirmek amacıyla kullanılmasının ve mahkumların bu işte çalıştırılmasının olanaklı olup olmadığını araştırmalıdır.

“ Malawi’de cezaevi örgütü Penal Reform International [Uluslararası Cezaevi Reformu] adlı sivil toplum kuruluşu ile işbirliği içinde cezaevi çifliklerinin daha iyi bir düzeye çıkarılması ve verimliliklerinin artırılması için bir proje geliştirmiştir. Bu, ülkedeki cezaevlerinin yiyecek açısından kendilerine yeterli olmaya doğru gitmelerini, mahkumları, personeli ve personel ailelerini besleyebilmelerini ve mahkumlara tarım yöntemlerini öğretmelerini mümkün kılmıştır.

Yemekler her 24 saatlik dönemde eşit aralıklarla verilmelidir. Birçok ülkede günün son yemeğinin ikindide verilip ertesi sabaha kadar bir daha yemek verilmemesi kabullenilebilir bir uygulama değildir.

Ayrıca mahkumların uygun koşullar altında yemek yiyebilmeleri sağlanmalıdır. Kendi çatal bıçakları olmalı ve bunları temiz tutma olanakları bulunmalıdır. Normal olarak, yattıkları odada yemek yemek zorunda kalmamalıdır. Bu gerekli olacak olursa, yemek yiyebilecekleri özel bir bölge olmalıdır.

Mahkumların düzenli olarak temiz suya erişebilmeleri önemlidir. Bu tür su kaynakları tuvalet ve yıkanma amacıyla kullanılan kaynaklardan ayrı olmalıdır.

Açık havada egzersiz

Mahkumların ve özellikle de yargı önüne çıkarılmayı beklemekte olan mahkumların çoğu günlerinin büyük bölümünü iç mekanlarda, oldukça dar alanlarda, ışık ve temiz havayla ancak sınırlı bir temasları olarak geçirirler. Bu koşullar altında, bedensel ve ruhsal sağlıklarını koruyabilmeleri için her gün yeterli bir süre boyunca açık havada bulunmaları ve bu süre içinde gezinerek ya da başka şekilde egzersiz yapma fırsatına sahip olmaları şarttır.

Açık havada geçirilmesi salık verilen asgari süre günde bir saattir. Bu süre içinde mahkumlar oldukça büyük alanlarda gezinebilmeli ve mümkünse doğal yeşillikler ve bitkiler görebilmelidir. Bazı ülkelerde geçerli olan, çok sayıda mahkumun günde bir saat, temelde damsız bir hücreden başka bir şey olmayan yüksek duvarlı bir avluya çıkarılması şeklindeki uygulama açık havada egzersiz fırsatı verme gerekliliğini yerine getirmez.

Bütün mahkumların açık havada egzersiz hakkı vardır. Buna başka mahkumlardan ayrı bir bölüme konulmuş olan ya da cezalandırılmakta olan mahkumlar da dahildir.

Din

Dinsel inanç ve ibadet özgürlüğü evrensel insan haklarından biridir ve özgür kimseler kadar mahkumlar da bu hakka sahiptir. Cezaevi kuralları yetkili din adamlarının düzenli olarak cezaevlerini ziyaret edip mahkumlarla buluşmasına izin vermelidir. İbadet etmek isteyen mahkumlar için gerekli olanaklar olmalıdır. İbadet, mahkumların gün ve gecenin belli saatlerinde yalnız başlarına dua etmelerini, belli şekillerde yıkanmalarını ya da belli giysiler giymelerini içerebilir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 18:

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; buna dinini ve inançlarını değiştirme özgürlüğü ve din ve inançlarını tek başına ya da başkalarıyla birlikte, başkalarına açık ya da kapalı bir ortamda, öğretme, uygulama, ibadet ve sözkonusu din ya da inancın icaplarını yerine getirme yoluyla ortaya koyma özgürlüğü dahildir.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 18 (1):

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olacaktır. Buna, dilediği din ya da inanca sahip olma ya da dilediği din veya inancı benimseme ve din ya da inancını tek başına ya da başkalarıyla birlikte, başkalarına açık veya kapalı bir ortamda, ibadet, sözkonusu din ya da inancın icaplarını yerine getirme, uygulama ve öğretme yoluyla ortaya koyma özgürlüğü dahildir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar:

- 41 (1) Bir cezaevinde aynı dinden yeterli sayıda mahkum varsa bu dine ilişkin olarak yetkili bir din adamı atanacak ya da onaylanacaktır. Mahkumların sayısı yeterli ve koşullar elverişliyse sözkonusu din adamı tam-zamanlı olarak görev yapacaktır.
- (2) Yukarıdaki (1) sayılı fıkra uyarınca atanan ya da onaylanan yetkili din adamı düzenli olarak toplu ibadetlere başkanlık edecek ve kendi dininden mahkumları uygun olan bütün zamanlarda dinsel amaçlarla özel olarak ziyaret edecektir.
- (3) Hiçbir mahkumun herhangi bir dine ilişkin yetkili bir din adamını görmesi engellenmeyecektir. Buna karşılık, herhangi bir mahkum herhangi bir din adamının kendisini ziyaret etmesine itiraz edecek olursa böyle bir ziyaret yapılmayacaktır.
- 42 Mümkün olduğu ölçüde, her mahkumun cezaevindeki toplu ibadetlere katılarak ve dinine ait dua ve öğreti kitaplarına sahip olarak dininin icaplarını yerine getirmesine izin verilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Dini icapları yerine getirme

Bir kimsenin özgürlüğünün elinden alınması dininin icaplarını yerine getirme hakkının da elinden alınmasını içermemelidir. Cezaevi makamları aşağıdakileri sağlamalıdır:

- Mahkumlara dinlerinin, ibadet etme, dinsel metinler okuma, belli giysiler giyme ve belli şekillerde yıkanma gibi icaplarını dinlerinin gerektirdiği sıklıkla yerine getirme fırsatı verilmesi.
- Aynı dinden olan mahkumların ibadet amacıyla ve dini bayramlarda bir araya gelebilmesi.
- Mahkumlara dinlerine ilişkin yetkili bir din adamıyla tek başlarına ya da toplu olarak ibadet etme fırsatı verilmesi.

Bütün tanınan dinler dahil edilecektir

Bu hükümler bütün tanınan dini gruplar için geçerli olacak, yalnız ülkenin ana dini ile sınırlı kalmayacaktır. Azınlık gruplarından mahkumların dini ihtiyaçlarının karşılanmasına özen gösterilmelidir.

Herhangi bir dini gruba ait olmayan ya da herhangi bir şekilde ibadet etmek istemeyen mahkumların ibadet etmek zorunda bırakılmaması da önemlidir. Mahkumlara, bağlı oldukları dinden ya da bu dinin icaplarından dolayı herhangi bir ayrıcalık veya daha iyi yaşam koşulları sunulmamalıdır.

Ana Boyutlar

Sağlık hakkı

Cezaevinde olan kimselerin beden ve ruh sağlığı içinde yaşamaya ilişkin temel hakkı devam eder. Ayrıca, en azından toplumun kalan kısmına sunulan sağlık hizmetleriyle aynı düzeyde olacak sağlık hizmetlerinden yararlanmaya hakkı vardır. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (Madde 12) şunu öngörür:

“ herkesin en yüksek düzeyde beden ve ruh sağlığına sahip olma hakkı.

Mahkumlar için fazladan koruyucu hükümler vardır

Bütün insanların sahip olduğu bu temel haklar dışında, mahkumlar özel konumlarından dolayı ek hükümler tarafından korunurlar. Devlet insanların özgürlüğünü ellerinden aldığı zaman kendilerini sağlıklı koşullar altında alıkoymak ve alıkonuldukları koşullardan dolayı hastalanacak olurlarsa bakımlarını gerçekleştirmek yükümlülüğünü de üstüne alır.

Tehlikelerin asgariye indirilmesi

Sağlığının iyi olması herkes için önemlidir. Sağlık durumu bir insanın nasıl davrandığını ve toplumun bir üyesi olarak yaşayabilme gücünü etkiler. Cezaevi gibi kapalı bir toplumda sağlık özellikle önemlidir. Cezaevinde olmak mahkumların hem beden, hem de ruh sağlığını etkileyebilir. Dolayısıyla, cezaevi yönetimi yalnız mahkumlara bir sağlık hizmeti sunmaktan değil, hem mahkumların, hem de personelin sağlığını koruyacak koşullar sağlamaktan da sorumludur. Bir mahkum cezaevinden tahliye edildiğinde cezaevine girdiğinde olduğundan kötü durumda olmamalıdır. Bu, cezaevi hayatının bütün boyutları açısından, ama özellikle de sağlık açısından geçerlidir.

Mahkumlar sağlık sorunları getirir

Çoğu kez bir mahkum cezaevine girdiğinde bakımsızlıktan, kötü muamele görmekten ya da hayat tarzından kaynaklanan sağlık sorunları bulunur. Mahkumlar çoğu kez toplumun en yoksul kesimlerindedir ve sağlık sorunları bunu yansıtır. Cezaevine bakım görmemiş hastalıklarla, bağımlılıklarla ve aynı zamanda da ruhsal sorunlarla girerler. Bu durumda olan mahkumlara ve ruh sağlığı cezaevinde olmaktan ciddi ölçüde olumsuz bir şekilde etkilenecek birçok başka mahkuma özel bir destek sağlanması gerekir.

“ Hastalığa yakalanmış mahkumların bulunduğu, nüfus yoğunluğu yüksek ve sağlık koşulları kötü olan cezaevleri bulaşıcı hastalıklar açısından yöredeki en büyük tehlikedir. Cezaevi sağlığına öncelik verilmelidir.

Devlet reisleri tarafından 4. Baltık Devletleri Bulaşıcı Hastalıklar Zirvesi dolayısıyla 10 Haziran 2002 tarihinde St. Petersburg'da yayınlanan bildiri

Bulaşıcı hastalıklar başta gelir

Birçok ülkede cezaevlerinde bulunanların çoğunda verem, karaciğer iltihabı ve HIV/AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar vardır. Cezaevi yönetimleri - mahkumlar başta olmak, ama personel ve ziyaretçiler de dahil olmak üzere - cezaevlerine giren herkesi bulaşıcı hastalık tehlikesine karşı korumaktan sorumludurlar. Bu görevi gerektiği gibi yerine getirmezlerse sonuç, personelin, ziyaretçilerin ve zamanla da tahliye edilen mahkumların toplumun diğer kesimleriyle temas etmeleri yoluyla, bölgede genel olarak sağlık sorunlarının görülmesi olur.

Yaşlı mahkumlar

Bazı ülkelerde uzun ve süresi belirsiz cezaların giderek daha çok kullanılması cezaevlerinde olanlar arasında yaşa bağlı sorunları olanların artmasına yol açmaktadır. Bu durum cezaevi yönetimlerinin gerekli sağlık hizmetlerini sunmasını daha da gerekli kılmaktadır. Yaşlı mahkumlara ilişkin genel hususlar bu elkitabının 14. bölümünde ele alınmaktadır.

Ekonomik güçlüklerin yaşandığı dönemlerde bile sürececek bir yükümlülük

Bazı ülkeler bir bütün olarak topluma kaliteli sağlık hizmetleri sunmakta zorlanırlar. Böyle bir durumda bile mahkumların en iyi sağlık hizmetlerinden yararlanmaya ve bunu ücretsiz olarak yapmaya hakkı vardır. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (İÖK) ekonomik güçlüklerin yaşandığı dönemlerde bile hiçbir şeyin devletin üstündeki, özgürlüğünü elinden aldığı kimselere hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olanakları sağlama yükümlülüğünü kaldırmayacağını belirtmiştir. İÖK ayrıca bu olanaklara yeterli miktarda gerekli tıbbi malzeme ve ilacın da dahil olduğunu açıklamıştır.¹

Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlar, işledikleri suç ne olursa olsun, insan olarak sahip oldukları temel haklara sahip olmaya devam ederler. Bu haklara en üst düzeyde beden ve ruh sağlığı hakkı da dahildir. Bunun cezaevi yönetimlerinin sunması gereken sağlık hizmetleri açısından sonuçları konuya ilişkin uluslararası belgelerde belirtilmiştir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 4:

Cezaevlerinin mahkumları alıkoyma ve toplumu suçlulardan koruma yükümlülüğü devletin diğer sosyal hedeflerine ve toplumun bütün üyelerinin iyiliğinin ve gelişiminin korunmasına ilişkin temel yükümlülüklerine uyan bir şekilde yerine getirilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 9:

Mahkumlar, yasal durumlarından dolayı kendilerine karşı ayırım yapılmaksızın, ülkede mevcut olan sağlık hizmetlerinden yararlanabileceklerdir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 24:

Alıkonulan ya da hapsedilen herkese alıkoyma yerine veya cezaevine kabulünden sonra mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde gereken düzeyde bir tıbbi muayene sunulacak ve bundan sonra da her gerektiğinde tıbbi bakım ve tedavi sağlanacaktır. Bu bakım ve tedavi ücretsiz olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 22:

- (1) Her cezaevinde en az bir adet vasıflı doktor bulunacak ve bu doktor ruh hekimliği konusunda da bir miktar bilgi sahibi olacaktır. Sağlık hizmetleri genel olarak topluma ya da ülkeye sunulan sağlık hizmetleriyle yakın bir ilişki içinde düzenlenmelidir. Bu hizmetlere, ruhsal anormalliklerin teşhis ve mümkünse tedavi edilmesi için, ruh hekimliği hizmetleri de dahil olmalıdır.
- (2) Uzman tedaviye ihtiyacı olan mahkumlar özel cezaevlerine ya da sivil hastanelere nakledilecektir. Hastane olanakları bulunan cezaevlerinde bu olanaklara ilişkin aygıt ve gereçler, mobilyalar döşemeler ve ilaçlar hasta mahkumların bakım ve tedavisi için uygun olacak ve gerekli eğitimi görmüş görevlilerden oluşan bir kadro bulunacaktır.
- (3) Her mahkum vasıflı bir dışçiden bakım ve tedavi görebilecektir.

1 CPT Rapport au Gouvernement de la République de Moldova relatif à la visite effectuée en Moldova par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants, du 10 au 22 juin 2001 [CPT/Inf (2002) 11 para 69 and para 95]

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 25:

(1) Doktor mahkumların beden ve ruh sağlığından sorumludur ve hergün bütün hasta mahkumları, bir şikayeti olanları ve özellikle dikkatinin çekildiği mahkumları görmelidir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 62:

Cezaevinin sağlık hizmetleri, beden ve ruh hastalıklarını ve mahkumların namuslu insanlar olarak yeniden topluma kazandırılmalarını engelleyebilecek bozuklukları fark ve tedavi etmeye çalışacaktır. Bu amaç için gerekli bütün tıp, ameliyat ve ruh hekimliği hizmetleri mevcut olacaktır.

Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Birleşmiş Milletler Tıbbi Ahlak İlkeleri, Kural 1:

1 Mahkum ve tutukluların bakımından sorumlu olan sağlık görevlileri ve özellikle de doktorlar bu kimselerin beden ve ruh sağlığını mahkum ya da tutuklu olmayan kimselerinkini koruyacakları düzeyde korumakla, kendilerine aynı düzey ve kalitede tedavi sunmakla yükümlüdür.

Belirtilenlerin uygulanması

Karşılaştırılabilir bakım sunulmalıdır

Mümkün olan her durumda mahkumlar toplum kalan kısmına sunulan sağlık hizmetlerini bütünüyle kullanabilmelidir. Çoğu ülkede mahkumlar cezaevi dışında ancak uzman hizmetlerden yararlanabilir, genel tıbbi hizmetler ise ya cezaevi içinde ya da belli cezaevlerinde sağlanır. Cezaevlerinin sunacağı tıbbi bakım ve hastabakıcılık hizmetleri en azından cezaevi dışındaki hizmetlerle karşılaştırılabilir düzeyde olmalıdır.

Genel tıbbi hizmetler

Her cezaevinde asgari olarak şunlar sunulmalıdır:

- cezaevine kabul aşamasında tıbbi muayene;
- düzenli olarak ayakta muayene;
- acil durum bakımı;
- hastaların muayene ve bakımı için gerekli şekilde donatılmış mekanlar;
- vasıflı eczacıların vereceği gerekli ilaçlardan yeterli bir miktar;
- fizik tedavisi olanakları ve tedavi sonrası rehabilitasyon olanakları;
- tıbbi olarak gerekli görülebilecek türden yiyeceklerin sağlanması.

Cezaevi yönetimleri genel tıbbi hizmetlere her an erişilebilmesini, acil durumlarda ise vakit geçirmeden erişilebilmesini sağlamalıdır (Standart Asgari Kural 52).

“ HIV-pozitif olan dört mahkum 1997 yılında Güney Afrika Yüksek Mahkemesi'nde dava açarak kendilerine ve HIV-pozitif olan başka mahkumlara, AZT gibi özel ilaçların da verilmesi dahil olmak üzere, gerekli tedavinin uygulanmadığını ileri sürmüş ve bu tedaviyi ücretsiz olarak görmeye hakları olduğunu iddia etmişlerdir. Ceza İşleri Bakanlığı böylesine ileri düzeyde bir tedavi için yeterli para bulunmadığını ileri sürmüştür. Hakim mahkumların haklı olduğuna ve masrafları devlet tarafından karşılanacak şekilde tedavi görmeye hakları olduğuna karar vermiştir.²

2 Van Biljon ile Ceza İşleri Bakanı'nın taraf oldukları dava 1997 SACR 50 (C)

Halk sağlığı hizmetleri ile ilgili bağlantılar

Sağlık hizmetlerinin her alanında cezaevi makamları cezaevi dışında sağlık hizmeti sunan kuruluşlarla yakın ilişkiler kurmalı ve bu ilişkileri sũrdũrmelidir. Bu durum yalnız cezaevi içinde uygulanan tedavilerle dışarida uygulanan tedaviler arasında uyum sağlamakla kalmayacak, aynı zaman mahkumların ve personelin tedavi, profesyonel standartlar ve eğitim alanlarında gerçekleşen en son gelişmelerden yararlanmasını da sağlayacaktır.

“ Fransa’da Kamu Sağlığı Yüksek Komitesi’nin 1993’te sunduğu bir rapora dayanarak 1994 yılının Ocak ayında çıkartılan bir kanunla, cezaevlerinde sağlık hizmetleri, cezavlerinden sorumlu olan Adalet Bakanlığı’ndan alınarak kamu hastanelerine devredilmiştir. Bu devir işlemi mahkumlara cezaevi dışındaki kimselerle aynı düzeyde sağlık hizmetleri sunulabilmesi için yapılmıştır. İlk adım olarak, bu hizmetten yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla bũtũn mahkumların otomatik olarak sosyal gũvenlik, genel sağlık ve annelik sigortası kapsamına alınmaları kararlaştırılmıştır.

Sağlık bakımı ücretsiz olmalı

Gerekli bakım ve tedavi hizmetlerinin ücretsiz olması cezaevlerindeki sağlık hizmetlerine ilişkin temel ilkelerden biridir (Birleşmiş Milletler İlkeler Demeti, İlke 24). Toplum genelinde ücretsiz sağlık hizmetlerinin sınırlı olduğu ũlkelerde bu uygulamaya sadık kalınabilmesi için özel olarak dikkat gũsterilmesi gerekebilir. Karmaşık ya da ũlũmcũl hastalıklar nedeniyle pahalı tedavilere ihtiyaı olan çok sayıda uzun sũreli mahkumun bulunduğu yerlerde özellikle bũyũk bir sorun ortaya çıkabilir. Cezaevleri yũnetimleri mahkumların ihtiyaçlarına dayalı dũzenlemeler oluşturmalı ve gerekli olan herhangi bir tedavinin yalnızca “bir mahkum için çok pahalı” olarak gũrũldũđu için uygulanmaması gibi bir durumu engellemelidirler.

İlk gũzden geçirme

Mahkumların kabul aşamasında tıbbi muayeneden geçirilmesi konusunu bu elkitabının 3. bũlũmũnde ele almıştık. Mahkumlara cezaevine girerken tıbbi muayene sunulması için bir dizi önemli neden vardır:

- bu muayene, sağlık personelinin mahkumların mevcut tıbbi sorunlarını saptamasını ve gerekli tedaviyi uygulamasını sağlar;
- uyuşturucu madde kullanmayı bırakmak zorunda kalanlarda bu nedenle gũrũlecek etkilere ilişkin olarak uygun desteğin sağlanmasını mũmkũn kılar;
- mahkumun ilk alıkoyulma aşaması sırasında maruz kalmış olabileceği yara ya da incinmelerin saptanmasına yardımcı olur;
- deneyimli gũrevlilerin mahkumların ruh halini saptamasını ve kendine zarar vermesi ihtimali olanlara destek olmasını sağlar;

Mahkumlar cezaevine kabul edilir edilmez bir doktor tarafından muayene edilmelerini sağlamak her zaman mũmkũn olmayabilir. Cezaevi yũnetimleri her mahkumun en azından, saptayacağı sorunları doktora bildirecek, vasıflı bir hastabakıcı tarafından muayene edilmesini sağlamalıdır.

Kabul sũrecinin bir parçası olarak mahkumlara cezaevindeki sağlık hizmetlerinin neler olduğunu ve bir doktorla gũrũřmek için ne yapmaları gerekeceğini açıklayan bilgiler verilmelidir.

Uzman hizmetler

Genel doktorluk, dişçilik ve ruh hekimliği hizmetlerine ek olarak cezaevi yũnetimi mahkumların gerektiğinde uzman hekimler tarafından muayene edilmelerini ve hastanede bakım gũrmelerini sağlayacak dũzenlemeler geliştirmelidir. Bu amaçla, cezaevi ile dış dũnyada sağlık hizmetleri sunan kuruluşlar arasında yakın bir ilişki geliştirilmesi gerekecektir, ũnkũ gerekli olabilecek bũtũn uzmanlık dallarının cezaevinin içinde mevcut olması uzak bir olasılıktır. Uzman bakım için gerekli dũzenlemeler

yapılırken zayıf durumda olan grupların, özellikle de kadınların ve yaşlı mahkumların ihtiyaçlarına özellikle önem verilmelidir.

Özel olanaklardan yararlanılabilmesi için çoğu kez bir mahkumun başka bir mekana götürülmesi gerekir. Cezaevi yönetimleri mahkumlara eşlik etmek için yapılacak düzenlemelerin uygun olmasını sağlamalı ve tedavinin gecikmesine ya da mahkumun daha da çok endişe duymasına yol açmasını engellemelidir. Mahkumlar gidecekleri yere tıbbi durumları için uygun olan koşullar altında ulaştırılmalıdır.

Mahkumların hastaneye yatması gerektiğinde

Zaman zaman bazı mahkumların hastaneye yatmasını gerektiren tıbbi sorunlar ortaya çıkar. Böyle bir hizmeti sunmanın çeşitli yolları vardır. Birçok cezavi yönetimi hafif hastane vakaları için yeterli olan cezaevi hastaneleri kurmuştur. Başka durumlarda ise güvenlik sorunu sivil hastaneler içinde mahkumlar için özel bölümlerin kurulması yoluyla çözülmüştür. Ama çoğu kez mahkumların bir sivil hastanenin normal bir bölümünde yatmaları gerekir. Böyle durumlarda alınacak güvenlik önlemlerinin uygun olması sağlanmalıdır. Bu, özellikle doğum yapacak kadınlar ve ölümcül hastalar için geçerlidir. İÖK, Üçüncü Genel Rapor'unda aşağıdaki hususu vurgulamıştır:

“... tedavi için hastaneye yatırılan mahkumlar alıkoyma amacıyla herhangi bir şekilde yataklarına ya da başka bir mobilyaya bağlanmamalıdır.³”

Sağlıklı bir ortam

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Cezaevi yönetimleri, hasta mahkumların ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra, cezaevi koşullarının mahkumların beden ve ruh sağlığını bozmamasını sağlamakla da yükümlüdür.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 10:

Mahkumlara sağlanan bütün barınma olanakları ve özellikle de uyuma yerleri bütün sağlık koşullarına uyacak ve iklim koşullarına, özellikle de hava hacmine, mahkum başına düşecek asgari alana ve ışıklandırmaya, ısıtma ve havalandırmaya gerektiği gibi dikkat edilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 12:

Tuvalet olanakları her mahkumun tuvalet ihtiyacını temiz ve saygıdeğerliğini koruyan bir şekilde karşılayabilmesi için yeterli olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 13:

Banyo ve duş olanakları her mahkumun iklime uygun bir ısıda, genel sağlık ve temizlik için mevsimin ve coğrafi yörenin gerektirdiği sıklıkta (ılıman iklimlerde haftada bir defadan az olmamak üzere) banyo ya da duş almasının mümkün ve zorunlu kılınmasını sağlayabilecek düzeyde olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 26:

- (1) Doktor aşağıdakileri düzenli olarak denetleyecek ve bu alanlarda cezaevi müdürüne tavsiyelerde bulunacaktır:
 - (a) Yemeklerin miktarı, kalitesi, hazırlanması ve verilmesi;
 - (b) Cezaevinin ve mahkumların sağlık ve temizlik kurallarına ne ölçüde uygun olduğu;

³ Council of Europe, 3rd General Report on the CPT's Activities covering the period 1 January to 31 December 1992 [CPT/Inf (93) 12, para 36]

- (c) Cezaevinin kanalizasyon, ısıtma, ışıklandırma ve havalandırma olanakları;
- (d) Mahkumlarının giysilerinin ve yatak çarşaflarının ne ölçüde uygun ve temiz olduğu;
- (e) Beden eğitimi ve spor faaliyetleriyle ilgilenen uzman görevlilerin bulunmadığı durumlarda, bu alanlardaki kurallara ne kadar uyulduğu da doktor tarafından denetlenecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Cezaevi ortamının etkisi

Devlet, özgürlüğünü elinden almış olması nedeniyle kendilerinden sorumlu hale geldiği kimselerin sağlığını korumak ve gereken durumlarda eski haline getirmek konusunda mutlak bir yükümlülüğe sahiptir. Mahkumların alıkonulduğu koşulların sağlık ve iyilik durumları üstünde önemli bir etkisi olacaktır. Dolayısıyla, cezaevi yönetimleri, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için, mahkumların sağlık ve temizliğini etkileyebilecek bütün alanlarda uygun ölçülere uyulmasını sağlamalıdır. Barınma olanakları, yemekler ve temizlik ve tuvalet olanakları hasta olanların iyileşmesini sağlayacak ve hastalıkların iyi olanlara da bulaşmasını engelleyecek şekilde olmalıdır.

Birçok ülke büyük sorunlarla karşı karşıyadır ve cezaevi nüfusunun yoğunluğu ve kaynakların son derece sınırlı olması cezaevlerinde sağlıklı koşullar olmasını sağlamak açısından önemli engeller oluşturmaktadır. Her mahkuma düşen alanla doğal ışığa ve temiz havaya erişim bulaşıcı hastalıkların yayılması açısından büyük önem taşıdığı gibi, mahkumların ruh halini de etkileyecektir. İÖK, 2001 yılında Moldavya'ya yaptığı ziyarete ilişkin raporunda doğal ışık ve temiz havanın mahkumların temel haklarından olduğunu belirtmiş ve ziyaret ettiği mahkumların bazılarının pencerelerindeki kepenklerin kaldırılmış olmasını memnunluk verici bir gelişme olarak nitelendirmiştir.⁴

İnsandan insana geçen hastalıklar

İnsandan insana geçen hastalıklar birçok cezaevi yönetimi için önemli bir sorun haline gelmiştir. Doğru Avrupa'da ve Orta Asya'da bazı ülkelerde verem salgın boyutlarına ulaşmıştır ve HIV/AIDS hızla yayılmaktadır. Afrika'nın bazı yerlerinde mahkumların önemli bir bölümünde HIV/AIDS vardır. Bazı cezaevi yönetimleri bu sorunlarla, kabul aşamasında yapılan muayeneler ve tedavi yoluyla ilgilenmeye başlamışlardır. Bu tür girişimler genelde uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla yakın bir işbirliği içinde yürütülmektedir.

4 CPT Rapport au Gouvernement de la République de Moldova relatif a la visite effectuée en Moldova par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants, du 10 au 22 juin 2001 [CPT/Inf (2002) 11 para 85]

5 Prison Healthcare News (Cezaevi Sağlık Haberleri) adlı yayın organında bildirilmiştir, Sayı 1, Bahar 2002 ICPS, King's College London

“Kızıl Haç Uluslararası Komitesi 1998 yılında Gürcistan'da İçişleri ve Sağlık Bakanlıkları ile işbirliği içinde bir veremle mücadele programı başlatmıştır. Bu programın bir parçası olarak:

- mahkumlara verem kontrolü yapılmaya başlanmıştır;
- cezaevindeki veremli bölgesi emniyetli bir çalışma ortamı sağlayacak şekilde yeniden döşenmiş ve mahkumlara daha iyi yaşam koşulları sağlanmıştır;
- doktor ve hastabakıcılar eğitilmiştir;
- DOTS tedavisine başlanmıştır.

Program tedaviye sonuna kadar devam edenlerin önemli bir bölümünün iyileşmesini sağlamıştır.⁵

Personelin insandan insana geçen hastalıklar konusunda eğitilmesi

İnsandan insana geçen hastalıkların yaygın olduğu ülkelerde cezaevi yönetimleri personele, hastalıkların geçme biçimleri ve kendilerini, normal görevlerine devam etmelerine izin verecek şekilde nasıl koruyabilecekleri konusunda bilgi verecek bir eğitim programı düzenlemelidir. Bazı ülkelerde personele karaciğer iltihabına karşı düzenli olarak aşı sunulur.

Ruhsal bozukluklar

Cezaevinde olmanın mahkumların ruh sağlığı üstünde ciddi bir etkisi olacaktır. Cezaevi yönetimleri bu etkiyi azaltmaya çalışmalı ve aynı zamanda da her mahkumun ne kadar etkilendiğini izlemek için süreçler oluşturmalıdır. Kendine zarar verme ya da intihar etme tehlikesi olan mahkumları saptamak için önlemler alınmalıdır. Personel, kendine zarar vermesi olası olan mahkumlarda görülecek belirtileri tanıyacak şekilde eğitilmelidir.

Ruh hastalığı tanısı konulan mahkumlar cezaevinde tutulmamalı, gerekli şekilde donatılmış bir ruh hastalıkları hastanesine nakledilmelidir.

Genel cezaevi koşullarının izlenmesi

Uluslararası belgeler cezaevi doktorlarına, mesleki deneyimlerinden yararlanarak, mahkumların sağlık ve temizliğini etkileyebilecek bütün hususları izlemek ve ilgililere bildirmek konusunda özel bir görev yüklemektedir. Sağlık hizmetlerinin yalnız hastalara tedavi uygulanmasını değil, aynı zamanda sağlıklı bir ortam yaratmaya ilişkin bütün hususları kapsadığını ve bunun gerçekleşebilmesi için cezaevindeki herkesin katkısı gerektiği düşüncesini yerleştirmekte sağlık personelinin oynayacağı rol büyüktür. Kaynakların sınırlı olduğu durumlarda bu amaçlara ulaşmak özellikle güç olacaktır.

Bireylere tedavi uygulanması

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumların birer birey olarak düzenli şekilde uygun düzeyde tıp uzmanlarına gizlilik içinde danışma hakkı vardır ve sağlanan bu tıbbi danışma hizmeti toplumun genelinde bu alanda sağlanan hizmetlere en azından denk olmalıdır. Alınacak tıbbi kararlar ve uygulanacak tedaviler yönetimin ihtiyaçlarını değil, mahkumun ihtiyaçlarını göz önüne alarak alınmalı ve uygulanmalıdır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 25:

(1) Doktor mahkumların beden ve ruh sağlığından sorumlu olup hergün bütün hasta mahkumları, bir şikayeti olanları ve özellikle dikkatinin çekildiği mahkumları görmelidir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 62:

Cezaevinin sağlık hizmetleri, beden ve ruh hastalarıyla ve mahkumların namuslu insanlar olarak yeniden topluma kazandırılmalarını engelleyebilecek bozuklukları fark ve tedavi etmeye çalışacaktır. Bu amaç için gerekli bütün tıp, ameliyat ve ruh hekimliği hizmetleri mevcut olacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Tıbbi danışma olanağı

Cezaevi yönetimleri hasta olan ya da sağlığı konusunda endişeleri bulunan mahkumların her gün, gerekli vasıflara sahip bir doktora danışabilmelerini mümkün kılacak düzenlemeler yapmalıdır. Bu danışma mahkumun saygıdeğerliğini ve danışmanın gizliliğini koruyacak koşullar altında gerçekleşmelidir. Güvenlik hususlarının göz önüne alınması gereken durumlarda doktorla yapılacak görüşmenin gardiyanların görebileceği ama duyamayacağı bir şekilde yapılması gerekebilir.

Tek başına görüşebilme

Mahkumlarla sağlık konusunda yapılan görüşmeler toplumun genelinde bu alanda yapılan görüşmelerle aynı koşullar altında gerçekleşmelidir. Bu görüşmeler mümkün olan her durumda, gerekli şekilde donatılmış bir muayene odasında yapılmalıdır. Mahkumlarla grup halinde görüşme yapılması ya da başka mahkumların veya sağlık görevlisi olmayan görevlilerin önünde görüşülmesi kabullenilebilir bir uygulama değildir.

Gizlilik

Gizlilik hakkı mahkumların doktorla görüşme isteklerini başka cezaevi görevlilerine sunmak zorunda bırakılmalarını da yasaklar. Mahkumlar hiçbir koşul altında neden tıbbi danışmada bulunmak istediklerini açıklamak zorunda bırakılmamalıdır. Tıbbi danışmada bulunabilmek için ne yapmaları gerektiği mahkumlara cezaevine kabul aşamasında açıklanmalıdır.

Tıbbi kayıtlar

Mahkumların tıbbi kayıtları doktorun denetimi altında kalmalı ve ilgili mahkumun önceden yazılı izni alınmaksızın kimseye açıklanmamalıdır. Bazı ülkelerde cezaevlerindeki sağlık hizmetleri sivil sağlık hizmeti kuruluşlarının denetimi altındadır. Bu durum, yukarıda 'Sağlık hakkı' adlı bölümde açıklanan yararların yanı sıra, tıbbi kayıtların genel cezaevi kayıtlarının bir parçası olmadığını belirlemek açısından da yararlıdır.

Tedavi

Yapılan muayenenin ve konulan tanının sonucu olarak uygulanacak tedavi mahkum için en yararlı olacak seçenek olmalıdır. Cezaevi yönetimi için neyin daha ucuz ve kolay olacağı düşünülerek karar verilmemelidir.

Yargı öncesi ve sonrası tedavi

Doktorlar, cezaevinde ortaya çıkan sağlık sorunlarıyla ilgilenmenin yanı sıra, mahkumda cezaevine girmeden önce olan sağlık sorunlarını da saptamaktan ve bunlarla ilgilenmekten sorumludurlar. Bu da bir kez daha cezaevi dışındaki sağlık makamlarıyla ortak düzenlemeler gerektirir.

Ölümcül hastalıkları olan mahkumlar

Bazı ülkelerde, ölümcül bir hastalığı olan mahkumların erken tahliye edilmesine ilişkin düzenlemeler vardır. Cezaevi sağlık personelinin koyacağı bütün tanılar ve yapacağı bütün öneriler mesleki uzmanlıklarına dayanarak konulmalı ve yapılmalı ve mahkumun çıkarlarını gözetmelidir. Böyle mahkumların erken tahliye edilmesinin içerebileceği tehlikeleri değerlendirmek cezaevi makamlarına kalmıştır.

“ Cezaevlerinde HIV ve AIDS konusunda Dünya Sağlık Örgütü'nün Kuralları, Cenevre, Mart 1993

51 Güvenlik açısından bir sakınca olmadığı ve adli süreçlere uyduğu takdirde, AIDS'in ileri bir aşamasında olan mahkumlar insani nedenlerle, mümkün olduğu ölçüde, erken tahliye edilerek dost ve yakınlarıyla bir arada olmaları ve ölüme saygıdeğerliklerini koruyan bir şekilde ve özgürlük içinde gidebilmeleri sağlanmalıdır.

Sağlık görevlileri

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Her cezaevinde cezaevindeki nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda, gerekli vasıflara sahip sağlık personeli bulunmalıdır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 22:

(1) Her cezaevinde en az bir adet vasıflı doktor bulunacak ve bu doktor ruh hekimliği konusunda da bir miktar bilgi sahibi olacaktır. Sağlık hizmetleri genel olarak topluma ya da ülkeye sunulan sağlık hizmetleriyle yakın bir ilişki içinde düzenlenmelidir. Bu hizmetlere, ruhsal anormalliklerin teşhis ve mümkünse tedavi edilmesi için, ruh hekimliği hizmetleri de dahil olmalıdır.

(3) Her mahkum vasıflı bir dışçıden bakım ve tedavi görebilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 49:

(1) Mümkün olduğu ölçüde, personel içinde yeterli sayıda ruh hekimi, psikolog, sosyal görevli, öğretmen ve mesleki eğitmen gibi uzmanların olması sağlanacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Cezaevlerinde çalışan sağlık görevlileri için ahlak tüzüğü

uluslararası Cezaevi Sağlık Hizmetleri Konseyi 1979 yılında, Atina Yemini olarak bilinen bir ahlak tüzüğünü onaylamıştır. Bu tüzüğe göre sağlık görevlileri şunları taahhüt etmektedirler:

“ Hipokrat Yemini'nin ruhuna uygun olarak, cezaevlerinde ne nedenle olursa olsun hapiste olan herkese, hiçbir önyargıyla hareket etmeksizin ve herbirimiz kendi mesleğimizin ahlak kurallarına bağlı kalarak mümkün en iyi sağlık hizmetini sunmaya çalışacağız.

Hapiste bulunan bireylerin mümkün en iyi sağlık hizmetine hakkı olduğunu kabul ediyoruz.

Şunları taahhüt etmekteyiz:

- 1 Herhangi bir fiziksel cezaya izin vermemeyi ve böyle bir cezayı onaylamamayı.
- 2 Herhangi bir şekilde işkence yapılmasına katılmamayı.
- 3 Bu konuda gereken bütün gerçekleri bilerek kendileri buna izin vermedikçe, hapiste bulunan kimseler üstünde herhangi bir deney yapmamayı.
- 4 Hapiste bulunan kimselerle olan mesleki ilişkilerimiz dolayısıyla edindiğimiz bütün bilgilerin gizliliğine saygı göstermeyi.
- 5 Tıbbi kararlarımızı hastalarımızın ihtiyaçlarına göre vermeyi ve bu kararlarda tıbbi hususların tıbbi olmayan hususlara oranla öncelik taşımasını sağlamayı.

Bakımın denk düzeyde olması

Cezaevi yönetimleri mahkumların ihtiyaçlarına yetecek sayıda ve uzmanlık düzeyinde vasıflı sağlık görevlisi bulunmasını sağlamalıdır. Çoğu kez bunu gerçekleştirmenin en iyi yolu sivil nüfusa yönelik sağlık hizmetleriyle ilişkiler kurmaktır. Cezaevlerinde görev yapacak bütün tıbbi personel ve sağlık görevlileri en azından cezaevi dışında benzer görevler için gereken vasıflara sahip olmalıdır. Aynı şekilde, maaşları ve istihdam koşulları da cezaevi dışındakilerle denk düzeyde olmalıdır.

Hasta olarak mahkumlar

Birleşmiş Milletler Tıbbi Ahlak İlkeleri bütün sağlık personeline ve özellikle de doktorlara mahkumların beden ve ruh sağlığını koruma ve hastalık durumunda tedavi uygulama görevini yüklemektedir. Dolayısıyla, sözkonusu personelin ilk görevi cezaevini yönetmek değil, hastalarına bakmaktır. Yukarıda alıntılanan Atina Yemini tıbbi kararların hastaların ihtiyaçlarına göre verilmesi ve bu kararlarda tıbbi hususların tıbbi olmayan hususlara oranla öncelik taşıması gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Cezaevlerinde çalışan sağlık görevlileri cezaevinin yönetim ya da disiplin personelinin bir parçası değildir. Sağlık personelinin doğrudan cezaevi yönetimi tarafından istihdam edildiği bazı ülkelerde bu personelin, çalıştıkları cezaevinden bağımsız ayrı bir yönetim yapısı vardır.

Sağlık görevlilerinin cezaevi yönetiminin talepleriyle kendi meslek ahlakları açısından yapılması gerekenleri birbirinden ayırmak zorunda oldukları çeşitli konular vardır. Aşağıda bir dizi önemli örnek verilmiş ve her durumda tıp açısından neyin yapılmasının doğru olacağı açıklanmıştır.

Sağlık görevlilerine destek

Cezaevi yönetimleri cezaevlerinde çalışan sağlık görevlilerine gerekli desteğin sağlanmasını ve hem cezaevi tıbbının özel gereksinimleriyle, hem de tıptaki genel gelişmelerle ilgili olarak gerekli eğitimin verilmesini sağlamalıdır. Çoğu kez, cezaevlerinde çalışmaya hazır olan vasıflı sağlık görevlileri bulmak kolay değildir. Cezaevi yönetimleri sağlık alanına ilişkin kayıt işlerini ve ikinci dereceden başka işleri yerine getirecek görevliler temin ederek sağlık görevlilerinin bu işlerle ilgilenmeden asıl görevlerini yapabilmelerini mümkün kılmalıdır.

Cezaevi hastabakıcılarına destek

Uluslararası Hastabakıcılar Konseyi 1998 yılında, başka konularla birlikte, ulusal hastabakıcı birliklerinin cezaevi hastabakıcılarına gizlilik içinde öğüt, danışma ve destek hizmetleri sunmasının gerekliliğini de ele alan bir belge yayınlamıştır. [Mahkumlara ve Tutuklulara Bakılmasında Hastabakıcının Rolü, Uluslararası Hastabakıcılar Konseyi, 1998]

İşkencenin belgelenmesi

Çeşitli meslekleri temsil eden gruplar, çeşitli insan hakları grupları ve bireylerden oluşan bir grup 1999 yılında, işkence ve kötü muamelelerin etkili bir biçimde belgelenmesine ilişkin olarak, İstanbul Protokolü olarak bilinen bir dizi ilke geliştirmiştir. [İşkence ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Bir Biçimde Belgelenmesine İlişkin İlkeler (İstanbul Protokolü), 1999]

Mahkumların gövdelerinin aranması

Dünya Tıp Birliği 1993 yılında, mahkumların gövdelerinin aranmasına ilişkin olarak bir beyan benimsemiştir. Bu beyan, başka hususlarla birlikte, doktorların mahkumlara tıbbi bakım sunma yükümlülüğünün cezaevinin güvenlik sisteminde rol almak gibi bir yükümlülükten dolayı zarar görmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, böyle aramaların yapılması gereken durumlarda, sözkonusu arama mahkuma tıbbi bakım sunan doktordan başka bir doktor tarafından yapılmalıdır. [Mahkumların Gövdelerinin Aranmasına İlişkin Beyan, Dünya Tıp Birliği, 1993]

Açlık grevleri

Dünya Tıp Birliği 1991 ve 1992 yıllarında, açlık grevinde olan kimselere bakım sunan doktorlar için yol gösterici kurallar benimsemiştir. Bu kurallar, başka hususlarla birlikte, doktorla hasta arasındaki ilişkide hastanın rızasının ve gizliliğin önemini vurgulamakta ve açlık grevine müdahale edip etmeme kararının, hastanın iyiliğinden başka konulara öncelik veren üçüncü şahıslar araya girmeden, doktor tarafından verilmesi gerektiğini belirtmektedir. [Açlık Grevinde Olan Kimseler Hakkında Malta Beyanı, Dünya Tıp Birliği, 1991, 1992]

İdam cezasına katılım

Dünya Tıp Birliği 1981 yılında ve ardından da 2000 yılında ikinci bir kez, doktorların herhangi bir şekilde idam cezasına ya da infazın herhangi bir aşamasına katılmasının ahlaka aykırı olduğunu kararlaştırmıştır. [Doktorların İdam Cezasına Katılımına İlişkin Karar, Dünya Tıp Birliği, 1981, 2000].

Bütün personel için eğitim

Cezaevi toplumlarının niteliği nedeniyle, cezaevi yönetimleri, tam kapsamlı bir sağlık hizmetinin olmasının yanı sıra, bütün personelin temel sağlık konularından anlamasını da sağlamalıdır. Çoğu kez bir cezaevinde bir kimsenin ilk yardıma ihtiyacı olmasına yol açan bir olay olduğunda olay yerine ilk gelenler sağlık personeli olmayan personel olur ve ilk yardımı bunların yapması gerekir. Dolayısıyla da, bu bakımı yapabilecek eğitime sahip olmaları şarttır.

Cezaevlerinde Güvenlik, Emniyet ve Asayişin Sağlanması

Ana Boyutlar

Güvenlik ve adalet

Güney Afrika Ceza İşleri Bakanlığının yeniden eğitim ve insan hakları programına ilişkin açılış konuşmasında Güney Afrika eski Cumhurbaşkanı Nelson Mandela cezaevi yönetiminde hem güvenlik, hem de adaletin önemli olduğunu vurgulamıştır:

“Adalet sistemimizin suça karşı etkili bir silah olabilmesi için cezaevlerinde güvenlik şarttır. Mahkumlar ya da yargılanmayı beklemekte olan kimseler sizlere teslim edildiklerinde toplum bu insanların yasal olarak tahliye edilene kadar orada kalacaklarından emin olabilmelidir...

Cezaevlerinin ülkemizdeki suç oranını düşmesine yapabilecekleri katkının bir bölümü de mahkumlara uyguladıkları muamele yoluyla olacaktır. Bu açıdan profesyonelliğin ve insan haklarına saygının önemi sonsuzdur.

(Kroonstad, 25 Haziran 1998)

Doğru denge

İngiltere’de 1990 yılında yaşanan bir dizi çok ciddi cezaevi ayaklanmasından sonra Hakim Lord Woolf’un hazırladığı raporun yaptığı en önemli saptamalardan biri güvenlik, duruma hakim olma ve adalet arasında doğru dengenin kurulmasının etkili cezaevi yönetimi için vazgeçilmez olduğudur.¹

“Cezaevi sisteminin sağlam olabilmesi için üç gereklilik vardır: Bunlar güvenlik, duruma hakim olma ve adalettir.

Bu bağlamda “güvenlik” cezaevi örgütünün mahkumların kaçmasını önleme yükümlüğünü anlatır. “Duruma hakim olma” cezaevi örgütünün mahkumların cezaevinin düzenini bozmasını engelleme yükümlülüğü ile ilgilidir. “Adalet” ise cezaevi örgütünün mahkumlara insani ve adil bir şekilde muamele etme ve onları topluma dönüşleri için hazırlama yükümlülüğünü kapsar ...

Emniyetli bir ortam

Güvenlik, duruma hakim olma ve adalet arasında denge kurmanın ve bu dengeyi korumanın önemi bütün cezaevi yöneticileri tarafından kavranmalıdır. Mahkumlara insani ve adil bir şekilde muamele etmenin, güvenliği ve duruma hakim olmayı azaltacağını ileri sürmek haksızlıktır. Tam tersine, kaçmaları önlemek ve duruma hakim olmak hedefine en iyi şekilde ulaşılabilmesi için cezaevi ortamının aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

- mahkumlar ve personel için emniyetli bir ortam olması;
- cezaevi toplumunun bütün üyelerinin bu ortamda iyi ve adil muamele gördüklerine inanmaları;
- bu ortamda mahkumların, kendilerini tahliye edildikten sonra sürecekleri hayata hazırlayacak, yapıcı faaliyetlere katılma fırsatının olması.

Profesyonel cezaevi yöneticileri bu dengenin korunması için sürekli olarak çalışmalıdırlar.

¹ Report of an Inquiry into Prison Disturbances April 1990, 1991, Her Majesty’s Stationery Office, London

Açık ve kesin kuralların gerekliliği

Cezaevleri de dahil olmak üzere bütün düzenli topluluklar sözkonusu topluluğun bütün üyelerinin adil olarak göreceği kurallara göre yaşamak zorundadırlar. Cezaevlerinde bu kurallar personel içinde de, mahkumlar içinde de tüm bireylerin güvenliğini korumak için tasarlanacaktır ve bütün gruplar bu kurallara uymalıdır. Mahkumlar, kötü bir şekilde davrandıkları için cezalandırılacakları gibi, iyi bir şekilde davrandıkları için de ödüllendirilmelidir. Personel de her zaman bu kurallara uymaları gerektiğini bilmelidir. Bir cezaevinde, kabul edilen kurallara uymayanlara ilişkin olarak kesinlikle belirlenmiş bir yargılama, disiplin ve ceza sistemi olmalıdır.

Gerekli güvenlik düzeyinin saptanması

Cezaevi yönetimleri adli makamların özgürlüğünü elinden aldığı kimseleri alıkoymaktan sorumludur. Mahkumlar cezaevinde olmayı istemez, ama çoğu bu durumu kabul eder ve gerekli güvenlik önlemleri alındığı, kendilerine iyi ve adil bir şekilde davranıldığı sürece kaçmaya çalışmaz ya da cezaevinin normal işleyişini ciddi olarak bozamaz. Buna karşılık, küçük bir azınlık gerçekten de kaçmak için ellerinden geleni yapabilir. Bazı mahkumlar kaçtıkları takdirde toplum için tehlike oluştururlar; başka mahkumlar ise toplum için tehlikeli değildir. Bu nedenle, cezaevi makamları her mahkumun oluşturduğu tehlikeyi değerlendirmeli ve herbirinin, ne çok yüksek, ne de çok alçak olacak şekilde, uygun düzeyde güvenliğe tabi olmasını sağlamalıdır.

Güvenlik ve duruma hakim olma alanında ileri gidilmesi tehlikeli olabilir

Dünyanın her köşesinde cezaevlerinde cezaevi makamlarının güvenliği ve duruma hakim olmayı adaleti engelleyecek şekilde ön plana çıkardığı durumlar vardır:

- yeniden topluma kazandırma programlarına yer vermeyen, ezici güvenlik önlemleri;
- duruma hakim olmak için son derece haşin yöntemlerin kullanılması;
- disiplin kurullarının adil davranmaması;
- ve yasadışı cezalar.

Bazı ülkelerin cezaevi sistemlerinde cezaevlerini yönetenler duruma hakimiyetlerini kaybetmiş ve güçlü mahkum gruplarının hem başka mahkumlar, hem de personel üzerinde yasadışı bir hakimiyet kurmasına izin vermişlerdir.

İki durumda da düzen kaybolur, mahkumların ve personelin şiddete ve saldırganlığa başvurması, asayişin bozulması ve kaçmalar olması olasılığı belirir, mahkumlar arasında yapıcı faaliyetler ortadan kalkar.

Kaba kuvvet son çare olarak kullanılmalıdır

Kaba kuvvet yalnızca, asayişin bütünüyle çöktüğü ve bütün başka girişimlerin bireysel düzeyde ya da toplu olarak etkisiz kaldığı son derece aşırı durumlarda yeniden asayiş sağlamak için yasal bir araç olabilir. Bu her zaman son çare olmalıdır. Cezaevlerinin bu gibi durumlarda otoritenin kolaylıkla kötüye kullanılabileceği, kapalı toplumlar olmaları nedeniyle kaba kuvvet kullanma konusunda kesin ve saydam kural ve usuller olması gerekir. Bu konuya aynı zamanda bu elkitabının 2. ve 3. bölümlerinde değinilmektedir.

Güvenlik ve topluma yeniden kazandırma programları arasında denge

Uluslararası belgeler hapis cezasının amacının toplumu suçtan korumak olduğunu ve bunun yalnız suçluları toplumdan çıkarmakla değil, aynı zamanda mümkün olduğu ölçüde topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamakla gerçekleşmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun olabilmesi için cezaevi yönetimleri güvenlik sağlanmasıyla yeniden topluma kazandırma programları arasında denge sağlamak zorundadırlar. Bir bütün olarak cezaevine ve bir birey olarak her mahkuma ilişkin uygun güvenlik düzeyini belirleyen kesin kural ve usuller böyle bir dengenin sağlanmasını daha mümkün kılacaktır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Temel İlkeler, İlke 4:

Cezaevlerinin mahkumları alıkoyma ve toplumu suçlulardan koruma yükümlülüğü devletin diğer sosyal hedeflerine ve toplumun bütün üyelerinin iyiliğinin ve gelişiminin korunmasına ilişkin temel yükümlülüklerine uyan bir şekilde yerine getirilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 58:

Hapis cezasının ya da özgürlük yok edici başka bir uygulamanın amacı ve gerekçesi sonunda toplumu suçtan korumaktır. Bu amaca da ancak, cezaevinde geçirdiği dönem içinde suçluyu, mümkün olduğu ölçüde, tahliye edildikten sonra yasalara uyan ve gereksinimlerini kendisi sağlayan bir insan olarak yaşamayı isteyecek ve becerebilecek birisi haline getirmekle ulaşılabilir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 63(2):

Değişik grupların gereksinimlerine göre değişik düzeylerde güvenlik olmasında yarar vardır. Kaçmayı önleyici herhangi bir fiziksel engelin bulunmayıp yalnızca mahkumların kendi disiplinliliğine güvenildiği açık cezaevleri tam da bu nedenle, dikkatle seçilmiş mahkumların topluma yeniden kazandırılması için en elverişli ortamı oluşturur.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleyle İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 33:

Kelepçe, zincir, sabit demir kelepçe ve hareket engelleyici gömlek gibi hareket engelleyici araçlar hiçbir zaman ceza amacıyla kullanılmayacaktır. Ayrıca, zincir ve sabit demir kelepçe hareket engelleme amacıyla da kullanılmayacaktır. Başka hareket engelleyici araçlar da yalnızca aşağıdaki durumlarda kullanılacaktır:

- Mahkum bir adli ya da idari makam karşısına çıkarıldığında çıkarılmaları kaydıyla, bir yerden bir yere nakiller sırasında kaçmayı önleyici bir önlem olarak;
- Tıbbi olarak gerekli olan durumlarda doktor önerisiyle kullanıldıklarında;
- Başka yöntemlerin etkisiz kaldığı durumlarda, mahkumun kendisine ya da başkalarına veya eşyaya zarar vermesini önlemek amacıyla müdürün emriyle kullanıldıklarında (bu gibi durumlarda müdür derhal doktora danışacak ve durumu üstlerine bildirecektir).

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 39:

Bu kural 33 sayılı Standart Asgari Kurala şu koşulları ekler:

- Mahkum bir adli ya da idari makam karşısına çıkarıldığında, sözkonusu makam aksini istemedikçe çıkarılmaları kaydıyla, bir yerden bir yere nakil sırasında kaçmayı önleyici bir önlem olarak gerekli olduklarında;
- Tıbbi olarak gerekli olan durumlarda doktor önerisiyle ve doktor denetimi altında kullanıldıklarında.

Zincir ve sabit demir kelepçe kullanılması yasaklanacaktır.

Güvenlik sınıflandırması

Belirtilenlerin uygulanması

Mahkumların tabi olacağı güvenlik önlemleri güvenlik içinde alıkonulmalarını sağlayacak asgari önlemler olacaktır. Bu yaklaşım için en az üç geçerli neden vardır.

- Yüksek düzeyde güvenliğin gerekli olduğu mahkumların sayısı ne kadar az olursa personelin bu mahkumların bilincinde olması o kadar kolay olur;
- Güvenlik düzeyi ne kadar düşük olursa mahkumlara uygulanan muamelenin insani olması olasılığı o kadar yüksektir;
- Üçüncü nedense somut çıkar sağlamaya yönelik bir nedendir. Güvenlik sağlanması pahalıdır ve güvenlik düzeyi ne kadar yüksek olursa masraflar o kadar artar. Mahkumlara gereğinden yüksek düzeyde güvenlik uygulamamak için mali nedenler vardır.

Her mahkum cezaevine kabul edildiğinde aşağıdakiler saptanacak şekilde değerlendirmeden geçirilmelidir:

- mahkum kaçacak olursa toplum için oluşturacağı tehlike;
- mahkumun kendi başına ya da dışarıdan yardımla kaçmaya çalışmasının ne kadar olası olduğu.

Bu değerlendirme yapıldıktan sonra mahkum bu değerlendirme düzeyine uygun güvenlik koşulları altında alıkonulmalıdır. Mahkumun cezası boyunca güvenlik düzeyi her an değiştirilebilecek şekilde sürekli olarak gözden geçirmeye tabi olmalıdır.

Değişik güvenlik düzeyleri

- *Azami güvenlik* koşulları kaçmanın neredeyse imkansız olduğu anlamına gelmeli ve yalnız en tehlikeli mahkumlar için kullanılmalıdır. Bu koşullar uygulandığında hem cezaevinin çevresi boyunca, hem de içinde yüksek fiziksel güvenlik önlemleri alınır. Mahkumların cezaevi içinde bir yerden bir yere gitmeleri personelin denetimi altında yapılır ve gerekirse her mahkumu bir görevli denetler. Bir cezaevindeki mahkumlar içinde yalnızca küçük bir azınlık için bu düzeyde güvenlik gerekmesi olasıdır.
- *Asgari güvenlik* koşullarına bazen “açık koşullar” da denir. Bu koşullar toplum için yalnızca küçük bir tehlike oluşturan ya da hiç tehlike oluşturmeyen ve kaçmayacağına güvenilebilecek olan mahkumlar için kullanılmalıdır. Bu koşullar uygulandığında güvenlik düzeyi çok düşük olur. Çoğu kez cezaevinin çevresi boyunca hiçbir güvenlik önlemi alınmaz. Cezaevinin içinde de güvenlik, yatma bölümlerinin geceleri kilitlenmesiyle sınırlı kalabilir. Bu koşullar şiddet içermeyen bazı suçlar işlemiş mahkumlar ve tahliye tarihi yaklaşmış uzun süreli mahkumlar için uygun olabilir.
- *Ortalama güvenlik* koşulları mahkumların büyük çoğunluğu için uygundur. Bu çoğunluk kaçmaya kararlı değildir, ama asgari güvenlik koşulları uygulanılabilecek kadar da kendilerine güvenilemez. Bu koşullar uygulandığında cezaevinin çevresinde bir tel örgü gibi bir engel olur. Cezaevinin içinde ise normal olarak bütün kapılar kilitli tutulur, ama mahkumların bir yerden bir yere personelin denetimi olmadan gitmelerine izin verilecek kadar kendilerine güven gösterilebilir.

Son yıllarda bazı ülkeler azami güvenlik koşullarına uyan cezaevleri inşa etmek için büyük yatırımlar yapmışlardır. Bu gibi yerlere sırf yer doldurmak için mahkum göndermek her zaman yanlıştır.

Tek başına hücre hapsi

Uzun süreli tek başına hücre hapsinin bir güvenlik sınıflandırması olarak kullanılmasından her zaman kaçınılmalıdır. Bu konu 6. bölümde ele alınmaktadır.

Tehlikenin değerlendirilmesi

Tehlike değerlendirmeleri, kendileri, personel, başka mahkumlar ya da toplum için bir tehlike oluşturan mahkumların saptanmasına yardımcı olabilir. Birçok ülkede tehlike değerlendirmelerinde kullanılacak ölçüler geliştirilmiştir. Göz önüne alınacak hususlara şunlar dahil olabilir:

- mahkum kaçacak olursa toplum için oluşturacağı tehlike;
- mahkumun daha önce kaçıma çalışmış olması ve dışarıdan yardım alma imkanının bulunması;
- henüz yargılanmamış mahkumların tanıklar için tehlike oluşturup oluşturmadığı;
- mahkumun işlediği suçun niteliği;
- mahkumun aldığı cezanın süresi (bu normal olarak suçun niteliğine bağlıdır);
- başka mahkumlar için oluşturduğu tehlike.

Henüz yargılanmamış mahkumlar için güvenlik düzeyi

Birçok cezaevi sisteminde henüz yargılanmamış bütün mahkumlar için azami güvenliğin gerekli olduğu varsayılır. Bu her zaman doğru değildir. Daha yargılanmamış mahkumların da cezası belli olmuş mahkumlar gibi güvenlik açısından değerlendirilebilmeleri gerekir.

Güvenlik sınıflandırmasını cezaevi yönetimi kararlaştırmalıdır

Bazı ülkelerde mahkumun tabi olacağı güvenlik rejimine cezayı veren hakim karar verir. Bazı başka ülkelerde ise ömürboyu hapse mahkum olan ya da bazı kanunların kapsamına giren suçlar işlemiş olan mahkumlar, kişisel olarak oluşturdukları tehlikeye bakılmaksızın, otomatik olarak azami güvenliğe tabi tutulurlar. Bu, güvenlik düzeylerini belirlemenin en iyi yolu değildir. Mahkumun çekeceği cezanın uzunluğunu kararlaştırmak adli makamlara kalmıştır, ama güvenlik gereksinimlerini, mutabık kalınmış profesyonel ölçülere göre, cezaevi makamlarının belirlemesi daha doğrudur.

Güvenlik düzeyinin sürekli olarak yeniden gözden geçirilmesi

Mahkumlara uygulanan güvenlik düzeyi, cezaları boyunca düzenli aralıklarla yeniden gözden geçirilmelidir. Genel olarak, zaman geçtikçe bir mahkumun oluşturduğu tehlike azalır. Ayrıca, daha düşük bir güvenlik düzeyine geçirilme olasılığı mahkumun daha iyi bir şekilde davranmasını da sağlayabilir.

Fiziksel güvenlik öğeleri

Fiziksel güvenlik öğelerine cezaevlerinin mimarisi, duvarların kalınlığı, pencerelerdeki parmaklıklar, barınma yerlerinin kapıları, cezaevinin çevresindeki duvar ve tel örgülerin niteliği, nöbetçi kuleleri vb. dahildir. Kilitler, kameralar, alarm sistemleri ve telsizler gibi güvenliğe katkısı olan yardımcı öğeler de bu kapsama girer.

Fiziksel güvenlik öğelerinin tasarımı yapılırken, güvenlikle birlikte, mahkumların saygıdeğerliğinin korunması da göz önüne alınmalıdır. Örneğin, hem hücre ve koğuş pencerelerinin güvenlik ölçülerine uymasını sağlayacak, hem de yeterli düzeyde doğal ışık ve temiz hava girmesine izin verecek bir mimari mümkündür. Kameralar, izleme ve alarm sistemleri bireylerin hayatlarını gizlilik içinde sürdürebilmelerini doğal olarak engeller. Bunların nerelere konulacakları kararlaştırılırken güvenlik gereksinimleri ile bireylerin gizlilik hakkı arasında bir denge kurulmasına çalışılmalıdır.

Mahkumların güvenliği de göz önüne alınmalıdır. Birçok cezaevinde mahkumların kimseye görünmeden toplanabilecekleri yerler vardır. Böyle yerler cezaevinin güvenliği açısından tehlike oluşturabileceği gibi, mahkumların başka mahkumlardan zarar görebileceği durumların ortaya çıkmasına da neden olabilir. Cezaevleri bu yerleri saptamak ve kontrol altında tutmak için usuller geliştirmelidir.

Güvenlik süreçleri

Bunlar kaçmayı önlemek için uygulanması gereken süreçlerdir. İçlerinde en önemlileri arama süreçleridir ve bu hem mekanların, hem de bireylerin aranmasını içerir.

Her cezaevinde, hangi durumlarda arama yapılacağını, hangi yöntemlerin kullanılacağını ve bunların ne sıklıkla uygulanacağını ayrıntılı olarak belirten kurallar olmalıdır. Bunlar hem kaçmayı önleyecek, hem de mahkumların ve ziyaretçilerinin saygıdeğerliğini koruyacak şekilde olmalıdır.

Mahkumların yaşadıkları, çalıştıkları ve toplandıkları her yerin düzenli olarak aranmasını sağlayacak süreçler olmalıdır. Hücre ve koğu gibi barınma yerleri aranarak kapılara, kilitlere, pencerelere ve parmaklıklara herhangi bir şekilde müdahale edilmiş olup olmadığı kontrol edilmelidir. Mahkumun güvenlik kategorisine bağlı olarak, şahsi eşyaları da zaman zaman aranmalıdır. Personel bu aramalar için özel olarak eğitilmeli ve hem kaçma ya da yasak madde veya nesne gizleme girişimlerini fark edebilmek için önleyebilmeli, hem de mahkumların kendilerine ve şahsi eşyalarına saygı göstermelidir. Bu aramalara ilişkin süreçler arama sırasında mahkumun hazır bulunmasına izin vermelidir.

Mahkumların aranması

Bazı mahkumların, özellikle de orta ya da azami düzeyde güvenliğe tabi olanların zaman zaman şahsen de aranarak üstlerinde başkalarına ya da kendilerine zarar vermek için kullanabilecekleri herhangi bir şeyin veya, sözgelimi bir uyuşturucu gibi, yasak bir maddenin olup olmadığının kontrol edilmesi gerekir. Bu aramaların yoğunluk derecesi duruma göre değişir. Örneğin, çok sayıda mahkumun bir çalışma yerinden barınma yerlerine dönmekte oldukları bir durumda, günümüzde uçak yolcularına yaygın olarak yapıldığı gibi, üstlerinden hafifçe el geçirerek arama yapılabilir. Başka durumlarda, özellikle de bir mahkumun üstünde bir şey gizlediğinden şüphelenildiğinde, ya da mahkum yüksek düzeyde tehlike oluşturan bir mahkum olarak tanımlandığında, soyarak arama olarak bilinen yöntem başvurulması gerekebilir. Bu yöntem mahkumdan bütün giysilerini çıkararak üstünde hiçbir şey olmadığını kanıtlanmasını istemeyi içerir.

Arama süreçleri

Personelin arama yaparken izlemesi gereken ayrıntılı süreçler olmalıdır. Bu süreçler:

- böyle aramaların ne zaman yapılabileceğini belirtmeli;
- arama sürecinin mahkumları küçük düşürmemesini (sözgelimi çıırılıplak olmak zorunda bırakarak) sağlamalı;
- mahkumların aynı cinsiyetten personel tarafından aranması gerektiğini belirtmeli;
- güvenlik personelinin bir mahkumun gövdesinin içini aramasını yasaklamalıdır.

Ziyaretçilerin aranması

Aynı zamanda, mahkumları görmeye gelen ziyaretçilerin makul güvenlik önlemlerini çiğnemeye kalkışmalarını engelleyecek kesin süreçler olmalıdır. Bunlara her ziyaretçinin üstünü arama hakkı da dahil olabilir. Bu süreçler ziyaretçilerin mahkum olmadığını göz önüne almalı ve cezaevinin güvenliğini koruma gerekliliği ile ziyaretçilerin gizlilik hakkı arasında bir denge oluşturulmalıdır. Ziyaretçilerin aranmasına ilişkin süreçler, çocukların, kadınların ve zayıf durumda olan başka grupların gereksinimlerine karşı duyarlı olmalıdır. Avukatlar, sosyal görevliler ve doktorlar gibi, mahkumları belli amaçlarla ziyarete gelecek kimselerin aranmasına ilişkin süreçler bu kimselerin meslek örgütleriyle birlikte kararlaştırılmalı ve hem güvenliği koruyacak hem de bu kimselerin mahkuma gerekli mesleki gizlilik içinde erişebilmelerini sağlayacak şekilde olmalıdır.

Personelin aranması

Personelin de cezaevine yasak ya da yasadışı nesne ya da maddeler sokarak cezaevinin güvenliğine zarar verebileceğinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Dolayısıyla, personele yönelik arama süreçleri de olmalıdır. Böyle süreçlerin olması mahkumların cezaevine yasak nesne ya da madde sokmaları için personele baskı uygulama olasılığını da azaltır.

Başka güvenlik önlemleri

Düzenli olarak izlenmesi gereken bir dizi başka güvenlik süreci daha vardır. Bunlara şunlar dahildir:

- günün belli saatlerinde yoklama yapılması;
- doğru mahkumun tahliye edilmesini sağlayacak tahliye süreçleri;
- mektupların ve telefon görüşmelerinin bir bölümünün sansür edilmesi. Bu konu 8. bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Dinamik güvenlik

Fiziksel önlemler ve güvenlik süreçleri cezaevi hayatının vazgeçilmez parçalarıdır, ama bunlar kendi başlarına yeterli değildir. Güvenlik için aynı zamanda personelin mahkumlarla etkileşim içinde olup ne olup bittiğinin farkında olması ve mahkumların olumlu faaliyetler içinde olmasını sağlaması gerekir. Dinamik güvenlik ilkesine dayalı cezaevlerine ABD’de bazen “doğrudan denetim altında tutulan cezaevleri” de denir. Personelle mahkumlar arasında düzenli olarak temas olduğunda, dikkatli bir gardiyan normalden değişik olan ve güvenlik açısından tehlike oluşturan durumların farkına varacaktır. Mahkumlarla bu şekilde temasta olan görevliler daha herhangi bir şey gerçekleşmeden cezaevi toplumu içinde ne olup bitmekte olduğunu bilecekleri için kaçmaları daha etkili bir şekilde önleyebilirler. Dinamik güvenliğin üstün yanı, bir şey olduktan sonra tepki göstermek yerine, tehlikelerin erken bir aşamada farkına varılıp önlem alınmasında yatar. Bu tür güvenlik en başarılı olarak iyi eğitim görmüş, profesyonel bir personelin olduğu durumlarda gerçekleştirilebilir.

“ ABD’de yapılan araştırmalar doğrudan denetim altında tutulan cezaevlerinde mahkumları kontrol altında tutmanın daha kolay olduğunu ve şiddet olaylarının, gürültünün yapılara ve eşyaya zarar vermenin ciddi ölçüde azaldığını göstermektedir. Personelle mahkumlar arasında etkileşimin artması görevlilerin doğacak sorunları önceden sezip önlem alabilmelerini sağlamaktadır.

Ayrıca, doğrudan denetim altında tutulan cezaevlerindeki mahkumların tahliye edildikten sonra verimli bir hayat sürme şansının daha yüksek olduğu da ileri sürülmektedir.²

Muhbir mahkumlar

Bazı cezaevi yönetimleri kontrol ve güvenliğe karşı planlanan hareketler hakkında bilgi almak için bazı mahkumları başka mahkumlara karşı muhbir olarak kullanırlar. Bu son derece tehlikeli bir yöntemdir. Muhbirlerin kim olduğu ortaya çıkacak olursa başka mahkumların kendilerine karşı büyük şiddet göstermesi olasıdır. Ayrıca, muhbirler başka mahkumları güç durumda bırakmak ya da baskı altında tutmak amacıyla yanlış bilgi verebilirler. Bunun dışında da, bir muhbir sisteminin olması ve bunun doğuracağı kuşkular cezaevinde gerginlik, kuşku ve şiddet olmasına yetebilir. Personelin, mahkumları bu elkitabında anlatıldığı şekilde tek tek tanımasını sağlayacak bir sistemin geliştirilmesi güvenlik ve kontrol konularında çok daha güvenilir bilgilerin alınmasını sağlayacaktır.

Hareket engelleyici araçların kullanılması

Her cezaevinde hareket engelleyici araçların kullanılmasına ilişkin kesin ve saydam kurallar bulunmalı ve ana personel bu araçları kullanmak konusunda eğitilmelidir. Bu kurallar şunları açıkça belirtmelidir:

- hareket engelleyici araçların hangi durumlarda kullanılacağı;
- kimin bunların kullanılmasına izin verebileceği;
- araçların nasıl kullanılacağı;
- belirlenen süreçlere uyulup uyulmadığını kimin denetleyeceği.

2 Direct Supervision: A Safer, More Effective Jail (Oswego County Sheriff's Department, New York)

Hareket engelleyici araçların son çare olarak kullanılması

Kelepçe, zincir, sabit demir kelepçe ve hareket engelleyici gömlek gibi araçlar yalnız olağanüstü durumlarda kullanılmalıdır. Bunlar başka fiziksel önlemlerin yerine kullanılmamalıdır. Örneğin, cezaevi binalarının fiziksel güvenlik boyutunun çok zayıf olması nedeniyle mahkumların, tek başlarına ya da gruplar halinde, el veya ayak bileklerinden duvarlara ya da uzun demir çubuklara zincirlenmesi hiçbir zaman kabullenilemez.

Bir mahkum cezaevi içinde ya da dışında bir yerden bir yere nakledilirken hareket engelleyici araçlar otomatik olarak kullanılmamalıdır. Böyle araçların kullanılıp kullanılmayacağına her mahkumun oluşturduğu tehlike değerlendirilerek karar verilmelidir.

Hareket engelleyici araçlar başkalarının güvenliğini tehdit eden, şiddete başvurmuş bir mahkuma karşı son çare olarak kullanılabilir. Söz konusu mahkum şiddet kullanmayı bırakır bırakmaz bu araçlar da çıkarılmalıdır. Hareket engelleyici araçlar yalnız olağanüstü durumlarda bir mahkumun kendisine zarar vermesini engellemek için kullanılmalıdır. En iyi uygulamaların olduğu yerlerde bu nadiren gerekir, çünkü mahkumun kendisine zarar vermesini engelleyecek başka yöntemler vardır.

Hareket engelleyici araçların kullanılmasına izin verilmesi

Hareket engelleyici araçların kullanılmasına ilişkin izin görev başındaki en üst düzey görevli tarafından verilmeli ve söz konusu görevli bu araçların gerektiği gibi kullanılmasını sağlamalıdır. Şiddet kullandığı için hareket etmesi engellenen bir mahkum mümkün olan en kısa süre içinde cezaevi müdürü ile doktor tarafından görülmeli ve bu kimseler, gerekiyorsa, hareket engelleyici araç kullanmaya devam edilmesi için izin vermelidir. Hareket engelleyici araçların kullanılmasına ilişkin olarak verilen izin ve bunların kullanılmasına ilişkin süreç her aşamada daha üst düzeyde bir makam tarafından izlenmelidir. Bu alandaki iyi uygulama bunların ayrıca, tanınan bağımsız bir izleyici tarafından da izlenmesini kapsar.

Cezaevi dışında güvenlik

Bir mahkum, başka bir cezaevine naklediliyor olması, ya da mahkemede veya sivil bir hastanede bulunması gibi bir nedenle cezaevi sınırları dışında olduğunda söz konusu mahkumdan ya cezaevi makamları ya da başka uygun bir makam sorumlu olmalıdır. Bir mahkumun bir süre hastanede kalmasını gerektiren durumlarda gerekecek güvenlik düzeyine özel bir dikkat gösterilmelidir. Durum ne olursa olsun, alınacak güvenlik önlemleri gerekli tıbbi bakımı engellememelidir.

Bu durumlarda gerekecek fiziksel güvenlik önlemleri mahkumun oluşturduğu tehlikeye göre değişir, ama ilke olarak her zaman, mahkumun güvenlik içinde alıkonulması için gerekli olan en düşük düzeyde güvenlik sınıflandırması kullanılmalıdır. Bu durumlarda gerekli olduğunda en sık kullanılan hareket engelleyici araç kelepçedir.

Bir mahkum hareket engelleyici bir araç takılmış olarak mahkemeye götürüldüğünde, mahkeme başkanı olan hakim ya da hakem aksini belirtmedikçe, duruşma başlamadan bu araç çıkarılmalıdır.

Güvenlikle, dış dünyayla temas arasında denge

Mahkumların gerekli güvenlik koşulları altında alıkonulmasına ilişkin gereklilikle, dış dünyayla temas etmeye devam etme hakları arasında bir denge oluşturulmalıdır. Güvenlik konusu ne kadar önemli olursa olsun, mahkumun makul koşullar altında dış dünyayla temas etmesine izin verilmelidir. Bu, mahkumun haklarını korumanın önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda, mahkumun yeniden topluma kazandırılmasına da yardımcı olabilir. Ayrıca, mahkumların dış dünyayla temas etmesini teşvik etmek cezaevi makamlarının yararına, çünkü bu, cezaevi içindeki dengeyi artırabilir. Cezaevinde dış dünyayla temas konusu 8. bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Tüm Bireylerin Zorla Kaybettirilmekten Korunmasına İlişkin Bildirge, Madde 7:

Savaş ya da savaş olasılığı, ülke içinde siyasi karışıklık ve başka acil durumlar da dahil olmak üzere, hiçbir olağanüstü durum zorla kaybettirmeyi haklı kılan bir neden olarak ileri sürülemez.

Tüm Bireylerin Zorla Kaybettirilmekten Korunmasına İlişkin Bildirge, Madde 10(2):

Bu kimselerin alıkonulmasına ve nerede ya da nerelerde alıkonulduklarına dair doğru bilgiler, nakiller hakkında bilgi de dahil olmak üzere, sözkonusu kimseler aksini istemedikçe, vakit geçirmeden yakınlarına, avukatlarına ya da kendileriyle ilgilenen başka sorumlu kimselere verilecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 18:

Bir mahkumun avukatıyla yapacağı görüşmeler bir yürütme görevlisi tarafından gözle izlenebilir, ama sözkonusu görevli bunları dinleyemez.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 19:

Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin ziyaret edilmeye ve yazışmaya girmeye hakkı olacaktır ve bu, özellikle de aile üyelerinin kendisini ziyaret etmesi ve kendisiyle yazışması açısından geçerlidir. Tutuklu ya da hapiste olan kimselere aynı zamanda, yasalara ve yasal kurallara tabi olarak, dış dünyayla temas için yeterli ölçüde fırsat verilecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 29:

- 1 Tutukevleri ve cezaevlerinin yönetiminden doğrudan sorumlu olan makamdan ayrı bir yetkili makamın atayacağı ve bu makama karşı sorumlu olacak kişiler duruma ilişkin yasa ve kurallara tamı tamına uyulup uyulmadığını kontrol etmek amacıyla düzenli olarak tutukevleri ve cezaevlerini ziyaret edecektir.
- 2 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimse bu İlke'nin 1 sayılı fıkrası uyarınca tutukevi ya da cezaevini ziyaret edecek kimselerle, bu gibi yerlerde güvenlik ve düzen sağlanmasına yönelik makul koşullara tabi olarak, dilediği gibi ve gizlilik içinde temas kurabilecektir

İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaları Önlemeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi Bölüm III, Madde 8, 2 (c):

[Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi] insanların özgürlüğünün elinden alınmış olduğu her yere hiçbir sınırlama olmadan girebilecek ve sözkonusu mekanın içinde de hiçbir sınırlama olmadan her yere gidebilecektir.

İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaları Önlemeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi Bölüm III, Madde 8, 3:

Komite, özgürlüğü elinden alınmış kimselerle gizlilik içinde görüşebilir.

Belirtilenlerin uygulanması

Aile ve avukatla temas kurma hakkı

Cezaevine kabul konusunu ele alan 3. bölümde, bir kimsenin özgürlüğü elinden alındığında ailesine ve avukatına haber vermenin gerekeceği anlatılmıştı. Cezaevi makamları hiçbir durumda bir kimsenin alıkonulduğunu ailesine ve avukatına bildirmekten ve nerede bulunduğunu açıklamaktan kaçınmaz. Bu kural yalnız, alıkonulan kimse haber verilmesini istemezse bozulabilir.

Özgürlüğü elinden alınan herkesin bir avukatla görüşmeye ve bunu gizlilik içinde, yani cezaevi personelinin duymayacağı bir şekilde yapmaya hakkı vardır. Henüz yargılanmamış mahkumların avukatla görüşme hakkı 11. bölümde ele alınmaktadır.

Dış dünyayla temasın bir parçası olarak bağımsız izleme

Onuncu bölüm insanların alıkonuldukları yerlerin bağımsız kimse ve kuruluşlar tarafından izlenmesi ve denetlenmesiyle ilgilidir. Avrupa İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaları Önleme Komitesi bu tür denetlemenin en iyi örneklerinden biridir. İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaları Önlemeye İlişkin Avrupa Sözleşmesi uyarınca kurulan Komite alıkonulan kimselere dilediği gibi erişebilme ve kendileriyle gizlilik içinde görüşme hakkına sahiptir. Yerel bağımsız izleme kuruluşlarına da aynı hak verilmelidir.

Düzenle, asayiş içinde bir toplum arasında denge

Cezaevinde olmak insanların özgürlüğünü ellerinden alır ve dolayısıyla da doğal olarak hareket özgürlüklerini kısıtlar. Cezaevi makamları mahkumların kaçmasını önlemek ve cezavlerinde herkesin, yasal işlerini yaparken fiziksel güvenlik açısından bir kaygı duymadan rahatlıkla bir yerden bir yere gidebilmesini sağlamak için güvenlik kısıtlamaları getirmek zorundadırlar. Mahkumların günlük hayatı ve hareket özgürlüğü bu gereklilikleri yerine getirmek için gerekeceğinin ötesinde kısıtlanmamalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 27:

Disiplin ve düzen sıkı bir şekilde korunacak, ama güvenlik içinde alıkoymanın ve asayişin gerektirdiğinin ötesinde bir kısıtlama uygulanmayacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 60(1):

Cezaevinde uygulanan rejim cezaevindeki hayatla özgür hayat arasındaki farkları asgariye indirmeye çalışacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 57:

Hapis cezası ve suçluyu dış dünyadan ayıran başka uygulamalar suçlunun özgürlüğünü elinden alarak kendi kaderini kendi belirleme hakkını yok ettikleri için doğaları gereği acı vericidir. Dolayısıyla da, cezaevi sistemi bu uygulamaların içerdiği acıyı, mahkumu zorunlu olarak başka mahkumlardan ayırmanın ya da disiplini korumak için gerekecek uygulamaların kaçınılmaz olarak getirebileceği kötüleştirilmenin dışında, kötüleştirecek bir şey yapmayacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 28(1):

Hiçbir mahkuma cezaevinin disiplin işleriyle ilgili bir görev verilmeyecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Gereğinden fazla kısıtlama olmamalıdır

Cezaevi makamlarının görevi mahkumların özgürlüğünü ellerinden alarak mahkemenin verdiği kararı uygulamaktır. Bu cezanın içerdiği acıyı başka kısıtlamalar ekleyerek daha da kötü hale getirmek gibi bir görevleri yoktur. Tam tersine, cezaevindeki hayatla özgür hayat arasındaki farkları asgariye indirmek için ellerinden geleni yapmalıdırlar. Yedinci bölümde belirtildiği gibi, bu şekilde davranmak için bir neden bunun mahkumun tahliye edildikten sonra dış dünyadaki toplumda yasalara uyan bir yurttaş olarak yaşaması olasılığını arttıracak olmasıdır. Personel bu cezaevi yönetimi yönteminin aynı zamanda güvenlik, emniyet ve asayiş sağlamaya da yaradığını kavramalıdır.

Mahkumlara hiçbir zaman başka mahkumları kontrol altında tutma görevi verilmemelidir

İyi yönetilen bir cezaevinde bütün mahkumlara eşit muamele edilir. Yedinci bölümde açıklandığı gibi, mahkumlar mümkün olan her durumda cezaevinde geçirecekleri zamanı olumlu faaliyetlerle geçirmeye teşvik edilmelidir. Bu faaliyetlere mutfakta ya da revirde çalışmak gibi cezaevinin günlük işleyişi ile ilgili faaliyetler dahil olabilir. Belli becerileri olan ya da iyi eğitilmiş bulunan mahkumlar bu alanlarda başka mahkumlara yardımcı da olabilirler. Ancak, hiçbir koşul altında mahkumlara başka mahkumları kontrol altında tutma görevi verilemez. Bu, yeterli sayıda personel olmadığında bazen olmaktadır. Bu tür görevlerin verildiği mahkumları başka mahkumları izlemeye ve yönetmeye teşvik etmek amacıyla kendilerine daha iyi barınma olanakları, yemek ve başka olanaklar da sağlanmaktadır. Bu tür düzenlemeler her zaman kötüye kullanılabilir ve bunlara hiçbir zaman izin verilmemelidir.

Yönetimin sıkı ama makul olması şarttır

Cezaevi örgütleri bir yandan güvenli, emniyetli ve düzenli cezaevleri işletmek, bir yandan da bu cezaevlerinin bunaltıcı derecede sıkı olmasını önlemek zorundadırlar. Ne haşin, ne de gevşek olacak, tutarlı bir yaklaşım gereklidir. Mahkumların çoğu personelin sıkı ama adil bir şekilde davranmasını tercih eder, çünkü personel cezaevini kontrol altında tutmayacak olursa egemenlik güçlü mahkumların eline geçer. Aynı şekilde, üst düzeydekiler cezaevini sıkı bir şekilde yönetmeyecek olursa bazı personel kendi gayri resmi yönetim yöntemlerine başvurabilir. Her iki durumda da mahkumların çoğu için hayat çok güç olacaktır.

Düzen ve asayiş bozulduğunda

En iyi şekilde yönetilen cezaevlerinde bile düzen ve asayişin bozulması olasılığı vardır. Bir mahkumun ya önceden planladığı ya da birden bire bir çılgınlığa kapıldığı için personele ya da başka mahkumlara saldırması her zaman mümkündür. Aynı şekilde, bir grup mahkum cezaevi kurallarına uymamaya karar verebilir ve başkaldırı ya da birilerini rehin alma yoluyla bir ayaklanma düzenleyebilir. Her cezaevinde böyle durumlarda ne yapılacağına ilişkin kesin kurallar bulunmalıdır. Bu kurallar uluslararası belgeler çerçevesinde oluşturulmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 54(3):

- (1) Bir cezaevinin görevlileri, kendilerini savunma, kaçma girişimini önleme ya da yasalara ve kurallara dayalı bir emre karşı pasif veya aktif direnişi kırma amacıyla olmadıkça, mahkumlara karşı hiçbir şekilde kaba kuvvete başvurmayacaktır. Kaba kuvvete başvurmak zorunda kalan görevliler gerekli asgari kuvveti kullanmalı ve olayı derhal cezaevi müdürüne bildirmelidir.

- (2) Cezaevi görevlilerine saldırgan mahkumları hareketsiz bırakmalarını sağlayacak fiziksel eğitim verilecektir.
- (3) Doğrudan mahkumlarla temas halinde olmalarını gerektiren görevler yapan personel özel durumlar dışında silah taşımayacaktır. Ayrıca, personele silah kullanma eğitimi verilmedikçe hiçbir surette silah verilmeyecektir.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 9:

Yürütme görevlileri kendilerini ya da başkalarını gerçekleştirmek üzere olan bir ölüm ya da ciddi yaralanma tehlikesine karşı koruma, ciddi bir ölüm tehlikesi içeren ağır bir suçun önleme, böyle bir tehlike oluşturan ve kendilerine karşı koyan bir kimseyi tutuklama ya da böyle bir kimsenin kaçmasını önleme amacıyla olmadıkça ve daha hafif yöntemler bu amaçlara ulaşmak için yetersiz kalmadıkça ateşli silah kullanmayacaklardır. Ateşli silahların bilerek öldürme amacıyla kullanılmasına yalnız bunun kaçınılmaz olduğu ve bir kimsenin hayatını kurtarmak için yapıldığı durumlarda izin verilir.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 15:

Cezaevi içinde düzen ve asayişin korunması için kesin olarak gerekmedikçe ya da şahsi güvenliklerine yönelik bir tehlike olmadıkça, yürütme görevlileri mahkum ya da tutuklulara karşı kaba kuvvet kullanmayacaklardır.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 16:

Yürütme görevlileri kendilerini ya da başkalarını gerçekleştirmek üzere olan bir ölüm ya da ciddi yaralanma tehlikesine karşı korumak amacıyla olmadıkça, veya 9 sayılı ilkede belirtilen türden tehlike oluşturan bir mahkum ya da tutuklunun kaçmasını önlemek için kesinlikle gerekmedikçe, mahkumlara veya tutuklulara karşı silah kullanmayacaklardır.

Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler, İlke 17:

Yukarıdaki ilkeler cezaevi personelinin Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar'da ve özellikle de 33, 34 ve 54 sayılı kurallarda belirtilen hak, görev ve sorumluluklarına halel getirmeyecektir.

Amerikalılar-Arası İşkenceyi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi, Madde 5:

Ne tutuklu ya da mahkumun tehlikeli bir kimse olması, ne de cezaevinde güvenliğin yetersiz olması işkenceyi haklı çıkarabilir.

Belirtilenlerin uygulanması

*Sorunları
önlemek
çözmekten
her zaman
iyidir*

Personelin öğrenmesi gereken ilk şey sorunları için başından önlemenin çözmekten daha iyi olduğudur. Önceden belirtiler olmadan önemli bir olayın çıkması çok nadir olarak görülen durumdur. Neredeyse her durumda bireylerin ya da grupların gerginlik içine girmeye başladığını gösteren belirtiler olur. Dinamik güvenliğin yararları kendilerini burada gösterir. Dikkatli bir görevli gerginlik içine girmiş bir barınma ya da çalışma bölgesine girdiğinde bir şeylerin döndüğünü anlayacak, havadaki gerginliği sezecektir. Bütün mahkumları tanıyacağı için de hangilerinin huzursuz olduğunu ya da şiddete başvurabileceğini görecektir ve şiddetin önlenmesini sağlayacak bir şekilde davranacaktır. Personelin yaklaşımı adil ve tutarlı olmuşsa huzursuzluk çıkarmak isteyen mahkumların başka mahkumları harekete geçirmeleri de daha güç olacaktır. Ama iyi bir dinamik güvenliğin olduğu yerlerde bile bireylerden ya da gruplardan şiddet patlamaları görülebilir.

Konuşma ve anlaşmanın gerekliliği

Personelle mahkumların iyi ilişkiler içinde olmaları dinamik güvenliğin vazgeçilmez öğelerinden biridir. Böyle ilişkilerin olduğu yerlerde olası olaylar konuşma ve anlaşma yoluyla daha çıkmadan yatıştırılıp asayiş sağlanabilir. Asayiş sağlamak için fiziksel yöntemlere yalnız, konuşma ve anlaşma yöntemlerinin başarısız kaldığı ya da uygun olmadığı durumlarda başvurulmalıdır.

Asgari düzeyde kuvvet kullanılması

Mahkumlarla doğrudan temas halinde olan bütün görevlilere mahkumları asgari düzeyde fiziksel kuvvet kullanarak kontrol altına alma yöntemleri öğretilmelidir. Personel üstün fiziksel güç kullanarak mahkumları sindirmeye çalışmamalıdır. Birçok durumda bu mümkün olmayacaktır. Mümkün olduğu durumlarda da hem personel, hem de mahkumlar ciddi şekilde yaralanıp zarar görebilir. Personelin, kendilerine de, başkalarına da zarar vermeden uygulayabileceği bir dizi kontrol altına alma ve hareket engelleme tekniği vardır. Kendilerine bunları kullanma konusunda gerekli eğitim verilmelidir. Yönetim de bu tekniklerin neler olduğunu bilmeli ve bütün görevlilerin temel teknikleri, yeterli sayıda görevlinin de daha ileri düzeyde teknikleri öğrenmesini sağlamalıdır.

Silah taşınması

Mahkumlarla doğrudan temas halinde olan görevliler kendilerini korumak amacıyla cop ve sopa gibi silahlar taşıyabilirler. Bu alanda iyi uygulama bu silahların göze batacak ya da tehdit oluşturacak şekilde taşınmamasıdır. Bu alanda yaygın bir uygulama özel bir pantolon cebinde, göze görünmeyecek, ama gerektiğinde hemen ulaşılabilecek şekilde cop taşınmasıdır. Daha büyük coplar, düzenli olarak taşınmak yerine, gerektiğinde kolaylıkla personele dağıtılabilecekleri stratejik noktalarda saklanmalıdır. Mahkumlarla doğrudan temas halinde olan görevlilerin ateşli silah taşınmasına izin verilmesi iyi bir uygulama değildir, çünkü böyle silahlar uygun olmayan bir şekilde kullanılabilir ya da mahkumların eline geçebilir.

Ateşli silah kullanılması

Bazı cezaevi sistemlerinde cezaevinin çevresini korumakla görevli personel ateşli silah taşır. Bu personele bu silahların hangi durumlarda kullanılacağı konusunda açık talimatlar verilmelidir. Böyle bir kullanmaya ancak sözkonusu görevli ya da başka birisi için gerçekleşmek üzere olan bir ölüm tehlikesi varsa başvurulmalıdır. Bir mahkuma yalnızca kaçıyor olduğu gerekçesiyle ateş edilemez. Silah kullanacak kimsenin kaçmakta olan mahkumun başka bir kimseye karşı, gerçekleşmek üzere olan bir ölüm tehlikesi oluşturduğuna ve kendisini durdurmanın başka bir yolu bulunmadığına karar vermesine yol açacak başka olağanüstü bir durum da bulunmalıdır. Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler bu konuda çok açıktır.

Cezaevi yönetimleri herhangi bir şekilde kaba kuvvet ya da ateşli silah kullanılmasına ilişkin olarak kesin kural ve usuller oluşturmalı ve bunları kullanmasına izin verilecek personel için bir eğitim programı düzenlemelidir. Oluşturulacak usullere, kaba kuvvet ya da ateşli silah kullanılan bütün durumların resmi olarak incelenip soruşturulması da dahil olmalıdır.

Yukarıda belirtilen hususların bazıları 2. bölümde de ele alınmaktadır.

Azami güvenlik koşulları

Bazı ülkelerde belli mahkum grupları azami güvenlik koşulları altında ve çoğu kez de başka mahkumlardan ayrı bir yerde alıkonulurlar. Bazı durumlarda bu, mahkeme tarafından kendilerine verilen cezanın bir parçasıdır; ama çoğu kez de bu durum cezaevi yönetiminin yaptığı güvenlik değerlendirmesinin bir sonucudur. Uluslararası belgeler bütün kısıtlamaların gerekli asgari düzeyde tutulması gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 27:

Disiplin ve düzen sıkı bir şekilde korunacak, ama güvenlik içinde alıkoymanın ve asayişin gerektirdiğinin ötesinde bir kısıtlama uygulanmayacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Özel azami güvenliğin asgari düzeyde kullanılması

Çok sayıda mahkumun azami güvenliğe tabi özel cezaevlerine gönderildiği durumlarda bu mahkumların çoğu için bu koşullar gereğinden ağır ve oluşturdukları tehlikeyle orantısız olacaktır. Genel bir kural olarak, mahkumlara azami güvenlik ancak güvenlik ve emniyete karşı, cezaevine başka hiçbir çözüm bırakmayacak bir düzeyde bir tehlike oluşturacak şekilde davranırlarsa uygulanmalıdır. Azami güvenlik koşulları mahkuma mümkün olan en kısa süre için uygulanmalı ve mahkumun davranışının sürekli olarak yeniden gözden geçirilmesine bağlı olmalıdır.

Neredeyse tecrit etmeye gidilmemelidir

Özel güvenlik koşullarının uygulandığı cezaevlerinin birçoğunda mahkumlar başka kimselerden neredeyse bütünüyle tecrit edilmiş bir şekilde tutulur, personelle ve başka mahkumlarla hiç ilişkileri olmaz ya da asgari bir düzeyde ilişkileri olur. Bizzat bu durum mahkumun işin başından bu koşullar altında tutulmasına yol açan davranışlarını değiştirdiğini gösterebilmesini engeller.

Güçlük çıkaran ve düzeni bozan mahkumlar

Zaman zaman mahkumlar arasında küçük bir azınlık cezaevlerinde düzen ve asayişin gerekli olduğunu kabul etmez ve bu mahkumlara özel şekilde muamele edilmesi gerekir. Bu mahkumların sayısı mümkün olan en düşük düzeyde tutulmalıdır.

Bir yöreye yönelik belgelerin belirttikleri

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Tehlikeli Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Olarak Üye Devletlere R (82) 17 Sayılı Önerisi:

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Yasası'nın 15.b maddesi uyarınca ... üye devletlere şunları önerir:

- 1 tehlikeli mahkumlara mümkün olduğu ölçüde normal cezaevi kurallarının uygulanması;
- 2 güvenlik önlemlerinin ancak gerekli olduğu ölçüde uygulanması;
- 3 önlemlerin mahkumların saygıdeğerliğini ve insan haklarını koruyan bir şekilde uygulanması;

- 4 güvenlik önlemlerinin değişik düzeylerde tehlikelere ilişkin gereksinimleri göz önüne alması;
- 5 pekiştirilmiş güvenlik önlemlerinin olumsuz etkilerinin mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için gayret gösterilmesi;
- 6 pekiştirilmiş güvenlik önlemlerinin yol açabileceği sağlık sorunlarına gereken bütün ilginin gösterilmesi;
- 7 güvenliğin elverdiği ölçüde eğitim, mesleki eğitim, çalışma ve dinlenme/eğlenme faaliyetlerine ve başka faaliyetlere yer verilmesi;
- 8 pekiştirilmiş güvenlik koşulları altında geçen sürenin gereğinden uzun ve koşulların da gereğinden ağır olmamasını sağlamak için düzenli olarak yeniden gözden geçirme yapılmasını içerecek bir sistemin oluşturulması;
- 9 pekiştirilmiş güvenlik koşullarının uygulandığı bölümler varsa bunlara ilişkin yer ve personel sayısının ve olanakların uygun düzeyde olmasının sağlanması;
- 10 tehlikeli mahkumlarla çalışacak bütün personele uygun eğitimin verilmesi.

Belirtilenlerin uygulanması

*Tecrit etme
iyi bir
uygulama
değildir*

Şiddete başvuran ve cezaevinin düzenini bozan mahkumlarla baş etmek için en az iki düzenleme vardır. Bunlardan birincisi sözkonusu mahkumu tek başına ya da başka mahkumlarla birlikte cezaevinin kalan kısmından tecrit etmektir. Bu düzenlemede mahkumlar günün yirmi dört saatini barınma yerlerinde geçirirler. Bu düzenlemenin en aşırı şeklinde mahkuma hiçbir faaliyete ya da dış etmene erişim verilmez ve mahkumun yapacak hiçbir şeyi olmaz. Bir saat süreyle dışarıda boş bir kafesin içinde kendi başına egzersiz yapmasına izin verilebilir. Ne zaman hücrelerinden çıkarılacak olsa soyulup aranır ve prangaya vurulur. Bazı ülkelerde mahkumlar yıllarca bu koşullar altında tutulur. Ne kadar tehlikeli olursa olsun, bir mahkuma bu şekilde muamele edilmesi iyi bir uygulama değildir ve böyle bir muamele doğru yönetim tekniklerinin olmamasından kaynaklanır.

*Küçük
bölümler
halinde
ayırma*

Çok daha olumlu bir düzenleme, sorun çıkaran mahkumları bölüm başına ona kadar varan sayıda mahkumun bulunacağı küçük bölümlere almaktır. Bu uygulama, düzeni bozan mahkumlara "grup tecriti" uygulanmasının bu mahkumların tek başlarına tecrit edilmesinden daha olumlu olduğu ilkesine dayalıdır. Bu küçük bölümler profesyonel eğitim görmüş personelin en tehlikeli mahkumlar için bile olumlu ve aktif bir düzen oluşturabileceği ilkesine göre işlemelidir. Amaç mahkumların güvenlik altına alınmış bir alan içinde mümkün olduğu kadar özgür bir şekilde dolaşabilmelerini ve normal bir cezaevi hayatı sürebilmelerini sağlamaktır. Böyle bir ortamda mahkumlar ancak başka hiçbir çare kalmadığında tecrit edilirler ve bu tecrit edilme ancak kısa bir süre için gerçekleşir.

*Bu
mahkumlar
bir istisnadır*

Yukarıda anılan Avrupa Konseyi Önerisi'nin vardığı en önemli sonuçlardan biri bu mahkumların cezaevinin bütününü yansıtmayıp yalnızca bir istisna olduğudur. Uzun süreli cezalara mahkum olmuş mahkumları bir bütün olarak temsil etmezler ve bu mahkumlarda görülen sorunların başka uzun süreli mahkumlara da yayılması gerekmez.

*Profesyonellik
böyle belli
olur*

Cezaevi görevlilerinin makul beklentilere uymayı reddeden, aşırı şiddete başvurmayla hazır küçük bir grup mahkuma uygulayacakları muamele yalnız bu görevlilerin ne derecede profesyonel olduklarını gösterecek en büyük ölçü olmakla kalmaz. Cezaevi makamlarının başka insanlara saygısı çok az olan ya da hiç olmayan kimselere bütün toplum adına gösterecekleri tepki aynı zamanda herkesin insanlığının bir ölçüsüdür.

Ana Boyutlar

Cezaevinde hayat yasalara göre sürmelidir

Yasaların egemenliğinin cezaevinin kapısında son bulmadığının vurgulanması önemlidir. Örneğin, cezaevinde saldırıya uğrayan bir kimsenin halka açık herhangi bir yerde saldırıya uğrayan herhangi bir kimse kadar ceza kanunları tarafından korunmaya hakkı vardır. Cezaevlerinde ciddi bir suç işlendiğinde ya da böyle bir suçun işlendiğine inanıldığında toplumun kalan kısmındakine benzeyen bir soruşturma mekanizmasının harekete geçmesi normal bir uygulama olmalıdır. Bazı ülkelerde bu mekanizmayı yürütmek için özel hakim ve savcılar atanır. Başka ülkelerde ise normal savcıya ve polise haber verilerek suçun cezaevi dışında işlenmiş bir suçmuş gibi soruşturulması sağlanır. Cezaevi bağlamında önemli olan bir olay adli makamlar tarafından, soruşturmaya geçecek kadar önemli bulunmayabilir. Bir mahkumun üstünde yalnız kendisinin kullanmayı planlandığı küçük bir miktar uyuşturucu madde bulunması ya da kimsenin ciddi şekilde yaralanıp zarar görmediği bir saldırı böyle durumların örnekleridir. Öte yandan, bir silahla yapılan ya da bir kimsenin kolunun bacağının veya bir kemiğinin kırılmasıyla sonuçlanan bir saldırı normal olarak polise ve savcılığa başvuracak kadar önemli bir durumdur. Bu konularla ilgili olarak uygulanabilecek bir yöntem cezaevi makamlarıyla soruşturma makamlarının görüşerek savcılığın ve polisin hangi durumlarda kendilerine başvurulmasını istediğini kararlaştırmalarıdır.

Disiplin suçlarına ilişkin kesin süreçlerin olmasının gerekliliği

Cezaevleri doğaları gereği çok sayıda insanın, isteklerine aykırı olarak kapalı bir yerde bir arada tutulduğu kapalı kuruluşlardır. Zaman zaman bazı mahkumların cezaevi kurallarını çeşitli şekillerde çiğnemeleri kaçınılmazdır. Başkalarına saldıracak, kendilerine ait olmayan bir şeyi alabilir, günlük hayatın düzenine uymayabilir, makul bir emre karşı gelebilir, ya da cezaevine yasak bir şey sokmaya çalışabilirler. Böyle durumlarda gerekenin yapılabilmesi için bir dizi kesin süreç olmalıdır.

İdari disiplin

Elkitabının bu bölümü temelde idari bir nitelik taşıyan ve olayı dışarıdan soruşturacak bir kuruluşa ya da adli makamlara sevkedilmeyecek olan disiplin suçlarına ilişkin süreçlerle ilgilidir.

Dış ölçüler

Diş makamların olaya el attığı durumlarda sanık bir mahkum olmasaydı uygulanacak olan ölçülerin aynıları uygulanmalıdır.

Disiplin süreçlerinin adilliği

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu Ya Da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 30:

- 1 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin tutukluluğu veya hapsi sırasında disiplin suçları oluşturacak davranışların neler olduğu ve verilecek disiplin cezasının niteliği, süresi ve hangi makamların bu cezayı vermeye yetkili olduğu yasalar ya da yasal kurallar tarafından belirlenecek ve yayınlanıp açıklanacaktır.
- 2 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin, hakkında bir disiplin uygulamasında bulunulmadan önce söz hakkı olacaktır. Sözkonusu kimse aynı zamanda bu uygulamanın daha üst makamlar tarafında gözden geçirilmesini talep edebilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 35:

- (1) Kabul aşamasında, her mahkuma, ait olduğu kategorideki mahkumlara yapılacak muameleye ilişkin kuralları, cezaevinin disiplin kurallarını, izin verilen bilgi alma ve şikayet yöntemlerini, haklarını ve yükümlülüklerini anlamasına, cezaevi içindeki hayata uyum sağlamasına yardımcı olacak bütün diğer hususları kapsayacak yazılı bilgiler verilecektir.
- (2) Mahkumun okuma yazması yoksa sözkonusu bilgiler kendisine sözlü olarak verilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 29:

Aşağıdakiler her zaman yasalar tarafından ya da yetkili idari makamın kararları tarafından belirlenecektir:

- a) Hangi davranışların disiplin suçu oluşturduğu;
- b) Verilebilecek cezaların türü ve süresi;
- c) Bu cezaları vermeye yetkisi olan makam.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 30:

- (3) Gerekli ve mümkün olan durumlarda mahkumun savunmasını tercüman aracılığıyla yapmasına izin verilecektir.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 36(2):

Kurallara aykırı davranışlar derhal yetkili makama bildirilecek, sözkonusu makam da bu konuda vakit geçirmeden karar verecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 28(1):

Hiçbir mahkuma cezaevinin disiplin işleriyle ilgili bir görev verilmeyecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

*Doğal
adalete saygı
gösterilmelidir*

Bütün idari adalet konularında olduğu gibi, doğal adalet ilkelerine saygı gösterilmesi önemlidir. Bu ilkelerin ilki cezaevi kurallarını bütün mahkumların önceden bilmesidir. Bu her mahkumda hangi fiil ve ihmallerinin cezaevi kurallarına karşı bir disiplin suçu oluşturduğunu ve hangilerinin resmi disiplin uygulamalarına yol açacağını belirten bir dizi kural bulunmasını içerir. Bu kuralların yasal bir belge niteliğinde olması gerekir. Birçok ülkede parlamento tarafından onaylanmaları şarttır. Kurallar cezaevi içinde

yaygın bir şekilde ilan edilmeli ve her mahkuma kabul aşamasında bunların bir kopyası verilmelidir. Bunun genel hatlarıyla yapılmasına 3. bölümde değinilmiştir. Okuma yazması olmayan mahkumların kuralların bütünüyle bilincinde olmalarını sağlayacak düzenlemeler olmalıdır.

Usule uyulmalıdır

Bir disiplin suçu işlediği ileri sürülerek hakkında işlem yapılacak olan her mahkumun işlediği ileri sürülen suçun ne olduğunu ve suçlamayı kimin yaptığını önceden bilmeye hakkı vardır. Bu konuda yetkili makam fazla vakit geçirmeden suçlamayı incelemelidir. Mahkuma savunmasını gerektiği gibi hazırlayabilmesi için yeterli zaman verilmelidir. Suçlamayı yapan görevlinin de mevcut bütün delilleri toplamak için zamana ihtiyacı olabilir. Ama bu durum disiplin sürecini geciktirmek için bir fırsat olarak kullanılmamalı ve özellikle de mahkum disiplin yargılaması yapılanaya kadar tecrit edilmiş olarak tutulacaksa böyle bir gecikmeye izin verilmemelidir. Böyle bir durumda, makul sınırların ötesinde bir gecikme gayri resmi bir ceza olur. Bu husus bir mahkumun bir dış makam tarafından yapılacak bir soruşturmayı beklemek üzere tecrit edilmiş olarak tutulduğu durumlarda da göz önüne alınmalıdır.

Yargılama yetkili bir makam tarafından yapılmalıdır

Yargılama yetkili bir makam tarafından yapılmalıdır. Bazı ülkelerde cezaevlerindeki disiplin davalarına bağımsız ya da özel hakimler bakar. Böyle bir düzenlemenin avantajı adli bağımsızlık sağlanması ve usüle uyulması olasılığını yükseltmesidir. Türkiye gibi bazı başka ülkelerde özel bir disiplin kurulu vardır. İngiltere gibi bazı ülkelerde ise yargılamayı cezaevi müdürü yapar.

Yargılamaların cezaevi yönetimi tarafından yapılacağı durumlarda yönetimin bu alanda gerekli eğitimi görmüş olmasının ve yargılayacağı disiplin olayı hakkında önceden bir şey bilmemesinin sağlanması önemlidir.

Gerekli düzeyde savunma yapılması

Suçlanan mahkum her durumda yargılamada hazır bulunmalıdır. Delileri sunulurken duyabilmeli ve suçlamayı yapan görevliye soru sorma hakkı olmalıdır. Mahkum, her ne nedenle olursa olsun, kendisini savunamayacak durumdaysa, kendisine birisinin yardımcı olmasını istemeye hakkı olmalıdır. Olay karmaşık ya da olası ceza ağırsa mahkuma avukat tutulması düşünülmelidir.

Temyiz hakkı

Mahkum suçlu bulunacak olursa kararı daha yüksek bir makam nezdinde temyiz hakkı olmalıdır.

Gayri resmi ikaz

Bazı yerlerde, küçük disiplin suçları işlendiğinde resmi olarak bir işlem yapmadan önce gayri resmi ikazlara başvurulur. Bu yöntem mahkuma davranışlarının kaygı uyandırdığını bildirmek açısından yararlıdır. Ama bu tür ikazların adil ve tutarlı olmasını sağlamak önemlidir. Ortaya gayri resmi bir cezalandırma sistemi çıkmamalıdır.

Cezalar adil ve suçla orantılı olmalıdır

Kesin olarak tanımlanacak disiplin suçlarının bir listesi yayınlanmalı ve bu listeye her suça ilişkin cezayı belirten ikinci bir liste eklenmelidir. Suç listesi gibi, ceza listesi de ilgili makamın onaylayacağı yasal bir belge olarak hazırlanmalıdır. Cezalar her zaman adil ve işlenen suçla orantılı olmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 30:

- (1) Mahkumlar yalnızca yasalara ya da kurallara uygun bir şekilde cezalandırılacak ve hiçbir durumda aynı suç için iki kez cezalandırılmayacaktır.
- (2) Hiçbir mahkum, hakkındaki suçlamanın ne olduğu kendisine bildirilmedikçe ve kendisini gerektiği gibi savunabilmesi için fırsat verilmedikçe cezalandırılmayacaktır. Her disiplin olayı yetkili makam tarafından değerlendirilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 31:

Fiziksel cezalar, karanlık bir hücreye kapatma ve her türlü zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı ceza disiplin cezası olarak bütünüyle yasaklanacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 32:

- (1) Dar alanda hapis ve gıda azaltma cezaları doktor mahkumu muayene edip bu cezalara dayanabileceğini yazılı olarak belirtmedikçe uygulanmayacaktır.
- (2) Aynı durum mahkumun beden ya da ruh sağlığını etkileyebilecek bütün başka cezalar için de geçerlidir. Bu cezalar hiçbir durumda Kural 31'de belirtilen ilkeye aykırı olamaz.
- (3) Doktor böyle cezaların uygulanmakta olduğu mahkumları her gün ziyaret edecek ve cezanın durdurulmasını ya da değiştirilmesini mahkumun beden veya ruh sağlığı açısından gerekli görüyorsa bunu cezaevi müdürüne bildirecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 33:

Kelepçe, zincir, sabit demir kelepçe hareket engelleyici gömlek gibi hareket engelleyici araçlar hiçbir zaman ceza amacıyla kullanılmayacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 37:

Toplu cezalar, fiziksel cezalar, karanlık bir hücreye kapatma ve her türlü zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı ceza disiplin cezası olarak bütünüyle yasaklanacaktır.

Afrika İnsan ve Halk Hakları Bildirgesi, Madde 7(2):

Ceza kişiseldir ve yalnız suçu işleyene verilebilir.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 5(3):

Suç işleyenden başka kimse cezalandırılmayacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Suçlu her zaman tek başına cezalandırılmalıdır

Bir mahkum yalnız yukarıda belirtilen şekilde yapılacak bir disiplin yargılaması yapıp suçlu bulunduğundan sonra cezalandırılabilir. Bu tür yargılamalarda mahkumlar tek başlarına yargılanmalıdır. Örneğin, bir emre kitle halinde karşı konulmuş ya da birkaç mahkum bir arada bir kimseye saldırmışsa her mahkum ayrı ayrı yargılanmalı ve cezalandırılmalıdır.

Hiç kimse aynı suç için iki kez cezalandırılmamalıdır

Hiçbir mahkum aynı suç için iki kez cezalandırılmamalıdır. Örneğin, bir mahkum birisine saldırmış ya da kaçmaya çalışmış ve bunun sonucu olarak bir dış mahkemeye verilmişse bunun üstüne bir de cezaevi içinde disiplin yargılaması yapılmamalıdır.

İdari cezalar

İdari cezalar, kayda geçirilecek resmi bir ikaz, çalışma engelleme, ödeme yapmama (cezaevinde yapılan işler için ödeme yapıldığı durumlarda), dinlenme/eğlenme faaliyetlerinin kısıtlanması, bazı kişisel eşyaların kullanılmasının kısıtlanması ve cezaevi içinde hareketin kısıtlanması gibi cezalar içerebilir. Mahkumun mektup ya da ziyaret yoluyla ailesiyle temas etmesinin kısıtlanması şeklinde bir ceza uygulanmamalıdır. Başka her şey bir yana, böyle bir ceza aynı zamanda mahkumun ailesine ve dostlarına verilmiş bir ceza olur.

Ceza konusunda kısıtlamalar

Disiplin yargılaması sonunda verilecek cezalar her zaman suçla orantılı olmalıdır. Her türlü fiziksel cezaya, karanlık bir hücreye koymaya ve her tür zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı cezaya karşı özel yasaklar vardır. Gıda azaltmanın bir tür fiziksel ceza olduğu artık yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu görüş bu alanda Birleşmiş Milletler 1957'de Standart Asgari Kuralları geliştirdikten sonra beliren uzman kanıları yansıtmaktadır.

Hareket engelleyici araçlar ceza olarak kullanılamaz

Hareket engelleyici araçlar hiçbir zaman ceza olarak kullanılamaz. Bu tür araçların hangi durumlarda kullanılabileceği 5. bölümde açıklanmıştır.

Doktorun rolü sınırlıdır

Doktorların mahkumların belli bir cezaya dayanabilecek durumda olduğunu belirterek ceza sürecine katılmaları hasas bir konudur. Bu konu 4. bölümde ele alınmıştır. Standart Asgari Kurallar (32 sayılı kural) beden ya da ruh sağlığına zarar verebilecek bir cezaya çarptırılan her mahkumun doktor tarafından muayene edilmesini ve doktorun mahkumun cezaya dayanabileceğini yazılı olarak belirtmesini öngörmektedir. Doğru şekilde yorumlandığında bu kural bir mahkumun dayanamayacağı bir cezaya çarptırılmasını önleme amacını taşımaktadır; cezaların tıbbi olarak onaylanması gibi bir anlamı yoktur.

Bu Kural, Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Tıbbi Ahlak İlkelerinde yer alan aşağıdaki hüküm göz önüne alınarak uygulanmalıdır:

3. Sağlık personelinin ve özellikle de doktorların mahkumlarla ve tutuklarla bu kimselerin sağlığının değerlendirilmesi, korunması ve iyileştirilmesi dışında bir amaç güden herhangi bir mesleki ilişkiye girmeleri tıp ahlakına aykırıdır.

Gayri resmi ceza uygulanamaz

Mahkumlara yalnızca resmi bir disiplin yargılamasının sonucu olarak ceza verilebileceği personele kesin olarak belirtilmelidir. Personelin bu resmi süreçler dışında kendi gayri resmi ceza sistemlerine sahip olması kabullenilebilir bir durum değildir. Üst düzey yöneticiler bu konuda özellikle dikkatli olmalıdır.

Tek başına hücre hapsi

Uluslararası belgeler tek başına hücre hapsinin olağanüstü durumlar dışında uygun bir ceza olmadığını ve mümkün olan her durumda kaçınılması ve bütünüyle kaldırılması için de önlem alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu belgeler bir mahkumun tek başına hücre hapsinde geçireceği dönemlerin ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyebileceğini kabul etmektedir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 7:

Tek başına hücre hapsinin bir ceza olarak kaldırılmasına ya da kullanılmasının kısıtlanmasına yönelik girişimler yapılmalı ve teşvik edilmelidir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 31:

Fiziksel cezalar, karanlık bir hücreye koyma ve her tür zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı ceza disiplin cezası olarak bütünüyle yasaklanacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 37:

Toplu cezalar, fiziksel cezalar, karanlık bir hücreye koyma ve her tür zulüm, insanlıkdışı ve aşağılayıcı ceza disiplin cezası olarak bütünüyle yasaklanacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 38 (1):

Belli bir alana kapatılma şeklinde bir disiplin cezası ... ancak doktor mahkumu muayene eder ve böyle bir cezaya dayanabileceğini yazılı olarak onaylarsa uygulanacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 38(3):

Doktor böyle cezaların uygulanmakta olduğu mahkumları her gün ziyaret edecek ve cezanın durdurulmasını ya da değiştirilmesini mahkumun beden veya ruh sağlığı açısından gerekli görüyorsa bunu cezaevi müdürüne bildirecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Duyusal etmenlerden tecrit ve karanlık hücreler yasaktır

Tek başına hücre hapsinin çeşitli şekilleri vardır. En aşırı şekli mahkumun “karanlık hücre” olarak bilinen uygulamayla, ışık, ses ve temiz hava gibi duyuşal etmenlerden tecrit edilmiş olarak bütünüyle kendi başına tutulmasıdır. Bu tür bir tecrit hiçbir zaman ceza olarak uygulanmamalıdır. Küçük mahkum gruplarını böyle koşullar altında tutmak da aynı şekilde yasak olmalıdır.

“ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu 1983 yılında verdiği kararda böyle uygulamaların sonuçlarını kesin olarak belirtmiştir:

... mutlak duysal tecrit mutlak sosyal tecritle birleştğinde mahkumun kişiliğini yok edebilir ve ne güvenlik ne de başka herhangi bir neden böyle bir uygulama için yeterli bir gerekçe oluşturabilir.

[Başvuru No. 843/78 (1983)] Kröcher ve Möller'in İsviçre aleyhine açtıkları dava, paragraf 62]

Her gün izleme

Tek başına hücre hapsinin bir başka türüsünde ise mahkum normal şekilde ışık ve hava alan, başka mahkumların komşu alanlarda gelip gitmelerini duymasına izin veren bir hücrede alıkonulur. Bu ceza yalnız olağanüstü durumlarda ve kısa süreler için uygulanmalıdır. Böyle bir durumda mahkum her gün doktor tarafından izlenmeli ve sağlığı kötüye gidecek olursa cezaya son verilmelidir.

Tek başına hücre hapsinin içerdiği tehlikeler

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi(iÖK) tek başına hücre hapsi ve benzer uygulamalar konusunda özellikle hassastır:

“ Tek başına hücre hapsi bazı durumlarda insanlıkdışı ve aşağılayıcı bir muamele olabilir ve zaten her durumda bu ceza mümkün olduğu kadar kısa bir süre için uygulanmalıdır.

[iÖK, iÖK 2. Genel Raporu, paragraf 56]

“ Delegasyon uzun süreler boyunca tecrit edilmiş vaziyette, haşin, koşullar altında, yapacak fazla bir şeyleri ya da hiçbir şeyleri olmadan tutulmuş bazı 1. Sınıf mahkumlarla karşılaşmıştır. iÖK'nın görüşüne göre bu insanlıkdışı bir muameledir.

[iÖK, Avrupa İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaları Önleme Komitesi'nin 1-12 Nisan 1991 tarihleri arasında İspanya'ya gerçekleştirdiği ziyarete ilişkin olarak İspanyol hükümetine verdiği rapor, iÖK /Inf (96) 9 Bölüm 1, paragraf 113]

Tek başına hücre hapsi ve azami güvenlik

Bazı ülkelerde uzun süreli ya da süresi belirsiz tek başına hücre hapsinin azami güvenlik uygulamalarının bir parçası olarak kullanılması gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bu uygulamanın içerdiği tehlikeler 5. bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Yapıcı Faaliyetler ve Yeniden Topluma Kazandırma

Ana boyutlar

Mahkumların kötüye gitmesinin önlenmesi

Bir insanın özgürlüğünü elinden almak çok ağır bir cezadır. Hapis cezasının kendisi önemli haklardan mahkum bırakmayı içerir ve dolayısıyla da böyle bir ceza yalnızca kesin olarak belirtilmiş durumlarda bir adli makam tarafından verilebilir ve yalnız başka hiçbir makul seçenek yoksa böyle bir cezaya başvurulabilir. Cezaevi yönetimlerinin mahkumlara insanlıkdışı ya da gerekenin ötesinde haşin bir şekilde muamele ederek mahkemenin verdiği cezayı daha da ağır hale getirmemesi gerektiğine bu elkitabının önceki bölümlerinde değinilmiştir. Cezaevi yönetimleri tam tersine, mahkumların fiziksel ve ruhsal açıdan kötüye gitmelerini önlemeye çalışmalıdırlar.

Değişme ve gelişme için fırsat tanınması

Cezaevi makamlarının mahkumlara insani ve iyi bir şekilde muamele etmeleri yeterli değildir. Aynı zamanda mahkumlara değişme ve gelişme fırsatları da vermelidirler. Bunu yapabilmek için önemli ölçüde beceri ve kararlılık gerekir. Cezaevlerinin çoğu toplumun kıyısında kalmış insanlarla doludur. Birçoğu son derece yoksul çevrelerden ve parçalanmış ailelerdendir; önemli bir bölümü işsiz kalmıştır; eğitim düzeylerinin çok düşük olması yüksek bir olasılıktır; bazıları sokaklarda yaşamışlardır ve sosyal çevreleri yoktur. Böyle dezavantajları olan insanların hayat çizgisini değiştirmek kolay iş değildir.

Faaliyet sunma yükümlülüğü

Cezaevleri mahkumların durumlarını iyileştirmesine yardımcı olacak yapıcı faaliyetlerden oluşan, tam kapsamlı programların olduğu yerler olmalıdır. En azından bir mahkum cezaevinden tahliye edildiğinde cezaevine girdiğinde olduğundan daha kötü durumda olmamalı, tersine, cezaevinde geçirdiği dönem sağlığını, zihinsel ve sosyal gücünü koruyup iyileştirmesine yardımcı olmuş olmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10 (3):

Cezaevi sisteminde mahkumlara uygulanacak muamele temelde kendilerini doğru yola sokma ve yeniden topluma kazandırma amacını güdecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 65-66:

65 Hapis cezasına ya da benzeri bir cezaya çarptırılmış mahkumlara uygulanacak muamele, cezanın süresinin elverdiği ölçüde, mahkumda tahliye edildikten sonra yasalara uyan ve kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilen bir yurttaş olarak yaşama isteği uyandırmak ve bu isteği gerçekleştirebilecek durumda olmasını sağlamak amacını güdecektir. Bu muamele mahkumların kendilerine saygı duymalarını sağlayacak ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde olacaktır.

66 (1) Bu amaca ulaşmak için bütün uygun yollara başvurulacak ve sözkonusu yollara, mahkumun kişisel gereksinimlerine bağlı olarak, dinsel yardımın mümkün olduğu ülkelerde bu tür yardım, akademik eğitim, mesleki yönlendirme ve eğitim, sosyal görevlilerin mahkumla ilgilenmesi, mahkuma iş verilmesi, bedeninin geliştirilmesi ve ahlaki karakterinin güçlendirilmesi dahil olacaktır. Bu yollara başvurulurken mahkumun sosyal geçmişi ve sabika hayatı, bedensel ve zihinsel güç ve yetenekleri, kişisel karakteri, cezasının süresi ve tahliye edildikten sonra kendisini bekleyen olanaklar göz önüne alınacaktır.

- (2) Cezasının uzunluğu böyle bir uygulama için yeterli olan her mahkuma ilişkin olarak, mahkumun cezaevine kabulünden sonra mümkün olan en kısa süre içinde cezaevi müdürüne yukarıdaki paragrafta belirtilen bütün konular hakkında kapsamlı raporlar verilecektir. Bu raporlara her zaman cezaevi doktorunun mahkumun fiziksel ve ruhsal durumu hakkında vereceği bir rapor dahil olacak ve doktor mümkün olan her durumda psikiyatri alanında eğitim görmüş olacaktır.
- (3) Raporlar ve konuya ilişkin başka belgeler özel bir dosyaya konulacaktır. Bu dosya güncelleştirilmiş durumda tutulacak ve mahkumdan sorumlu personelin gerektiğinde dosyaya başvurmasına izin verecek bir güvenlik sınıflandırmasına tabi olacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Mahkumları tahliye edildikten sonra sürecekleri hayat için hazırlama

Yeniden topluma kazandırılmış bir mahkum cezaevi içinde hayatını başarıyla sürdüren bir mahkum değil, tahliye edildikten sonra dış dünyada başarılı olan bir mahkumdur. Cezaevi makamlarının Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin "doğru yola sokma ve yeniden topluma kazandırma" dediği konuya öncelik verebilmesi ancak cezaevi içindeki faaliyetlerin mahkumlara cezaevi dışında iyi bir şekilde yaşamalarını sağlayacak yetenek ve becerileri vermeye yönelik olmasıyla gerçekleşebilir. Bunun için örneğin mahkumların cezaevi içinde yaptıkları işlerin dış dünyadaki iş olanaklarıyla ilişkili olması gerekir. Mahkumların hayatlarını kazanmalarını ve ailelerini geçindirmelerini sağlayacak becerileri ve kapasiteyi edinmelerine yardımcı olunmalı ve bu yapılırken, iş arayan eski mahkumların dış dünyada karşılaşacağı önyargılı yaklaşım da dikkate alınmalıdır.

Mahkumların cezaevinde buldukları süre içinde kendilerine tahliye edildikten sonra yaşayacak bir yer bulunması için yardım edilmesi ve topluma yeniden kabul edilmelerini sağlayacak bir sosyal yapının oluşturulması için düzenlemeler yapılmalıdır.

Dış dünyadaki kuruluşların kullanılması

Bunların hiçbirini başarmak kolay olmayacaktır. Birçok ülkede cezaevlerinde nüfus yoğunluğunun son derece yüksek olması, gerekli eğitime sahip personel sayısının yetersizliği, dış dünyaya bağlantıların azlığı ve tahliye edilen mahkumların dış dünyada karşılaştıkları düşmanca tavır bu güçlükleri daha da artırır. Bu bölümde sıralanan ilkeler cezaevi yönetimlerinin mevcut kaynakların sınırları içinde ulaşmaya çalışabilecekleri bir hedef oluşturmaktadır. Cezaevi yönetimleri aynı zamanda mahkumlar için var olan fırsatları artırmak amacıyla dış dünyadaki kuruluşlarla ve bölgedeki eğitim kuruluşlarıyla işbirliğine gitmeyi düşünmelidir.

“ Mauritius'ta cezaevlerinden sorumlu bakan mahkumların yeniden topluma katılmalarına yönelik fırsatları artırmak ve özellikle de çoğu insanın birbirini tanıdığı küçük bir toplumda eski mahkumların karşılaştığı önyargıyla mücadele etmek istemiştir. Bu amaçla bir hafta boyunca cezaevlerini medyaya açmış ve gazetecileri mahkumların tahliye edildikten sonra karşılaştıkları sorunlar konusunda mahkumlarla ve cezaevi görevlileriyle görüşmeye teşvik ederek toplumun eski mahkumların kendilerine yeniden bir hayat kurmalarına yardımcı olmaya çalışmasının önemi konusunda bir tartışma başlatmıştır

Mahkumun bir birey olarak tanınması

Cezaevlerindeki faaliyet programlarının amacına ulaşabilmesi için her mahkumun mümkün olduğu ölçüde bir birey olarak tanınması gerekir. Her mahkumun benzer bir eğitim ve gelişme sürecinden geçmesini beklemek yeterli değildir. Böyle bir tutum ne etkili olacak, ne de bir sonuç alınmasını sağlayacaktır. Bazı mahkumların okuma yazması yoktur; başka mahkumlar ise cezaevine girmeden önce öğretmenlik yapmış olabilir. Bazı mahkumlar cezaevine sokaklardan gelir; bazılarının ise güçlü aile bağları

ve tahliye edildikten sonra dönebileceği bir iş olabilir. Dolayısıyla, mahkumları yeniden topluma kazandıracak faaliyetler düzenlenir ve mahkumlar bu faaliyetlere atanırken her mahkumun kişisel durumu göz önüne alınmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kurals 67-69:

- 67 Sınıflandırmanın amaçları şunlar olacaktır:
 - (a) Sabıka alanındaki geçmişleri ya da kötü karakterleri nedeniyle kötü bir etkisinin olması muhtemel olan mahkumların diğer mahkumlardan ayrılması;
 - (b) Mahkumların, yeniden topluma kazandırılmalarının kolaylaştırılması için değişik sınıflara ayrılması.
- 68 Değişik sınıflardaki mahkumlar, böyle bir uygulamanın mümkün olduğu ölçüde, değişik cezaevlerine ya da aynı cezaevi içinde değişik bölümlere verilecektir.
- 69 Cezaevine kabul süreci tamamlandıktan ve cezasının uzunluğu böyle bir uygulama için uygun olan her mahkum için bir kişilik incelemesi yapıldıktan sonra mümkün olan en kısa süre içinde mahkumun özel gereksinimlerine, kapasitelerine ve eğilimlerine uyan bir program düzenlenecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Bireylerin gelişmesinin teşvik edilmesi

Cezaevine gelen her mahkumun hayatta daha önce bazı deneyimleri olmuştur ve neredeyse her mahkum bir gün tahliye edilecektir. Bir kimsenin cezaevinde geçireceği dönemden yararlanabilmesi için bu deneyimin tahliye edildikten sonra kendisini bekleyen deneyimlerle ilişkilendirilmesi gerekir. Bu amaca ulaşmanın en iyi yolu mahkumun cezaevindeki çeşitli olanaklardan nasıl faydalanabileceği konusunda bir plan yapmaktır. Mahkumlara hem boş durmalarını önleyecek, hem de bir amaca hizmet edecek işler verilmelidir. İster tarım işleri, ister mahkumlara okuma-yazma öğretmek, ister de kültür ve sanatla ilgili programlar olsun, bütün faaliyetler mahkumların durumunun kötüye gitmesini önleyecek ve tahliye edildikten sonra işlerine yarayacak yeni beceriler kazanmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

Kısa cezalara çarptırılmış mahkumlar

Kısa süreli cezalara çarptırılmış mahkumların yararlı faaliyetlere başlamaya vakti olmayabilir. Böyle mahkumların durumunda aileleriyle ve dış dünyayla ilişkilerini korumaya öncelik verilecektir.

İş ve beceri eğitimi

Tahliye edildikten sonra hayatını kazanmanın bir yolunu bulmak bir mahkumun topluma yeniden katılmasına ilişkin en önemli öğedir. Birçok mahkum için cezaevinde geçirdikleri dönem hayatlarında ilk kez iş becerileri geliştirme ve düzenli olarak çalışma fırsatı buldukları dönemdir. Mahkumları çalıştırmamanın ana amacı cezaevi yönetimine para sağlamak ya da hükümetin başka bölümleri için fabrikalar işletmek değil, mahkumları tahliye edildikten sonra normal bir hayat sürmeye hazırlamaktır.

İş bulmanın topluma yeniden katılmanın yalnızca bir boyutu olduğu unutulmamalıdır. Bu alanda tam bir girişim topluma dönmek için gerekli olan bütün becerilerin geliştirilmesini içerir; değişik toplumlarda da değişik becerilere ihtiyaç vardır. Dış dünyayla ilişkilerin sürdürülmesine ilişkin başka girişimler 8. bölümde ele alınmaktadır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 8:

- 3 (a) Hiç kimse zorla çalıştırılmayacak ya da çalışmaya mecbur edilmeyecektir.
- (b) Bazı suçlar için ağır işlerde çalışmayı içeren hapis cezası verilen ülkelerde yukarıdaki 3 (a) bendi yetkili bir mahkemenin verdiği böyle bir ceza kapsamında ağır işler yapılmasını engellemeyecektir.
- (c) Bu fıkra bağlamında “zorla çalıştırma ya da çalıştırmaya mecbur etme” sözü şunları kapsamayacaktır:
 - (i) bir mahkemenin yasal emriyle alıkonulmuş ya da koşullu olarak tahliye edilmiş bulunan bir kimseden (b) bendinde anılanlar dışında normal olarak istenen herhangi bir iş ya da hizmet.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 8:

Mahkumların, ülkelerindeki iş piyasasına yeniden girmelerine, kendilerinin ve ailelerinin geçimlerine katkıda bulunmalarına yardımcı olacak ücretli ve anlamlı işler yapmalarını sağlayacak koşullar oluşturulacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 71:

- (1) Cezaevinde yapılan işler acı ve sıkıntı verici nitelikte olmayacaktır.
- (2) Beden ve ruh sağlığının yeterli olduğunun doktor tarafından onaylanması kaydıyla, hüküm giymiş olan her mahkum çalışacaktır.
- (3) Mahkumların normal bir iş günü boyunca çalışmalarını sağlayacak miktarda, işe yarayan bir işlerinin olması sağlanacaktır.
- (4) Mahkuma verilen iş, mümkün olduğu ölçüde, tahliye edildikten sonra hayatını namusuyla kazanma gücünü koruyacak ya da artıracak bir iş olacaktır.
- (5) Böyle bir eğitimden yarar görecekt mahkumlara ve özellikle de genç mahkumlara yararlı mesleklere ilişkin olarak mesleki eğitim verilecektir.
- (6) Meslek seçimine ilişkin doğal sınırlara, cezaevinin yönetim ve disiplin alanındaki ihtiyaçlarına tabi olmak kaydıyla, mahkumlar diledikleri işi yapmayı seçebileceklerdir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 72:

- (1) Cezaevlerinde işlerin örgütlenmesi ve iş yöntemleri mümkün olduğu ölçüde dış dünyadakilere benzeyecek ve mahkumlar böylelikle normal iş koşullarına hazırlanacaktır.
- (2) Ancak, mahkumların çıkarları ve mesleki eğitimleri cezaevi içinde para getirecek bir işin olmasına öncelik verilecek şekilde ikinci plana itilmemelidir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 73:

- (1) Cezaevlerindeki işler ve çiftlikler tercihen özel bir yüklenici tarafından değil, doğrudan cezaevi yönetimi tarafından işletilmelidir.
- (2) Mahkumlar cezaevi yönetiminin denetimi altında olmayan bir işte çalıştırıldıklarında her zaman başlarında cezaevi görevlileri olacaktır. İş başka bir hükümet kuruluşu için yapılıyor olmadıkça, işin kendisi için yapıldığı kimse, mahkumların üretimi göz önüne alınarak, bu iş için normal ücreti cezaevi yönetimine ödeyecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 74:

- (1) Özgür işçilerin sağlık ve güvenliği için alınan önlemler aynen mahkumlar için de uygulanacaktır.
- (2) Mahkumların, işe ilişkin hastalıklar da dahil olmak üzere, iş kökenli yaralanma ve incinmelere karşı, yasaların özgür işçilere tanıdığından eksik bir düzeyde olmayacak şekilde sigortalanması için düzenlemeler yapılacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 75:

- (1) Mahkumların günde ve haftada azami kaç saat çalışacağı, özgür işçilere ilişkin yerel kural ve adetleri göz önüne alarak yasalar ya da idari kurallar tarafından belirlenecektir.
- (2) Bu şekilde belirlenecek saatler haftada bir günün dinlenme günü olarak ayrılmasına izin verecek ve mahkumların topluma yeniden kazandırılması için gerekli görülen eğitim faaliyetleri ve diğer faaliyetler için zaman bırakacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 76:

- (1) Mahkumların yaptığı işe karşılık adil bir ücret sistemi olacaktır.
- (2) Bu sistemde mahkumlar kazançlarının en az bir kısmını kullanmalarına izin verilen şeylere harcayabilecek, bir kısmını da ailelerine gönderebilecektir.
- (3) Sistem aynı zamanda mahkumun kazancının bir kısmının, tahliye edildiğinde kendisine verilmek üzere yönetim tarafından alınıp biriktirilmesini içermelidir.

Belirtilenlerin uygulanması

Çalışmanın değeri

Mahkumlar günlerini aylıklık içinde ya da tekdüze bir şekilde geçirmemelidir. Bu hem kendileri açısından, hem de cezaevinin düzenli bir şekilde yönetilebilmesi açısından önemlidir. Bir meşguliyeti olmayan mahkumların depresyona girmesi ve düzeni bozacak şekilde davranmaya başlaması olasıdır. Bu husus bu elkitabının 5. bölümünde ele alınan dinamik güvenlik kavramıyla ilgilidir. Ama mahkumlara işe yarayan bir iş vermek için çok daha önemli bir neden vardır. Bazı insanların suça yönelmesinin nedeni yasal bir gelirlerinin olmamasıdır, bu da çoğu kez iş bulamamalarından kaynaklanır. İş bulamamalarının nedeni de hiçbir zaman düzenli olarak çalışmadıkları için günlük iş disiplinine alışkın olmamaları olabilir. Çalışmak istemeleri, ama sürekli olarak çalışabilmeleri için gerekli becerilere ve eğitime sahip olmamaları da mümkündür.

Çalışma koşulları

Zorla çalıştırma ya da çalışmaya mecbur etme konusunda genel bir yasak vardır. Ancak, uluslararası belgeler mahkumların yaptığı işlerin otomatik olarak bu kapsama girmediğini belirtir. Bazı kurallara uyulduğu sürece, hüküm giymiş mahkumların çalışması zorunlu kılınabilir. Bu kurallar şunlardır:

- yapılan işin bir amacı olmalıdır;
- yapılan iş mahkumun tahliye edildikten sonra işine yarayacak beceriler edinmesine yardımcı olmalıdır;
- mahkumlara yaptıkları iş için ücret ödenmelidir;
- iş koşulları temelde dış dünyadaki bir işyerindeki koşullara benzemeli ve bu özellikle de sağlık ve güvenlik alanlarında geçerli olmalıdır;
- çalışma süresi aşırı derecede uzun olmamalı ve başka faaliyetler için zaman bırakmalıdır.

Bir günlük düzen oluşturma

Cezaevlerindeki çalışmanın iki amacı vardır. Bunlardan biri mahkumu her sabah kalkmaktan, belli bir iş yerine gitmekten ve başka insanlarla birlikte örgütlü bir şekilde belli bir süre çalışmaktan oluşan bir günlük düzene alıştırmaktır. Ama bu kendi başına yeterli değildir. Eğer yaptıkları iş tekdüze ve başka insanlara bir yararı yoksa mahkumları her gün bir atölyeye gitmeye zorlamanın bir anlamı yoktur. Böyle bir durumun en kötü örneği 19. yüzyılda mahkumların her gün birkaç saat boyunca hiçbir anlamı olmayan bir şekilde, kum dolu büyük silindirler çevirmelerini içeren uygulamadır. Bugünkü dünyada da bu tür anlamsız çalışmanın türlü örnekleri vardır.

Beceri geliştirme

Çalışmanın öbür amacı ise mahkumlara, tahliye edildikten sonra iş bulmalarına yardımcı olacak bir şekilde eğitim görmekte olduklarını duymalarını sağlayan, bir amacı olan bir işi yapabilecek özgüven ve becerileri vermektir. Bu nedenle, cezaevlerinde yapılan işler mahkumların tahliye edildikten sonra inşaat, tamircilik, yönetim ve çiftçilik gibi geleneksel alanlarda iş bulmalarını mümkün kılacak beceriler edinmelerini sağlayacak eğitimle birleştirilmelidir. Bilgisayar işleri gibi yeni bir alanda beceriler de eklenebilir. Mesleki eğitim genç mahkumlar için özellikle önemlidir. Eğitim programları düzenlenirken mahkumun tahliye edildikten sonra döneceği toplumdaki iş olanaklarının göz önüne alınmasına büyük önem verilmelidir.

Kadın mahkumlar

Kadın mahkumların özel gereksinimleri 13. bölümde ele alınmaktadır. Kadınların, cezaevinde oldukları süre içinde her tür çalışma fırsatından yararlanabilmeleri önemlidir. Faaliyetleri dikiş ve elişleriyle sınırlanmamalıdır.

İş bulma yolları

Birçok ülkede cezaevi yönetimleri mahkumlar için yeterince iş bulmada zorlanır. Bu sorunu çözenin türlü yolları vardır.

- Bazı ülkelerde başka bakanlıklar bazı işleri cezaevi yönetimlerine vermek zorundadır. Bu uygulama hükümet içi sözleşmeleri kapsayabilir. Örneğin, Güney Afrika'da devlet dairelerinde kullanılan mobilyaların hepsi mahkumlar tarafından yapılır. Başka kuruluşlar için otomobil plakası yapmak gibi işler de yapılabilir.
- Birçok durumda cezaevi görevlileri mahkumlara amacı olan işler bulmak konusunda büyük yaratıcılık gösterir. Örneğin, özel olarak seçilmiş mahkumlar cezaevi binalarının onarımı ve bakımı anında görevlilerle birlikte çalışarak yararlı beceriler öğrenebilir. Cezaevinin arazisinin olduğu durumlarda, başlarında görevlilerin duracağı mahkumlar tarım faaliyetlerinde çalışarak kendilerinin ve başkalarının yiyecek ihtiyacını karşılayabilir. Mahkumlar aynı zamanda mutfak işleri ve temizlik gibi gerekli günlük işlere katılabilir.
- Mahkumlar aynı zamanda güç durumda olan kimselere yardım amacıyla hükümet kuruluşları ve başka kuruluşlarla birlikte çalışabilir, örneğin, evsiz kimselerin kullandığı yurtlar için mobilya ya da yetimhanelerdeki çocuklar için oyuncak yapabilir.
- Tahliye edildikten sonra kendi başlarına ya da küçük bir kooperatif halinde bir iş kurmak bazı mahkumlar için mümkün olabilir. Mahkumlar cezaevinde buldukları süre içinde sahip oldukları becerileri kullanarak ve geliştirerek açık pazarda satılabilecek nesnelere yapabilir. Böyle bir işe tahliye aşamasından sonra da devam edilebilir ve böylelikle mahkum eski mahkumların iş ararken karşılaştığı ayrımcılıktan da kurtulur.
- Son yıllarda mahkumlara özel ticaret ve sanayi şirketlerinden iş bulma eğilimi başlamıştır. Bunun yapıldığı durumlarda cezaevi yönetimi mahkumların yalnızca yerel işgücünden daha düşük fiyata çalıştırılabilecek ucuz bir işgücü olarak kullanılmasını önlemelidir. Mahkumlara, yaptıkları iş için ödenen normal ücret ödenmelidir.

“ Senegal’de mahkumlar deri eşya ve takı gibi geleneksel elsanatı ürünleri yapmakta ve hükümete bağlı olmayan bir kuruluş da bunların sergilenmesiyle ve satışıyla ilgilenmektedir.

“ Türkiye’de ticari kuruluşlarla mesleki eğitmenlerin birlikte oluşturduğu Tur Hiz adlı gönüllü bir kuruluş cezaevleri idaresi ile birlikte çalışarak mahkumları yeterli sayıda vasıflı işçi bulunmayan alanlarda eğitmektedir. Büyük kuruluşların temizliğinin yapılmasına ilişkin olarak verilen eğitim turizm sektöründeki büyümeyle yakından ilişkilidir. Gönüllü eğitmenler cezaevlerinde bu alandaki ölçülere uyan şekilde eğitim vermekte ve mahkumlara otellerde ve il içindeki resmi dairelerde iş bulunmaktadır

“ Hindistan’ın Andhra Pradesh eyaletinde Rajahmundry’de iki cezaevi merkezi hükümetin Hindistancevizi Lifi Kurulu ile birlikte hindistancevizi lifi ürünlerinin yapımı alanında eğitim vermektedir. Mahkumların bu üretime devam etmek için bir kooperatif kurmaları ve tahliye edildiklerinde kendilerine bu iş için gerekli gereçlerin verilmesi beklenmektedir.

Çalışmaya karşılık ücret ödenmesi

Çalışma deneyiminin yalnızca zorla çalıştırma gibi durmayıp mahkumları tahliye edildikten sonra sürecekleri hayata hazırlayabilmesi için, yaptıkları işe karşılık olarak kendilerine belli bir ücret ödenmelidir. Bu alandaki en yaratıcı uygulamalardan biri mahkumlara dış dünyada aynı işi yapan birisine ödenen ücretin dengi olan bir ücretin ödenmesidir. Mahkumlardan bu ücretin bir bölümünü ailelerine göndermeleri, bir bölümünü, varsa, işledikleri suçta karşı ödenecek tazminatın bir bölümünü oluşturmak üzere vermeleri, kalanını da tahliye edildiklerinde almak üzere biriktirmeleri istenir. Aşağıda ABD’de böyle bir uygulamadan bir örnek verilmektedir.

“ Ellsworth Cezaevi 1993 yılında çeşitli ürünlerin üretilmesi konusunda Century Manufacturing ile anlaşmıştır. Bu program kapsamında çalışan mahkumlara standart asgari ücret ödenir (oysa cezaevlerinde normal olarak temsili bir ücret ödenmektedir). Bu ücretten konut ve yemek giderlerine, mahkumun ailesine verilecek paralara, suç kurbanı tazminatına ve vergiye ilişkin kesintiler yapılır. Bu kesintiler yapıldıktan sonra kalan paranın %10’u da mahkum tahliye edildiğinde kendisine verilmek üzere bir tasarruf hesabına konulur.

Kansas Ceza İşleri Bölümü

Emniyetli çalışma koşulları

Mahkumların sağlık, emniyet, işe bağlı incinme ve yaralanmalarla mesleki hastalıklar açısından dış dünyadaki kimselerle aynı yasalara tabi olarak çalışmaları önemlidir. Dolayısıyla, cezaevi makamları sağlık ve güvenlik yasalarından haberdar olmalı ve cezaevlerinde bunlara uyulmasını sağlamalıdır. Mahkumların çalışacağı süre konusunda da benzer koruyucu önlemler olmalıdır. Bu süre fazla uzun olmamalı ve mahkumların başka faaliyetlere katılabilmesi için zaman kalmalıdır.

Henüz yargılanmamış mahkumların çalışması

Çalışmayla ilgili hususlar herşeyden önce yargılanmış olup cezasını çekmekte olan mahkumlar için geçerlidir. Henüz yargılanmamış mahkumlara ilişkin olarak başka hususlar vardır. Bu kimseler herhangi bir şeyden suçlu bulunmadıkları için mecburi olarak çalıştırılmamalıdır. Ancak, uzun süreler boyunca - ki bazen yıllar sözkonusu olabilir - tekdüze ve aylak bir hayat sürmek onlar için de güçtür. Mümkün olan her durumda bu kimselere de çalışma fırsatı verilmeli ve çalışmak için teşvik görmeleri sağlanmalıdır. Henüz yargılanmamış olan mahkumların durumu bu elkitabının 11. bölümünde ele alınmaktadır.

Eğitim ve kültürel faaliyetler

Cezaevinde olan birçok insanın eğitim düzeyi düşüktür. Önemli bir bölümünün temel okuma-yazma becerileri sınırlıdır. İngiltere ve Galler'de yapılan araştırmalar mahkumların %65'nin on bir yaşında bir çocuğun okuma-yazma düzeyinde olduğunu göstermektedir. Oysa toplumun geneli için bu oran %23'ün altındadır.¹ Bu düşük eğitim düzeyi cezaevine girmeden de mahkumların hayatını etkilemiş olduğu ve suç işlemlerinde rol oynamış olması olasılığı da yüksektir. Cezaevinde olup belli bir süre aynı yerde kalacak olmanın bazı kimselere hayatlarında ilk kez gerçek bir eğitim programı izleme fırsatı verecek olduğu acı bir gerçektir.

Eğitimin yanı sıra kültür faaliyetlerinin de olması önemlidir çünkü bu faaliyetler mahkumların kendilerine saygı duyup değer vermeleri için bir bağlam daha oluşturacaktır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 26:

- (1) Herkesin eğitim görmeye hakkı vardır.
- (2) Eğitim insan kişiliğinin tümüne yönelik olacak, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı artırma amacını güdecektir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 27:

- (1) Herkes toplumun kültür hayatına serbestçe katılma, sanatlardan zevk alma, bilim alanındaki ilerleme ve gelişmelerden yararlanma hakkına sahiptir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 6:

Bütün mahkumların bir insan olarak kimliklerinin bütünüyle gelişmesine yönelik kültür ve eğitim faaliyetlerine katılmaya hakkı olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 77:

- (1) Eğitimden yararlanabilecek bütün mahkumların eğitilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Dini eğitimin mümkün olduğu ülkelerde buna dini eğitim de dahil olacaktır. Okuma-yazması olmayanlar ve genç mahkumlar için eğitim zorunlu olacak, cezaevi yönetimi bu kimselere özel bir ilgi gösterecektir.
- (2) Mahkumların eğitimi, mümkün olduğu ölçüde, ülkedeki genel eğitim sistemini izleyecek ve böylelikle, tahliye edildikten sonra kolaylıkla eğitimlerine devam edebilmeleri mümkün olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 78:

Mahkumların beden ve ruh sağlığının korunması amacıyla bütün cezaevlerinde eğlenme/dinlenme faaliyetleri ve kültürel faaliyetler olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 40:

Her cezaevinde her sınıftan mahkumun kullanabileceği bir kitaplık olacak, bu kitaplıkta hem eğlendirici, hem de eğitici yapıtlardan yeterli sayıda bulunacak ve mahkumlar kitaplığı kullanmaya teşvik edilecektir.

¹ Sosyal Ayırma Birimi, 2002. Reducing re-offending by ex-prisoners [Eski mahkumların yeniden suç işlemesinin azaltılması]. Devlet Yayın Dairesi, Londra

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 1990/20 sayılı Kararı cezaevlerinde eğitimden aşağıdaki şekilde söz etmektedir:

- (a) Cezaevlerinde eğitim mahkumun sosyal, ekonomik ve kültürel kökenlerini göz önüne alarak bütün kişiliğini geliştirmeye yönelik olmalıdır;
- (b) Bütün mahkumlara, okuma-yazma eğitimi, temel eğitim, mesleki eğitim, yaratıcı, dini ve kültürel faaliyetler, beden eğitimi ve spor, sosyal eğitim, yüksek eğitim ve kitaplık olanakları da dahil olmak üzere, eğitim olanakları verilecektir;
- (c) Mahkumlar eğitimin her alanına aktif olarak katılmaya teşvik edilecektir;
- (d) Cezaevlerinin idari işlerinde ve yönetiminde görevli herkes eğitime destek olmak için elinden geleni yapacaktır;
- (e) Eğitim cezaevi hayatının temel öğelerinden biri olmalıdır; mahkumları resmi eğitim programlarına katılmaktan caydıracak bir uygulama olmamalıdır;
- (f) Mesleki eğitim bireyin gelişmesine yönelik olmalı ve işgücü piyasasındaki eğilimleri göz önüne almalıdır;
- (g) Yaratıcı ve kültürel faaliyetlerin önemli bir yeri olmalıdır çünkü bunların mahkumların gelişmelerini ve kendilerini ifade etmelerini sağlama gücü yüksektir;
- (h) Mümkün olan her durumda mahkumlara cezaevi dışında eğitim faaliyetlerine katılma olanağı verilmelidir;
- (i) Eğitimin cezaevinin içinde gerçekleştirilmesi gereken durumlarda dış dünya bu sürece olanaklı olduğu ölçüde katılmalıdır;
- (j) Mahkumların uygun eğitimi görebilmesi için gerekli mali kaynaklar ve eğitim personeli bulunmalıdır.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Kurallar (Peiping Kuralları) küçük yaşta kimselerin alıkonulduğu cezaevlerinde eğitimin önemini vurgulamaktadır. Bu kurallar bu elkitabının 12. bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Belirtilenlerin uygulanması

Eğitimin önemi

Eğitim mahkumlar için mevcut olan faaliyetler içinde yalnızca bir seçenek olarak görülmemelidir. Tersine, eğitim mahkumun cezaevinde geçirdiği hayatını olumlu bir şekilde yeniden düzenlemek için kullanması kavramının temel bir öğesidir. Eğitim önce temel ihtiyaçlara eğilmeli ve uzunca bir süre cezaevinde bulunan herkesin modern dünyada gerektiği şekilde okuyup yazabilmesi ve basit aritmetik hesapları yapabilmesi sağlanmalıdır.

Mahkumun bütün kişiliğinin geliştirilmesi

Eğitim bu temel becerileri öğretmenin çok ötesine geçmelidir. En eksiksiz haliyle, mahkumun sosyal, ekonomik ve kültürel kökenlerini göz önüne alarak bütün kişiliğini geliştirmelidir. Dolayısıyla, eğitim, kitaplar, dersler ve müzik, tiyatro ve resim gibi kültürel faaliyetler içermelidir. Bu faaliyetler yalnızca dinlenme/eğlenme faaliyetleri olarak görülmemeli, mahkumu bir insan olarak gelişmeye teşvik etmeye yönelik olmalıdır.

Dengeli bir program

Hem yukarıda anlatılan çalışma faaliyetlerini ve mesleki beceri eğitimini, hem eğitim ve kültürel faaliyetleri, hem de beden eğitimini kapsayacak, dengeli bir program gereklidir. Bu programın bütün öğeleri bütün mahkumlara bir düzeyde sunulmalıdır, ama hangi mahkuma hangi öğenin ne düzeyde sunulacağı mahkumun yaşına, yeteneklerine ve ihtiyaçlarına göre değişir. Bazı mahkumların, özellikle de küçük yaşta olanların sanki okula gidiyormuş gibi gündüzleri eğitim görmeleri gerekebilir. Başka mahkumlara ise

çalışma günü bittikten sonra akşamları eğitim verilir. Başka durumlarda ise mahkumlar günün yarısını çalışma, yarısını da eğitim faaliyetleriyle geçirebilir. Mahkumlara bütün gün yetecek kadar iş olmadığı durumlarda bu yaygın bir uygulamadır.

Ücret kaybı olmamalıdır

Yukarıda mahkumların yaptıkları çalışmaya karşılık ücret alma hakkına değinilmiştir. Eğitim gören mahkumların bu açıdan bir kaybının olmamasının sağlanması önemlidir. Ders görmeye gitmenin ücret kaybına yol açması gibi bir durum mahkumları eğitim görmekten caydırmakta önemli bir rol oynayabilir.

Mahkumların yeteneklerinden yararlanılması

Cezaevlerindeki mahkumların yeteneklerinden gerektiği gibi yararlanılmaması sık karşılaşılan bir durumdur. Mahkumların bazıları çok iyi bir eğitime sahiptir; bazıları cezaevine gelmeden öğretmenlik yapmış bile olabilir. Böyle mahkumların personelin denetimi altında başka mahkumların eğitimiyle ilgilenmesi bir seçenek olarak göz önünde bulundurulabilir.

Toplum kaynaklarının kullanılması

Bu elkitabının 8. bölümü mahkumların dış dünyayla mümkün olduğu kadar çok temasının olmasının önemi ile ilgilidir. Bu açıdan cezaevi makamlarının mümkün olan her durumda, kendi paralel sistemlerini yaratmak yerine, toplumda mevcut olan olanaklardan yararlanmaları önemlidir. Bunun iyi bir örneği bazı cezaevi sistemlerinde bölgedeki okullarda ve yüksek öğrenim kuruluşlarında görev yapan eğitim personelin cezaevlerinde de görev yapmasının sağlanmasıdır. Bunu sağlamak için çeşitli yöntemler vardır. Bunlardan biri cezaevi sisteminin yerel eğitim makamlarıyla mahkumların eğitilmesi için bir anlaşmaya girmesidir. Böyle bir durum cezaevi eğitimine bir ölçüde normallik getirir. Aynı zamanda da mahkumlara verilen eğitimin içerik ve yöntem açısından dış dünyadakiyle aynı olmasını sağlar. Böylelikle mahkumların tahliye edildikten sonra eğitimlerine devam etmeleri de mümkün olabilir.

Cezaevi makamları aynı zamanda bölgede kültür faaliyetlerde bulunan grupları cezaevine gelip mahkumlarla birlikte uygun faaliyetler düzenlemeye davet edebilir. Bazı cezaevlerinde cezaevinin yaşlılar ya da zihinsel engelliler gibi grupları cezaevine davet etme ve mahkumların ve personelin düzenlediği konserler ya da kültürel gösterilerle eğlendirme geleneği vardır.

Tahliyeye hazırlık

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, İlke 10:

Toplumun ve toplum kuruluşlarının katılımıyla, suç kurbanlarının çıkarları da göz önüne alınarak, mahkumun yeniden topluma katılmasının mümkün olan en iyi koşullar altında gerçekleşmesini sağlayacak olumlu koşullar yaratılacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 80:

Mahkumun cezasının başından itibaren tahliye edildikten sonra süreceği hayat göz önüne alınacak ve mahkum dış dünyada ailesinin çıkarlarını en iyi gözetebilecek ve kendisinin yeniden topluma katılması konusunda da en büyük yardımı yapabilecek kimse ve kuruluşlarla ilişki kurmaya ya da mevcut olan ilişkisini sürdürmeye teşvik edilecek ve bu konuda kendisine yardımcı olunacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 81:

- (1) Mahkumun dış dünyada hayatını yeniden kurmasına yardımcı olan devlet kuruluşları ve diğer kuruluşlar mahkumun, mümkün ve gerekli olduğu ölçüde, kimlik belgesi, uygun bir konut ve iş sahibi olmasını, iklime ve mevsime uygun giysilerinin bulunmasını, gideceği yere ulaşabilecek ve burada tahliyeden hemen sonraki dönemde geçinebilecek kadar parasının olmasını sağlayacaktır.
- (2) Bu tür kuruluşların tanınan temsilcileri cezaevine gerektiği gibi girebilecek, mahkumlarla temas kurabilecek ve bir mahkumun cezasının başından itibaren geleceği hakkındaki görüşmelere katılacaktır.
- (3) Bu tür kuruluşların çabalarından en iyi şekilde yararlanılabilmesi için çalışmalarının merkezi bir sisteme bağlanması ya da koordine edilmesi iyi bir uygulama olacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 70:

- (2) Mahkumların yeniden topluma kazandırılmasına ilişkin programlara cezaevinden izine gönderilme de dahil olmalı ve izin aynı zamanda tıbbi, eğitimsel, mesleki, ailevi ve başka sosyal nedenlerle mümkün olduğu kadar çok uygulanmalıdır.

Belirtilenlerin uygulanması

Cezanın başından başlanmalıdır

Neredeyse her mahkum bir gün tahliye edilip topluma dönecektir. Özellikle de daha kısa süreli cezaları olanların cezalarının başından itibaren bu tahliye süreci için hazırlanmaları önemlidir. Bu hem onların, hem de toplumun yararına, çünkü kalacak bir yere, bir geçim yoluna ve kendisine destek olacak bir sosyal yapıya sahip olan birisini dışarıda başarılı bir hayat sürmeye teşvik edecek daha çok şey olacaktır.

Kısa süreli cezaları olan mahkumlar

Birçok ülkede mahkumların çoğu kısa cezalar çekmektedir ve oldukça kısa bir süre içinde topluma dönecektir. Bazen, bu mahkumlar cezaevinde yalnızca kısa bir süre kalacağı için, cezaevi makamları bunların topluma yeniden kazandırılması konusunda ilgilenmeyebilir. Bu olacak olursa kısa süreli mahkumların çok geçmeden yine suça yönelmeleri ve üst üste cezaevine girip çıkmaya başlamaları tehlikesi belirir. Mahkuma toplum içinde destek verilmesine öncelik verilmelidir.

Uzun süreli cezaları olan mahkumlar

Çok uzun cezalar çekmiş mahkumları tahliyeye hazırlamak için de özel düzenlemeler olmalıdır, çünkü bu mahkumlara toplum içinde destek olabilecek yapılar cezaevinde buldukları süre içinde çökmüş ya da kaybolmuş olabilir.

Yararlı dış kuruluşlar

Cezaevi makamları dış dünyada bulunan başka kuruluşların yardımı olmadan mahkumları tahliyeye hazırlayamaz. Tahliye olan mahkumlara yardımcı olan devlet kuruluşları ve diğer kuruluşlar cezaevine gelip mahkumlarla ilişkiler geliştirmeye ve topluma yeniden katılmalarını planlamaya teşvik edilmelidir.

Değişik yardım türleri

Neredeyse her mahkum kendisini tahliyeye hazırlamak için yapılacak yardımlardan yarar görecektir. Bazı mahkumlar için yardım bu mahkumların kendilerine duydukları güven ve inancı artırmayı içerir. Bazılarına ise tahliye edildikten sonra konut bulmaları ya da yaşadıkları bölgeye dönebilmek için para temin edebilmeleri için yardım edilmesi gerekir. Bir mahkumun cezaevinde geçirdiği süre ne kadar uzun olursa bu tür programların önemi o kadar artacaktır. İşsiz ya da evsiz kimselere yardımcı olan genel kuruluşlar mahkumların tahliyeye hazırlanmasına katılabilir. Bu kuruluşlara, şartlı olarak

tahliye edilen mahkumlarla ilgilenen kuruluşlar, sosyal hizmet kuruluşları, dini gruplar ve sivil toplum kuruluşları dahil olabilir.

Özel programlar kullanılması

Birçok ülkede alkol ya da kumar veya uyuşturucu madde bağımlılığı gibi, çoğu kez suçla ilişkili olan bir bağımlılığı olan kimselere yardımcı olacak çalışmalar yapılmaktadır. Toplumda böyle programların zaten olduğu durumlarda cezaevi makamları mahkumlar için özel programlar yaratmak yerine bu programları cezaevine sokmalıdır. Son yıllarda,seks suçları işlemiş mahkumlara yönelik programlar ya da şiddet içeren suçlar işlemiş mahkumların öfkelerini ve şiddet kullanma eğilimlerini kontrol altında tutmalarını sağlamaya yönelik programlar gibi, belli grupları hedef alan özel programlarda bir artma olmuştur.

Kısa süreli tahliye

Tahliye hazırlık çoğu kez mahkumların tahliye tarihleri gelmeden önce belli bir süre gündüzleri cezaevinden çıkmalarına izin verilmesini içerir. Bu bir eğitim kursuna gitmek ya da yeni iş becerileri edinmek amacıyla olabilir ve bu eğitim ya da beceri edinme bazen mahkumun tahliye edildikten sonra çalışacağı işyerinde gerçekleştirilebilir.

Evlerine dönecek mahkumlar, özellikle de uzun bir süre cezaevinde bulunmuşlarsa, bu dönüş için hassas bir şekilde hazırlanmalıdır. Bu yalnız mahkumun kendisi için değil, mahkumu aile çevresinde görmeye artık alışkın olmayan aile üyeleri için de şarttır. Bu hazırlamayı gerçekleştirmenin bir yolu mahkumu tahliye tarihi yaklaşırken düzenli olarak birkaç günlük süreler için evine göndermektir.

Suç kurbanlarına saygı gösterilmesi

Suç kurbanlarının duygularına saygı gösterilmesi gerekir. Örneğin, küçük bir yerde işlendiği için büyük yankı uyandırıp herkes tarafından duyulmuş olan suçlar ya da bir kimseye veya ailesine karşı şiddet içeren suçlar durumunda suç kurbanına suçlunun tahliye tarihinin bildirilmesi gerekebilir. Bu durumlarda son derece hassas davranılmalıdır. Bazen mahkumun suçun işlendiği bölgeye dönmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda hem suç kurbanının, hem de mahkumun gereksinimlerini göz önüne alacak başka bir düzenleme yapılmalıdır. Bazı mahkumlar, örneğin uzun cezalar çekmiş olanlar ya da toplum için hala tehlike oluşturduğu düşünülenler şartlı olarak tahliye edilebilirler. Böyle bir durumda mahkum toplum içindeyken ilgili makamların denetimine tabi olacaktır.

Ana boyutlar

Aile hayatı
hakkı

Cezaevine gönderilen kimseler serbest dolaşma hakkını kaybederler, ama insan olarak sahip oldukları başka haklar devam eder. Bu hakların en önemlilerinden biri de aileleriyle temas hakkıdır. Bu, mahkumun hakkı olduğu kadar, cezaevinde olmayan ailesinin de hakkıdır. Bu aile üyeleri böylelikle cezaevindeki babaları ya da anneleriyle, oğulları ya da kızlarıyla, erkek ya da kız kardeşleriyle temas edebilirler. Cezaevi yönetimleri bu ilişkilerin korunmasından ve geliştirilmesinden sorumludur. Mahkumun yakın aile çevresiyle temasına ilişkin olarak yapılacak bütün düzenlemeler bu ilkeye göre yapılmalıdır. Dolayısıyla da, ailenin mahkumu ziyaret hakkının ceza olarak kaldırılması ya da kısıtlanması hiçbir durumda düşünülemez.

Ana uluslararası belgeler bu alandaki evrensel haklar konusunda son derece açıktır:

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 12:

Hiç kimsenin mahremiyetine, ailesine, evine ya da yazışmalarına keyfi bir şekilde karışılmayacaktır ...

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 23:

Aile doğal ve temel toplum birimidir, toplum ve devlet tarafından korunmaya hakkı vardır.

Bu haklar mahkumlar için de geçerlidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1979 yılında mahkumların cezaevindeyken evlenmeye hakkı olduğuna karar vermiştir.¹

Mahkumların aileleriyle temas edebilmeleri için en iyi düzenlemelerin yapılması beklenilebilmelidir. Bu beklenti yalnız uluslararası belgelerde belirtilen aile hayatı hakkının talep edilmesinden değil aynı zamanda Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 10. Maddesinden kaynaklanmaktadır:

“ Özgürlüğü elinden alınmış olan herkese insani bir şekilde ve bir insan olarak sahip oldukları saygıdeğerliği korumaya özen göstererek muamele edilecektir.

Aileyle mümkün olan en iyi şekilde temasa izin vermek mahkumlara insani bir şekilde davranan bir sistemin bir parçasıdır.

Mahkumun
evine yakınlık

Aileyle temasa önem verilmesi cezaevi makamları için bazı gereklilikler doğurur. Her şeyden önce bu durumun cezaevi sisteminin örgütlenmesi açısından sonuçları vardır ve mahkumun hangi cezaevine gönderileceğine evinin nerede olduğuna göre karar verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkar. Evine yakınlık mahkum için kültürel açıdan önemlidir, ayrıca böyle olduğunda ailesinin kendisini ziyarete gelebilmesi de daha kolay olur. Mahkumların çoğu toplumun kıyısında kalmış, yoksul kesimlerden olduklarından, gönderildikleri cezaevi evlerinden çok uzakta bir yerde olursa yol masrafı ailelerinin kendilerini görmeye gelmelerini engelleyebilir. Mahkumlara giysi, yiyecek, ilaç ve başka ihtiyaç maddelerinin aileleri tarafından temin edildiği ülkelerde mahkumun evine yakın bir yerde olması özellikle önemlidir.

¹ Hamer ile Birleşik Krallık'ın taraf oldukları dava 1979

Ev izni

Mahkumların ailelerini kısa süreler için evlerinde ziyaret etmelerine izin verecek düzenlemeler yapılması için de çaba gösterilmelidir. Toplum ya da mahkumun ailesi için herhangi bir tehlike sözkonusu değilse mahkumlara ailelerini ziyaret etmeleri için geçici olarak izin verilmelidir. Bu ev izinleri özellikle kısa süreli cezalar çekmekte olan mahkumlar ve tahliye tarihi yaklaşmış olan uzun süreli mahkumlar için uygundur. Bazı mahkumlara tahliye tarihleri gelmeden önce ailelerini ziyaret etmeleri için kısa bir iznin verilmesinin son derece yanlış ve tehlikeli olabileceği unutulmamalıdır. Bu tür kararlar her mahkum için 5. bölümde anlatılan türden ayrıntılı bir tehlike değerlendirmesi yapılarak verilmelidir.

Aile ziyaretlerinde baş başa olabilme

Yakınları ve dostları mahkumları gelip cezaevinde ziyaret edebilmelidir. Bu ziyaretler cezaevi ortamın elverdiği ölçüde doğal koşullar altında gerçekleşmelidir. Mahkumun mümkün olduğu ölçüde ziyaretçileriyle baş başa kalmasına izin verilmelidir. Ziyaretler ve özellikle de mahkuma en yakın olan kimselerin yapacağı ziyaretler mahkuma tanınmış bir ayrıcalık değil, temel bir hak olarak görülmelidir. Bu ziyaretlerin sıklığına ya da gerçekleştikleri koşullara ilişkin olarak bir kısıtlama yapılacaksa bunun için her durumda bir gerekçe gösterilmesi gerekir. Ziyaretlerin azamiye çıkarılacağı ve en elverişli koşullar altında gerçekleşeceği varsayımıyla hareket edilmelidir.

Kadın mahkumların çocuklarıyla ilişkileri

Kadın mahkumların durumunun özel olarak göz önüne alınması gerekir çünkü birçok toplumda çocuklara bakmaktan temelde kadınlar sorumludur ve cezaevinde olan anneler çoğu kez çocuklarından ayrılmak zorunda kalır. Dolayısıyla, cezaevine gönderilen anneler çoğu kez çocuklarının iyiliği için yapılan düzenlemeler konusunda endişeli olur. Çocuklar da sarsılır ve neye uğradığını şaşırır. Hem annenin, hem de çocukların iyiliği için cezaevi personeli kendilerine yardımcı olmak için her şeyi yapmalı ve annelerle çocuklar arasındaki bağların korunması için özel düzenlemeler yapılabilmesini sağlamalıdır. Bu konu bu elkitabının 13. bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Küçük yaşta mahkumların anne babalarıyla ilişkileri

Küçük yaşta ve genç mahkumların zayıf bir konumda olmaları nedeniyle kendilerine maddi ya da manevi destek sağlayacak ve güç verecek bütün ilişkilerin korunmasına özen gösterilmelidir. Anne baba ziyaretleri özellikle önemlidir. Bu konu aynı zamanda bu elkitabının 13. bölümünde ele alınmaktadır.

Ziyaretçilere gösterilen muamele

Ailelere ve başka ziyaretçilere cezaevine geldiklerinde gösterilen muamele çoğu kez cezaevinin ne kadar iyi yönetildiği konusunda iyi bir göstergedir. Bu muamele aynı zamanda mahkum için de çok önemlidir, dolayısıyla da cezaevinde güvenlik ve asayiş üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkisi olabilir.

Mektuplar ve telefon görüşmeleri

Aile ziyaretleri dışındaki temas türleri de önemlidir. Mahkumlar mümkün olduğu kadar serbest bir şekilde başkalarıyla yazışabilmeli ve bunun mümkün olduğu yerlerde hem onların başkalarını, hem de başkalarının onları araması yoluyla telefonla görüşebilmelidir.

Kitap, dergi ve gazetelere, televizyon ve radyoya erişim

Mahkumlar aynı zamanda dış dünyada olup bitenleri izleyebilmeli ve hem kendi yaşadıkları bölgedeki, hem de genel olarak dünyadaki gelişmelerden haberdar olmalıdır. Bu, cezaevi deneyiminin olağanüstülüğünü bir ölçüde azaltacağı gibi, mahkumun tahliye edildikten sonra geri döneceği toplumdan büsbütün kopmamasını da sağlar. Bu nedenle, mahkumların mümkün olan her durumda kitap, dergi ve gazetelere, televizyon ve radyoya erişimi olmalıdır.

Yabancı mahkumlar

Birçok ülkede artık çok sayıda yabancı mahkum vardır. Burada ele alınan hususlar bu mahkumlar için de geçerlidir. Cezaevi makamları bu mahkumların aileleriyle ve kendi kültürleriyle ilişkilerini kaybetmemeleri için özel düzenlemeler yapılması gerektiğinin bilincinde olmalıdır.

Ziyaretler, mektuplar, telefonlar

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 18:

Bir mahkumun avukatıyla yapacağı görüşmeler bir yürütme görevlisi tarafından gözle izlenebilir, ama sözkonusu görevli bunları dinleyemez.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 19:

Alıkonulan ya da hapsedilen şahıs başkaları ve özellikle de ailesi tarafından ziyaret edilme ve bu kimselerle yazışmaya girme hakkına sahip olacak, yasalarda ve yasal kurallarda yer alan koşul ve kısıtlamalara tabi olarak, dış dünyayla haberleşmek için kendisine yeterli olanak verilecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 20:

Alıkonulan ya da hapsedilen bir şahıs, istediği takdirde, normal olarak oturduğu yere makul derecede yakın bir yerde alıkonulacak ya da hapsedilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 37:

Mahkumların gerekli denetim altında, hem ziyaret, hem de yazışma yoluyla düzenli olarak aileleriyle ve bir sakıncası olmayan dostlarıyla temas etmelerine izin verilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 79:

Hem mahkuma, hem de ailesine en fazla yararı dokunacak ilişkilerin korunmasına ve geliştirilmesine özen gösterilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Ailevi ve kişisel ilişkilerin ziyaret yoluyla korunması

Cezaevi makamlarının aile hayatına ilişkin evrensel hakka saygı gösterebilmesi ve mahkumları eşlerine, anne babalarına ve çocuklarına karşı hala olan yükümlülüklerini yerine getirmeye teşvik edebilmesi için, mahkuma yapılacak ziyaretlerde ailesinin makul süreler boyunca mahkumla, gerekli güvenlik gereksinimlerini çiğnemeyecek bir şekilde, mümkün olduğu kadar baş başa kalmasına izin verecek düzenlemeler geliştirilmelidir. Aşağıda anlatılan aile ziyaretleri bu gereksinimi yerine getirmeye en fazla yaklaşan uygulamalardır.

Dış Dünyayla Temas

Aile ziyaretleri

Bazı ülkelerde, çoğu kez “aile ziyareti” ya da “uzun ziyaret” olarak bilinen uygulamalar vardır. Bu ziyaretler değişik şekillerde gerçekleştirilir. Doğu Avrupa’da ve Orta Asya’da birçok cezaevinin arazisinin içinde mahkumun ailesinin 72 saate kadar varan süreler boyunca mahkumla birlikte olabileceği küçük daireler vardır. Genelde altıya kadar sayıda aile grubu için ortak bir mutfak, oturma alanı ve tuvalet/yıkama olanakları ile her grup için de bir ya da iki yatak odalı küçük üniteler olur. Bu şekilde ziyaret edilmesinde sakınca olmayan mahkumlar yılda dört kereye kadar ziyaret edilebilir. Çoğu kez üç ya da dört ziyaretçi gelebilir ve bunlara mahkumun nikahlı ya da nikahsız eşi, anne babası, büyük anne ya da babası, çocukları ve kardeşleri dahil olabilir. Kanada’da ve ABD’de bazı cezaevlerinde de benzer olanaklar vardır. Bunlar çoğu kez, cezaevi arazisi içine yerleştirilip mahkumun yakınlarıyla baş başa kalabilmesi için tahtaperdeyle çevrilmiş karavanlar şeklindedir. Ziyaret edilmekte olan mahkumların her gün belli bir saatte güvenlik kontrolü için hazır bulunmaları istenir. Bu ziyaretler normal aile hayatı olarak görülemez, ama ailelerin cezaevinde bulunan yakınlarıyla ilişkilerini yenileyebilecekleri bir ortam oluşturulmuş olur.

“ Rajistan’da ve Hindistan’ın bazı başka eyaletlerinde cezasının bir bölümünü çekmiş ve tehlikeli olmadığı kanıtlanmış olan mahkumlar için köy tipi açık cezaevleri kurulmuştur. Mahkumlar bu köylerde bağımsız konutlarda aileleriyle birlikte yaşar ve bölgede tarım işlerinde ya da başka işlerde çalışırlar. Mahkum aileleri için okullar ve başka olanaklar vardır.

Cinsel ilişki ziyaretleri

Yukarıda anlatılan aile ziyaretleri Danimarka, İsveç, Hollanda ve İspanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde izin verilen cinsel ilişki ziyaretlerinden farklıdır. Bu ziyaretlerde uzunluğu üç saate kadar varabilecek bir süre boyunca mahkumun tek bir kimse tarafından ziyaret edilmesine izin verilir. Bu kimse genelde mahkumun nikahlı ya da uzun süreli nikahsız eşi olur. Çift bu ziyareti, içinde bir yatak, duş ve tuvalet bulunan küçük bir üniteye girer. Bu ziyaretlerin daha gayri resmi bir şekli de erkek mahkumları haftasonlarında ailelerinin ziyaret edebildiği Güney Amerika ülkelerinde uygulanır. Bazı cezaevlerinde kadın mahkumlar da ziyaret edilebilir, ama bu her cezaevi için geçerli değildir. Bu ziyaretler genelde hücrelerde gerçekleştirilir ve çiftin başbaşa kalmalarını sağlamak için genelde çevrelerine çarşaf ve battaniyeler asılır.

Herkese açık ziyaretler

Mahkumların aileleriyle baş başa kalmalarını sağlayacak ziyaretler düzenlemek her zaman mümkün olmayabilir. Bazı ülkelerde cezaevi ziyaretleri bu amaçla kullanılan büyük salonlarda gerçekleştirilir. Bu salonlar gerekli güvenlik önlemleriyle ailelerin birbirleriyle temas ihtiyacı arasında bir denge oluşturacak şekilde düzenlenmelidir. Normal olan uygulama ziyaretçilerin mahkumla arada fiziksel bir engel olmadan doğrudan konuşabilmeleri olmalıdır. Bu konuşma bir masaya ya da sıraya karşılıklı oturarak gerçekleştirilebilir. Belli bir gerekçe olmadıkça mahkumun ziyaretçilerine dokunması engellenmemelidir. Ziyaretçinin mahkumun çocuğu olduğu durumlarda bu özellikle önemlidir. Bazı ülkelerde cezaevi ziyaretlerinde tarafların yalnızca 15 dakika boyunca bir duvarın iki yanında durup birbirleriyle bir ızgaranın içinden konuşmalarına izin verilir. Böyle uygulamaların olduğu cezaevlerinde çoğu kez cezaevi arazisinin bir bölümü fazla bir masraf yapılmadan üstü bir damla örtülüp içine de oturmak için banklar konularak bir ziyaret alanına dönüştürülebilir ve böylelikle durum çok daha iyileştirilebilir.

Henüz yargılanmamış mahkumlara ilişkin ziyaret düzenlemeleri

Dost ve yakınlarıyla temas hakkı, yargılanıp ceza almış mahkumlar kadar, yargılanmayı bekleyen mahkumlar için de geçerlidir. Bazı durumlarda yargılanmayı bekleyen bir mahkumun davasına ilişkin tanıkları etkilemeye ya da dava hakkında üçüncü şahıslara bilgi vermeye çalışabileceğinden kaygılanmak için önemli nedenler olabilir. Dolayısıyla da ziyaretler konusunda kısıtlamalara başvurulabilir. Her mahkumun durumu o mahkuma ilişkin gerçeklere göre değerlendirilmelidir. Cezaevi makamları

polisin ya da savcılığın yalnızca mahkuma suçunu itiraf etmesi için baskı uygulama amacıyla yapabileceği ziyaret kısıtlama taleplerini kabul etmemelidir. Bu konu bu elkitabının 11. bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Ziyaretçilerin aranması

Cezaevi ortamında ziyaretçilerin her zaman mahkumlara gizlice, uyuşturucu madde ve silah da dahil olmak üzere, yasaklanmış madde ve nesnelere getirmeye çalışabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun önlenmesi için makul güvenlik önlemlerinin olması gerekir. Örneğin, ziyaretçileri ziyaretten önce ve sonra aramak gerekebilir. Hem güvenlik gereksinimlerine karşılık verecek, hem de gizliliği koruyacak ve ziyaretçilere saygı gösterecek düzenlemeler oluşturulması mümkündür. Bu konuya ilişkin hususlar bu elkitabının 5. bölümünde ele alınmaktadır.

Kapalı ya da dokunmasız ziyaretler

Her makul önlem alındıktan sonra bile mahkumlar ve ziyaretçiler içinde küçük bir azınlık güvenlik kurallarının üstesinden gelmek için ellerinden geleni yapacaktır. Bu gibi durumlarda mahkumla ziyaretçi arasında fiziksel bir engelin olması gerekebilir. Bu tür ziyaretlere çoğu kez kapalı ya da dokunmasız ziyaretler denir. Tipik bir düzenleme mahkumla ziyaretçi arasında kalın bir camın olması ve iki tarafın birbirleriyle bir telefon sistemi aracılığıyla konuşmasıdır. Bu tür kısıtlamalar bir mahkuma uzun bir süre uygulanacak olursa ilişkiler kaçınılmaz olarak gittikçe gergin bir hal alır. Bu nedenle bu gibi uygulamalara ancak kaçınılmaz olduğunda başvurulmalıdır. Yargılanmayı bekleyen mahkumlar ya da azami güvenliğe tabi cezaevlerinde bulunan mahkumlar gibi bazı mahkum gruplarına otomatik olarak böyle kısıtlamalar uygulanmamalıdır. Her durumda mahkumun oluşturduğu tehlike bu elkitabının 5. bölümünde anlatılan şekilde özel olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme güvenlik hususlarını göz önüne alarak yapılmalı, cezalandırıcı ya da caydırıcı bir uygulama olarak kullanılmamalıdır. Kısıtlama uygulanan her durumda kısıtlamaya hala gerek olup olmadığı düzenli olarak yeniden gözden geçirilmelidir.

Videoyla görüşme

Bazı ülkelerde artık mahkumların aileleriyle video bağlantısı aracılığıyla görüşmelerini mümkün kılan düzenlemeler vardır. Bu, mahkumların uzun bir süre evlerinden uzak kaldığı ya da ailenin cezaevine kadar yolculuk etmekte güçlük çektiği durumlarda ek bir olanak olarak yararlıdır. Bu tür teknolojik olanakların mahkumla ailesi arasında doğrudan temasın yerini almasına izin verilmemelidir.

“Avustralya’da Queensland Eyaleti Ceza Hizmetleri Komisyonu bazı cezaevleriyle uzak aborcin yerleşim yerleri arasında video bağlantısı kurmuştur. Bu düzenleme mahkumların yakınlarıyla yüz yüze görüşebilmelerine izin vermekte ve özellikle de evlerinde güç durumlar ortaya çıktığında işe yaramaktadır.

“Singapur Cezaevleri müdürlüğü ilk cezaevi içi telediyaret ünitesini açmıştır. Bu programın amacı cezaevinden fazla uzak bir yerde yaşayan ya da şahsen cezaevine gelmek istemeyen mahkum ailelerine yardımcı olmaktır.

Gönüllü ziyaretçiler

Mahkumları ziyaret edecek dost ve yakınları bulunmayabilir. Bunun nedeni cezaevine girmeden önce sürdürdükleri hayat olabilir, ya da işledikleri suç nedeniyle dost ve yakınları tarafından reddedilmiş olabilirler. Bu gibi durumlarda cezaevi makamları bu mahkumları bölgedeki gönüllülerin ziyaret ederek dış dünyayla temaslarını sürdürmelerine yardımcı olacak bir sistem kurmayı düşünebilirler.

Cezaevi için doğacak yararlar

Buraya kadar ele alınan bütün düzenlemeler mahkumların ve ailelerinin birbirleriyle mümkün olduğu kadar normal koşullar altında temas hakkının korunmasına ilişkindir. Ama bunun yapılması cezaevinin iyi bir şekilde faaliyet göstermesi açısından da yararlıdır. Düzenli olarak aileleriyle temas halinde olan mahkumlar normal cezaevi kurallarına uymaya daha hazır olurlar. Ayrıca, endişelenmelerine yol açan pratik ve ailevi sorunları çözmeleri olasılığı da artar. Personel de mahkumun cezaevi sınırları dışındaki davranışı, hayatı ve karakteri hakkında bilgi edinir ve bu bilgiler her mahkuma bir birey olarak davranmalarını kolaylaştırır. Kısacası, iyi ziyaret olanakları cezaevinin iyi bir şekilde faaliyet göstermesine çeşitli açılardan katkıda bulunur.

Mektuplar

Mahkumun ailesiyle ve yakın dostlarıyla temas kurabilmesi için ziyaret dışında yöntemler de vardır. Bunların en önemlilerinden biri mektup yazmaktır. Birçok ülkede mahkumların asgari bir sayıda mektubu bedava olarak, kalanları da posta ücretini ödeyerek göndermesine izin verilir. Genel olarak mahkumun alabileceği mektup sayısını kısıtlamak için bir neden yoktur.

Mahkumların yazışmalarının sansürden geçirilmesi ya da okunması

Bazı cezaevlerinde son zamanlara kadar mahkumların yazdığı ve kendilerine yazılan her şeyi sansürden geçirme eğilimi olmuştur. Bunun için iki ana gerekçe gösterilmiştir. Bunlardan biri mahkumların kaçma planlarını ya da güvenlik önlemlerini başka bir şekilde çığneme niyetlerini, yazıştıkları kimselerle görüşme olasılığıdır. İkinci gerekçe de bu yöntemin personele ölüm ya da boşanma gibi bir konuda kötü bir haberi önceden haber alarak mahkuma uygun bir şekilde aktarma olanağını vermesidir. Artık cezaevinin faaliyeti açısından, yazışmaların sansürden geçirilmesi için geçerli bir gerekçe olmadığı düşünülmektedir. Örneğin, kaçmayı düşünen bir mahkumun bu planından bir mektupta söz edecek kadar aptal olması uzak bir olasılıktır. Aynı şekilde, mahkumların da, iyi olsun, kötü olsun, aile haberlerini başka insanlar gibi direkt olarak almaya hakkı olduğu artık kabul edilmektedir. Güvenlik açısından çok tehlikeli olarak değerlendirilmiş olan mahkumların gönderdiği ve aldığı mektupların sansürden geçirilmesi ve kimlerle yazışabileceklerinin belirlenmesi gerekebilir. Başka mahkumların yazışmalarının düzenli olarak sansürden geçirilmesi için bir neden yoktur. Çoğu durumda mektupların bir kısmının rastgele bir şekilde seçilip okunması yeterli olacaktır.

Mektupların içinde yasak nesne ve madde aranması

Cezaevi makamlarının cezaevine gelen mektupların içinde silah ya da uyuşturucu madde gibi bir yasak bir nesne veya madde olup olmadığına bakmaya hakkı vardır. Bu alanda bazı ülkelerde başvuru iyi uygulama mektupların, gönderildikleri mahkumun önünde açılmasıdır. Bir görevli mektubu açar ve içinde yasak bir şey olup olmadığına baktıktan sonra okumadan mahkuma verir.

Telefon görüşmeleri

Birçok cezaevi sisteminde artık mahkumların telefonla aranmaları ya da başkalarını aramaları mümkündür. Buna ilişkin düzenlemeler ülkeden ülkeye değişir. Bazı ülkelerde mahkumların ödemeli olarak arama yapması ve aranan kimsenin görüşme ücretini ödeyeceğini kabul etmesi gerekir. Bu pahalı bir düzenleme olabilir, çünkü genel olarak ödemeli görüşmeler için normal görüşmeler için alındığından çok ücret alınır. Başka cezaevi sistemlerinde ise mahkumlar özel telefon kartları satın alabilir. Bazen bu kartlar yalnızca bazı onaylanmış numaraların aranmasına izin verir. Mahkumların evlerinden çok uzaktaki cezaevlerinde alıkonulduğu ve ailelerinin ziyarete gelmesinin güç olduğu durumlarda telefon görüşmeleri özellikle önemlidir.

Görüşmelerin dinlenmesi ve kaydedilmesi

Mektuplar için olduğu gibi, telefon görüşmeleri konusunda da mahkumun ve ailesinin gizlilik hakkıyla güvenlik gereksinimleri arasında bir denge oluşturulmalıdır. Telefon doğrudan konuşma olanağı veren bir iletişim biçimidir, dolayısıyla da cezaevi makamları

mahkumun cezaevine yasak bir şey sokmak ya da kaçmak gibi yasadışı bir şey planlayıp planlamadığını bilmek isteyecektir. Bazı ülkelerde bu, bütün görüşmeleri kayda alarak ve bu ses kayıtlarını belli bir süre saklayarak gerçekleştirilir. Yalnızca çok tehlikeli olarak değerlendirilen mahkumların yaptığı görüşmeler, yapılmaktayken görevliler tarafından dinlenir.

Elektronik posta

Bazı cezaevi yönetimleri mahkumların, elektronik posta da dahil olmak üzere, başka iletişim yöntemleri kullanmasına izin verirler. Örneğin, Yeni Delhi'de Tihar cezaevinde buna izin verilir. Bazı mahkumlar ve özellikle de yabancı uyruklu olanlar için elektronik posta aileleriyle iletişim kurma konusunda tek güvenilir ve ucuz yöntem olabilir.

Avukatlarla ve uzman danışmanlarla temas

Mahkumların, dost ve yakınlarının yanı sıra, avuktlarla, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve insan hakları izleyicileri gibi başka uzman kimselerle temas kurmaları gerekir. Bu kimselerin yapacakları ziyaretler ve kendileriyle iletişim başlı başına bir alandır. Bu kimselerle temas henüz yargılanmamış olan ya da yargılanıp ceza almış olsa da adli süreçlerle ilgisi devam etmekte olan mahkumlar için özellikle önemlidir. Böyle durumlarda cezaevi makamları mahkumun savunması ya da temyiz başvurusu üstünde bir etkisi olabilecek ziyaret ya da yazışmalara bir kısıtlama getirmeden önce böyle bir kısıtlama için önemli bir gerekçe olup olmadığını dikkatli bir şekilde düşünmelidir. Kısıtlama için nadiren önemli bir gerekçe olacaktır.

Uzman danışmanların ziyaretlerine ilişkin düzenlemeler yapılırken gizlilik önemli bir öğe olacaktır. Örneğin, bu tür ziyaretlerde yapılacak görüşmelerin görevlilerin işitemeyeceği bir şekilde yapılması normaldir. Ayrıca, resmi yazışmalar ve bu tür ziyaretçilerin taşıdığı ya da gönderdiği şeyler aranırken özel bir hassasiyet gösterilmelidir. Bu konuların bazıları bu elkitabının 11. bölümünde ele alınmaktadır.

Kitap, dergi ve gazetelere, televizyon ve radyoya erişim

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 39:

Mahkumların gazete ve dergi ya da cezaevi içinde çıkarılan yayınları okuyarak, radyo ya da konferans dinleyerek veya cezaevi yönetiminin izin vereceği ve denetimi altında tutacağı başka yöntemlerle dış dünyadaki önemli gelişmelerden haberdar olması sağlanacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Dış dünyadan bilgilere düzenli olarak erişim

Mahkumlar, dost ve yakınlarıyla ilişkilerini sürdürmenin yanı sıra, genel olarak dış dünyada olup bitenleri de izleyebilmelidir. Bu nedenle gazetelere, radyo ve televizyona düzenli olarak erişebilmelidir. Olağanüstü durumlar dışında medyayı sansür etmek için hiçbir neden yoktur. Ülkede genel olarak uygulananın ötesinde ahlaki bir sansür de olmamalıdır.

İnternet

Cezaevi yönetimleri internette erişim sağlama konusunu ciddi olarak düşünmelidir. İnternet dış dünyaya ilişkin olarak önemli bir bilgi kaynağı olabileceği gibi uygun olmayan faaliyetler için fırsat da verebilir.

Çeşitli kaynaklardan dış dünyadan bilgi almak mahkumların, cezaevinin duvarlarının ve tel örgülerinin ötesinde, bir gün geri dönecekleri bir dünya olduğunu kavramasına yardımcı olması açısından önemlidir. Dış dünyada ne olup bittiğini bilmek aynı zamanda mahkumların cezaevinin kapalı dünyasında yaşarken daha normal bir şekilde davranmasını da sağlayabilir. Uzun süreli mahkumların durumunda özellikle de televizyona erişim hızla değişmekte olan bir dünyayla ilişkilerini kaybetmemelerini sağlayacaktır.

“Malawi’de sivil toplum kuruluşları hesabına çalışan hukuk işleri görevlileri cezaevlerini ziyaret ederek mahkumlara hukuki konularda bilgi vermektedir. Bu görevliler böyle ziyaretler için geldiklerinde ülkede yayınlanan başlıca gazeteleri de getirmekte olup bunlar mahkumların ve personelin okuması için bahçelere asılmaktadır.

Yabancı mahkumlar

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Birçok cezaevi sisteminde çok sayıda, ailesi başka bir ülkede yaşayan yabancı mahkum vardır. Bu mahkumların gereksinimlerine özel bir ilgi gösterilmelidir.

Herşeyden önce bu mahkumların, ülkelerini diplomatik düzeyde temsil eden görevlilerle temas kurmasına izin verilmelidir.

Konsolosluklarla İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesi, Madde 36:

- 1 Gönderen devletin vatandaşlarına ilişkin konsolosluk işlevlerinin yerine getirilmesini mümkün kılmak amacıyla:
 - (a) Konsolosluk görevlileri gönderen devlet vatandaşlarıyla iletişim kurmakta ve bu kimseleri görmekte özgür olacaktır. Gönderen devlet vatandaşları da konsolosluk görevlileriyle iletişim kurmak ve bu kimseleri görmek konusunda aynı özgürlüğe sahip olacaktır;
 - (b) Konsolosluk makamının istemesi halinde, kabul eden ülkenin yetkili makamları vakit geçirmeden konsolosluk makamına konsolosluk bölgesi içinde tutuklanmış, cezaevine konulmuş, yargılanmak üzere alıkonulmuş ya da başka bir şekilde alıkonulmuş herhangi bir gönderen devlet vatandaşı olup olmadığını bildirecektir. Cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir kimsenin konsolosluk makamına göndermek isteyebileceği herhangi bir ileti de aynı yetkili makamlar tarafından vakit geçirmeden iletilecektir. Söz konusu yetkili makamlar söz konusu kimseye bu bent uyarınca sahip olduğu hakları vakit geçirmeden bildirecektir;
 - (c) Konsolosluk görevlileri cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşını ziyarete, kendisiyle konuşma, yazışma ve kendisine avukat temin etme hakkına sahip olacaktır. Ayrıca, konsolosluk bölgesi içinde cezaevinde olan ya da verilen bir kararla alıkonulmuş veya tutuklanmış bulunan herhangi bir gönderen devlet vatandaşını ziyaret hakkına sahip olacaktır. Ancak, cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşı konsolosluk görevlilerine kendisi adına herhangi bir şey yapmalarını istemediğini açıkça bildirirse konsolosluk görevlileri bu isteğe uyacak ve herhangi bir şey yapmayacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 38:

- (1) Yabancı uyruklu mahkumlara vatandaşları oldukları devletin elçilik ve konsolosluk düzeyindeki temsilcileri ile iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.
- (2) Aynı şekilde, söz konusu ülkede elçilik ya da konsolosluk düzeyinde temsil edilmeyen bir devletin vatandaşı olan mahkumlara çıkarlarını koruyan devletin diplomatik temsilcisiyle, sığınmacılara ve vatansız kimselere de böyle kimseleri koruyan uluslararası makamlarla iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

*Ücretsiz olarak
mektup
gönderebilme
ve telefon
görüşmesi
yapabilme*

Bu mahkumların birçoğunun, dostları ya da yakınları tarafından ziyaret edilmesi çok düşük veya hiç olmayan bir olasılıktır. Cezaevi makamları bu kimselerin aileleriyle ilişkilerini sürdürebilmesi için özel düzenlemeler yapmalıdır. Bu düzenlemeler ücretsiz olarak fazladan mektup gönderilebilmesi ya da mahkumların masrafları yönetim tarafından karşılanacak şekilde düzenli olarak ailelerine telefon edebilmesi şeklinde olabilir.

*Yabancı
dilde yayınlar*

Mümkün olan her durumda bu mahkumların kendi dillerinde yayınlanan gazete ve dergilere erişmesine izin verilmelidir.

*Ülkedeki aynı
ulustan
yabancılarla
temas*

Birçok durumda mahkumun, ülkesinin diplomatik temsilcileriyle teması güç olabilir ya da çok sık gerçekleşmeyebilir. Cezaevi yönetimi bölgede mahkumla aynı ulustan başka yabancılar olup olmadığını ve bunların mahkumu gönüllü olarak ziyaret ederek kendi kültürüyle ilişkisini sürdürmesine yardımcı olup olmayacağını da araştırmalıdır.

Ana boyutlar

İyi ve adil cezaevi yönetimi

Bütün cezaevi sistemlerinin iyi ve adil olup öyle olduğu herkes tarafından görülebilen bir şekilde yönetilmesi son derece önemlidir. Bir cezaevi, kuralların, ister görevli, ister mahkum, ister de ziyaretçi olsun, herkes için değişik şekillerde geçerli olduğu bir ortamdır. Cezaevleri hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu için kuralların, yalnız mahkumlar değil, herkes tarafından anlaşılması ve izlenmesi gerekir.

İstek ve şikayetlere ilişkin olarak açık usullerin olması

Karar verilmesine ilişkin olarak bir dizi açık usul olacak olursa yanlış kararların sonuçlarıyla ilgilenmek için karmaşık düzenlemeler yapmak gerekmez. Mahkumlar cezaevinin (ve bir gün de dış dünyanın) kurallarına uymak zorunda olduğundan bu kuralların iyi ve adil bir şekilde uygulanması önemlidir. Zaman zaman mahkumların ya kendilerine ya da bütün mahkumlara uygulanan bir muamelenin adil olmadığını ileri sürmesi muhtemeldir. En iyi şekilde yönetilen cezaevlerinde bile böyle durumlar olacaktır. Mahkumların özel isteklerde bulunabilmeleri ve şikayetlerini belirtebilmeleri için usuller oluşturulması önemlidir. Bu usuller kesin ve açık olup hem mahkumlar, hem de mahkumlarla doğrudan temas halinde olan görevliler tarafından anlaşılabilir.

Değişik düzeylerde şikayette bulunma

Mahkumlar kendileri için önemli olan bir hususu önce direkt denetimi altında oldukları görevlilere bildirilmelidir. Sorun bu düzeyde çözülemeyecek olursa şikayeti cezaevinin yönetiminden sorumlu makamlara iletebilme fırsatı olmalıdır. Sorun yine çözülemeyecek olursa mahkumun cezaevi dışında daha üst bir makama başvurmasına hakkı olmalıdır. Birçok cezaevi yönetimi istek ve şikayetler için kullanılabilir paralel bir dış sistem de oluşturur. Bu sistem yerel izleme gruplarından, şikayet değerlendiren hakemlerden ve yerel ya da ulusal düzeyde politikacılarından oluşabilir.

Şikayette bulunanlar zarar görmemelidir

Cezaevi gibi, şikayette bulunanların şikayet ettikleri kimselerin otoritesi altında yaşadığı bir ortamda şikayetin bazı sonuçları olabilir. Böyle bir durumda bir mahkum ne kadar haklı olursa olsun şikayette bulunmaktan kaçınabilir. Kimsenin şikayet ettiği için cezalandırılmayacağı her zaman açıkça belirtilmeli ve bu tür bir cezalandırmayı önleyecek usuller olmalıdır.

Ailelerin ve temsilcilerin şikayetleri

Mahkumlar bizzat şikayette bulunamayacak durumdaysalar aileleri ya da temsilcileri onlar adına şikayette bulunabilmelidir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 2:

Sözleşmeye taraf olan her devlet şunları taahhüt eder:

- (a) herhangi bir kimsenin burada tanınan hak ya da özgürlükleri çiğnenecek olursa, çiğneyen kimse resmi bir sıfatla davranmış olsa bile hak ya da özgürlükleri çiğnenen kimse için etkili bir tazmin ve telafi olanağı olacaktır;
- (b) böyle bir tazmin ve telafi arayan herkesin bu tazmin ve telafiye hakkı olup olmadığının yetkili adli ya da idari makamlar veya yasama makamları, ya da devlet sistemi içinde bu konuyla ilgilenmeye yetkisi olan başka bir makam tarafından kararlaştırılması, yasal tazmin ve telafi olanağının geliştirilmesi sağlanacaktır;
- (c) böyle bir tazmin ve telafinin hak edildiği tanındığında bunun yetkili makam tarafından uygulanması sağlanacaktır.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 33

- (1) Tutuklu ya da hapiste olan bir kimse veya böyle bir kimsenin avukatı sözkonusu kimseye gösterilen muamele hakkında alıkonulduğu yerin yönetimine ya da daha üst bir makama ve gerekirse de gözden geçirme, tazmin ve telafi yetkisine sahip başka bir makama şikayette bulunma hakkına sahiptir ve bu, özellikle de işkencenin ya da başka zalim, insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamelelerin sözkonusu olduğu durumlar için geçerlidir.
- (2) Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin de, avukatının da bu İlke'nin 1 sayılı fıkrasında belirtilen hakları kullanmasının imkansız olduğu durumlarda, tutuklu ya da hapiste olan kimsenin ailesinden birisi veya durumdan haberi olan herhangi başka bir kimse bu hakları kullanabilir.
- (3) Şikayette bulunan isterse istek ya da şikayet gizli tutulacaktır.
- (4) Her istek ve şikayette hızla ilgilenilecek ve istekte ya da şikayette bulunana gereksiz bir gecikme olmadan cevap verilecektir. İstek ya da şikayet geri çevrilir veya fazla uzun bir gecikme olursa şikayette bulunan kimse adli ya da başka bir makama başvurma hakkına sahip olacaktır. İsteğe ya da şikayette bulunmuş olması nedeniyle, ne tutuklu ya da hapiste olan kimseye, ne de bu İlke'nin 1 sayılı fıkrasında belirtilen hakları kullanan herhangi bir kimseye olumsuz muamele yapılacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 36:

- (1) Her mahkuma haftaiçi her gün cezaevi müdürüne ya da müdürü temsil eden başka bir görevliye bir istek ya da şikayet için başvurma fırsatı verilecektir.
- (2) Cezaevleri denetmeni bir denetleme yaparken istek ya da şikayette bulunmak amacıyla kendisine başvurulabilmelidir. Mahkumlara denetmenle ya da denetleme yapmakta olan başka bir görevliyle cezavi müdürü ya da başka bir görevli olmadan konuşma fırsatı verilecektir.
- (3) Her mahkumun, istek ya da şikayetinin içeriği herhangi bir şekilde sansür edilmeden, gerekli yollardan gerekli yöntemle tüm cezaevlerinin yönetiminden sorumlu makama ya da başka yetkili makamlara bir istek ya da şikayet için başvurmaya izin verilecektir.
- (4) Ciddi olmadığı ya da geçersiz olduğu açık olmadıkça, her istek ve şikayette hızla ilgilenilecek ve istekte ya da şikayette bulunana gereksiz bir gecikme olmadan cevap verilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Anlaşılabilen usüller

İyi cezaevi yönetiminin amacı şikayete yol açacak durumların ortaya çıkmasını işin başından mümkün olduğu ölçüde önlemektir. Bunu başarmanın bir yolu cezaevinde günlük hayatın her boyutunu kapsayan bir dizi açık usülün olmasını sağlamak ve bu usullere bağlı kalmaktır. Bu usulleri oluşturmanın ve herkese bildirmenin gereğine bu elkitabının 3. bölümünde değinilmiştir. Bu usuller herkesin anlayacağı yalın bir dille kaleme alınmalı, bütün mahkumlara ve personele bildirilmelidir. Usüller her cezaevine gelen her mahkuma verilecek bilgi paketinin bir parçası olmalıdır. Kaynakların sınırlı olduğu yerlerde kurallar afişlere yazılarak herkesin görebileceği bir yere asılmalıdır. Okuma yazması olmayan mahkumlara kurallar okunup açıklanmalıdır.

Şikayet yöntemleri hakkında bilgi

Mahkumların, gördükleri muamele hakkında bir istekte bulunmak için ne yapabilecekleri ve kendilerine açık şikayet yollarının, ilk düzeyden cezaevinin en üst düzeyine ve gerekirse de bunun ötesine kadar neler olduğu kendilerine verilen kurallarda açıklanmalıdır

Şikayete ilişkin caydırıcı etmenlerin kaldırılması

Mahkumları haklı bir şikayette bulunmaktan caydıracak hiçbir uygulama olmamalıdır. Disiplin tüzüğünde, sözgelimi görevliler hakkında yaptıkları şikayetlerin asılsız olduğu ortaya çıkan mahkumların cezalandırılması gibi, şikayeti güçleştirecek kurallar olmamalıdır.

Şikayetçiye kötü muamelenin önlenmesi

Mahkumları şikayet etmekten caydırmak konusunda önemli bir rol oynayabilecek öğelerden biri personelin kendilerinden intikam alabileceğini bilmeleridir. Hiç kimsenin bir şikayette bulunduğu için cezalandırılmayacağı ve zarar görmeyeceği açıklanmalı ve mahkumların şikayet ettikleri için zarar görmemelerini sağlayacak süreçler olmalıdır. Mahkumlar şikayetlerini gerekirse gizli olarak yapabilmelidir. Hakkında şikayette bulunulan kimsenin bir aşamada bu şikayetten haberdar edilmesi gerekecektir. Bu aşama geldiğinde üst düzey görevliler herhangi bir intikam girişiminde bulunulmaması için dikkatli olmalıdır. Cezaevi görevlileri, haklarında bir şikayet olacak olursa, kendilerini doğal adalet ilkelerine göre savunma şansına sahip olacaklarından emin olabilmelidir.

“Çin’de ve bazı başka ülkelerde mahkumlar şikayetlerini kilitli kutulara atmakta ve bu kutuların anahtarı yalnızca mahkumların şikayetleriyle ilgilenen savcıda bulunmaktadır.

İstekler ve şikayetler konusunda karar verilmesi

Şikayetlerin çoğu büyük bir olasılıkla cezaevinin günlük düzeni ve mahkumların gördüğü günlük muamele ile ilgili olacaktır. Dış dünyada pek az önem taşıyacak hususlar günlük hayatın neredeyse her boyutuna ilişkin olarak kuralların olacağı, son derece disiplinli cezaevi ortamında büyük önem kazanabilir. Cezaevi yönetiminin bu alandaki temel hedeflerinden biri sıradan bir isteğin bir şikayete, bir şikayetin bir resmi şikayete, bir resmi şikayetin de daha üst bir makama iletilmesi gereken bir resmi şikayete dönüşmesini önlemek olmalıdır.

Şikayetlerin gayri resmi bir şekilde çözümlenmesi

Gayri resmi çözümlere ulaşılabilmesi için, mahkumlarla doğrudan teması olan görevlilerle bu görevlilerin her gün temas halinde olduğu mahkumlar arasında iyi ilişkilerin olması gerekir. Bu konu bu elkitabının 2. bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Böyle ilişkiler varsa mahkumun, istek ya da şikayetin hızla ve adil bir şekilde ele alınacağına güvenerek, doğrudan ilgili görevliye başvurması olasılığı daha

yüksek olacaktır. İyi eğitilmiş bir görevli ne gibi hususlarla bizzat ilgilenebileceğini, ne gibi hususların da daha üst makamlara iletilmesi gerektiğini bilecektir. Görevli, gereken süreci mahkuma açıklayabilecektir. Bu alandaki iyi uygulamanın en önemli öğelerinden biri mahkuma mümkün olduğu kadar çabuk cevap verilmesidir. Cevap olumsuzsa buna eşlik eden bir açıklamanın da olması önemlidir. Bir açıklama yapılacak olursa mahkumun olumsuz da olsa cevabı kabul etmesi ve böylelikle de isteğin bir şikayete dönüşmesinin önlenmesi olasılığı daha yüksek olacaktır.

Resmi şikayetler

Her şikayet böyle gayri resmi bir şekilde çözümlenemez. Her cezaevinde bireyler arasında gayri resmi olarak sonuca bağlanamayan istek ve şikayetlere ilişkin olarak resmi bir usul olmalıdır. Haftaiçi her gün cezaevi, müdürü ya da müdürün bu görevi vereceği bir görevli mahkumların yapacağı bu tür başvurularla ilgilenmelidir. Mümkün olan her durumda mahkum başvurusunu şahsen yapmalıdır. Eğer bunu olanaksız kılacak kadar çok başvuru varsa başvuruların yazılı olarak yapılması sağlanmalıdır. İster sözlü, ister de yazılı olarak yapılmış olsun, cezaevi başvuruyu ve başvuruya verilen cevabı yazılı olartak kayda geçirmelidir.

Çabuk cevap verilmesi önemlidir

İstek ve şikayetlerle mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde ilgilenilmelidir. İstek ve şikayet sürecine ilişkin genel kurallarda normal olarak kaç gün içinde cevap verileceği belirtilmelidir. Normal süre içinde karara bağlanamayacak karmaşık bir istek söz konusuysa mahkuma sürecin kaç gün süreceği bildirilmelidir.

Şikayetlerin bir üst düzeye iletilmesi

Cezaevi müdürü istek ya da şikayeti geri çevirecek olursa veya şikayet cezaevi müdürüyle ilgiliyse, mahkum şikayetini yazılı olarak cezaevi sistemi içinde daha üst düzeyde bir kimseye iletebilmelidir. Bu kimse genel olarak cezaevinin bağlı olduğu bölge müdürlüğünde ya da cezaevleri genel müdürlüğünde bir kimse olacaktır. Şikayet sürecinin iyi ve adil bir şekilde işleyebilmesi için, bir kimse aleyhine yapılan bir şikayet ilgili makama o kimse aracılığıyla iletilmemelidir. Bu nedenle, mahkumların istek ve şikayetlerini daha üst bir makama gizli olarak iletebilmelerini sağlayacak bir şikayet yöntemi olmalıdır.

Bağımsız dış kuruluşlara şikayet

Bağımsız denetmenlere ve cezaevi sistemi dışında başka kimse ve kuruluşlara istek ve şikayetlerle ilgili olarak yapılacak başvurular bu elkitabının 10. bölümünde ele alınmaktadır. Cezaevi yöneticileri mahkumların cezaevi dışındaki adli makamlara ya da bağımsız denetmenlere şikayette bulunmasını engelleyecek ya da mahkumları böyle bir şikayetten caydıracak bir şey yapmamalıdır. Mahkumlara böyle dış makamlara şikayet fırsatı verilmesi cezaevi içinde gerginliği azaltabilir.

“ Gana’da ve bazı başka ülkelerde mahkumların İnsan Hakları Komisyonu’nun bir üyesiyle görüşüp şikayetlerini bildirme hakkı vardır.

“ Güney Afrika’da Denetleyici Hakim (Cezaevleri Denetmeni) Ceza Hizmetleri Yasası uyarınca Güney Afrika’da bütün cezaevlerine Bağımsız Cezaevi Ziyaretçileri atamak zorundadır. Bağımsız Cezaevi Ziyaretçileri mahkum haklarıyla ilgilenen, uzman olmayan kimselerdir ve bu konu açıkça ilan edilip mahkumlarda sosyal sorumlğunun ve insani gelişmenin teşvik edilmesiyle ilgilenen kimseler önerilmesi istendikten ve toplumda yaşayanların görüşü alındıktan sonra atanmışlardır. Bağımsız Cezaevi Ziyaretçilerinin ana işlevi mahkumların şikayetleriyle ilgilenmektir.

İşkence iddiaları

Bütün istek ve şikayetlerle mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde ilgilenilmelidir, ama bazı durumlar özellikle acildir. Örneğin, işkence ya da insanlıkdışı muamele iddiaları bu iddialarda bulunan kimseye güven verecek bir şekilde derhal ele alınmalıdır. Böyle iddiaların derhal cezaevi müdürüne ya da, iddialar müdürün kendisiyle ilgiliyse, cezaevi dışında daha üst düzeyde bir kuruma iletilmesini sağlayacak bir yöntem olmalıdır.

Suç iddiaları

Aynı şekilde, bir görevlinin ya da başka bir mahkumun suç kapsamına giren faaliyetlerde bulunduğu şeklindeki iddialara ilişkin olarak da açık şikayet ve değerlendirme yöntemleri olmalıdır. Böyle iddialar normal olarak dış dünyada suç faaliyetlerinin soruşturulması ve bunları işleyenler hakkında takibat yapılmasıyla ilgilenen makama iletilmelidir. Bu makam durumu suç soruşturması olarak kendisinin mi ele alacağına, yoksa idari bir konu olarak cezaevi makamları tarafından mı ele alınması gerektiğine karar verecektir.

Adli süreçler hakkında şikayetler

Mahkumların, alıkonulmalarıyla, aldıkları cezaıyla ve tahliye tarihleriyle ilgili soru ve şikayetleri de olabilir. Bunlar ilgili adli makama iletilmelidir.

Disiplin kararlarının temyizi

Mahkumlar, haklarında bir disiplin kararı verilirken usule uyulmadığını ya da aldıkları cezanın haksız olduğunu düşünebilir ve bu kararlar konusunda da şikayette bulunabilirler. Bu elkitabının 6. bölümünde anlatıldığı gibi, bu durumlarda daha üst bir makama başvurmaları için bir yol olmalıdır.

Şikayet edebilmek mahkumlar için önemlidir

Mahkumların istek ve şikayetlerinin büyük çoğunluğu idari konularla ilgili olacaktır. Bu istek ve şikayetlerin çoğu nesnel bir açıdan bakıldığında önemsiz görünebilir, ama herbirinin ilgili mahkum için büyük önemi vardır. Şikayetler yemeklerle, kayıp eşyalarla, postanın gecikmesiyle, ziyaretlerle ilgili sorunlarla ya da personelin tavrıyla ilgili olabilir. Çoğu kez mahkumun bütün istediği yanlış bir şey yapılmış olduğunun kabul edilip özür dilenmesidir. Mahkum şikayetlerle dürüst ve açık bir şekilde ilgilenildiğini göreceksin kendisine haksızlık yapılmış olduğu duygusunun devam etme olasılığı azalacaktır.

Grup halinde şikayet

Buraya kadar bireyler tarafından yapılacak şikayetler ele alınmıştır. Cezaevi yönetimleri şikayetlerin bir birey tarafından değil de bir grup ya da aile reisi tarafından yapılacağı kültür ve geleneklere karşı da duyarlı olmalıdır.

Ana boyutlar

Cezaevleri incelemeye açık olmalıdır

Bütün cezaevleri insanların rızalarına karşı olarak alıkonulduğu yerlerdir. Cezaevi görevlilerinin yetkilerini kötüye kullanmaları her zaman mümkündür. Dolayısıyla, cezaevlerinin iyi ve adil bir şekilde yönetilmesi gerekir. Devlet tarafından ya da devlet adına yönetilen bütün kuruluşlar incelenip ne durumda oldukları kamuoyuna gösterilebilmelidir. Cezaevleri bir zorlama ögesi içerdiğinden böyle bir inceleme cezaevleri için özellikle önemlidir.

Dış kökenli denetleme son derece önemlidir

Bu elkitabı cezaevlerinin iyi olarak nasıl yönetilebileceğini ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Ama en iyi şekilde yönetilen cezaevlerinde bile zaman zaman ne olup bitmekte olduğu sorulur ve şikayetler olur. Toplumun sıradan üyelerinin cezaevlerinin yüksek duvarlarıyla telörgülerinin ardında ne olup bitmekte olduğunu bilmesi kolay olmadığından, her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol edecek bir denetleme sisteminin olması gerekir.

Dış kökenli incelemenin önemi

Denetleme mahkumların ve ailelerinin haklarını korur. Denetlemenin amacı cezaevlerinde usullerin bulunduğu ve görevlilerin her zaman bu usullere göre hareket ettiğinden emin olunmasıdır. Denetimeler cezaevi hayatının bu elkitabında ele alınan bütün boyutlarını kapsmalıdır.

Dış kökenli inceleme personeli de korur

Denetlemelerin personeli de koruduğunu kavramak önemlidir. Denetimeler mahkumların personele karşı yönetebileceği kötü muamele ve usulsüz davranış suçlamalarıyla ilgilenmenin bir yoludur. Böyle suçlamalar dikkate alınmalı ve sözkonusu görevlilerin kim olduğu saptanmalıdır. Bu aynı zamanda personeli asılsız suçlamalardan korur. Ama denetimeler yalnız cezaevi yönetiminin başarısız yanlarıyla ilgili değildir. Başka cezaevlerinin örnek alabileceği iyi uygulamaların saptanması da eşit derecede önemlidir. Denetimeler aynı zamanda görevlerini profesyonel bir şekilde yerine getiren görevlileri de belirleyebilir.

Dış dünyanın cezaevi hayatında rol oynaması bir tür incelemedir

Denetlemenin değişik türleri olabilir. Dış dünyadan kişi ve kuruluşlarla düzenli ilişkilerin olduğu cezaevleri bir anlamda gayri resmi olarak inceleme altındadır. Dış dünyadan kimselerin düzenli olarak gelip gittiği cezaevlerinde cezaevi yönetiminin bir usulsüzlüğünün olmasının daha uzak bir olasılık olacağı gibi, dış dünyadaki kimselerin cezaevinde ne olup bittiğini anlamaları da daha kolay olacaktır. Dış dünyadan cezaevine düzenli olarak gelip giden kimseler yerel okullarda çalışan öğretmenler, yerel hastanelerde çalışan sağlık görevlileri ya da dini veya kültürel grupların üyeleri olabilir. Bu kimselerin faaliyetleri bu kitabın başka bölümlerinde anlatılmaktadır. Bu kimseler gerçek anlamda denetmen değildir, ama cezaevinde bulunmaları bir tür gayri resmi denetleme oluşturabilir. Ayrıca, cezaevine personelininkinden farklı bir bakış açısı da getirmek gibi önemli katkıları vardır.

Bağımsız amatör izleme

Bazı cezaevi yönetimleri bir bağımsız amatör izleme sistemi kurarak bölgede oturanlara daha resmi bir rol vermiştir. Yerel amatör izleme grupları cezaevini daha resmi bir şekilde inceleyerek cezaevi yönetimine ve bazı durumlarda da bölgede oturanlara bilgi vermektedir. Bu tür sistemler insan haklarını korumanın ve kötü uygulamaları önlemenin etkili bir yolu olabilir. Ayrıca cezaevi ile cezaevinin hizmet ettiği toplum arasında resmi bağların olmasını da sağlar.

İdari denetlemeler

Daha resmi bir denetleme türü de belli bir cezaevi personelinin bütün cezaevlerinden sorumlu kuruluş tarafından denetlenmesidir. Bu tür denetleme çoğu kez çeşitli alanlarda uygulanan usullerin incelenmesini içerir. Bu alanlara güvenlik, mali işler, mahkumlara sunulan faaliyetler, personelin eğitimi ve ayırmacılık dahil olabilir. Birçok cezaevi sisteminde bu usuller merkezi olarak geliştirilmiş uygulamalarla karşılaştırılarak bütün cezaevleri arasında uyum olmasının sağlanmasına çalışılır. Bazı cezaevi sistemlerinde cezavlerine cezaevi kurallarına uyulmasını sağlayacak denetleyiciler de atanır. Yapılan denetlemeler genelde idari usullere uyulup uyulmadığı konusunu ele alır. Bu tür inceleme ya da denetlemeler çok önemlidir, ama kendi başlarına yeterli değildir.

Bağımsız denetlemeler

Önemli bir denetleme türü cezaevi sisteminden büsbütün bağımsız kuruluşların yaptığı denetlemedir. Bazı durumlarda böyle kuruluşların üyeleri devlet tarafından atanır. En bağımsız düzenleme bu üyelerin parlamento tarafından atanması ve yine parlamentoya rapor vermesidir. Böyle kuruluşlar bazen düzenli olarak, bazen de zaman zaman denetleme yapar. Cezaevlerinin günlük işleyişi incelenir, bazen de önemli bir olayın ardından özel bir denetleme yapılır.

En kapsamlı denetleme yukarıdaki bütün denetleme türleri birlikte var olduğunda ve birbirlerini tamamladığında gerçekleşir.

Bölgesel denetleme mekanizmaları ve diğerleri

Birleşmiş Milletlerin işkence konusunda rapor vermek için atadığı özel görevli özgürlüğü elinden alınmış kimselere ilişkin kötü uygulamaları belirtmek açısından önemli bir rol oynamaktadır. Son yıllarda cezaevlerini ziyaret etmesi ve gördüklerini açıkça belirtmesi etkisini artırmıştır.

Bölgesel bir düzeyde, Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu tarafından cezaevi koşulları hakkında rapor vermek üzere atanan özel görevli Afrika'da cezaevlerini ziyaret etmekte, gözlemlendiği sorunlar ve iyi uygulamalar hakkında raporlar yayınlamaktadır.

Avrupa Konseyi'nin İşkenceyi ve İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezaları Önleme Komitesi bu alanda yerleşik devletlerarası kuruluşların en eskilerinden biridir; Atlas Okyanusu'ndan Pasifik'e kadar uzanan bir kesimde yer alan Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde tutukevleri ve cezaevlerinde koşulların iyileştirilmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

Kızıl Haç Uluslararası Komitesi savaş gibi bazı özel durumlarda cezaevi denetlemeleri alanında çok faaldir.

Bazı ülkeler insan haklarıyla ilgilenen yerli ve yabancı sivil toplum kuruluşlarına resmi olarak, cezaevlerine girme hakkı tanır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası belgeler bütün cezaevi ve tutukevlerinin bu kuruluşların yönetiminden sorumlu kuruluştan bağımsız bir denetleme sistemi tarafından denetlenmesi gerektiği konusunda açıktır. Ayrıca, mahkumların, makul güvenlik önlemlerine tabi olmak üzere, denetmenlerle diledikleri gibi ve gizlilik içinde görüşmesine izin vermektedir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 29:

- 1 İlgili yasa ve kurallara harfiyen uyulmasını sağlamak üzere bütün alıkoyma yerleri düzenli olarak vasıflı ve deneyimli kimseler tarafından ziyaret edilecektir. Bu kimseler alıkoyma ya da hapis yerinin yönetiminden sorumlu makamdan başka bir yetkili makam tarafından atanacak ve bu makama karşı sorumlu olacaktır.
- 2 Alıkonulan ya da hapsedilen herkesin alıkoyma veya hapis yerini bu İlke'nin 1 sayılı fıkrası uyarınca ziyaret eden kimselerle, böyle yerlerde alınacak makul güvenlik ve asayiş önlemlerine tabi olmak üzere, dilediği gibi ve gizlilik içinde görüşmeye hakkı olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 55:

Cezaevleri ve ceza hizmetleri yetkili bir makamın atayacağı vasıflı ve deneyimli denetmenler tarafından düzenli olarak denetlenecektir. Bu denetmenlerin görevi her şeyden önce böyle yerlerin mevcut yasa ve kurallara uymasını sağlayarak ceza hizmetlerinin amaçlarına ulaşması için çalışmak olacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Dış dünyayla bağlantılar kötü muameleyi önleyebilir

Cezaevlerinin, dış dünyadan kimselerin düzenli olarak cezaevine gelerek çeşitli faaliyetlere katılması yoluyla bu dünyayla işbirliği içinde çalışmasının sağlayacağı yararlar bu elkitabının başka bölümlerinde ele alınmaktadır. Bu tür düzenlemelerin ek bir yararı da cezaevlerinde olup bitenlerin gayri resmi bir şekilde bağımsız olarak izlenmesine izin vermeleridir. Ziyaretçiler personelle etkileşime girecek ve mahkumlarla düzenli olarak temas edecek, böylelikle de sorunları ve kötü muamele belirtilerini görebilecektir. Bu tür ziyaretçilerin orada olması cezaevi içinde daha iyi ilişkiler olmasını teşvik edebilir. Dış dünyadan gelen ziyaretçiler önleyici bir rol oynayıp kötü muameleyi işin başından engelleyebilir. Resmi denetlemeler çoğu kez sorunları ancak ortaya çıktıktan sonra saptar. Dış dünyadan cezaevini ziyarete gelen bu tür kimselerin gözlemlerinin önemli olmasının bir nedeni de bu gözlemlerin cezaevi dışındaki bir deneyimden ve beklentilerden kaynaklanmasıdır. Bu nedenle, bu ziyaretçiler yerleşik cezaevi uygulanmalarını sorgulayabilir ve bunlara karşı çıkabilir.

Aşağıda ele alınan daha resmi tür denetmenler ne zaman bir resmi denetleme yapacak olsalar cezaevine düzenli olarak gelip giden bu ziyaretçilere danışmalıdır.

Resmi amatör denetleme

Bazı cezaevi sistemlerinde amatör toplum üyelerinden oluşan kuruluşların cezaevini resmi olarak izlemesine yönelik yerleşik düzenlemeler vardır. Başka sistemler de son zamanlarda böyle düzenlemelere gitmişlerdir ya da gitmeyi düşünmektedirler. Bu alandaki en iyi düzenleme dış dünyadan, bağımsız kimselerin cezavi hayatının her boyutunu incelemek ve bulgularını herkese açık raporlar halinde yayınlamak üzere atanmalarıdır. Amatör izleyicilerin etkili olabilmesi için cezaevinin her bölümüne erişebilmeleri ve cezaevi yönetimine değil, kamuya karşı (örneğin, parlamento aracılığıyla) sorumlu olmaları gerekir.

“ Türkiye son zamanlarda bir sistem geliştirmiştir. Bu sistem her adli makamın sorumlu olduğu cezaevlerini izleyip bu makama rapor verecek küçük bir izleme konseyinin olmasını içermektedir. Bu konseylerden her biri genelde dört-beş cezaevinden sorumludur. Her konseyin üç ayda bir Adalet Bakanlığı'na rapor vermesi gerekmektedir. Türk yasaları uyarınca kamu kuruluşlarının kendilerine verilen raporlara belli bir süre içinde karşılık verme zorunluğu da vardır.

Ciddi olayların izlenmesi önemli bir görevdir

İngiltere ve Galler'de bir cezaevinde ciddi bir olay olduğunda amatör izleyicilerin olayı izlemek üzere çağırılması zorunludur. Bu hem mahkumları kötü muameleye uğramaktan, hem de personeli asılsız suçlamalarla karşı karşıya kalmaktan korur.

Cezaevi sistemlerinin çoğunda idari denetleme yapılır

Cezaevi sistemlerinin çoğunda bir şekilde sistem içi denetleme yapılır. Bu denetlemeleri yapanlar genelde cezaevleri ve cezaevi yönetimi konusunda deneyimli, üst düzey görevlilerdir. Çoğu kez merkezi yönetimin bir parçası olup herhangi bir cezaevi ile doğrudan bir ilişkisi bulunmayan bir ekip içinde çalışırlar. Bazen bir bölgedeki bütün cezaevlerini denetlerler. Bazen de özel alanlara yönelik ekipler halinde çalışır ve sözgelimi yalnız kadınların ya da küçük yaşta suçluların bulunduğu cezaevlerini denetlerler.

Devletin koyduğu usullere uyulup uyulmadığının kontrol edilmesi

Bazı cezaevi sistemlerinde bu ekiplerin görevi temelde usullere uyulup uyulmadığını kontrol etmektir. Usullerin uygulanıp uygulanmadığına, talimatlara uyulup uyulmadığına ve kötü uygulamalar ya da yolsuzluk olup olmadığına bakarlar. Bu tür kontrol işlemleri yapanlarla denetmenlerin birbirinden ayrılması gerekir. Kontrolörler genelde, yapılanların nasıl yapıldığına bakar; denetmenler ise ne yapıldığıyla ve bunun sonuçlarının ne olduğu ile ilgilenir. Bir cezaevinin devlet tarafından gönderilen kontrolörlere her şeyin kurallara uygun olarak yapıldığını kanıtlaması, ama bu elkitabında yer alan ölçülere göre yine de kötü yönetilen bir cezaevi olması mümkündür. Cezaevi kontrolörlerinin yönetim mekanizması içinde önemli bir yeri vardır, ama bu kontrolörler denetmenlerin yerini almak yerine onların yanı sıra var olmalıdır.

İç denetmenlere sınırsız erişim verilmelidir

Bir iç denetleme ekibi bir ceza ya da tutukevinin her köşesine girebilmeli ve herkesle görüşebilmelidir. Böyle ekipler önceden haber vererek denetleme yapılmasını içeren bir programa da sahip olabilirler, ama zaman zaman normal çalışma saatlerinin dışında habersiz denetlemeler de yapmalıdırlar. Genel de ülkedeki cezaevi örgütünün başına karşı sorumlu olmaları gerekir.

İyi uygulamaların saptanması önemlidir

Resmi kontrol ve denetimlerin tek amacı, kabullenilemez uygulamaların saptanması değildir. Aynı zamanda iyi uygulamaların saptanması ve yaygınlaştırılması açısından da önemli bir rolleri vardır.

“ Fransa'da hükümet Adalet Bakanlığı Adalet Hizmetleri Genel Müfettişliği ile Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı Sosyal İşler Genel Müfettişliği'nden kimselerden oluşan ortak bir ekibi cezaevlerinde sağlık hizmetlerinin düzenlenmesini değerlendirmek ve bu konuda rapor vermekle görevlendirmiştir. Bu rapor Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı'na sunulmuştur.

Bağımsız denetleme iyi cezaevi yönetimi açısından son derece önemlidir

İç denetlemelere ek olarak cezaevi sisteminden bütünüyle bağımsız bir tür denetleme de olmalıdır. Bu tür denetmenlerin hükümet tarafından atanması bu alanda uygulanabilecek yöntemlerden biridir. Bu bütünüyle tatmin edici bir uygulama değildir çünkü cezaevlerinin yönetiminden sonunda hükümet sorumludur. Denetmenlerin bağımsız olmasını sağlamanın en iyi yolu bir şekilde parlamento tarafından atanmalarıdır. Sözelimi, şikayetleri değerlendirecek bir kimse olarak atanabilirler. Denetmen, cezaevleri hakkında parlamentoya rapor verecek olursa bu raporlara yönetimin karışması olasılığı daha düşük olur.

“Batı Avustralya’da 2000 yılında cezaevlerinin bağımsız olarak incelenebilmesi için bir Cezaevi Hizmetleri Müfettişliği oluşturulmuştur. Müfettişlik Adalet Bakanı’na karşı sorumlu olup doğrudan parlamentoya hesap verir.

Adli denetleme

Fransa gibi bazı ülkelerde cezaevlerinin yasalara göre yönetilip yönetilmediğini ve mahkumlara insani bir şekilde davranılıp davranılmadığını kontrol etme görevi hakimlere verilir. Hakimler cezaevi sisteminin bir parçası olmadıklarından bu bağımsızlık sağlayacak bir düzenlemedir. Ama bu hakimlerin cezaevi denetimi görevine öncelik verebilmeleri önemlidir.

Bağımsız denetmenin toplum içindeki konumu

Bağımsız denetmenin rolü kamuoyu tarafından bilinirse gücü de artacaktır. Dolayısıyla, toplumun güvenip onaylayabileceği kimselerin cezaevi denetmeni olarak atanması önemlidir. Denetmen cezaevi dışında bir meslekten bir kimse (örneğin bir hakim) olduğunda ekibinde yer alan kimselerin en azından bazılarının cezaevleri ve cezaevi yönetimi alanında doğrudan deneyimli olması gerekir. Aynı zamanda sağlık hizmetleri, ruh sağlığı, eğitim, yapılar ve azınlık sorunları gibi alanlara yönelik uzman denetmenler olmalıdır.

Denetmenlere ciddi olaylardan sonra önemli bir rol düşer

Bağımsız denetmenler normal denetleme programlarının yanı sıra ciddi bir olayın ya da cezaevi ayaklanmasının ardından da denetleme yapabilmelidir. Böyle durumlarda bütün delilleri görebilmeleri ve personelden de, mahkumlardan da olaya karışan kimselerle görüşebilmeleri gerekir.

Başka denetleme türleri

Bazı ülkeler özel cezaevi denetleme ünitesine ek olarak bazı başka hükümet kuruluşlarının ve merkezi kuruluşların da cezaevi hayatının bazı boyutlarını denetlemesini isterler. Bu kuruluşlar İnsan Hakları Komisyonu ve Genel Kontrolör gibi kuruluşlar olabilir. Denetleme ünitesi ile mahkumların şikayetleriyle ilgilenen kuruluşlar arasında resmi bağlar da olabilir.

Denetlemeler hakkında rapor verilmesi ve raporlara tepki gösterilmesi

Bağımsız denetmenler cezaevleri hakkındaki raporlarının gizli güvenlik hususlarıyla ilgili bölümleri ve bireylerle ilgili ayrıntılar içeren bölümleri dışında bütün bölümlerini yayınlamalıdır. Bir denetleme sistemi, ister resmi, ister de gayri resmi olsun, bulgular hakkında rapor verilmeyecek ya da verilen rapor dikkate alınmayacak olursa etkililiğini kaybeder.

Bütün denetleme yönetimlerine ilişkin olarak bir rapor verme usulü ve acil olarak ilgilenilmesi gereken konularla ilgilenmek için gerekli düzenlemeler olmalıdır.

Raporun konusunu oluşturan cezaevi, bir bütün olarak cezaevi sistemini yöneten kuruluş ve hükümet kendilerine iletilen raporlara hızla ve kapsamlı olarak karşılık vermeyi taahhüt etmelidir. Raporların ve bunlara verilen karşılıkların, makul güvenlik önlemlerine tabi olmak kaydıyla, yayınlanmasında yarar vardır.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi ve Afrika Özel Rapor Görevlisi gibi kuruluş ve kimselerin raporlarını yayınlamaları, bu raporların ana amaçlarına ek olarak, kabullenilemez uygulamaları önlemek ve iyi uygulamaların başka cezaevlerine ve cezaevi sistemlerine yayılmasını sağlamak açısından önemli bir rol oynamıştır.

Yargı Öncesi Mahkumlar ve Yargısız Alıkonulan Başka Kimseler

Ana boyutlar

Tanımlar

Birçok ülkede cezaevinde olan kimselerin önemli bir bölümü ve bazı durumlarda da çoğunluğu oluşturan kısmı henüz yargı önüne çıkarılıp ceza almamış kimselerdir. Haklarında soruşturma yapılmakta olabilir, mahkemeye sevk edilip edilmeyeceklerine karar verilmemiş olabilir, ya da yargılanmayı bekliyor olabilirler.

- Bu kimselere değişik ülkelerde değişik adlar verilir. “Soruşturulmakta olan kimseler”, “yargılanmakta olan kimseler”, “yargılanmayı bekleyen kimseler” ya da “durumlarına karar verilecek kimseler” olarak bilinebilirler. Kolaylık olması için bu elkitabında biütün bu kimselerden “yargı öncesi” terimiyle söz edilmektedir.
- Bazı ülkelerde yalnız yargılanıp suçlu bulunmuş kimselere “mahkum” denir. Henüz yargılanmamış olan ya da başka bir nedenle cezaevinde bulunan kimseler “alıkonulmuş kimseler” olarak bilinir. Yine kolaylık olması için bu elkitabında, bir yasal makam tarafından herhangi bir şekilde alıkonulan herkese “mahkum” denmektedir.
- Son olarak da, bazı ülkelerde “cezaevi” sözcüğü yalnız yargılanıp suçlu bulunmuş kimselerin alıkonulduğu yerler için kullanılır. Henüz suçlu bulunmamış kimselerin alıkonulduğu yerlere ise “tutukevi” ya da “hapishane” denir. Bu el kitabında, yasal olarak alıkonulan kimselerin tutulduğu her yere “cezaevi” denmektedir.

Suçsuzluk varsayımı

Yargı öncesi mahkumların yönetimine ilişkin temel ilke bu kimselerin suçsuz olduğunun varsayılmasıdır. Yargılanıp suçlu bulunmuş kimselerin aksine bu kimseler cezalandırma amacıyla cezaevinde tutulmamaktadır. Cezaevi yönetimleri bu kimselere ilişkin muamele ve yönetimin henüz suçlu bulunmadıkları gerçeğini yansıtmalarını sağlamalıdır.

Yargı öncesi alıkoymaya ilişkin sorunlar

Yargı öncesi mahkumların suçsuz olduğunun varsayılması gerekir ve birçoğu yargılandığında gerçekten de suçsuz bulunacaktır. Ayrıca birçok ülkede adalet mekanizması çok ağır işler ve mahkumun yargı önüne çıkması uzun bir süre tutar. Dolayısıyla, suçlu bulunan mahkumların bir bölümü de sonunda aldıkları cezadan daha uzun bir süreyi çoktan cezaevinde geçirmiş olur. Bütün bunlar yargı öncesi mahkumların kendilerine haksızlık yapıldığını düşünmesine yol açabilir ve bu durum davranışlarını etkileyebilir. Cezaevi yönetimleri bu konuyu göz önünde bulundurmalıdır.

Çok fazla sayıda yargı öncesi mahkum olması

Birçok ülkede adalet mekanizmasının ağır işlemesi nedeniyle fazla sayıda yargı öncesi mahkum olması cezaevlerinde nüfus yoğunluğunun yüksek olmasının temel nedenlerinden biridir. Bu duruma yoksulluğun da önemli bir katkısı vardır, çünkü mahkumların birçoğu kefaletle tahliye için gerekli parayı ödeyebilecek durumda değildir. Dünyanın birçok yerinde yargı öncesi mahkumlar cezaevi nüfusunun yarısını oluşturur. Honduras, Burundi, Mozambik ve Hindistan gibi bazı ülkelerde ise bu oran %70’in üstündedir. Çoğu durumda bu rakamlar yalnız cezaevlerinde alıkonulan kimseleri göstermektedir, polis tarafından ve başka şekillerde alıkonulan kimseler buna dahil değildir.

Soruşturma makamlarıyla cezaevi makamlarının birbirinden ayrılması

Suçların soruşturulmasıyla ilgilenen makamlar - ki bunlar genelde polis ve savcılıktır - ile sanıkları adli makamların emriyle alıkoyacak olan cezaevi makamları kesinlikle birbirlerinden ayrılmalıdır. Bir sanığın alıkonulmuş olması soruşturmayı yürüten makamlara yardımcı olabilir, ama alıkoyma koşullar hiçbir zaman soruşturmanın bir parçası haline getirilmemelidir. Başka bir deyişle, yargı öncesi mahkumları soruşturmaya yardımcı olmaya ya da suçlarını itiraf etmeye zorlamak için ağır kısıtlamalara tabi bir şekilde alıkoymak kabullenilebilir bir uygulama değildir. Soruşturmayı ya da adli takibatı yürüten makamın yargılanmayı bekleyen mahkumlara gösterilecek muamele konusunda cezaevi makamlarını etkilemesine izin verilmemelidir.

“ Hindistan Baş Hakimlerin mahkemelerini ayda bir ya da iki kez cezaevlerine taşımalarına izin vererek ‘Halk Mahkemeleri’ sisteminin cezaevlerini de kapsamını sağlamıştır. Rajahmundry Merkez Cezaevinde düzenlenen böyle bir ‘Halk Mahkemesi’ sırasında hakim aksi takdirde mahkemeye ulaşması için uzun bir süre gerekecek olan 23 adet davaya bakmıştır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 11:

Cezalandırılabilir bir suç işlemiş olduğu ileri sürülen herkes savunması için gerekli bütün önlemlerin alındığı, açık bir yargılamayla, yasalara uygun bir şekilde suçlu bulunana kadar suçsuz sayılacaktır.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 9:

- 1 Herkesin özgürlük ve güvenlik içinde yaşama hakkı vardır. Kimse keyfi bir şekilde tutuklanmayacak ve alıkonulmayacaktır. Hiç kimse yasaların öngördüğü neden ve usullerin dışında kalan bir şekilde özgürlüğünü kaybetmeyecektir.
- 2 Tutuklanan herkese tutuklanma aşamasında neden tutuklandığı açıklanacak ve aleyhindeki suçlamalar vakit geçirmeden bildirilecektir.
- 3 Ceza hukuku kapsamına giren bir suçla suçlanarak tutuklanmış olan herkes vakit geçirmeden yargıç ya da başka bir adli yetkili önüne çıkarılacak ve makul bir süre içinde yargılanacak ya da salıverilecektir. Yargılanmayı beklemekte olan kimselerin alıkonulması genel bir kural olmayacaktır, ama salıverilmeleri yargılama ya da başka bir adli süreç veya duruma göre, cezanın infazı için geri dönmelerinin garanti altına alınmasına tabi olabilir.
- 4 Tutuklama ya da alıkoyma yoluyla özgürlüğü elinden alınmış olan herkesin mahkemeye başvurarak alıkonulmasının yasal olup olmadığının belirlenmesini, değilse de salıverilmesi şeklinde karar çıkarılmasını talep etmeye hakkı olacaktır.
- 5 Yasal olmayan bir şekilde tutuklanan ya da alıkonulan herkesin tazminat hakkı olacak ve bu hak uygulanabilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 84:

- (1) Ceza hukuku kapsamına giren bir suçlamayla tutuklanmış ya da hapsedilmiş olup polis tarafından ya da bir cezaevinde alıkonulan, ama henüz yargı önüne çıkıp ceza almamış olan herkes bu kurallarda bundan böyle “yargılanmamış mahkum” olarak anılacaktır.
- (2) Henüz suçlu bulunmamış mahkumların suçsuz olduğu varsayılacak ve kendilerine bu varsayımla davranılacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

Yargı öncesi mahkumların özel konumu

Cezaevi kuralları temelde yargılanıp suçlu bulunmuş olan mahkumların yönetimiyle ilgilidir. Yargı öncesi mahkumların suçsuz olduğunun varsayılması gerekir, dolayısıyla da suçlu bulunan mahkumlara uygulanan kurallar onlara uygulanmamalıdır. Bu elkitabının 3. bölümünde cezaevine kabul süreçleri ele alınmaktadır. Bu süreçler özellikle önemlidir çünkü birçok yargı öncesi mahkum ilk cezaevi deneyimini bu aşamada yaşayacaktır. Bu mahkumlar için cezaevinde geçirecekleri ilk birkaç gün özellikle şaşkınlığa uğraticı olabilir. Kabul süreçleri bunu göz önüne almalı ve kabul süreçleriyle ilgilenen personel de durumun bilincinde olmalıdır.

Keyfi alıkoymaya karşı önlem

Cezaevi makamları keyfi alıkoymaya karşı önemli bir önlemdir. Cezaevine kabul için kesin bir usul oluşturmalı ve alıkonulmak üzere kendilerine gönderilen herkes hakkında usulüne uygun bir müzekkere ya da başka bir adli belge olduğundan emin olmalıdırlar. Yargı öncesi mahkumların durumunda bu özellikle önemlidir çünkü bu mahkumların ne gibi bir yasal yetkiyle alıkonulduklarını ve ne zaman bir adli makam önüne çıkarılacaklarını bilmeye hakları vardır. Cezaevi makamları aynı zamanda mahkumların gereken noktada bir gecikme olmadan mahkemede bulunmasını sağlamalıdır.

Yargı öncesi alıkoymanın izlenmesi

Yargılanmayı bekleyen mahkumların özel durumu nedeniyle bu mahkumların ne süreyle alıkonulacağı genelde belli değildir ve bu süre cezaevi makamlarından başka makamların alacağı kararlara bağlıdır. Bazı ülkelerde mahkumların belli bir süre içinde ya yargılanması ya da salıverilmesi gerekir. Alıkoyma kararının hala yasal ve geçerli olduğundan emin olmak için cezaevi makamlarının durumu izlemesi gerekir. Yargılanmayı bekleyen mahkumların adliye sistemi içinde kaybolmasını engellemek için cezaevi makamlarının kayıt tutması özellikle önemlidir.

“ Afrika'daki cezaevleri ve alıkoyma koşulları hakkında rapor veren özel görevli 2001 yılında Mozambik'teki cezaevlerine yaptığı ziyaretleri sırasında bir önceki ziyaretine oranla daha az mahkum olduğunu gözlemlemiştir. Görevli bunun bir nedeninin "yasallığı güçlendirme komisyonları" kurulmuş olması olabileceğini belirtmiştir. Bu komisyonlar düzenli olarak cezaevlerini dolaşmakta ve mahkumların dosyalarını inceleyerek alıkonulmalarının hala yasal olup olmadığına bakmaktadır. Bu komisyonlar yargılanmayı bekleyen mahkumları serbest bırakabilmekte ve hatta cezası bitmiş olan ama para cezası ödeyemeyen mahkumları kefaletle tahliye edebilmektedir. Komisyonlar ayrıca 16 yaşının altında olduğunu kanıtlayabilen mahkumları salıvermektedir.”¹

“ Honduras ve Panama'da yeni yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalara göre, yargılanmayı bekleyen mahkumlar suçlu bulunacak olurlarsa çarptırılmaları beklenebilecek olan hapis cezasının belli bir bölümünü cezaevinde geçirdikten sonra salıverilmektedirler.

Avukata danışma

Yargılanmayı bekleyen bütün mahkumlar bir avukata danışabilmelidir. İnsanlar ilk kez cezaevine girdiklerinde çoğu kez şaşırılmış bir halde olur, içinde buldukları durum ve çevre hakkında ne yapacaklarını bilemezler. Bağımsız birine danışmaya hakları vardır.

Değişik kurallar

Cezaevi personeli yargı öncesi mahkumlarla yargılanıp suçlu bulunmuş olan mahkumlar arasındaki farkın bilincinde olmalıdır. Yargı öncesi mahkumların yönetimine ilişkin olarak değişik kurallar olmalıdır.

1 Afrika İnsan ve Halk Hakları Sözleşmesi, Mozambik Cezaevleri, İkinci Ziyaret, 4-14 Nisan 2001: Özel Görevlinin Afrika'daki Cezaevleri ve Alıkoyma Koşulları Hakkındaki Raporu.

Avukat hakkı

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 17:

- 1 Alıkonulmuş olan bir kimsenin bir avukattan yardım görmeye hakkı vardır. Bu hak tutuklanmasının hemen ardından yetkili makam tarafından kendisine bildirilecek ve hakkını kullanabilmesi için makul olanaklar sunulacaktır.
- 2 Alıkonulmuş olan bir kimsenin kendi avukatı yoksa, adaletin yerine getirilmesi için bir avukatının olması gereken durumlarda bir adli ya da başka makam tarafından kendisine avukat tayin edilecek ve bu avukatın ücretini ödeyecek durumda değilse bu ücret kendisi adına ödenecektir.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 18:

- 1 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin avukatıyla iletişim kurmaya ve kendisine danışmaya hakkı olacaktır.
- 2 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin avukatına danışabilmesi için kendisine yeterli zaman ve olanak tanınacaktır.
- 3 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin avukatı tarafından ziyaret edilme, gecikme ve sansür olmaksızın avukatıyla iletişim kurma ve kendisine danışma hakkı, yasaların ya da yasal kuralların belirteceği olağanüstü durumlarda bir adli veya başka makam tarafından güvenliğin ya da asayişin korunması için şart olarak görülmedikçe, hiçbir şekilde askıya alınmayacak ve kısıtlanmayacaktır.
- 4 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin avukatıyla yapacağı görüşmeler bir yürütme görevlisi tarafından gözle izlenebilir, ama sözkonusu görevli bunları dinleyemez.
- 5 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimsenin bu ülkede belirtilen şekilde avukatıyla kuracağı iletişimin içeriği, işlenmekte olan ya işlenmesi düşünülen bir suç hakkında olmadıkça, tutuklu ya da hapiste olan kimseye karşı delil olarak kullanılamaz.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 23:

- 1 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimseye ilişkin herhangi bir sorgulamanın süresi, sorgulamalar arasındaki süreler ve sorgulamayı yapan görevlilerle hazır bulunan başka kimselerin adları yasaların öngördüğü şekilde kayda geçirilecek ve tasdik edilecektir.
- 2 Tutuklu ya da hapiste olan bir kimse veya yasalar avukatının olmasını gerektiriyorsa, avukatı bu ilkenin 1 sayılı fıkrasında belirtilen bilgileri görebilecektir.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 93:

Hukuki masraflara ilişkin olarak mali yardım verilen yerlerde yargı öncesi mahkumlar savunmalarını hazırlamak amacıyla bu yardım için başvurabilecek ve avukatları tarafından ziyaret edilme ve kendilerine gizli olarak talimat verme hakkına sahip olacaktır. Bir mahkuma, dilerse, bu amaçla yazı malzemeleri verilecektir. Mahkumun avukatıyla yapacağı görüşmeler bir polis ya da cezaevi görevlisi tarafından gözle izlenebilir ama dinlenemez.

Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler, İlke 7:

Hükümetler aynı zamanda, ceza hukuku kapsamına giren bir suçlamayla olsun olmasın, tutuklanmış ya da alıkonulmuş olan herkesin vakit geçirmeden, veya en azından tutuklama ya da alıkoymadan sonra 48 saat içinde, bir avukatla görüşebilmesini sağlayacaktır.

Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler, İlke 8:

Tutuklanmış, alıkonulmuş ya da hapsedilmiş olan herkese avukatı tarafından ziyaret edilebilmesi ve avukatıyla herhangi bir gecikme, araya girme ya da sansür olmaksızın ve bütünüyle gizlilik içinde iletişim kurabilmesi için yeterli zaman ve fırsat tanınacaktır. Bu tür görüşmeler yürütme görevlileri tarafından gözle izlenebilir ama dinlenemez.

Belirtilenlerin uygulanması

Avukat sağlanmasında cezaevlerinin rolü

Cezaevine kabul edilen mahkumlara avukata ilişkin hakları erken bir aşamada bildirilecektir. Bu, özellikle de yargılanmayı bekleyen mahkumlar için geçerlidir. Bazı mahkumların zaten avukatı olacaktır. Bu durumda onları ilgilendiren husus nerede, ne zaman ve hangi koşullar altında avukatlarını görebilecekleri olacaktır. Birçok başka mahkum ise daha avukat tutmamış olacaktır. Bu mahkumların, yasal durumlarını konuşmak ve savunmalarını hazırlamak üzere mümkün olan en kısa süre içinde bir avukatla görüşmesi sağlanmalıdır. Yetkili makamlar mali kaynakları bulunmayan mahkumlar için de avukat tutulabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.

Hukuki yazışmaların gizliliği

Cezaevi makamları mahkumlarla avukatları arasındaki yazışmalara hiçbir şekilde karışmamalıdır. Bir mahkumla avukatı arasındaki yazışmalar sansüre tabi olmamalıdır. Bazı ülkelerde bu yazışmaların niteliği zarfın üstünde belirtilir ve zarf hiç açılmadan mahkuma iletilir; mahkumun göndereceği zarflar da kendisi tarafından kapatılır. Cezaevi makamlarının bu düzenlemenin kötüye kullanıldığından kuşkulanan için makul bir gerekçesi varsa gelen zarflar, içlerinde yasak bir şey olup olmadığına bakılabilmemesi için mahkumun gözü önünde açılabilir ve giden zarflar da yine mahkumun gözü önünde kapatılabilir. Cezaevi makamları hiçbir durumda yazışmaları okumamalıdır.

Avukatlarla yapılacak görüşmelerin gizliliği

Bir mahkumun avukatıyla yapacağı görüşmeler hiçbir zaman cezaevi makamları tarafından dinlenmemelidir. Böyle görüşmelerin cezaevi görevlilerinin görebileceği şekilde geçmesi, örneğin görevlilerin görüşmeyi bir camın ardından izlemesi makul bir düzenlemedir, ama bu, söylenenleri işitmelerine izin vermemelidir.

Yargı öncesi mahkumların yönetimi

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10:

- 2 (a) Sanık durumunda olan kişiler, olağanüstü bir durum olmadıkça, yargılanıp suçlu bulunmuş kişilerden ayrı bir yerde tutulacak ve henüz suçlu bulunmamış olduklarını göz önüne alacak şekilde ayrı bir muameleye tabi olacaktır.
- (b) Küçük yaştaki sanıklar yetişkinlerden ayrılacak ve mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde yargı önüne çıkarılacaktır.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 8:

Alıkonulan kimselere henüz suçlu bulunmamış oldukları göz önüne alınarak muamele edilecek ve dolayısıyla bu kimseler mümkün olan her durumda, suçlu bulunmuş kimselerden ayrı bir yerde tutulacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 84:

(3) Bireysel özgürlüğün korunmasına ilişkin yasal kurallara hâle gelmemesi kaydıyla ve henüz yargılanmamış kimselere ilişkin olarak bir usul oluşturmaksızın, bu mahkumlar aşağıdaki kurallarda yalnızca vazgeçilmez öğeleri belirtilen özel bir muameleden yararlanacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 86-91:

- 86 Henüz yargılanmamış mahkumlar, iklimle ilgili yerel geleneklere uyulması hakkının saklı kalması kaydıyla, ayrı odalarda tek başlarına yatacağıdır.
- 87 Henüz yargılanmamış mahkumlar, dilerlerse, cezaevinde düzen sağlanması için gerekli olan sınırlar içinde, ücretini kendileri ödeyerek ya cezaevi görevlileri ya da dost ve yakınları aracılığıyla dışarıdan yemek getirebilirler. Bunu yapmayacak olurlarsa yemekleri yönetim tarafından verilir.
- 88 (1) Henüz yargılanmamış mahkumlar, temiz ve uygun olmaları kaydıyla, kendi giysilerini giyebilirler.
- (2) Cezaevi giysileri giydikleri takdirde bu giysiler suçlu bulunmuş olan mahkumlara verilen giysilerden farklı olacaktır.
- 89 Henüz yargılanmamış mahkumlara her zaman çalışma fırsatı verilecek, ama çalışmaları zorunlu kılınmayacaktır. Çalışacak olurlarsa kendilerine ücret ödenecektir.
- 90 Henüz yargılanmamış mahkumların, adaletin yerine getirilmesi ve cezaevinde güvenlik ve asayişin sağlanmasıyla çelişmemesi kaydıyla, ücretini kendilerinin ya da bir üçüncü şahsın ödeyeceği her tür kitap, gazete, yazı malzemesi ve başka meşguliyet araçları temin etmesine izin verilecektir.
- 91 Henüz yargılanmamış mahkumlar, makul bir neden olduğu ve gerekli ücretleri kendileri ödediği sürece, kendi doktor ve dişçileri tarafından ziyaret edilebilecek ve bu kimselerden bakım görebilecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Yargı öncesi mahkumlar için ayrı bir statü

Cezaevleri genelde cezaevi makamları için en uygun olan şekilde yönetilir. Bunun bir sonucu, alıkonulan herkese, erkek, kadın, küçük, yetişkin, yargılanmış, yargılanmamış olsun, aynı şekilde muamele edilmesi olabilir. Böyle bir uygulama cezaevi yönetimine avantaj sağlayabilir, ama adaletle bağdaşmaz. Yargı öncesi mahkumlar herhangi bir şeyden suçlu bulunmamıştır ve kendilerine suçlu bulunmuş gibi muamele edilmemelidir. Adli makam yalnızca alıkonulmalarını istemiş, herhangi bir ek cezaya çarptırılmalarını istememiştir.

Suçlu bulunmuş mahkumlardan ayırma

Yargı öncesi mahkumlar suçlu bulunmuş mahkumlardan ayrı bir yerde tutulmalıdır. Birçok ülkede böyle bir ayırma yargı öncesi mahkumların çok daha kötü koşullar altında tutulmasına yol açar. Nüfus yoğunluğu onlar için en yüksektir, barınma olanakları en kötüdür ve cezaevindeki olanaklardan en az onlar yararlanabilir. Bunun böyle olmaması gerekir. Bu mahkumlar adli sistemin gözünde suçsuz olmaya devam ettiklerine göre, alıkonulma koşulları en az suçlu bulunmuş mahkumlarınkı kadar iyi olmalıdır.

Cezaevlerinin sağlaması gerekenler

Yargı öncesi mahkumlara ilişkin ayrı kurallara ne zaman kendi giysilerini giyebilecekleri, yiyeceklere, kitaplara ve başka malzemelere erişim ve ziyaret düzenlemeleri gibi hususlar dahil olmalıdır. Bu tür mahkumların çalışması zorunlu kılınmaz, ama dilerlerse çalışabilme fırsatları olmalıdır.

Yargı öncesi mahkumların uzun ya da ne zaman biteceği belirsiz bir süre boyunca cezaevinde alıkonuldukları durumlarda cezaevinin olanaklarından yararlanmalarının ve dilerlerse çalışma fırsatlarının olmasının sağlanması özellikle önemlidir.

Güvenlik düzeyleri önceden kararlaştırıl- mamalıdır

İster suçlu bulunmuş, ister de yargılanmayı bekliyor olsun, bütün mahkumlar kendileri içi uygun olan düzeyde güvenlik koşullarına tabi olmalıdır. Birçok ülkede suçlu bulunmuş olan mahkumlara değişik düzeylerde güvenlik koşulları uygulanır, ama bütün yargı öncesi mahkumlara azami güvenlik koşullarına tabi olmaları gerekliliği gibi muamele edilir. Oysa bu koşullar her zaman gerekli değildir. Nispeten hafif suçlardan yargılanmayı bekleyen kimselerin, haklarında çok ciddi suçlamalar olan kimselerle aynı koşullara tabi olması için bir gerekçe olmayabilir.

Yargısız alıkonulan başka kimseler

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kurals 94-95:

- 94 Yasaların borçluların hapsedilmesine ya da ceza hukuku kapsamına girmeyen başka adli işlemlerle ilgili olarak mahkeme kararıyla hapse izin verdiği ülkelerde bu şekilde hapsedilmiş kimselerin tabi olacağı koşullar güvenlik ve düzenin gerektireceğinin ötesinde bir ağırlıkta olmamalıdır. Kendilerine uygulanan muamelenin yargı öncesi mahkumlara uygulanan muameleden daha az iyi olmaması gerekir; yalnız, çalışmaları zorunlu kılınabilir.
- 95 Resmi bir suçlama olmadan tutuklanan ya da hapsedilen kimseler, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 9. Maddesine hâle gelmeksizin, C Bölümünün I. ve II. kısımlarında belirtilen korumanın aynıysından yararlanacaktır. Alıkonulan kimseler arasında özel bir grup oluşturan bu kimselerin yararına olabileceği durumlarda, ceza hukuku kapsamına giren herhangi bir suçtan suçlu bulunmamış olan kimselerin yeniden eğitilmesinin ya da rehabilitasyonunun uygun olduğunu ima edecek hiçbir girişimde bulunmaması kaydıyla, A Bölümünün II. kısmının ilgili hükümleri de geçerli olacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

İdari mahkumlar suçlu bulunmamıştır

Cezaevleri temelde suçlu bulunmuş olan ya da haklarında resmi bir suçlama bulunan kimselerin alıkonulduğu yerlerdir. Bazı ülkelerde insanlar medeni hukuk kapsamına giren bir nedenle ya da başka bir idari nedenle alıkonulabilirler. Bunun olduğu durumlarda bu kimselere yargılanıp suçlu bulunmamış olan mahkumlarla aynı şekilde muamele edilmelidir. Bu muamelenin, alıkonulma koşulları ve avukatlarına ve başka görevli kimselere erişimleri üstünde etkisi olacaktır.

İzinsiz olarak ülkeye girenler ve sığınmacılar

Günümüzde yukarıdaki durumun en belirgin örneği bir ülkeye izinsiz olarak girdikleri ya da bazen, sığınmacı oldukları için alıkonulan kimselerdir. Böyle kimseler ceza hukuku kapsamında suçlu bulunmuş olan ya da suçlanan kimselerle aynı yerde alıkonulmamalıdır. Cezaevi makamlarına teslim edilecek olurlarsa kendilerine ceza hukuku kapsamında suçlu bulunmuş olan ya da suçlanan kimselerle aynı şekilde muamele edilmemelidir.

Çocuklar ve Genç Mahkumlar

Ana boyutlar

Tanımlar

Cezai ehliyet yaşı çocuklar tarafından işlenen suçların ceza kanunu kapsamına girmeye başlayacağı yaştır. Bu yaş ülkeden ülkeye büyük ölçüde değişir. Aynı şekilde, yasaların çocukların cezaevlerinde alıkonulmaya başlanabileceğini belirttiği yaş da değişir. Ayrıca, cezaevi sistemi içinde küçüklerin yetişkinlerle aynı cezaevlerinde alıkonulmaya başlanabileceği yaş da değişiklik gösterir.

Uluslararası hukukta belirtilenler

Kimlerin çocuk olarak görülmesi gerektiği uluslararası hukukta çok açıktır:

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 1:

... çocuklar için geçerli yasalarda rüşt yaşı daha küçük bir yaş olarak belirlenmedikçe, on sekiz yaşının altında olan herkes çocuktur.

Ceza hukukuna ilişkin uluslararası insan hakları belgeleri de çocuk kavramını aynı şekilde tanımlar:

Özgürlüğü Elinden Alınmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 11:

(a) 18 yaşının altında olan herkes çocuktur.

18 yaşının altında olanlar cezaevine gönderilmemelidir

Bazı ülkelerde 18 yaşının altında olan hiç kimse cezaevine gönderilmez. Bu teşvik edilmesi gereken bir uygulamadır. On sekiz yaşının altında olan kimselerin alıkonulmasını gerektiren durumlarda bu kimseler ceza hukuku sisteminin bir parçası olan bir kuruluş tarafından değil, bir sosyal kuruluş tarafından alıkonulmalıdır.

Çocuklar durumunda cezaevi son çare olmalıdır

Bu elkitabında ele alınan ilkeler bütün mahkumlar için geçerlidir. Küçük yaşta ve genç mahkumların yönetimine ilişkin olarak bunlara ek başka ilkeler de vardır. Cezaevleri çok ciddi suçlar işlemiş olan ya da toplum için bir tehlike oluşturan kimseleri alıkoymak için kullanılmalıdır. Çok az çocuk bu kapsama girer. Girenlerin cezaevine gönderilmesine de ancak başka hiçbir seçenek olmadığında başvurulmalıdır. Bir dizi ülkede derlenen veriler ceza hukuku sistemi bir kimseyle ne kadar genç yaşta ilgilenmeye başlarsa sözkonusu kimsenin suç işlemeye devam etmesi olasılığının o kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

Çocukların alıkonulmasının yasallığı

Dünyanın çeşitli yerlerinde son zamanlarda iki eğilim cezaevinde bulunan çocukların sayısının artmasına yol açmıştır. Bazı ülkelerde çocukların işlediği suçlara ilişkin olarak duyulan kaygılar nedeniyle cezalar artırılmıştır, bazı başka ülkelerde ise resmi bir suçlama olmaksızın alıkoymaya gidilmesi sayısı gittikçe artmakta olan 'sokak çocukları' konusunda uygulanabilecek çözümlerden biri olarak görülmektedir. Bazı ülkelerde yasal cezaevi yaşının altında olan çocuklar cezaevindedir. Cezaevi makamlarının cezaevine gönderilen herkes hakkında yasal bir alıkoyma kararı olup olmadığını kontrol etme sorumluluğuna bu elkitabının 11. bölümünde değinilmiştir. Zayıf durumda olan başka gruplarla birlikte, çocuklara ve küçük yaşta kimselere ilişkin olarak da böyle bir kontrolün yapılması özellikle önemlidir.

Küçük yaşta kimselerin iyi durumda olmasına önem verilmesi

Küçük yaşta birisinin cezaevinde tutulması şartsa cezaevi hayatının zorlayıcı öğelerini asgariye indirecek, eğitim ve kişisel gelişme olanaklarından azami ölçüde yararlanılmasını sağlayacak özel düzenlemeler yapılmalıdır. Küçük yaşta kimselerin aile ilişkilerini korumalarına ve geliştirmelerine yardımcı olmak için özel bir gayret gösterilmelidir.

Nüfus kayıtlarının olmamasının doğurduğu sorunlar

Bazı ülkelerde kayıtların olmaması bir kimsenin tam yaşının saptanmasını güçleştirmektedir. Küçük yaşta kimselerin olduklarından büyük gösterilerek yetişkin cezaevlerine gönderildiğine dair bazı haberler vardır.

Gençler

Bazı ülkelerde cezaevi makamlarına teslim edilmiş olan gençlere ilişkin olarak özel düzenlemeler vardır. Bazı yerlerde gençler 21 yaşına gelene kadar yetişkin mahkumlardan ayrı tutulurlar. Japonya gibi bazı başka ülkelerde ise gençler için özel cezaevleri vardır ve bu durum gençlerin 24 yaşına kadar ayrı tutulmasını sağlar. Bu ayırma gençlerin eğitim ve gelişme ihtiyaçlarına öncelik vermek, onları daha büyük ve suç alanında daha deneyimli mahkumların kötü etkisinden korumak için yapılır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 37 (1):

Taraf devletler aşağıdakilere uyulmasını sağlayacaktır:

- (b) Hiçbir çocuğun özgürlüğü yasadışı ya da keyfi bir şekilde elinden alınmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması ya da hapsedilmesi yasaların öngördüğü şekilde yapılacak ve böyle uygulamalara ancak son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için başvurulacaktır;
- (c) Özgürlüğü elinden alınan her çocuğa insani bir şekilde, insan olarak sahip olduğu saygıdeğerliği koruyarak muamele edilecek ve bu yaşta bir kimsenin ihtiyaçları göz önüne alınacaktır. Özellikle de, özgürlüğü elinden alınmış olan her çocuk, çıkarları aksini gerektirmedikçe, yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında yazışma ve ziyaret yoluyla ailesiyle ilişkisini sürdürme hakkına sahip olacaktır;
- (d) Özgürlüğü elinden alınmış olan her çocuğun kısa bir süre içinde hukuki ve duruma uygun başka tür yardımlardan yararlanmaya hakkı olacak ve aynı zamanda alıkonulmasının yasal olup olmadığının saptanması için mahkemeye ya da başka bir yetkili, bağımsız ve tarafsız makama başvurmaya hakkı olacak ve bu başvurusuyla vakit geçirmeden ilgilenilecektir.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Birleşmiş Milletler Asgari Kuralları, Kural 13:

- (1) Yargı öncesi alıkoyma ancak son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için kullanılacaktır.
- (2) Mümkün olan her durumda, yargı öncesi alıkoyma yerine, yakın denetim, yoğun ilgilenme ya da bir ailenin yanına, eğitim kuruluşuna veya yurda yerleştirme gibi başka bir çözüme başvurulacaktır.
- (3) Yargılanmayı beklemek üzere alıkonulmuş olan küçük yaşta kimseler Birleşmiş Milletler tarafından benimsenen Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Kurallar'daki bütün hak ve garantilerden yararlanacaktır.
- (4) Yargılanmayı beklemek üzere alıkonulmuş olan küçük yaşta kimseler yetişkinlerden ayrı bir cezaevinde ya da yetişkinlerin bulunduğu bir cezaevinin ayrı bir bölümünde tutulacaktır.
- (5) Küçük yaşta kimseler alıkonuldukları süre boyunca bakım ve korumadan ve yaşlarından, cinsiyetlerinden ve kişiliklerinden kaynaklanan sosyal, eğitimsel, mesleki, psikolojik, tıbbi ve fiziksel ihtiyaçlarına ilişkin olarak şahsi yardımdan yararlanacaktır.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 19:

- (1) Küçük yaşta bir kimsenin cezaevine gönderilmesine her zaman son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için başvurulacaktır.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 21:

- (1) Küçük yaşta kimselere ilişkin kayıtlar kesinlikle gizli tutulacak ve üçüncü şahıslara gösterilmeyecektir. Bu kayıtları yalnız durumla doğrudan ilgili kimseler ve kendilerine gerekli yetkinin verilmiş olduğu başka kimseler görebilecektir.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 26:

- (1) Cezaevlerinde bulunan küçük yaşta kimselere verilecek eğitimin ve uygulanacak muamelenin amacı onlara bakım ve koruma sunmak, toplumda yapıcı ve üretken bir rol oynayabilmeleri için eğitim ve mesleki beceriler vermektir.
- (2) Cezaevlerinde bulunan küçük yaşta kimseler bakım ve korumadan, yaşlarından, cinsiyetlerinden ve kişiliklerinden kaynaklanan sosyal, eğitimsel, mesleki, psikolojik, tıbbi ve fiziksel ihtiyaçlarına ve sağlıklı bir şekilde gelişmelerine ilişkin olarak şahsi yardımdan yararlanacaktır.
- (3) Cezaevlerinde bulunan küçük yaşta kimseler yetişkinlerden ayrı bir cezaevinde ya da yetişkinlerin bulunduğu bir cezaevinin ayrı bir bölümünde tutulacaktır.
- (4) Cezaevinde bulunan genç kızların şahsi ihtiyaç ve sorunlarına ilişkin olarak özel yardıma ihtiyacı vardır. Bu genç kızlara hiçbir şekilde genç erkeklerle sunulandan daha az bakım, koruma, yardım, muamele ve eğitim sunulmayacaktır. Kendilerine adil davranılması sağlanacaktır.
- (6) Cezaevlerinde bulunan küçük yaşta kimselerin cezaevinden eksik eğitimle çıkmalarını önlemek amacıyla bakanlıklar ve bölümler arası işbirliğiyle bu kimselere, yeterli düzeyde akademik ya da, duruma göre, mesleki eğitim verilecektir.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 27:

- (1) Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, duruma uygun olduğu sürece, yargılanmayı beklemek üzere alıkonulmuş olanlar da dahil olmak üzere, cezaevlerinde bulunan küçük yaşta kimseler için de geçerli olacaktır.
- (2) Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar'da belirtilen ilkelerin küçük yaşta kimselerin yaşlarından, cinsiyetlerinden ve kişiliklerinden kaynaklanan değişik ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde uygulanmasına gayret edilecektir.

Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 29:

- (1) Küçük yaşta kimselerin tekrar topluma girmelerini kolaylaştırmak amacıyla cezaevi dünyasıyla dış dünya arasında bir tür geçiş alanı yaratmak için "yarı yol evleri", eğitim yurtları, gündüz eğitimi merkezleri ya da duruma uygun olan başka bu tür yarı-kurumsal düzenlemeler oluşturulması için gayret gösterilecektir.

Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 11:

Bu Kurallarda aşağıdaki tanımlar geçerlidir:

- (a) 18 yaşının altındaki kimseler çocuktur. Hangi yaşın altındaki çocukların özgürlüğünün elinden alınamayacağı yasalar tarafından belirlenmelidir;
- (b) Bir kimsenin özgürlüğünün elinden alınması sözkonusu kimsenin adli, idari ya da başka bir resmi makamın emriyle resmi veya özel bir yerde alıkonulması ve buradan dilediği gibi ayrılmasına izin verilmemesi anlamına gelir.

Belirtilenlerin uygulanması

Küçük yaşta kimselerin cezaevine gönderilmesi

Zayıf durumda olan bir grup

Cezaevi görevlileri toplumu ciddi suçlar işlemiş yetişkinlerden korumak üzere eğitilmiştir. Özgürlüğünün elinden alınmasını gerektirecek derecede ciddi bir suç işlemiş olan az sayıda çocuğa ve gence bakmak onların görevi olmamalıdır. Böyle çocuk ve gençleri sosyal kuruluşlar alıkoymak kendileriyle onlar ilgilenmelidir.

İlke olarak böyle yapılması gerekmesine karşın, bazı ülkelerde çocuklar ve gençler yine de cezaevlerine gönderilmektedir. Bunun yapıldığı durumlarda cezaevi yönetimleri bu kimselerle yaşlarını ve özel ihtiyaçlarını göz önüne alan bir şekilde ilgilenmelidir. Bu özel muamele için iki ana neden vardır. İlk olarak, çocuklar ve gençler yetişkinlere oranla daha zayıf bir konumdadır ve başka mahkumlardan, hatta personelden şiddet görmeleri ve cinsel saldırılara uğramaları olasılığı daha yüksektir. İkinci olarak da küçük yaşta kimseler çoğu kez olumlu etkilere ve eğitim fırsatlarına daha olumlu tepki gösterir.

Bu nedenlerle, cezaevi sistemine teslim edilen çocuklar ve gençler yetişkinlerle aynı cezaevlerine konulmayı ayrı cezaevlerinde alıkonulmalıdır.

Personelde olması gereken beceriler

Küçük yaşta kimselerin bulunduğu cezaevlerinde çalışacak personel özel olarak eğitilmelidir. Bu personelin ihtiyacı olacak becerilerin çoğu yetişkin mahkumlarla çalışacak personelin ihtiyacı olacak becerilerden farklıdır. Cezaevi görevlilerinin çoğu yetişkinlerle çalışmayı tercih eder ve yönetilmesi güç olan uzun süreli mahkumlarla çalışmayı gerçek cezaevi çalışması olarak görür. Buna karşılık, küçük yaşta kimselerle çalışmak eşit derecede vasıflı olmayan ve yetişkinlerle başa çıkamayan görevlilerin başvurduğu kolay bir seçenek olarak algılanır. Bu yanlış bir görüştür. Küçük yaşta mahkumlarla çalışmak özel beceriler gerektirir. Personel bir yandan güvenlik ve asayışı korumak, bir yandan da çoğu parlamaya hazır olan ve ne yapacağı belli olmayan bu genç mahkumlara olgunlaşmaları ve hayatta başarılı olmalarını sağlayacak kişisel becerileri geliştirmeleri için yardımcı olmak zorundadır. Küçük yaşta kimselerin bulunduğu cezaevlerinde çalışacak personel özel olarak seçilmeli ve güç görevlerinde ihtiyaçları olacak becerilere sahip olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca, genç suçlularla çalışmanın gerektirebileceği fiziksel ve ruhsal güç konusunda da kendilerine destek olunmalıdır.

Küçük yaştaki mahkumların iyiliği ve eğitimsel ihtiyaçları

Özgürlüğü elinden alınmış çocukların ve gençlerin alıkonulduğu sistemlerde çeşitli uygulamalar vardır. Bunların çoğu bu küçük yaşta kimselerinin iyiliğinin sağlanmasına ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir. Cezaevi sisteminin çocuklardan ve gençlerden sorumlu bölümünün dış dünyada çocukların ve gençlerin iyiliğiyle ve eğitimiyle ilgilenen kuruluşlarla yakın örgütsel ilişkiler geliştirmesi önemlidir.

Dış dünyayla yakın ilişkiler

Küçük yaşta kimselerin bulunduğu cezaevlerinde cezaevi hayatının zorlayıcı öğeleri asgariye indirilmeli, akademik eğitim ve beceri eğitimi ön plana çıkarılmalıdır. Bu çalışmalar mümkün olduğu ölçüde dış dünyada küçük yaşta kimseler için düzenlenen kurs ve programlara bağlanmalıdır. Öğretmenler ve eğitim görevlileri yerel okullardan ve eğitim kuruluşlarından olmalı, cezaevindeki küçük yaşta kimselere verilecek sertifikalar da, cezaevi makamları tarafından değil, yine bu okul ve makamlar tarafından verilmelidir. İdeal olarak, güvenlik açısından bir sakınca olmayan durumlarda, küçük yaşta mahkumlar gündüzleri cezaevi dışında eğitim görebilmelidir.

Cezaevi makamları küçük yaşta mahkumlara sunulan programları ve özellikle de fiziksel, kültürel ve sosyal faaliyetleri artırmak için dış dünyada küçük yaşta kimselerle çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki kurmalıdır.

Aile bağıları

Küçük yaşta kimselerin aileleriyle olan bağlarının korunmasına ve geliştirilmesine büyük önem verilmelidir. Mümkün olan her durumda, küçük yaşta kimselere cezaları sırasında ailelerini ziyaret edebilmeleri için kısa süreli olarak izin verilmelidir. Aileler cezaevini mümkün olduğu kadar sık ziyaret etmeye, mektup ve telefonla temas kurmaya teşvik edilmelidir.

Küçük yaşta mahkumlar çoğu ülkede küçük bir azınlık oluşturduklarından çoğu kez evlerinden çok uzakta bulunan cezaevlerinde alıkonurlar. Cezaevi yönetimi ailelerin cezaevini ziyaret edebilmesinin sağlanmasına özellikle önem vermelidir.

Ziyaretlerin gerçekleşeceği ortama da özel olarak önem verilmeli ve bu ortamın ziyaretin mümkün olduğu kadar gizlilik içinde ve gayri resmi bir şekilde geçmesi için gerekli niteliklere sahip olması sağlanmalıdır. Aynı zamanda, aileler çocuklarına cezaevinde uygulanacak muameleye ilişkin karar süreçlerine katılmaya teşvik edilmelidir.

Tahliye ve topluma dönme

Birçok ülkede genç mahkumlar cezaevine girmeden önce ya da cezaevine girmelerinin sonucu olarak aileleriyle ilişkilerini kaybetmiş olabilir. Cezaevi yönetimleri aileleriyle yeniden ilişki kurmak için ek desteğe ihtiyacı olabilecek olan ya da aileleriyle ilişkilerini bir daha kurulamayacak şekilde kaybetmiş bulunan genç insanları saptamaya özen göstermelidir. Ana hedef bu genç insanların suç işlemelerine katkısı olan sosyal durumlara geri dönmelerini önlemek olmalıdır. Duruma uygun yeniden topluma dönme programlarının oluşturulması ve uygulanması için ilgili devlet kuruluşları ve başka kuruluşlarla işbirliği yapılması önemlidir.

“ Tahran Gençlik Cezalandırma ve Rehabilitasyon Merkezi'nde çalışan görevliler Merkez'den tahliye edilen gençlerin bazılarının karşılaştığı evsizlik sorununu çözmek için metruk bir binayı alıp oturulabilecek bir yer haline getirmişlerdir. Gençler tahliye edildikten sonra burada oturmakta ve Merkez'den bir ölçüde destek görmeye devam etmektedir.

Ana boyutlar

Kadın mahkumlar küçük bir azınlıktır

Bütün dünyada cezaevi sistemindeki kadınların oranı %2 ile %8 arasında değişmektedir. Kadınların böylesine küçük bir azınlık olmasının bir sonucu cezaevi sistemlerinin temelde erkeklerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesidir. Bu, cezaevi mimarisi, güvenlik ve cezaevlerinin sunduğu tüm olanaklar için geçerlidir. Kadınlar için özel bir düzenleme yapıldığında bu genelde erkeklere sunulan olanaklara bir tür ek olarak gerçekleştirilmektedir.

Uyuşturucu maddelere karşı yasaların sonuçları

Ancak, bazı ülkelerde uyuşturucu maddelere karşı yasaların cezaevindeki kadınların sayısı üstünde önemli bir etkisi olmuştur ve kadın mahkumların sayısı erkek mahkumlarınkinden çok daha hızlı bir şekilde artmaktadır. İngiltere gibi bazı ülkelerde bu durum yabancı uyruklu mahkumların da artmasına yol açmıştır ve kadın mahkumlar arasında yabancı uyruklu mahkumlar toplumdaki yabancı oranından beklenmeyecek büyüklükte bir yer tutmaktadır.

Kadın mahkumların değişik sorunları vardır

Gerçekte kadınların durumu erkeklerinkinden çok farklıdır ve bunun göz önüne alınması gerekir. Cezaevine gönderilen kadınların çoğu fiziksel ve cinsel saldırıya uğramıştır ve tedavi görmemiş bir dizi sağlık sorunu vardır. Cezaevine gönderilmenin sonuçları ve hayatları üzerindeki etkisi kadınlar için çok farklı olabilir.

“ Birçok ülkede cezaevlerinde olan kadınlar şiddet içermeyen mal ve uyuşturucu madde suçları işlemişlerdir. Büyük bir olasılıkla cezaları ‘mal suçu’ olarak bilinen suçlardan biriyle ilişkilidir. Şiddet içeren bir suç işlediklerinde genelde bir yakınlarına karşı işlerler ... Cezaevindeki erkeklerin aksine kadınların çoğunun çoğu kez çocuğu vardır ama eşleri yoktur; birçoğunun durumunda bu çocuklar mali açıdan annelerine bağımlıdır; kadınların tekrar suç işleme olasılığı daha düşüktür ve üçte birle üçte iki arasında bir kesimi cezaevine gelmeden önce fiziksel ve cinsel saldırıya uğramıştır.¹

Aile sorumlulukları

Çoğu toplumda aileden temelde kadınlar sorumludur. Bu, özellikle çocukları ilgilendiren konularda geçerlidir. Dolayısıyla, bir kadının cezaevine gönderilmesi ailesi için önemli sonuçlar doğurabilir. Bir baba cezaevine gönderildiğinde normal olarak anne kendi sorumluluklarıyla birlikte eşininkileri de üstlenir. Bir anne cezaevine gönderildiğinde genelde babaya annenin sorumluluklarıyla ilgilenmek son derece güç gelir. Özellikle de başka yakınlarından destek görmezse güçlük çeker. Birçok durumda anne aileye bakan tek kimse olabilir. Bütün bunlar cezaevindeki kadınların, çocuklarıyla sağlam bir temasının olmaya devam etmesinin sağlanması gerektiği anlamına gelir. Çok küçük çocuklar sözkonusu olduğunda durumun özellikle hassas bir şekilde ele alınması gerekir.

1 Julita Lemgruber, Ceza Hukuku Sistemindeki Kadınlar, Birleşmiş Milletler Onuncu Suçları Önleme ve Suçlularla İlgilenilmesi Kongresi sırasında düzenlenen bir atölyede yapılan ana konuşma, Nisan 2000, HEUNI, Viyana 1 149

Gebe kadınlar

Gebe kadınlar başka hiçbir çare kalmadıkça cezaevine gönderilmemelidir. Gönderilmeleri gerekecek olursa, doğum yapmayı beklerken ve emzirme dönemi içinde kendileri için özel düzenlemeler yapılmalıdır. Doğum esnasında güvenlik önlemleri alınması özellikle hassas bir konudur. Normal uygulama hiçbir gebe kadının cezaevi içinde doğum yapmaması olmalıdır.

Saldırıların önlenmesi

Cezaevinde kadınların güvenliği garanti altına alınmalıdır. Bu nedenle, erkek mahkumlardan ayrılmalı ve hiçbir zaman yalnızca erkek görevlilerin denetimi altında olmamalıdır. 3. bölümde yer alan, cinsel sömürüyle ilgili paragrafta da bakın.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 2:

Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal veya sosyal köken, varlık ya da başka bir statü kaynağı gibi bir nedenle herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede yer alan bütün hak ve özgürlüklere sahip olacaktır.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 3:

Bu Sözleşmeye taraf olan devletler kadınlarla erkeklerin Sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan eşit oranda yararlanmasını sağlamayı taahhüt ederler.

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, Madde 2:

Taraf Devletler kadınlara karşı her tür ayrımcılığı şiddetle kınamakta ve kadınlara karşı ayrımcılığın vakit geçmeden bütün uygun yöntemler kullanılarak ortadan kaldırılması konusunda görüş birliğine varmış olup bu amaçla şunların yapılacağını taahhüt etmektedirler:

- Kadın-erkek eşitliği ilkesi henüz ulusal anayasalarında ve konuya ilişkin bütün başka yasalarda yer almıyorsa almasının sağlanması ile yasalar ve bütün başka uygun yöntemler yoluyla bu ilkenin uygulanmasının sağlanması;
- Gerekli olan durumlarda ceza uygulamaları da dahil olmak üzere, kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayıcı bütün yasal ve diğer önlemlerin alınması;
- Kadınların haklarının erkeklerle aynı düzeyde olması için yasal önlemler alınması ve kadınların ulusal mahkemeler ve başka kamu kuruluşları aracılığıyla ayrımcılığa karşı etkili bir şekilde korunması;
- Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı işlem ya da uygulamadan uzak durulması ile kamu makam ve kuruluşlarının bu gerekliliğe uyacak şekilde davranmasının sağlanması;
- Herhangi bir kimse, kurum ya da iş kuruluştan kadınlara karşı ayırım yapılmasını engelleyecek önlemlerin alınması;
- Kadınlara karşı ayrımcılık içeren bütün mevcut yasa, kural, adet ve uygulamaların kaldırılması ya da değiştirilmesi için, yasa çıkarılması da dahil olmak üzere, bütün uygun önlemlerin alınması;
- Kadınlara karşı ayrımcılık içeren bütün ulusal cezai hükümlerin kaldırılması.

Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi, Madde 2:

Kadınlara karşı şiddet aşağıdakileri içerir ama bunlarla sınırlı değildir: (c) devletin herhangi bir yerde fiziksel, cinsel ya da psikolojik şiddet uygulaması veya uygulanmasını kabul etmesi.

Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi, Madde 4:

- (i) Yürütme görevlilerinin ve siyasetlerin uygulanmasından sorumlu kamu görevlilerinin kadınlara karşı şiddet olaylarını önlemeleri, araştırmaları ve cezalandırmaları ve kadınların ihtiyaçlarına karşı duyarlı olacak şekilde eğitilmeleri için gerekli önlemler alınacaktır.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 5 (2):

Yasalar uyarınca alınan ve yalnızca kadınların, özellikle de gebe olan ya da çocuk emzirmekte olan kadınların, çocukların, küçük yaşta kimselerin, yaşlıların, hastaların ve engellilerin haklarını ve özel statüsünü korumak için tasarlanmış olan önlemler ayırıcı olmayacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 8:

Değişik kategorilerdeki mahkumlar, cinsiyetleri, yaşları, sabıka kayıtları, alıkonulmalarının yasal nedeni ve kendilerine gösterilmesi gereken ilgiye bağlı olarak, değişik cezaevlerinde ya da aynı cezaevinin değişik bölümlerinde alıkonulacaktır. Dolayısıyla, (a) erkekler ve kadınlar, mümkün olduğu ölçüde, ayrı cezaevlerinde alıkonulacaktır. Hem erkeklerin, hem de kadınların alıkonulduğu cezaevlerinde, kadınlara ait bölümlerin tümü cezaevinin kalanından bütünüyle ayrılmış olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 23:

- (1) Kadınlar için kullanılan cezaevlerinde gerekli her tür doğum öncesi ve sonrası bakım için uygun özel barınma olanakları olacaktır. Mümkün olan her durumda çocukların cezaevi dışında bir hastanede doğması sağlanacaktır. Çocuk cezaevinde doğmuşsa bu durum nüfus kağıdında belirtilecektir.
- (2) Emzirilmekte olan bebeklerin anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına izin verildiğinde anneleri tarafından bakılmakta olmadıkları zamanlarda kalabilecekleri, vasıflı çocuk bakıcıları tarafından yönetilen çocuk odaları olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 53:

- (1) Hem erkekler, hem de kadınlar için kullanılan cezaevlerinde cezaevinin kadınlara ait kısmı sorumlu bir kadın görevlinin yönetimi altında olacak ve bu kısmın bütün anahtarları bu kadın görevlide olacaktır.
- (2) Hiçbir erkek görevli yanında bir kadın görevli olmadıkça cezaevinin kadınlara ait kısmına girmeyecektir.
- (3) Kadın mahkumlara yalnız kadın görevliler bakacak ve bu mahkumlar yalnız kadın görevlilerin denetimi altında olacaktır. Ancak, bu, erkek görevlilerin, özellikle de doktor ve öğretmenlerin kadınlar için açılmış cezaevlerinde ya da karma cezaevlerinin kadınlara ait kısımlarında görevlerini yerine getirmelerini engellemeyecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Personeler için özel eğitim verilmelidir

Cezaevinde olmanın kadınlar üstündeki etkisinin çoğu kez erkekler üstündeki etkisinden çok farklı olacağı göz önüne alınmalıdır. Geride bıraktıkları aile hayatı genelde farklı olacaktır çünkü birçok kadın, ailelerine ve başka kimselere ya tek başına bakar ya da onlara bakan ana kimsedir. Bazı kültürlerde cezaevine giren kadınların aileleri tarafından terkedilme olasılığı da daha yüksektir. Kadın mahkumlarla çalışacak personelin bütün bunların bilincinde olması ve görevleri için özel olarak eğitilmesi gerekir.

Kadınlar ayırmacılıkla karşı karşıyadır

Ortalama olarak 20 mahkumdan 19'u erkektir. Dolayısıyla, cezaevleri erkeklere göre yönetilir. Usuller ve programlar erkeklere göre geliştirilip sonradan kadınların ihtiyaçlarına göre uyarlanır (bazen de uyarlanmaz). Bu durum kadınlara karşı çeşitli açılardan ayırmacılığa yol açar.

Barınma olanakları

Ayırmıcılığın ilk görüldüğü alanlardan biri barınma olanaklarıdır. Bazı cezaevi sistemlerinde yalnız kadınlar için kullanılan cezaevleri birkaç tanedir. Bu cezaevlerinin az sayıda olması birçok kadının kaçınılmaz olarak ailesinden uzak bir yerde alıkonulmasına yol açar ve aile ziyaretlerini güçleştirir. Kadınlar çocuklara ya da kendilerine muhtaç olan başka yakınlarla bakan tek kimse olduklarında bu durum özellikle güç olabilir.

Başka bir düzenleme de kadınların erkekler için kullanılan cezaevlerine eklenen küçük ünitelerde alıkonulmasıdır. Bu durum kadınların güvenliğini tehdit edebilir ve cezaevindeki olanakların daha fazla sayıda olan erkek mahkumların ihtiyaçlarına göre olmasına yol açabilir. Bu olanaklara erişim ve hücre dışında geçirilen zaman güvenlik önlemleri nedeniyle daha da kısıtlanabilir. Her iki düzenlemenin de açık sakıncaları vardır.

Güvenlik önlemleri gereğinden ağır olmamalıdır

Kadınlar için az cezaevi yeri bulunması kadınların gerçekte oluşturdukları tehlikeyle orantısız bir ağırlıkta güvenlik önlemlerine tabi olarak alıkonulmalarına yol açabilir. Bu önlemler tipik erkek mahkumlara göre düzenlendiğinden kadınlar üstündeki etkileri daha da ağır olabilir.

Faaliyetlerden eşit oranda yararlanma

Sayıları daha az olduğu ve kendileri için daha az cezaevi yeri bulunduğu için kadınlar çoğu kez cezaevi faaliyetlerinden erkeklerle aynı oranda yararlanamaz. Örneğin, akademik eğitim ya da beceri eğitimi için daha az fırsat olabilir. Çalışma olanakları dikiş ve temizlik gibi, geleneksel olarak kadın işi olarak görülen işlerle sınırlı kalabilir. Cezaevi makamları eğitim kurslarından ve beceri eğitiminden yararlanmak konusunda kadınlara erkeklerle eşit fırsat verilmesini sağlamalıdır. Bu, fiziksel egzersiz ve spor açısından da geçerlidir. Cezaevinde yeterli olanak ya da gerekli eğitime sahip personel yoksa, bölgedeki kurumlarla sivil toplum kuruluşlarının kadınlar için faaliyetler düzenlemesi sağlanabilir.

Mümkün olan her durumda, kadınlara sunulan faaliyetler özel olarak onlar için tasarlanmış olmalı, erkekler için düzenlenen programların basit uyarlamaları olmamalıdır.

Aile bağları

Anne olan mahkumların geride bıraktıkları çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmeleri için fırsat tanınmalıdır. Mümkün olan her durumda kadınlara ailelerini ziyarete gidebilmeleri için kısa süreli olarak izin verilmelidir. Çocuklar annelerini ziyaret için cezaevine geldiklerinde mümkün olduğu kadar baş başa bir şekilde mümkün olduğu kadar çok görüşebilmeleri sağlanmalıdır. Annelerle çocuklar ziyaretlerde her zaman birbirlerine dokunabilmelidir. Hiçbir zaman arada bir telörgü ya da engelin olduğu kapalı ya da dokunmasız ziyaretler olmamalıdır. Ziyaretler mümkünse bütün gün sürmelidir. Bu elkitabının 8. bölümünde ele alınan daha uzun aile ziyaretleri kadınlar için özellikle önemlidir. Ziyaretçilerin aranmasına yönelik güvenlik önlemleri çocukların çıkarlarını en yüksek düzeyde gözetten bir şekilde uygulanmalıdır.

Mahkumların çocukları her zaman hastanede doğmalıdır

Gebe kadınlar yalnız olağanüstü durumlarda cezaevine gönderilmelidir. Bu gerekli olduğunda kendilerine dış dünyadakilerle aynı düzeyde sağlık hizmetleri sunulmalıdır. Doğum vakti geldiğinde bu kadınlar mümkün olan her durumda bir dış hastaneye nakledilmelidir. Bunun yapılması sözkonusu kadınların profesyonel tıbbi bakımdan yararlanabilmesini sağlayacaktır. Çocuk da cezaevinde doğmuş olmak gibi, toplumun gözünde bir "kara leke" olabilecek bir durumdan kurtulacaktır. Bu nedenle, çocuk cezaevinde doğsa bile nüfus kaydında başka bir adres verilmelidir. Bu dönemde

uygulanması gerekebilecek güvenlik önlemleri mümkün olduğu kadar göze batmayacak bir şekilde uygulanmalıdır.

Gebe kadınların cezaevinde alıkonulduğu durumlarda cezaevi yönetimi doğuma ilişkin olabilecek bütün kültürel hususları göz önüne almalıdır.

Bebekli anneler

Cezaevindeki bebekli anneler konusu son derece hassas bir konudur. Bazı ülkelerde yeni doğmuş bebeklerin anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına izin verilir. Bu olduğunda anneye bebek sürekli olarak bir arada olabilecekleri bir üniteye olmalıdır. Bu ünitelerde, çocuk emziren anneler için normal olarak gerekli olan olanaklar bulunmalıdır. Bu uygulama çocuğun, annenin yalnız zaman zaman ziyaret edebildiği ayrı bir bebek ünitesinde olmasından daha iyidir.

Anneden ayırma yaşı

Çocukları ne kadarlıkken annelerinden ayırmanın en doğru olacağını saptayabilmek güçtür. Çocukla anne arasındaki ilişki son derece önemli olduğundan çocuğun mümkün olduğu kadar uzun bir süre ve belki de annenin bütün cezası boyunca annesiyle birlikte kalması gerektiği ileri sürülebilir. Ama cezaevinin normalin dışında bir ortam olduğu ve daha hayatının ilk aşamalarında çocuğun gelişimini etkileyeceği de ileri sürülebilir. Dolayısıyla, çocuk birkaç aydan uzun bir süre annesiyle birlikte cezaevinde kalmamalıdır. Uygulamada cezaevi yönetimleri çocukların 9 ya da 18 aylık olana kadar anneleriyle kalmasına izin vermekte ve çocuğun gidecek başka bir yerinin olmadığı durumlarda bu süre dört yaşına ve hatta bu yaşın ötesine kadar uzatılabilmektedir.

Çocuklar başka nereye gönderilebilir?

Çocuklar anneleriyle cezaevinde kalamayacaksa cezaevi makamları başka iyi bir düzenleme bulup ya başka aile üyeleriyle ya da annesiz babasız çocukların kaldığı makamlarla kalmalarını sağlamalıdır. Duruma ilişkin her şey göz önüne alınarak çocuk için en iyi olacak düzenlemeye gidilmelidir. Dolayısıyla, cezaevi yönetiminin tek başına değil, başka yetkili makamlarla birlikte karar vermesi en doğru uygulama olur.

“ Rus ceza kanunu daha az ciddi (yani cezası beş yıl ya da daha az olan) bir suç işlemiş bulunan annelerin cezasının en küçük çocukları sekiz yaşına gelene kadar ertelenmesine izin vermektedir. Bu noktada durum yeniden gözden geçirilerek cezanın uygulanıp uygulanmayacağına karar verilmektedir. Bu kararda en önemli rolü oynayan öğelerden biri kadının bu arada başka bir suç işlemiş olup olmadığıdır.

Cezaevinde büyüyen çocuklar

Bir çocuğun cezaevinde bulunduğu süre içinde yaşayacağı ortam hem çocuk, hem de annesi için mümkün olduğu ölçüde normal kılınmalıdır. Annenin cezaevinde olması çocuğun gelişmesini kısıtlamamalıdır. Ayrıca, tahliye vakti geldiğinde anneye çocuğa destek olacak başka düzenlemeler olmalıdır.

Kadın mahkumlara muhtaç olan başka yakınları

Kadınların çocuklarından başka bakıma ihtiyaca olan yakınlarına da bakıyor olmaları erkekler için olduğundan daha yüksek bir olasılıktır. Bu durumlarda cezaevi yönetimleri ne gibi düzenlemelerin uygun olacağına karar vermelidir.

Sağlık

Mahkumların sağlık gereksinimleri bu elkitabının 4. bölümünde ele alınmıştır. Kadın mahkumların göz önüne alınması ve ilgilenilmesi gereken özel sağlık gereksinimleri vardır. Mümkün olan her durumda kadın mahkumlara kadın hastabakıcı ve doktorlar bakmalı ve kadın hastalıkları uzmanlarına danışma olanağı olmalıdır. Birçok durumda

çocukları hakkındaki kaygıları kadınlar için stres ve endişe kaynağı olup ruhsal durumlarını etkileyecek ve cezaevinde olmayı psikolojik açıdan onlar için erkekler için olduğundan zor hale getirecektir. Kadınlar için yapılacak sağlık düzenlemeleri bunu göz önüne almalıdır.

Kadınlar için kullanılan cezaevlerinde çalışacak personel

Kadınlar cezavinin kapalı ortamında özellikle zayıf bir konumdadır ve erkek personelden gelebilecek fiziksel ve cinsel saldırılara karşı sürekli olarak korunmaları gerekir. Uluslararası belgeler kadınlar için kullanılan cezaevlerinde çalışacak personelin kadın olmasını öngörmektedir. Böyle cezaevlerinde erkek personel kullanılacak olursa kadın mahkumların başında duranların hepsi hiçbir zaman erkek olmamalı, her zaman bir kadın görevli de hazır bulunmalıdır.

Aramalar

Aramalara ilişkin usuller bu elkitabının 5. bölümünde ele alınmıştır. Personel kadın mahkumları ararken özellikle hassas olmalıdır. Erkek personel hiçbir zaman kadınların üstünün aranmasına katılmamalıdır. Mahkumun bir arama sırasında hiçbir zaman bütünüyle çıplak olmamasına özen göstermek gibi uygulamalarla sıradan bir koruyucu yaklaşıma bağlı kalınmaması kadınların durumunda özellikle önemlidir.

Tahliyeye hazırlık

Cezaevi yönetimlerinin mahkumları tahliyeye hazırlama yükümlülüğü bu elkitabının 7. bölümünde ele alınmıştır. Tahliye edilmek üzere olan kadınların ihtiyaçlarına özellikle dikkat edilmelidir. Bu kadınların cezaevinde bulunmuş olmaları ailelerine dönmelerini imkansız kılabilir. Cezaevi makamları kadın mahkumların geldikleri ortama geri dönebilmelerini sağlamak için destek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla el ele çalışmalıdır. Cezaevindeyken, geçimlerini kazanmalarına izin verecek bir beceri edinmelerini sağlayacak şekilde eğitilmeleri kadınlar için özellikle önemlidir.

Ömürboyu Hapis Cezasına Çarptırılmış ve Uzun Süreli Mahkumlar

Ana boyutlar

Uzun süreli mahkum sayısındaki artış

Birçok ülkede mahkumların çoğu nispeten kısa cezalara çarptırılmışlardır. Bazı ülkelerde ortalama ceza yalnızca birkaç ay, bazılarında ise bir iki yıldır. Ama son yıllarda mahkemelerde daha ağır cezalar verme eğilimi başlamıştır. Birçok cezaevi sisteminde uzun süreli cezalara çarptırılmış olan mahkumlar cezaevinde bulunan kimselerin küçük bir bölümünü oluşturur. Ama cezaevinin olanakları ve yönetimi açısından önemli bir kaynak tüketimleri vardır.

Tanım

“Uzun süreli mahkum” terimini tanımlamaya çalışınca ortaya hemen bir sorun çıkar. İskandinav ülkeleri gibi bazı ülkelerde cezası altı aydan uzun olan herkes uzun süreli olarak tanımlanır. Buna karşılık Doğu Avrupa’da birçok cezaevi sisteminde uzun süreli bir mahkum on yıldan uzun bir cezaya çarptırılmış olan bir mahkumdur. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise yüzlerce yıl gibi normal bir ömürden çok daha uzun olan cezalara çarptırılmış birçok mahkum vardır.

İdam cezasının kaldırılmasının etkisi

Bazı ülkelerde uzun süreli mahkum kavramının idam cezasının kalkmasıyla yakından ilişkisi vardır. Yaklaşık olarak son kırk yıl içinde bir dizi ülkede idam cezasının kalkmasının bir sonucu birçok suç için ömürboyu hapis cezasının konulması olmuştur. Bu, özellikle de cinayet için geçerlidir. Bu yeni uzun süreli mahkum türü cezaevi yönetimleri için birçok sorun doğurmuştur. Bu sorun en çetin şekliyle Doğu Avrupa’da idam cezasının yeni kalktığı ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde bu tür mahkumların yönetimine ilişkin olarak yeni düzenlemeler oluşturulmuştur. Mahkemeler eskiden idam cezası verilen suçlar için artık en az 25 yıl hapis cezası verileceğini ve mahkumun bu cezanın ilk on yılını tek başına hücre hapsinde geçireceğini belirtmişlerdir. Cezaevi yönetimi açısından mahkumların bu kadar uzun bir süre tek başlarına hapsedilmelerini ya da bu tür mahkumlar için ayrı cezaevleri veya koloniler oluşturulmasını gerektirecek hiçbir neden yoktur.

Ömürboyu hapse mahkum olanlar

Ömürboyu hapis idam cezasının olmadığı ya da uygulanmamasının tercih edildiği ülkelerde bir kimseye verilebilecek en ağır cezadır. İdam cezasının olmadığı yerlerde ömürboyu hapis en ağır ceza olarak bir sembol haline gelir. ‘Ömürboyu hapis’ kavramının anlamı ülkeden ülkeye değişebilmekle birlikte ortak bir yan bu cezanın belirsiz bir süre için verilmesidir. Gerçekte birçok ülkede yalnızca birkaç mahkum hayatının kalanını cezaevinde geçirecektir. Bu cezaya çarptırılan mahkumların büyük çoğunluğu bir aşamada, çoğu kez belli bir denetim altında olmak kaydıyla, tahliye edilir. Ceza bu durumu göz önüne alarak planlanmalıdır.

Süresi belirsiz cezaların yönetilmesi

Ömürboyu hapis cezasının süresinin belirsiz olması cezaevi makamları için bu cezaya çarptırılmış mahkumların yönetimi açısından özel sorunlar doğurabilir. Tahliye tarihlerinin belli olmaması bu mahkumların zamanla tahliye edilip topluma geri dönebilmeleri için uygun bir programın oluşturulmasını gerektirir.

“ Ömürboyu hapsin doğurduğu sorunlar birçok ülkenin anayasası tarafından tanınmaktadır.

Portekiz anayasası ömürboyu hapis cezasını yasaklamaktadır (1989 tarihli Portekiz Anayasası, Madde 30(1)). İspanya’da da ömürboyu hapis cezası yoktur. Bu ülkede hukuk doktrini ömürboyu hapsin anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmektedir. İspanyol anayasasına göre cezaevlerinin mahkumlara ‘doğru yola girmiş olduklarını’ dış dünyada kanıtlama fırsatı verme görevi vardır, ömürboyu hapis de bunu olanaksız kıldığı için anayasayla bağdaşmamaktadır. Norveç’te de ömürboyu hapis, ceza kanununun izin vermediği bir cezadır.¹

Ömürboyu hapis aynı zamanda Brezilya ve Kolombiya gibi bazı Güney Amerika ülkelerinin anayasaları tarafından da yasaklanmaktadır.

Bütün uzun süreli mahkumlar özellikle tehlikeli değildir

Bu tür mahkumlar yönetilirken tehlike konusu göz önüne alınmalıdır. Bütün uzun süreli mahkumların tehlikeli olduğu şeklindeki varsayımı doğrulayan bir kanıt yoktur. Örneğin, ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış olan mahkumlar başka mahkumlardan daha fazla disiplin sorunu yaratmazlar. Tersine, çoğu kez disiplin kurallarına çok daha kısa cezalara çarptırılmış mahkumlardan daha fazla uyarlar. Bu mahkumların cezalarının uzunluğu yüzünden cezaevinin düzenini bozmaya ya da iyi yönetim açısından bir tehlike oluşturmaya daha eğilimli olduğunu gösteren bir kanıt yoktur. Çoğu kez ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış olan mahkumların yaşı cezaevindeki mahkumların ortalama yaşının üstündedir. Yine çoğu kez bu mahkumlar hayatlarında ilk kez suç işlemiş ve daha önce hiçbir şiddet eyleminde bulunmamışlardır. Genelde kurbanları daha önceden tanıdıkları birisidir. Uzun süreli mahkumların tahliye tarihi çoğu kez, kısmen de olsa, cezaevinde nasıl davrandıklarına bağlı olacağından herhangi bir şekilde güçlük çıkarmamak lehlerinedir. Bütün bu nedenler dolayısıyla daha genç mahkumlar ve daha kısa süreli cezalar çekmekte olan mahkumlar gibi başka gruplar üstünde çoğu kez yatıştırıcı bir etkileri olur.

Yüksek düzeyde tehlike oluşturan mahkumlar

Buna karşılık, uzun süreli mahkumlarla ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış mahkumların küçük bir kısmı son derece tehlikeli olacaktır. Bazıları korkunç suçlar işlemişlerdir ve kaçacak olurlarsa toplum için tehlike oluşturacaklardır. Bu tür mahkumların kaçmamasını ve personel ve başka mahkumlar için tehlike oluşturmamasını sağlamak cezaevi makamlarının görevidir. Bu mahkumların bir yandan iyi ve insani olan, bir yandan da güvenlik gereksinimlerine cevap veren bir şekilde yönetilmesi büyük profesyonellik gerektirir. Bu konuya 5. bölümde değinilmektedir.

Terörist olarak tanımlanan mahkumlar

Başka bir dizi sorun da cezaevlerinin terörist ya da devletin düşmanı olarak tanımlanan mahkumlarla ilgilenmesi gerektiğinde ortaya çıkar. Diğer mahkumların ezici çoğunluğunun aksine, bu mahkumlar çoğu kez cezaevinde olmaları gerektiğini kabul etmedikleri gibi, cezaevi yönetiminin sahip olduğu otoritenin yasallığını da kabul etmezler. Bu tür mahkumların yönetimini daha da karmaşık hale getiren bir öge çoğu kez siyaset alanında ve genel olarak toplumda çok ünlü olmaları, hem kendilerine gösterilen muamelenin, hem de cezaevinde olmaya gösterdikleri tepkinin medyada toplumu etkileyebilecek şekilde büyük yankı uyandırmasıdır. Cezaevi yöneticileri çoğu kez siyasetin gerektirdiğini yapmak zorunda kalırlar. Öte yandan, böyle mahkumları iyi ve insani bir şekilde yönetebilen cezaevi makamları profesyonelliklerini kanıtlamış olur.

¹ D. van Zyl Smit, “Abolishing Life Imprisonment?” (2001) 3 *Punishment and Society* 299-306

Cezaevine alışma sorunu

Ama uzun süreli mahkumların yönetimine ilişkin en büyük sorun mahkumun cezasının uzun, tahliye tarihinin de belirsiz olmasının ruh sağlığı üzerinde yaratabileceği etkiden gelebilir. Cezaevleri mahkumların cezaevinde geçirecekleri süreyi kendilerine olan inanç ve saygılarını kaybetmeyecek ve cezaevine alışıp başka bir yerde yaşamayaz hale gelmeyecek şekilde planlamalarına yardımcı olmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası sözleşmelerin ve insan hakları belgelerinin uzun süreli mahkumlara uygulanacak muameleyle ilgili olarak doğrudan söylediği çok az şey vardır.

Mahkumlara fırsat verilmesi

Uzun süreli mahkumlara uygulanacak muameleyle ilişkin başlıca belge Ömürboyu Hapis Hakkında Birleşmiş Milletler Önerileri'dir.² Birleşmiş Milletler, devletlerin ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış mahkumlara 'iletişim ve sosyal etkileşim fırsatları' ve 'ücretli olarak çalışma, eğitim, dini ve kültürel faaliyet, spor ve başka eğlenme/ dinlenme faaliyetleri fırsatları' sunmasını önermektedir. Ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış mahkumlar için böyle olanaklar olacaksa aynı olanaklar uzun süreli mahkumlar için de olmalıdır. Aynı şekilde, Avrupa Koseyi'nin Uzun Süreli Mahkumlara Uygulanacak Muamele konusundaki raporu bu mahkumlara 'yararlı bir şey yapma fırsatları' verilmesi gerektiğini belirtmekte ve kendilerine uygulanacak muamelenin 'tahliye edilip yeniden topluma dönme olasılığını göz önüne almasını' istemektedir.³

Belirtilenlerin uygulanması

Bu elkitabında iyi cezaevi yönetimiyle ilgili olarak belirtilen her şey ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış ya da uzun süreli mahkumlara da uygulanmalıdır. Bunlara ek olarak aşağıdaki hususlar bu gruptaki mahkumlar için özellikle önemlidir.

Ceza verildikten sonra yapılacak ilk planlama

Her mahkum bir bireydir ve cezaevi makamları tarafından kendisine bir birey olarak muamele edilmelidir. Bu süreci başlatmanın bir yolu mahkumun cezaevinde geçireceği sürenin planlanmasına ilişkin ilk aşama olarak bir ilk değerlendirme yapılmasıdır. Bu konuya bu elkitabının 5. bölümünde değinilmiştir. Bazı ülkelerde çok uzun bir cezası olan mahkumlar cezaevinde önce bir giriş bölümüne alınırlar. Bu bölümün amacı mahkumun normal cezaevi hayatına alışmasını sağlamaktır. Mahkum burada birkaç ay geçirdikten sonra cezaevinin ana bölümüne alınır.

Tehlike değerlendirilmesi

Bazı ülkelerde ilk değerlendirmenin ardından mahkumun cezaevinde geçireceği sürenin yönetimine ilişkin süreç gelir. Bu süreç bağlamında mahkumun suç alanındaki geçmişi, ailesi ve kökenleri, çalışma alanındaki geçmişi, alkol ve uyuşturucu gibi sorunları ve polisten, sosyal kuruluşlardan ve koşullu tahliye kuruluşundan alınabilecek raporlar göz önüne alınarak mahkumun bir profili çıkarılır. Bu profile göre, cezaevinde geçirilecek süreye ilişkin olarak bir plan yapılır. Bu plana mahkumun kendisi, başka mahkumlar, cezaevi personeli ve toplum için oluşturduğu tehlikenin bir değerlendirmesi de dahildir. Bu değerlendirmede göz önünde bulundurulmuş en önemli öğe toplumun korunmasıdır. Mahkumun gerçeklerin gösterdiğinden daha fazla ya da daha az tehlikeli olarak değerlendirilmemesine özen gösterilmelidir. Cezaevinde geçirilecek süreye ilişkin plana aynı zamanda mahkumun bu süre içinde katılma olasılığı olan çeşitli faaliyet ve programlar da dahil edilir.

² United Nations (1994), Life Imprisonment, United Nations, Vienna

³ Council of Europe (1977), Treatment of Long-Term Prisoners, Council of Europe, Strasbourg

Çalışma, eğitim ve başka faaliyetler

Bu elkitabının 7. bölümünde mahkumlara çalışma ve eğitim olanaklarının ve başka faaliyetlerin sunulmasına ilişkin olarak söylenenlerin, ömürboyu hapis cezasına çarptırılanlar da dahil olmak üzere, uzun süreli mahkumlar için de geçerli olmaması için hiçbir neden yoktur. Tam tersine, uzun süreli, mahkumların cezaevinde geçirmesi gereken zaman göz önüne alınarak, kaynakların sınırlı olduğu durumlarda, bu gibi faaliyetlerde uzun süreli mahkumlara öncelik verilmesi gerektiği ileri sürebilir. Ömürboyu hapis cezasına çarptırılmış ya da uzun süreli cezalar almış olan mahkumların ailelerinden ve çevrelerinden kopma olasılığı daha yüksektir, dolayısıyla da doğru yola dönmek açısından daha fazla desteğe ihtiyaçları vardır.

Tecrit için bir gerekçe yoktur

Bu tür mahkumları yalnız cezalarının uzun olması nedeniyle tek başlarına ya da bir grup halinde başka mahkumlardan ayırmak için yönetim açısından hiçbir makul gerekçe yoktur. Tam tersine iyi yönetim bu mahkumları meşgul edecek birçok faaliyetin olmasını gerektirir. Bu hem kendi iyilikleri için, hem de cezaevinin düzenli işleyişi açısından şarttır.

Aileyle ve dış dünyayla temas

Uzun süreli bir cezaya çarptırılmış olan bir kimsenin cezaevinde duygusal ve ruhsal sağlığını koruyabilmesi ve bir gün bir sorun olmadan topluma dönebilmesi için aile ilişkilerini koruması, geliştirmesi ve ailesiyle temas etmesi gerekir. Tabii aileyle temasa izin vermek için önemli bir neden daha vardır. Bu da öbür aile üyelerinin, mahkumun eşinin, çocuklarının ve başka yakınlarının mahkumla temas hakkının olmasıdır. Dolayısıyla, aileyle temas ilişkin olarak bu elkitabının 8. bölümünde ele alınan düzenlemeler uzun süreli cezalara çarptırılmış olan mahkumlar için özellikle geçerlidir.

Sistem içinde aktarmalar

Yukarıda anlatılan değişik tür ilk değerlendirme ve planlamaların önemli bir yanı güvenlik ve emniyet açısından ciddi bir tehlike oluşturan az sayıda uzun süreli mahkumun saptanmasıdır. İlk değerlendirme cezaevinin bu tehlikeli mahkumları, ciddi suçlar işlemiş olsalar da, cezaevi bağlamında bir tehlike oluşturmaları gerekmeyen mahkumlardan ayırabilmesini sağlayacaktır. Bir dizi ülkede bu diğer mahkumlar nispeten uzun cezalar almış olsalar da, çok geçmeden orta ya da düşük güvenliğe tabi cezaevlerine aktarılırlar.

Düzenli olarak gözden geçirme şarttır

Uzun süreli mahkumlara ilişkin tehlike değerlendirmesinin de, bu mahkumların cezaevinde geçireceği süreye ilişkin olarak yapılan planın da düzenli olarak gözden geçirilmesi önemlidir. Ömürboyu hapse ilişkin Birleşmiş Milletler belgesi 'eğitim ve ilgilenme programlarının mahkumun davranışlarındaki, kişisel ilişkilerindeki ve çalışmaya ve eğitime ilişkin motivasyonundaki değişiklikleri göz önüne almasını' önermektedir

Daha düşük düzeyde güvenliğe aktarma

Uzun süreli mahkumların çoğu beklenen tahliye tarihlerinden birkaç yıl önce düşük güvenliğe tabi bir cezaevine ya da yurda aktarılabilir. Burada, topluma dönmelerine ilişkin son hazırlık olarak zaman zaman cezaevinden çıkabilirler. Bazen bu izinler birkaç gün için de olabilir. Mahkumun cezasının bu son bölümü bir koşullu tahliye heyetinin ya da başka bir tahliye makamının denetimi altında uygulanır.

Yaşlı mahkumlar

Yaşlı mahkumların sayısı artmaktadır

Bazı ülkelerde daha uzun cezaların verilmeye başlamasının bir sonucu cezaevi makamlarının sayısı gittikçe artmakta olan yaşlı mahkumların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek zorunda kalması olmuştur. Bazı ülkelerde son zamanlarda bazı suçlar için ömürboyu hapsin ya da uzun cezaların zorunlu kılınmış olması cezaevinde yaşlanacak mahkumların sayısında büyük bir artmaya yol açmıştır.

Bu durum zamanla hareket kabiliyetini kaybetmesi ve zihinsel sorunları olması olası kimselerin sorunlarına yönelik bir dizi özel olanak olmasını gerektirecektir.

Yaşlıların sorunları

Cezaevi yönetimleri bu gruptaki mahkumların sosyal sorunlarına da, sağlık sorunlarına da özellikle dikkat etmelidir. Bu mahkumların sayısındaki artışın sonucu olarak İngiltere’de ve ABD’nin bazı kesimlerinde yaşlılar için özel bölümler açılmıştır. Bu gruptaki mahkumların sağlığıyla ilgilenilmesi konusu bu elkitabının 4. bölümünde de ele alınmaktadır.

Aileyle ilişkisinin kaybedilmesi

Uzun süreli cezalar çekmekte olan ya da suç alanında uzun bir geçmişi bulunan mahkumların aileleriyle ilişkilerini kaybetmiş olmaları daha yüksek bir olasılıktır. Bu durum cezasının sonuna gelmiş olan yaşlı mahkumlar için özel sorunlar yaratır. Bu mahkumların birçoğunun birlikte yaşayabileceği bir ailesi yoktur ve çalışamayacak kadar yaşlı olduğunun düşünülmesi olasılığı da vardır. Cezaevi yönetimleri bu kimseleri tekrar topluma yerleştirmek için dış dünyadaki kuruluşlarla birlikte dikkatle çalışmalıdır.

Ana boyutlar

İdam cezası azalmaktadır

Dünyadaki ülkelerin neredeyse üçte ikisi idam cezasını kaldırmıştır ve bu oran yıldan yıla atmaktadır. Örneğin, Atlas Okyanusu kıyısında Lizbon'dan Pasifik kıyısında Vladivostok'a kadar uzanan bir alana yayılmış olan Avrupa Konseyi üyesi ülkeler idam cezasını kaldırmış ya da dondurmuşlardır. Uluslararası sözleşmeler ve başka insan hakları belgeleri idam cezasının kaldırılmasını üye devletlere şiddetle önermektedir.

İdam mahkumları

İdam cezasının hala olduğu ülkelerde idam mahkumlarını alıkoyma görevi genelde cezaevlerine düşer. Bazı durumlarda temyiz süreci son derece uzundur ve mahkum yıllarca idamlıklar bölümünde kalabilir. Bu durum idam cezasının dondurulduğu ama mevcut idam cezalarının hapis cezasına çevirilmediği ülkeler için de geçerli olabilir.

Mahkumlarla ve personelle ilgilenilmesi

İdam mahkumlarıyla ilgilenecek personel için bu durum ağır bir sorumluluktur. Hem bu mahkumlara iyi ve insani bir şekilde davranmak, hem de böylesine ağır bir görev yapmakta olan personele gerektiği gibi destek olmak konusunda cezaevi makamlarına özel bir sorumluluk düşer.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Uluslararası belgeler idam cezasının kaldırılmasını çok açık bir şekilde istemektedir.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İkinci Seçmeli Protokol

Bu Protokole taraf olan Devletler idam cezasının kaldırılmasının insanın saygıdeğerliğini artıracığına ve insan haklarının gelişmesine katkısı olacağına inanmaktadırlar.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 6:

Herkesin yaşamaya doğuştan hakkı vardır. Bu hak yasalar tarafından korunacak ve hiç kimse keyfi bir şekilde hayatından edilmeyecektir.

(2) İdam cezasını kaldırmamış olan ülkelerde bu ceza yalnızca en ciddi suçlar için ve bu suçların işlendiği tarihte yürürlükte bulunan kanunlar uyarınca uygulanabilir. Bu ceza bu Sözleşmeyi ve Soykırımı Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmeyi ihlal edecek şekilde uygulanamaz. Bu ceza yalnız yetkili bir mahkemenin verdiği nihai bir karar uyarınca uygulanabilir.

(5) On sekiz yaşının altında kimselerin işlediği suçlar için idam cezası verilmeyecek ve bu ceza gebe kadınlara uygulanmayacaktır.

(6) Bu maddede yer alan hiçbir şey bu Sözleşmeye taraf olan devletler tarafından, idam cezasının kaldırılmasını geciktirmek ya da önlemek için gerekçe olarak gösterilmeyecektir.

İdam Cezasıyla Karşı Karşıya Olanların Haklarının Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları, Madde 9:

İdam cezasının olduğu yerlerde bu ceza en az acı çektirecek şekilde uygulanacaktır.

Belirtilenlerin uygulanması

İyi ve insani şekilde davranma

Cezaevi yönetimlerinin idam mahkumlarına ilişkin olarak başarmaları gereken en güç işlerden biri bu mahkumların yönetimiyle sözkonusu ülkede idam cezasının yasal ve siyasi durumunu birbirinden ayırmaktır. Cezaevi personelinin en önemli sorumluluklarından biri, haklarındaki suçlama, işledikleri suç ya da aldıkları ceza ne olursa olsun, bütün mahkumlara iyi ve insani bir şekilde davranmaktır. İdam mahkumlarının sırf idam cezasına çarptırıldıkları için cezaevi içindeki hareket özgürlükleri kısıtlanmamalı ve kendilerine kötü muamele uygulanmamalıdır.

İdam mahkumlarının ayrılması

İdam cezasının hala olduğu ülkelerde idam kararının temyiz edilmesi çoğu kez uzun sürecek, bazen de yıllar tutacaktır. Birçok cezaevi sisteminde idam mahkumları başka mahkumlardan ayrı bir yerde, çoğu kez idamlıklar bölümü olarak bilinen bir bölümde tutulur. Bazı ülkelerde bu mahkumlar tek başlarına bir hücrede olur, başka ülkelerde ise başka idam mahkumlarıyla birlikte bir koğuşa konulur.

Otomatik olarak ayırmak için bir neden yoktur

İyi cezaevi yönetimi açısından bu mahkumları çalışma, eğitim ve kültürel faaliyet olanaklarına erişimleri olmayacak şekilde tecrit etmek için bir neden yoktur. İdama mahkum edilmiş bu kimseleri kötü koşullar altında tutarak kendilerine ek bir ceza vermek gerekli değildir. Tersine, cezaevi yönetimleri temyiz sürecinin uzunluğundan kaynaklanabilen ve idamlık bölümü olgusu olarak bilinen manevi azabı hafifletmek için ellerinden geleni yapmalıdır. İdam mahkumu olduklarına bakılmadan, bu mahkumlar da başka mahkumlar gibi değerlendirilmeli ve kendileri için uygun olan koşullar altında alıkonulmalıdır. Başka değerlendirmelerde olduğu gibi bu değerlendirmede de mahkuma ilişkin gerçekler ve oluşturduğu tehlike göz önüne alınmalıdır. Bazı mahkumların özel koşullar altında alıkonulması gerekebilir, ama çoğu için böyle bir gereklilik olmayacaktır.

“ Grenada’da Richmond Hill cezaevindeki idam mahkumları yüksek güvenlik bölümündeki diğer mahkumların arasında serbestçe dolaşabilmektedirler.

Eşit muamele

İdam mahkumları bütün mahkumların sahip olduğu haklara sahip olmaya devam ederler. Yemek, sağlık hizmetleri, temizlik, egzersiz ve başka mahkumlarla ilişkiler gibi alanlarda idam mahkumlarına daha kötü muamele edilmemesini sağlamak özellikle önemlidir.

Hiçbir kısıtlama olmadan avukatla görüşebilme

Cezaevi makamları idam mahkumlarının, mahkumiyetlerine ya da cezalarına karşı temyiz sürecini yürütmekte olan avukatlarıyla hiçbir kısıtlama olmadan görüşebilmesini sağlamak konusunda özellikle dikkatli olmalıdır. Erişime ve gizliliğe ilişkin olarak bu alanda idam mahkumları başka mahkumlarla aynı haklara sahiptirler.

Ziyaretçiler

Bu elkitabının 8. bölümü cezaevine gelen ziyaretçilere personelin nasıl davranması gerektiğine değinmektedir. Personel idam mahkumlarını ziyarete gelen dost ve yakınlarına özellikle hassas bir şekilde davranmalıdır.

Personel özel olarak seçilmelidir

İdam mahkumlarıyla her gün temas halinde olacak personel bu güç görev için özel olarak seçilmelidir. Bu personel genelde deneyimli olmalı, görevleriyle ve özellikle de bu görevlerin duyguları etkileyen yanlarıyla ilgili olarak özel eğitim görmeli ve cezaevi yönetimi tarafından sürekli olarak desteklenmelidir.

İdamlara tepkiler

Bir idam cezaevinde yapılacak olursa bunun çeşitli düzeylerde ciddi etkileri olur. Bu etki idam tarihi belirlenir belirmez görülür, genelde idam tarihi yaklaştıkça artar ve idamın ardından bir süre devam eder. Cezaevi makamları bunun, sözkonusu olan herkes için doğuracağı sonuçlarla ilgilenmek için bir strateji geliştirmelidir.

Farklılıkların Bilincinde Olmak

Ana boyutlar

Bütün mahkumlara adil muamele

Cezaevi makamları geleneksel olarak mahkumları hepsine aynı şekilde muamele edilebilecek olan, birbirinin eşi bireylerden oluşan bir grup olarak görmüşlerdir. Bu durum cezaevlerinin çoğunluğa uyacak şekilde (ki çoğunluk genelde ülkedeki ana ırksal, kültürel ve dini gruptan olan, yetişkin erkek mahkumlardan oluşur) düzenlenmesine yol açmıştır. Buna karşılık, bu elkitabının 12. bölümü çocukların ve gençlerin özel ihtiyaçlarını, 13. bölümü ise kadınları ele almıştır.

Farklılıkların tanınması

Bir ya da birkaç bakımdan çoğunlukla aynı kategoride olmayan başka mahkum gruplarının ihtiyaçlarının da özel olarak dikkate alınması gerekir. Bu mahkumlar diğerlerinden ırk, etnik köken, sosyal köken, kültür, din, cinsel tercih, dil ya da ulus açısından farklı olabilirler. Cezaevi kuralları mahkumların bunlardan biri ya da birden fazlası nedeniyle sahip olabilecekleri farklılıklardan kaynaklanan ihtiyaçlarını göz önüne almalıdır. Bu farklılıkların herhangi biri nedeniyle mahkumlara karşı ayırım yapılmamalıdır.

Ayırıcılık tehlikesi

Birçok ülkede azınlıktaki ırk gruplarına karşı ayırıcılık konusunda özel kaygılar vardır. Ayırıcılık tehlikesi cezaevlerine özgü kapalı ortamda daha da artar. Cezaevi yönetimleri personelin ve mahkumların içindeki azınlıklara karşı ayırıcılık uygulayacak grupların oluşmasını önlemelidir. Dış dünyada bu alanda gerginliklerin yaşandığı dönemlerde cezaevi içinde ayırıcılığa karşı özellikle tetikte olunması gerekebilir.

Ayırıcılıkla mücadele görevi

Diş dünyada azınlık gruplarına karşı olan önyargıların çoğu cezaevlerinde de görülür. Bu şaşırtıcı değildir, çünkü cezaevleri buldukları toplumun değerlerini yansıtır. Mahkumların ve personelin içindeki azınlık gruplarına karşı ayırıcılığı önlemek cezaevi makamlarının görevidir. Bu, bireylerin yapabileceği ayırıcılık kadar, bir kuruluş olarak cezaevinin kendi yapısında olan ayırıcılığı da içerir.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 2:

Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, varlık ya da başka bir statü kaynağı gibi bir nedenle herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede yer alan bütün hak ve özgürlüklere sahip olacaktır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 18:

Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; buna dinini ve inançlarını değiştirme özgürlüğü, din ve inançlarını tek başına ya da başkalarıyla birlikte, başkalarına açık ya da kapalı bir ortamda, öğretme, uygulama, ibadet ve sözkonusu din ya da inancın icaplarını yerine getirme yoluyla ortaya koyma özgürlüğü dahildir.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 27:

Değişik bir etnik gruptan olan ya da değişik bir dine veya dile sahip bulunan azınlıkların olduğu ülkelerde sözkonusu azınlıkların, aynı azınlık grubundan başka kimselerle birlikte, kendi kültürel hayatlarını sürdürmeleri, kendi dinlerine inanmaları ve bu dinin icaplarını yerine getirmeleri ve kendi dillerini konuşmaları engellenmeyecektir.

Her Türlü Irk Ayırımına Son Verilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme, Madde 5:

Bu Sözleşmeye taraf olan Devletler 2 sayılı maddede yer alan yükümlülüklerle bağlı olarak her türlü ırk ayırımını ortadan kaldırmayı taahhüt etmekte ve ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken farkı gözetilmeksizin, herkesin kanun karşısında eşit olacağını ve özellikle de aşağıdaki haklardan yararlanacağını garanti etmektedirler:

- (a) Mahkemeler ve adaleti yerine getirmekle görevli bütün başka kuruluşlar karşısında eşit muamele;
- (b) Kişisel güvenlik hakkı ve hükümet görevlileri ya da başka herhangi bir birey, grup veya kuruluş tarafından uygulanacak şiddete ya da yapılacak saldırılara karşı Devlet tarafından korunma.

Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, İlke 5 (1):

Bu ilkeler, ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da dini inanç, siyasi ya da başka görüşler, ulusal, sosyal ya da etnik köken veya malvarlığı, soy ya da başka bir nedenle oluşan statü göz önüne alınmaksızın, bir devletin topraklarında bulunan herkes için geçerli olacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 38:

- (1) Yabancı uyruklu mahkumlara vatandaşları oldukları devletin elçilik ve konsolosluk düzeyindeki temsilcileri ile iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.
- (2) Aynı şekilde, sözkonusu ülkede elçilik ya da konsolosluk düzeyinde temsil edilmeyen bir devletin vatandaşı olan mahkumlara çıkarlarını koruyan devletin diplomatik temsilcisiyle, sığınmacılara ve vatansız kimselere de böyle kimseleri koruyan uluslararası makamla iletişim kurabilmeleri için makul olanaklar tanınacaktır.

Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Kural 41:

- (3) Hiçbir mahkumun herhangi bir dine ilişkin vasıflı bir din adamıyla görüşmesi engellenmeyecektir.

Belirtilenlerin uygulanması

Ayrımcılığın izlenmesi

Ayrımcılık yapıp yapılmadığını ölçmenin çeşitli yolları vardır. Örneğin, mahkumların tercih ettiği işlerin kimlere verildiğine bakılabilir. Bu işlere mutfakta ve varsa kitaplıkta çalışmak dahildir. Cezaevi yönetimleri böyle işlerde çalışan azınlıkların oranının cezaevi içindeki azınlık oranının altında olması ya da bu işlerin azınlıklara hiç verilmemesi gibi bir durum olup olmadığını kontrol etmelidir. Eğitim konusunda da aynı kontroller yapılmalıdır. Hangi mahkumlara en iyi barınma olanaklarının sunulduğu da gözden geçirilmelidir. Hangi gruplara en sık olarak disiplin cezası verildiği de önemli bir ölçüdür.

Ayrımcılık yapılmaması gerektiğinin vurgulanması

Ayrımcılığın kabullenilemeyeceğini vurgulamanın bir yolu cezaevi içinde göze çarpacak yerlere ayrımcılık yapmama siyaseti konusunda bildirilerin asılmasıdır.

Azınlık gruplarından personel alınması

Ayrımcılığı azaltmanın önemli bir yolu cezaevlerine değişik azınlık gruplarından personel almak ve bu personele daha üst düzeylere terfi imkanı vermektir. Bu konuya bu elkitabının 2. bölümünde değinilmiştir. Bütün personele eğitimleri ve bütün çalışma hayatları boyunca değişik gruplardan mahkumlarla olumlu bir şekilde çalışma konusunda gerekli yardım yapılmalıdır.

Olumlu önlemler alınması

Eşit muamele için ayrımcılığın önlenmesi yeterli değildir. Aynı zamanda azınlık gruplarının ihtiyaçlarının karşılanması için olumlu önlemler alınmalıdır. Bu önlemlere bazı mahkumlara dini ya da kültürel nedenlerle özel yemeklerin verilmesi dahil olabilir. Böyle bir uygulama için daha fazla masraf değil, yalnızca daha iyi örgütlenme gerekebilir.

Azınlık gruplarının çoğu kez farklı dini ihtiyaçları vardır. Bu gruplara her zaman, tek başına ya da toplu ibadet, temizlik ve giyim gibi alanlarda dinlerinin icaplarını yerine getirme fırsatı verilmelidir.

Yabancı mahkumlar

Son yıllarda seyahat olanaklarının artmasının bir sonucu yabancı mahkumların da artması olmuştur. Çoğu kez bu mahkumların karşılanması gereken özel ihtiyaçları olacaktır. Bu ihtiyaçların mahkumun ailesiyle ve dış dünyayla temasına ilişkin olanları bu elkitabının 8. bölümünde ele alınmıştır. Cezaevi kurallarının herkes tarafından anlaşılmasının sağlanmasına ise 3. bölümde değinilmiştir. Yabancı mahkumların kendi ülkelerine aktarılmalarına ilişkin sözleşmeler varsa cezaevi makamları bunları ilgili mahkumlara bildirmelidir.

Topluma geri dönme

Topluma geri dönme programlarında mahkumun tam olarak hangi toplum kesimine geri döneceği göz önüne alınmalıdır.

Resmi danışma

Bu elkitabının 7. bölümünde cezaevinin bulunduğu bölgedeki kuruluşların düzenli olarak cezaevini ziyaret etmeye teşvik edilmesinin önemine değinilmiştir. Bu gruplara azınlıkları temsil eden gruplar da dahil olmalıdır.

Bazı cezaevi yönetimleri cezaevinde konulması düşünülen kurallara ilişkin olarak azınlık grupları temsilcilerine resmi olarak danışmak ya da uygun siyasetler oluşturmalarına yardımcı olacak danışmanlar atamak yoluna gitmiş ve bu uygulamaları yararlı bulmuşlardır.

“ Kanada - Ceza ve Koşullu Tahliye Kanunu (1992)

82 (1) Ceza Hizmetleri Bölümü bir Ulusal Yerli Halklar Danışma Komitesi oluşturacaktır. Buna ek olarak bölgesel danışma komiteleri de oluşturabilir. Bu komiteler Ceza Hizmetleri Bölümüne yerli halklardan olan suçlulara verilecek ceza hizmetleri konusunda danışmanlık edecektir.

(2) Bütün komiteler (1) sayılı bentte anılan görevlerini yerine getirmek için düzenli olarak yerli halklara ve bu halklar hakkında bilgi sahibi olan başka uygun kimselere danışacaktır.

Cezaevleri ve Hapis Dışında Seçenekler

Ana boyutlar

Mahkum sayısındaki artış

Cezaevi sistemleri kaç kişinin cezaevine gönderileceği konusunda söz hakkına sahip değildir, ama cezaevlerindeki mahkum sayısı ile baş etmek zorundadır. Son yirmi yıl içinde dünyanın bir ucundan öbür ucuna cezaevlerindeki mahkumların sayısı artmıştır. Bu durum herhangi bir adalet sistemi ya da siyasi sistemle sınırlı değildir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980 yılında yarım milyon olan cezaevi nüfusu bugün iki milyona çıkmıştır. Tayland'da 1992 yılında 73.000 olan mahkum sayısı 2002 yılında 257.000'e yükselmiştir. Batı Avrupa'da ise Hollanda ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde önemli artmalar olmuştur. Hapis cezasına başvurma oranı ülkeden ülkeye değişmektedir. Sözgelimi, Rusya'da ve ABD'de her 100.000 kişiden neredeyse 700'ü cezaevindedir. Başka ülkelerde bu oran daha düşük olup her 100.000 kişi içinde cezaevinde olan insan sayısı Hindistan'da 28, Endonezya'da 29, İzlanda'da 38, Danimarka, Finlandiya ve Norveç'te de 59,1'dir. Bazı ülkelerde yalnızca çok ciddi suçlar işleyenler cezaevine gönderilmektedir. Başka ülkelerde ise önemsiz suçlar işlemiş çok sayıda insan cezaevine gönderilmektedir ve buna akli dengesi yerinde olmayanlar, uyuşturucu madde kullananlar, hatta çocuklar ve gençler dahildir.

Kalabalık salgını

Cezaevi yönetimlerinin çoğu bu artışla baş etmek için gerekli olan fiziksel kaynakları da, insan kaynaklarını da bulamamıştır. Bunun sonucu olarak cezaevlerinde bir kalabalık salgını başlamıştır. Devletler alıkoydukları kimselere bakma görevini yerine getirememekte, cezaevi yönetimleri de mahkumların temel insan haklarını korumakta ve cezaevi olarak ana amaçları olan bu mahkumların topluma yeniden kazandırılması ve yerleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmakta zorlanmaktadır.

Cezaevi yönetimlerini ilgilendiren bir konu

Dolayısıyla, kaç kişinin cezaevine gönderildiği ne süreyle gönderildiği ve cezaevlerine sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli kaynakların verilip verilmeyeceği cezaevi yönetimlerini ilgilendiren bir konudur. Buna bağlı olarak, erken tahliye ya da hapis dışında bir cezanın verilmesi gibi yöntemlerle cezaevlerindeki nüfus yoğunluğunu azaltacak önlemlerin alınması da bu yönetimleri ilgilendiren bir konudur.

Bu alanda oynanacak bir rol de vardır

Cezaevi yönetimlerinin ana görevi sistemin yönetilmesidir. Ama hapis yönteminin gereğinden fazla kullanılmasını önlemek ve henüz yargılanmamış olan ya da mahkum olmuş olan kişiler için haptisten başka seçeneklerin bulunmasını sağlamak açısından da oynayabilecekleri önemli bir rol vardır. Örneğin, kamuoyunun ve parlamentonun dikkatini cezaevlerindeki aşırı nüfus yoğunluğunun sonuçlarına çekebilir ve fazla sayıda mahkumla baş edebilecek kadar kaynak olmadığını vurgulayabilirler. Bazı ülkelerde hapis cezasıyla hapis dışındaki cezalardan aynı makam sorumludur. Bu durum Yeni Zelanda, Danimarka, İsveç ve Fransa'da ve Avustralya eyaletlerinin çoğunda geçerlidir. Bu durumlarda en üst düzey idari görevli hem hapis cezalarının, hem de hapis dışı cezaların uygulanmasından sorumludur ve bildiklerini hapis dışı ceza sistemini yönlendirmekte ve geliştirmekte kullanabilir.

1 Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi web sitesindeki Dünya Cezaevi Haberleri: <www.prisonstudies.org>

Mahkeme kararı sonrası düzenlemeler

Erken tahliye

Hapis dışı uygulamaların değişik türleri vardır. Suçluyu yargılamak yerine kullanılabilirler gibi, yargı aşamasında, karar aşamasında, ya da karardan sonra da kullanılabilirler. Bunların içinde en sonuncusu cezaevi yönetimleri için en önemlisi olacaktır. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi mahkumlara yönelik muamelenin ana amacının onları yeniden topluma kazandırmak olduğunu belirtmektedir (Madde 10[3]). Bundan çıkarılacak sonuç alıkoyma sürecinin mahkumu mümkün olduğu kadar erken bir aşamada güvenlik içinde tahliye edilebilecek hale getirecek şekilde tasarlanması gerektirir. Cezaevi yönetimlerini en çok karar sonrası hapis dışı düzenlemeler ilgilendirecektir, çünkü bu yönetimlerin önemli bir rol oynayacağı düzenlemeler bunlardır.

Erken tahliyenin kamuoyu tarafından kabul edilmesi

Hapis cezalarının son kısımlarının toplum içinde gerçekleştirilecek hapis dışı uygulamalara dönüştürülebilmesi için yalnız kamuoyunun bunu kabul etmek için hazırlanması değil, toplum kuruluşlarının bu uygulamalara aktif olarak yardımcı olması da gerekir. Ayrıca cezaevi makamlarıyla bu kuruluşlar arasında etkili bir iletişim sistemi de olmalıdır.

Uluslararası belgelerin belirttikleri

Hapis Dışı Uygulamalara İlişkin Standart Birleşmiş Milletler Asgari Kuralları (Tokyo Kuralları), Kural 2:

- 2 (1) Bu kuralların ilgili bölümleri ceza hukukuna ilişkin adalet mekanizmasının her aşamasında, hakkında adli takibat yapılması, yargılanması ya da cezasının infaz edilmesi sözkonusu olan herkes için uygulanacaktır.
- (3) Ceza adaleti sistemi suçun niteliğine, ciddiyetine ve suçlunun kimliğine ve kökenlerine uygun bir cezanın verilebilmesi, toplumun korunmasının sağlanması ve hapis cezasının gereksiz olarak kullanılmasının önlenmesi için, yargı öncesi aşamadan karar sonrası aşamaya kadar çok çeşitli hapis dışı cezalar sunacaktır. Hapis dışı cezaların sayısı ve tipleri tutarlı cezalandırmayı mümkün kılacak şekilde olacaktır.

Hapis Dışı Uygulamalara İlişkin Standart Birleşmiş Milletler Asgari Kuralları (Tokyo Kuralları), Kural 9:

- 9 (1) Suçluların cezaevine alışı başka bir yerde yaşayamaz hale gelmelerini önlemek ve erken bir aşamada topluma geri dönebilmelerini sağlamak amacıyla yetkili makamın başvurabileceği çok çeşitli hapis dışı cezalar olacaktır.
- (2) Karar sonrası uygulamalara şunlar dahil olabilir: (a) İzin ve cezaevi ile toplum arasında bir aşama olarak "yarı yol evleri"; (b) işe gitmek ya da eğitim görmek için cezaevinden çıkılmasına izin verilmesi; (c) çeşitli koşullu tahliye türleri; (d) cezanın daha hafif bir cezaya dönüştürülmesi; (e) af.
- (3) Af dışındaki karar sonrası uygulamalara ilişkin kararlar, suçlunun başvurması halinde, yetkili adli makam ya da başka bir yetkili bağımsız makam tarafından yeniden gözden geçirilecektir.
- (4) Her türlü hapis dışı programa aktarma mümkün olan en erken aşamada düşünülecektir.

Hapis dışı cezalar

Bu elkitabı cezaevi yönetimini doğrudan etkileyen insan hakları konularıyla ilgilidir. Bir hapis ögesi içermeyen cezalar cezaevi yönetimlerinin sorumluluk alanı içine girmeyecektir. Ama böyle cezalara başvurulması cezaevlerindeki mahkum sayısını etkileyebileceğinden bu yine de cezaevi makamlarını ilgilendirecek bir konudur. Daha hafif suçlar işlemiş olan kimselere hapis dışı cezalar verilecek olursa cezaevi kaynakları hapisten başka bir seçeneğin olmadığı kimselerle daha etkili bir şekilde ilgilenmek için kullanılabilir.

- 1 Bir kimsenin özgürlüğünün elinden alınması en son başvurulacak ceza ya da işlem olarak düşünülmeli ve dolayısıyla ancak başka bütün ceza ve işlemleri yetersiz kılacak bir suç işlendiğinde bu yola başvurulmalıdır.
 - 2 Cezaevlerinin alanı yalnız olağanüstü durumlarda genişletilmelidir, çünkü bunun nüfus yoğunluğu açısından kalıcı bir çözüm olması olasılığı düşüktür. Cezaevi kapasitesinin bir bütün olarak yeterli olduğu, ama yerel ihtiyaçlara gerektiği gibi uyarlanmadığı ülkelerde kapasitenin daha etkili bir şekilde dağıtılmasına gidilmelidir.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin cezaevlerinde nüfus yoğunluğuna ve nüfus patlamasına ilişkin olarak Üye Devletlere R (99) 22 Sayılı Önerisi (Bakanlar Komitesi tarafından 30 Eylül 1999 tarihinde kabul edilmiştir)

Belirtilenlerin uygulanması

Tartışmaya katkı

Hapis dışı cezaların henüz tam olarak geliştirilmediği ülkelerde cezaevi yönetimleri böyle cezaların oluşturulmasına önemli bir katkıda bulunabilecek bir konumdadır.

Yeni yasalar çıkarılması ya da hapis dışı cezalar konusunda çıkabilecek herhangi bir tartışmaya cezaevi makamları aşağıdakiler yoluyla katkıda bulunabilirler:

- mevcut ceza sisteminin ne ölçüde etkili olduğu kousundaki bilgileri;
- cezaevi sistemindeki çok çeşitli mahkumlarla ilgili bilgileri;
- mahkumların hapis dışı cezalara uyma olasılığının değerlendirilmesi;
- suçluların denetimi konusundaki deneyimleri.

“ Namibya Cezaevleri ve Ceza Hizmetleri Bakanı yeni binyıla ilişkin demecinde şunları söylemiştir:

Dünyanın her yerinde cezaevi makamları hapis dışı cezalar aramaktadırlar. Hapis dışı cezalar giderek daha yaygın bir şekilde cezaevlerindeki nüfus yoğunluğu sorununa bir çözüm olarak önerilmektedir. Bu tür cezalar, cezaevlerindeki kalabalığın azaltılmasını sağladıkları gibi, kısa cezalar almış kimselerin cezaevine gönderilmemesini de mümkün kılarlar. Şu anda önemsiz suçlar işlemiş çok sayıda suçlu cezaevlerindedir ve kalabalığa neden olmaktadır. Bu kimseleri cezaevinde tutmak son derece pahalı bir uygulamadır ve bunun yerine toplum hizmetlerinde kullanılmaları mümkündür. Bu hizmetler gerektiği gibi yönetilecek olurlarsa cezaevlerinde şunların olmasını sağlayabilirler:

- nüfus yoğunluğunun azaltılması, bütçenin küçültülmesi, suçluların topluma yeniden kazandırılmasının ve girmesinin teşvik edilmesi ve birleşik bir uygulama haline getirilmesi.

Ancak, bu tür programlar için cezaevi görevlisi olmayan görevlilerin yakın denetimi gereklidir, bu da personel ve yönetim için ek giderlere yol açacaktır.²

Kazakistan'da cezaevi örgütü bu alanda bir Senato Çalışma Kurulunun oluşturulmasını desteklemiş ve kurulun çalışmalarına katılmıştır. Bu kurul Kazakistan'da verilen cezaları araştırmış, dış ülkelere giderek hapis dışı cezaları incelemiş ve yapılabilecek değişiklikler konusunda önerilerde bulunmuştur.

Cezaevi son çare olmalıdır

Cezaevi makamlarının görevi yasama organlarının, adalet makamlarının ve kamuoyunun, cezaevlerini ancak başka hiçbir seçeneğin makul olmayacağı durumlarda son çare olarak kullanılacak yerler olarak görmesini sağlamaktır. Başka her durumda hapis dışı seçeneklere başvurmak mümkün olmalıdır.

² Office of the President of the Republic of Namibia, A Decade of Peace, Democracy and Prosperity 1990-2000

Ek

İlintili insan hakları araçları listesi

Uluslararası İnsan Hakları Bildirgeleri

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

İşkencenin yasaklanması

- İşkenceye ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme

Ayrımcılığın önlenmesi

- Her Türlü Irk Ayırımına Son Verilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Her Tür Hoşgörüsüzlüğün ve Din ya da İnanca Dayalı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge
- Ulusal, Etnik, Dini ya da Dilsel Azınlıklardan Kimselerin Hakları Hakkında Bildirge

Kadın hakları

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme
- Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildirge

Çocuk hakları

- Çocuk Hakları Sözleşmesi

Adalet süreçleri

- Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar
- Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler
- Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Bütün Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti
- Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları
- İşkenceye ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme
- Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlıkdışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Tıbbi Ahlak İlkeleri

- İdam cezasıyla karşı karşıya olanların haklarının korunmasına ilişkin kurallar
- Yürütme Görevlileri Tüzüğü
- Yürütme Görevlilerinin Kaba Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanmasına İlişkin Temel İlkeler
- Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler
- Savcılarının Rolüne İlişkin Yol Gösterici İlkeler
- Hapis Dışı Uygulamalara İlişkin Standart Birleşmiş Milletler Asgari Kuralları (Tokyo Kuralları)
- Küçüklerin Suç İşlemesinin Önlenmesine İlişkin Yol Gösterici Birleşmiş Milletler İlkeleri (Riyadh İlkeleri)
- Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçler Hakkında Standart Asgari Birleşmiş Milletler Kuralları ("Peiping Kuralları")
- Suç Kurbanları ve Gücün Kötüye Kullanılmasından Etkilenenler İçin Adalete İlişkin Temel İlkeler Bildirgesi
- Yargı Organlarının Bağımsızlığına İlişkin Temel İlkeler
- Ceza Davalarının Aktarılmasına İlişkin Örnek Antlaşma
- Koşullu Olarak Mahkum ya da Tahliye Edilen Suçluların Denetiminin Aktarılmasına İlişkin Örnek Antlaşma
- Tüm Bireylerin Zorla Kaybettirilmekten Korunmasına İlişkin Bildirgeler
- Yargısız, Keyfi ve Anında İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesine ve Araştırılmasına İlişkin İlkeler

Bölgesel İnsan Hakları Belgeleri

- Afrika İnsan ve Halk Hakları Bildirgesi
- Amerikan İnsan Hak ve Görevleri Bildirgesi
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi
- Amerikalılar-Arası İşkenceyi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- İşkencenin ve İsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Avrupa Cezaevi Kuralları

Dizin

- açlık grevleri, 58
- açık havada egzersiz, 47
- adalet, 59, 76-7
 - yerine getirilmesi, 155-6
- Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu, 10
- Afrika İnsan ve Halk Hakları Patenti, 10, 33
- cezalandırma, 78
- ahlak konuları
 - cezaevi idaresi, 13
 - sağlık profesyonelleri, 57
- aile ilişkisi, 68, 95
 - anneleri cezaevinde olan çocuklar bölümüne de bakın
 - genç mahkumlar, 129
 - uzun süreli mahkumlar, 140
 - yaşlı mahkumlar, 141
- aile istekleri/şikayetleri, 105
- aile ziyaretleri, 96, 98
- akli bozukluklar, 55
- aktif şekilde personel arama siyaseti, 21
- amaç beyanı, 16-17
- Amerikalılar-Arası İşkenceyi Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi, 70
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, 10, 33
- cezalandırma, 78
- anneleri cezaevinde olan çocuklar
 - anne ile bağlar, 96, 134
 - ayırılma yaşı, 135
 - cezaevinde büyümek, 135
 - yerleştirme, 135
- arama
 - çalışanlar, 65
 - işlemler, 64
 - kadın mahkumlar, 146
 - mahkumlar, 64
 - ziyaretçiler, 64, 99
- asayişin sağlanması, 68-9
- ateşli silahlar
 - kullanım kılavuzu, 71
 - kullanımının eğitimi, 27
- Atina Yemini, 57
- Avrupa Cezaevi Kuralları, 10
 - disiplin süreçleri, 76
 - cezalandırma, 78
 - tahliyeye hazırlık, 93
 - tek başına hücre hapsi, 80
 - topluma yeniden kazandırma, 61
- Avrupa Polis Ahlak Tüzüğü, 18
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 41
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 31, 32
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 31
- Avukatlar Rolüne İlişin Temel İlkeler, 120-1
- avukatlarla temas, 68, 101, 144
- ayırım birimleri, 36
- ayırıcılık yapılmaması
 - gerektiğinin vurgulanması, 149
- ayırıcılık
 - Her Türü İrk Ayrımına Son Verilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme, 148
 - mücadele görevi, 147
 - tehlikesi, 147
 - yabancı uyruklu mahkumlar, 149
- az sayıdaki personelin tehlikeleri, 15
- bakım görevi, 43
- bağımsız denetlemeler, 112, 115
- bağımsız gözlemler, 37
 - denetleme süreçleri bölümüne de bakın
 - dış dünya ile temas olarak, 68
- Beijing Kuralları, Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adli Süreçlere Ait Standart Asgari Kurallar'a da bölümüne de bakın
- Birleşmiş Milletler Standart Asgari Kuralları, Standard Asgari Kurallar bölümüne de bakın
- bölgesel denetimler, 112
- bölgesel standartlar, 10
 - güçlük çıkararak/düzeni bozan mahkumlar, 72-3
- bulaşıcı hastalıklar, 49, 54
 - personel eğitimi, 55
- bulaşıcı hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar bölümüne de bakın
- cezaevi hizmetlerinin sivil doğası, 18
- cezaevi kullanımının
 - seçeneklendirilmesi, 151
- cezaevi muhbirleri, 65
- cezaevi ortamı, çevresel koşullar bölümüne de bakın
- cezaevi üniformaları, 45-6
- cezaevi yönetimleri, 151
- cezaevlerinde kamuoyu hizmetleri faktörü, 13
- cezaevlerine sınırsız erişim, 114
- cezaevlerinin demokratik kontrolü, 19
- cezalandırma, 75-81
 - adil ve orantılı, 77-80
 - birey, 79
 - dair sınırlamalar, 79
 - doktorun rolü, 79
 - idari, 79
 - fiziksel sınırlama, 79
 - resmi olmayan, 80
 - tek başına hücre hapsi bölümüne de bakın
- copların kullanımı, 36
- çalışan transferleri, 29
- çalışan/mahkum ilişkileri, 13
- çalışanlar
 - arama, 65
 - azınlık grupları, 149
 - kadın, 22
 - kadın cezaevleri, 136
 - kişisel uyum sağlama, 14
 - kişisel değerler, 15
 - liderlik, 13
 - seçimi, 13-14
 - statüsü, 14
 - rolü, 14
 - ufkun daralması tehlikesi, 14
 - üst düzey, 26
 - uzman, 22, 26-7
- çalışanların teknik eğitimi, 22
- çevresel koşullar, 53-5
 - etkisi, 54
- Çocuk Hakları Sözleşmesi, 126
- çocuk ve genç mahkumlar, 125-9
- çocuklar
 - anne-baba ile temas, 96
 - alikonulmanın yasallığı, 125
 - genç mahkumlar bölümüne de bakın
 - nüfus kağıtlarının olmaması, 126
 - sağlık ve eğitim geeksinimleri, 126, 128
 - son çare olarak cezaevi, 125
 - uluslararası hukukta belirtilenler, 125
- çocukların hakları, 155
- denetleme işlemleri, 111-16
 - bağımsız denetlemeler, 112, 115
 - bağımsız dış dünya izlemesi, 111, 113-14
 - bölgesel denetimler, 112
 - ciddi olaylar, 114
 - denetimler hakkında rapor verilmesi ve raporlara tepki gösterilmesi, 115-16
 - devlet işlemlerine uygunluk, 114
 - harici, 111
 - idari denetlemeler, 112, 114
 - iyi uygulamaların saptanması, 114
 - sınırsız erişim, 114
- değerler, 15-16
- din, 47-8
- dini gözlem, 48
- disiplin duruşmaları
 - yetkili makam, 77
 - savunmanın hazırlanması, 77
 - temyiz hakkı, 77
- disiplin süreçleri, 75-81
 - adilliği, 76-7
 - gözlem, 77
 - harici standartlar, 75
 - idari, 75
- diyalog, 71
- dışarıyla temaslar, 66-8, 95-103
- aile, 68, 95, 129

- aile ziyaretleri bölümüne de bakın
- avukatlar, 68
- genç mahkumlar, 128, 129
- güvenlik, 66-8
- uzun süreli mahkumlar, 140
- yabancı uyruklu mahkumlar, 97, 102-3
- doktorlar
- cezalandırmadaki rolleri, 79
- sağlık personeli bölümüne de bakın
- duygusal etmenlerden tecrit, 80-1
- düzenin açılımı, 69-71
- önlenmesi, 70
- egitim ve kültürel faaliyetler, 90-2
- dengeli program, 91-2
- kişisel gelişim, 91
- toplum kaynakları, 92
- önemi, 91
- uzun süreli mahkumlar, 140
- yeteneklerden yararlanma, 92
- elektronik posta, 101
- engelli mahkumlar, 42
- erken tahliye, 152
- kamuoyunun kabulü, 152
- tahliye hazırlık bölümüne de bakın
- ev izni, 96
- eve yakınlık, 95-6
- evlilik ziyaretleri, 98
- farklılıkların tanınması, 147-9
- fiziksel sınırlılıklar, 65
- cezalandırma olarak, 79
- kullanımının yetkilendirilmesi, 66
- son çare olarak, 66
- fırsat eşitliği, 20, 29
- gayri resmi ikaz, 77
- geçerli tutuklama emirleri, 40
- genç mahkumlar, 128
- çalışan becerileri, 128
- dışarıyla temaslar, 128
- mahkumların tahliyesi ve sonrasında yeniden yaşama kazandırılması, 129
- zayıf durumda olma, 128
- gizlilik, 56
- Gizliliğe Aileye Eve ve Yazışmalara Saygı ve Kişinin Onur ve Ününün Korunması Hakkı, 41-2
- görüşme, 71
- gövde aramaları, 58
- grup şikayetleri, 109
- grup tecritleri, 73
- güçlük çıkarıcı/düzeni bozan mahkumlar, 36, 72-3
- güvenlik, 59
- aşırı, 60
- cezaevinin dışında, 66
- değerlendirme, 60
- dinamik, 65
- düzenli gözden geçirmeler, 63
- dışarıyla temaslar, 66-8
- fiziksel, 63
- kadın mahkumlar, 134
- seviyeler, 62, 63
- süreçler, 64
- sınıflama, 62
- ve topluma yeniden kazandırma, 61-6
- yargı öncesi mahkumlar, 63, 123
- halka açık ziyaretler, 98
- hamile kadınlar, 132, 134-5
- Hapis Dışı Uygulamalara İlişkin Standart Asgari Kurallar (Tokyo Rules), 152
- hapis dışındaki seçenekler, 152-4
- hastabakıcılar
- destek, 58
- tarafından tıbbi muayene, 41
- hastane bakımı, 53
- Her Türlü İrk Ayrımına Son Verilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme, 148
- her gün izleme, 81
- Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler Demeti, 9, 33
- disiplin işlemleri, 76
- dışarıyla temaslar, 67, 97
- idari işlemler, 39
- işkence, 35
- istekler ve şikayetler, 106
- kadın mahkumlar, 133
- makamlara eşit muamele, 148
- sağlık, 50
- yargı öncesi mahkumlar, 120, 122
- HIV/AIDS, 49
- hiyerarşik yapı, 19
- hukuki tavsiyeler
- ölüm cezası mahkumları, 144
- yargı öncesi mahkumlar, 119, 120-1
- hücreler
- karanlık, 80-1
- tek başına hücre hapsi bölümüne de bakın
- tekli ya da toplu, 45
- zaman geçirme, 45
- hüküm sonrası yerleştirme, 152
- İdam Cezasıyla Karşı Karşıya Olanların Haklarının Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları, 144
- idari denetlemeler, 112
- idari işlemler, 37-42
- çalışan eğitimi, 42
- çok sayıda mahkum, 42
- insan saygınlığı, 37
- idari mahkumlar, 123
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 32
- aile ile ilişki, 95
- din, 48
- eğitim, 90
- işkence, 35
- kadın mahkumlar, 132
- mahkumlara adil davranma, 147
- yargı öncesi mahkumlar, 118
- İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, 10
- iletişim, 15-16
- insan hakları araçları, 155-6
- insan hakları, 11, 31
- korunması, 33-4
- insan saygıdeğerliği, 15, 31-3
- kabul süreçleri, 37
- insani açılardan, 31-48
- internet, 101
- iş ve beceri eğitimi, 85-9
- becerilerin geliştirilmesi, 88
- çalışma koşulları, 87
- çalışmanın değeri, 87
- çalışmaya karşı ödeme, 89
- düzen geliştirme, 88
- emniyetli çalışma koşulları, 89
- iş bulma, 88-9
- uzun süreli mahkumlar, 140
- yargı öncesi mahkumlar, 89
- işkence
- belgelenmesi, 58
- iddiaları, 109
- yapılan şikayetler, 37
- yasaklanması, 34-7, 155
- İşkence Üzerine Özel Dosya (BM), 112
- İşkencenin ve İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önleme Komitesi, 10
- İşkencenin ve İnsanlıkdışı ya da Aşağılayıcı Uygulama ve Cezaların Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 10, 35
- dış dünya ile temas, 67
- istekler ve şikayetler, 105-9
- aile veya temsilcilerce, 105
- bağımsız dış kuruluşlar, 108
- caydırıcı etmenlerin ortadan kaldırılması, 107
- çözüm, 107
- çözümüm hızı, 108
- disiplin kararlarına karşı, 109
- gayri resmi yollardan çözüm, 107-8
- grup şikayetleri, 109
- işkence iddiaları, 109
- işlemler, 105, 107
- kanuni işlem hakkında, 109
- kötü muamelenin önlenmesi, 105, 107
- resmi işlemlerle çözüm, 108
- suç kapsamındaki faaliyetlere dair iddialar, 109
- yöntemlere ilişkin bilgi, 107
- izleme
- ayrılmıcılık, 148-9
- bağımsız dış ziyaretçiler, 111, 113-14
- günlük, 81
- telefon konuşmaları, 100-1
- yargı öncesi mahkumlar, 119
- izlenmesi, 148-9
- kadın mahkumlar, 133-4
- personel eğitimi, 20
- Kaba Kuvvet ve Silah Kullanılmasına İlişkin Temel İlkeler, 9
- belirtilenlerin uygulanması, 70
- personel eğitimi, 24-5
- kadın cezaevi personeli, 22

- kadın cezaevleri, 136
- kadın mahkumlar, 131-6
- aile sorumlulukları, 131
 - arama, 146
 - ayırıcılık, 133-4
 - barınma, 134
 - bağımlı akrabalar, 135
 - çocuklarla temas, 96, 134
 - çocukların doğumu, 134-5
 - faaliyetlerden eşit oranda yararlanma, 134
 - güvenlik, 134
 - hamile kadınlar, 132, 134-5
 - iş ve beceri eğitimi, 88
 - küçük çocuklu anneler, 135
 - özel korunma, 41
 - sağlık, 135-6
 - tacizin önlenmesi, 132
 - taahhüze hazırlık, 136
 - uyuşturucu maddelere karşı yasalar, 131
- Kadınlara Karşı Ayırıcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildiri, 25
- Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi, 132-3
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırıcılığın Ortadan Kaldırılması İlkesi, 21
- kadınların hakları, 155
- kamuoyu sağlık hizmetleriyle bağlantılar, 52
- kamuoyunun dikkatli incelemesi, 111
- kamuoyunun eğitimi, 14, 21-2
- kamuoyunun farkındalığı, 18
- kapalı/temassız ziyaretler, 99
- karaciğer iltihabı, 49
- karanlık hücreler, 80-1
- karışıklığın önlenmesi, 23
- kaybolan haklar, 32
- kaynakların az bulunurluğu, 43
- keyfi alıkoyma, 119
- kişisel gelişim, 91
- kısa süreli cezaları olan mahkumlar , 85
- taahhüze hazırlık, 93
- kısa süreli izinler, 94
- kısıtlamaların asgariye indirilmesi, 69
- Konsolosluklarla İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesi dışarıyla temaslar, 102
- kabul süreçleri, 38
- kötü muamele
- için yapılan şikayetler, 37
 - yasaklanması, 34-7
- kötü muamelenin engellenmesi, 105, 107
- kural ve düzenlemeler, 60
- kurumsallaşma, 139
- Küçük Yaşta Kimselere İlişkin Adil Süreçler Hakkında Standart Asgari Kurallar, 9, 126-7
- personel eğitimi, 26
- liderlik, 13
- Mahkum ve Tutukluların İşkenceden ve Başka Zulüm, İnsanlık dışı ve Aşağılayıcı Uygulama ve Cezalardan Korunmasına İlişkin Olarak Sağlık Görevlileri ve Özellikle de Doktorlar İçin Geçerli Olan Tıbbi Ahlak İlkeleri, 9
- personel eğitimi, 25
- sağlık, 51
- mahkumiyetin sağlık riskleri, 43-4
- mahkumlar da insandır, 31
- Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar, Standard Asgari Kurallar'da bölümüne de bakın
- Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Temel İlkeler, 9, 33
- eğitim, 90
- iş ve beceri eğitimi, 86
- sağlık, 50
- taahhüze hazırlığı, 92
- tek başına hücre hapsi, 80
- topluma yeniden kazandırma, 61
- mahkumlara adil davranma, 147
- mahkumlara bilgi verilmesi, 42
- mahkumların bireysel gelişimleri, 85
- mahkumların bireysel tedavileri, 55-60
- mahkumların bireysellikleri, 84-5
- mahkumların cinsel tacizi, 36
- mahkumların fiziksel olarak kötüye gitmesi, 83
- mahkumların giysileri, 45
- mahkumların kaydı, 40
- mahkumların neredeyse bütünüyle tecridi, 72, 73
- mahkumların rehabilitesi, 84
- mahkumların sağlık problemleri, 49
- mahkumların tahliyesi ve sonrasında yeniden yaşama kazandırılması
- genç mahkumlar, 129
- hazırlık, 92-4
- kadın mahkumlar, 136
- maksimum güvenlik, 63, 72
- tek başına hücre hapsi, 81
- mektuplar, 96, 97, 100
- sansürlenmesi, 100
- yabancı uyruklu mahkumlar, 103
- mektupların sansürlenmesi, 100
- nüfus yoğunluğunun fazla olması, 44, 151
- sağlık problemleri, 49
- okuma malzemesi, 97, 101-2
- okuma yazması olmayan mahkumlar, 42
- ölüm cezası mahkumları, 143-5
- avukatların erişimi, 144
- ayrılması, 144
- bakımı, 143
- muamele eşitliği, 144
- personel seçimi, 145
- uygunluk ve insanlık, 144
- ziyaretçiler, 145
- ölüm cezası
- az kullanımı, 143
 - idam cezasının kaldırılmasının etkisi, 137
 - sağlık görevlilerinin katılımının yasaklanması, 58
- ölümcül hasta mahkumlar, 56
- ömür boyu hapis cezaları, 137-8
- ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış mahkumlar, 137
- Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kararı, 25-6, 127
- Özgürlüğü Elinden Alınmış Küçük Yaşta Kimselerin Korunmasına İlişkin Kurallar, 25-6, 127
- özgürlüğün elden alınması, 42
- personel eğitimi, 20-2
- adayların seçimi, 20
 - ayırım yapılamaz, 20
 - çalışma koşulları 'na da bölümüne de bakın
 - etkin şekilde personel arama siyaseti, 21
 - kadın personel, 22
 - kamuoyunun eğitimi, 21-2
 - uzman personel, 22
- personel eğitimi, 22-8
- ateşli silahların kullanımı, 28
 - bulaşıcı hastalıklar, 55
 - devamı, 23, 27
 - ilk, 26
 - kabul süreçleri, 42
 - kadın mahkumlar, 133
 - karışıklık çıkmasının önlenmesi, 22-3
 - teknik, 22
 - tıbbi bakım, 58
 - üst düzey çalışanlar, 26
 - uzman personel, 27
 - zor kullanma, 27
- personelin temsil edilmesi, 29
- polis, cezaevlerinden ayrılmalari, 18, 19
- radio, 97, 101-2
- resmi danışma, 149
- Rusya, Magadan Alıkoyma Merkezi, 31
- sağlık personeli, 56-8
- destek, 58
 - ölüm cezasına katılım, 58
- sağlık, 49-58
- hakkı, 50-3
 - ilk tarama, 52
 - kadın mahkumlar, 135-6
 - ücretsiz, 52
 - uzmanlık hizmetleri, 52-3
- silahlar, 36, 71
- ateşli silahlar'a da bölümüne de bakın
- sivil toplum örgütleri, 84
- SMK Standart Asgari Kurallar bölümüne de bakın
- sopa kullanımı, 36
- sorumluluğun devredilmesinin sonuçları, 19
- sosyal yapılarla bağlantılar, 19

- Standart Asgari Kurallar, 9, 16, 18, 34
belirtilenlerin uygulanması, 69-70
bireyler olarak mahkumlar, 85
bireylerin tedavisi, 55
cezalandırma, 78
din, 48
disiplin süreçleri, 76
dışarıyla temaslar, 97, 101, 102
düzenin sağlanması, 68
eğitim, 90-1
istekler ve şikayetler, 106
iş ve beceri eğitimi, 86-7
kabul süreçleri, 38, 39
kadın mahkumlar, 133
mahkumlara adil davranma, 148
personel eğitimi, 20, 21
personel eğitimi, 23-4
sağlık personeli, 57
sağlık, 50-1
sağlıklı koşullar, 43-4, 53-4
suçlu bulunmaksızın alıkonulan mahkumlar, 123
tahliye hazırlık, 92-3
tek başına hücre hapsi, 80
topluma yeniden kazandırma, 61, 83-4
yargı öncesi mahkumlar, 118, 120, 122
suç kapsamındaki faaliyetler, 109
suç kurbanlarına saygı göstermek, 94
suçsuzluk varsayımı, 117
sığınmacılar, 123
şikayetler, istekler ve şikayetler bölümüne de bakın çalışma koşulları, 28-9
muamele eşitliği, 29
personelin temsil edilmesi, 29
transferler, 29
ücret seviyeleri, 28
taciz
cinsel, 36
genç mahkumlar, 128
kadın mahkumlar, 128
tahliye hazırlık, 92-4
kısa süreli cezaları olan mahkumlar, 93
kısa süreli izinler, 94
özel programlar, 94
uzun süreli mahkumlar, 93
tehlike değerlendirmesi, 63
uzun süreli mahkumlar, 139
tek başına hücre hapsi, 62, 80
tehlikeleri, 81
ve maksimum güvenlik, 81
telefon konuşmaları, 96, 97, 100
izleme ve kayıt, 100-1
yabancı uyruklu mahkumlar, 103
televizyon, 97, 101-2
terörist mahkumlar, 138
tıbbi danışmaya erişim, 55
tıbbi kayıtlar, 56
tıbbi muayene, 40-1
vasıflı hastabakıcı tarafından, 41
tıbbi tedavi, 56
denk bakım, 57
yargı öncesi ve sonrası, 56
hasta olarak mahkumlar, 57-8
Tokyo Kuralları, Hapis Dışı Uygulamalara İlişkin Standart Asgari Kurallar bölümüne de bakın
topluma yeniden kazandırma, 61-6, 83-94, 149
tuvalet olanakları, 46
Tüm Bireylerin Zorla Kaybettirilmekten Korunmasına İlişkin Bildirge
dış dünya ile iletişim, 67
idari işlemler, 38
Uganda Cezaevleri Örgütü, politikası belgesi, 17
Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 9
Uluslararası Hastabakıcılar Konseyi, 58
Uluslararası Hukuki ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 9, 16, 32, 33
aile ile ilişki, 95
din, 48
İkinci Seçmeli Protokol, 143
istekler ve şikayetler, 106
iş ve beceri eğitimi, 86
kadın mahkumlar, 132
mahkumlara adil davranma, 148
ölüm cezası mahkumları, 143-4
topluma yeniden kazandırma, 83
yargı öncesi mahkumlar, 118, 121
Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi, 155
uluslararası izlemeler, 10
uluslararası standartlar, 9
uygulamalar
ölüm cezası bölümüne de bakın
tepki, 145
uzman cezaevi çalışanı eğitim, 26-7
işe alma, 22
uzun süreli mahkumlar, 137-41
artış, 137
ceza verildikten sonra yapılacak ilk planlama, 139
çalışma ve eğitim, 140
daha düşük düzeyde güvenliğe aktarma, 140
dış dünya ve aile ile ilişki, 140
fırsatların hazırlanması, 139
gelişim, 140
gözden geçirilmesi, 140
tahliye hazırlık, 93
tanım, 137
tehlike değerlendirmesi, 139
tehlikelilikleri, 138
ücret düzeyleri, 28
üst düzey cezaevi personeli, 26
verem, 49
videoyla görüşme, 99
yabancı dilde yayınlar, 103
yabancı uyruklu mahkumlar, 39, 40
ayrımcılık, 149
dışarıyla temaslar, 97, 102-3
mektuplar, 103
telefon konuşmaları, 103
topluluk temasları, 103
yaşam alanı
asgari standartlar, 44
zaman geçirme, 45
yaşam koşulları, 42-7
yaşlı mahkumlar, 50, 141
aile ile ilişki, 141
yapıcı faaliyetler, 83-94
sağlama zorunluluğu, 83
yargı öncesi mahkumlar, 117-23
farklı statüler, 122
gözaltı sırasında geçen sürenin izlenmesi, 119
güvenlik seviyeleri, 123
güvenlik, 63
hukuki tavsiyeler, 119, 120-1
hukuki temsilcilerle buluşmaların gizliliği, 121
hukuki yazışmaların gizliliği, 121
hüküm giymiş mahkumlardan ayrılma, 122
idaresi, 121-3
iş ve beceri eğitimi, 89
kayıt, 40
keyfi alıkoyma, 119
sayıları, 117
suçsuzluk varsayımı, 117
ziyaretlerin ayarlanması, 98-9
Yargısız, Keyfi ve Anında İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesine ve Araştırılmasına İlişkin İlkeler, 38
yasa dışı sığınmacılar, 123
yataklar, 46
yiyecek ve içecekler, 46-7
yıkama olanakları, 46
Yunanistan, Koridallos Cezaevi, 32
yüksek riskli mahkumlar, 138
Yürütme Görevlileri Tüzüğü, 9, 16
çalışan eğitimi, 21
çalışan eğitimi, 24
işkence, 35
ziyaretçiler
arama, 64, 99
maumetreatment of, 96
ölüm cezası mahkumları, 145
ziyaretler, 97
aile, 96, 98
evliliğe ilişkin, 98
gönüllü, 99
herkese açık, 98
kapalı/temassız, 99
zor kullanma
en az miktarda, 37, 71
kullanımının eğitimi, 27
kullanımının kuralları, 36
son çare olarak, 60

Adalet sistemimizin suça karşı etkili bir silah olabilmesi için cezaevlerinde güvenlik şarttır. Mahkumlar ya da yargılanmayı beklemekte olan kişiler sizlere teslim edildiklerinde toplum bu insanların yasal olarak tahliye edilene kadar orada kalacaklarında emin olabilmelidir.

Cezaevlerinin ülkemizdeki suç oranının düşmesine yapabilecekleri katkının bir bölümü de mahkumlara uyguladıkları muamele yoluyla olacaktır. Bu açıdan profesyonelliğin ve insan haklarına saygının önemi sonsuzdur.

Başkan Nelson Mandela

Güney Afrikada 1998 yılında cezaevi görevlilerine yaptığı konuşmadan

Bu elkitabı cezaevlerinin mahkumlar, cezaevi çalışanları ve ziyaretçileri de kapsam üzere cezaeviyle ilişkisi olan herkesin insana saygı göstererek ahlaki bağlamda idare edilmesinin önemini belirtir. Bu ahlaki içerik kendi içinde evrensel olmalıdır ve bu evrensellik uluslararası insan hakları araçlarıyla sağlanmalıdır.

Cezaevi yönetimine bu şekilde yaklaşmak için bir de pragmatik bir neden vardır: Bu yaklaşım başarılı olmaktadır. Bu yönetim tarzı cezaevleri için en etkili ve güvenli yönetim tarzıdır.

Bu yaklaşımın vurguladığı nokta insan haklarının yalnızca eğitim programına eklenmesi gereken bir diğer konu olmadığıdır. İnsan hakları iyi cezaevi yöneticiliğinin her alanına yayılır ve bu tür yöneticiliğin ana parçalarından biridir.

ISBN 0 9535221 5 6

£15.00 / US\$23.00